

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПІВДЕННИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ



ХІ ВСЕУКРАЇНСЬКА
МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНА КОНФЕРЕНЦІЯ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

«ЧОРНОМОРСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ»

*23 травня 2025 року
м. Одеса, Україна*



Львів – Торунь
Liha-Pres
2025

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова:

К.В. Громовенко – д.ю.н., професор, ректор Міжнародного гуманітарного університету.

Перший заступник голови:

В.О. Лефтеров – д.психол.н., професор, перший проректор Міжнародного гуманітарного університету.

Заступник голови:

В.Б. Бедан – начальник відділу аспірантури та науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету.

Члени оргкомітету:

Г.В. Адамова – к.пед.н., декан факультету лінгвістики і перекладу Міжнародного гуманітарного університету; **Г.О. Браткевич** – голова ради молодих вчених Міжнародного гуманітарного університету, здобувачка ступеня доктора філософії спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки; **О.В. Дишкантьюк** – к.т.н., доцент, декан факультету менеджменту, готельно-ресторанної справи та туризму Міжнародного гуманітарного університету; **О.Л. Заградська** – к.мед.н., доцент, декан факультету стоматології Міжнародного гуманітарного університету; **Н.В. Кравець** – декан факультету мистецтва та дизайну Міжнародного гуманітарного університету; **В.Н. Кукушкін** – к.мед.н., доцент, декан факультету медицини та громадського здоров'я Міжнародного гуманітарного університету; **Д.Г. Манько** – д.ю.н., професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету; **І.В. Стрелковська** – д.т.н., професор, декан факультету кібербезпеки, програмної інженерії та комп'ютерних наук Міжнародного гуманітарного університету; **О.О. Тарабрін** – завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів, д.мед.н., професор; **Я.В. Тицька** – к.ю.н., доцент, декан факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету; **Ю.В. Шарапановська** – директорка фахового коледжу Міжнародного гуманітарного університету, доктор філософії; **Н.М. Шкворченко** – д.філол.н., професор, завідувачка кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного гуманітарного університету.

Чорноморські наукові студії : XI Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція з міжнародною участю, 23 травня 2025 року, м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 424 с.

ISBN 978-966-397-522-1

До збірника матеріалів конференції увійшли тези доповідей, які стали предметом обговорення учасників XI Всеукраїнської мультидисциплінарної конференції з міжнародною участю «Чорноморські наукові студії» у м. Одесі 23 травня 2025 року у Міжнародному гуманітарному університеті.

Збірник зібраний та підготовлений до друку відділом аспірантури і науки Міжнародного гуманітарного університету і розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів

УДК 001.2(062.552)

© Міжнародний гуманітарний університет, 2025

© Південний регіональний центр

Національної академії правових наук України, 2025

ISBN 978-966-397-522-1

© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2025

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Електронний кабінет користувача електронної системи у сфері будівництва: правовий статус, можливості використання та структура	
Багряк Ю. А.	13
Трудові права жінок в Україні: сучасний стан	
Везнюк Д. Р.	16
Окремі кримінологічні аспекти посягань на адвокатів в Україні: сучасний стан, тенденції та шляхи протидії	
Вересюк О. В.	21
Використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості: проблеми та перспективи	
Волкова Ю. М.	24
Еволюція поняття геноциду в міжнародному праві: порівняльний огляд	
Данієлян Д. А.	27
Генеza міжнародного аграрного права	
Денисяк М. М.	30
Принципи і цілі освітньої політики ЄС	
Дехтяренко К. О.	32
Публічні доходи від конфіскованих активів: правовий статус та механізми розподілу	
Захаров С. В.	34
Деякі аспекти судових рішень у кримінальному провадженні in absentia	
Калінніков О. В.	37
Про парадоксальність форм і видів міжнародних покарань: постановка проблеми	
Кузьмін Е. Е.	41
Форми інформаційної війни: сучасний спектр впливу та міжнародно-правові виклики	
Кушнір В. В.	45
Правові аспекти страхування воєнних ризиків для суб'єктів господарювання в умовах збройного конфлікту	
Омельчук О. В.	47

Impact of maritime piracy on Ukraine's economic and energy security Osadtsa R. O.	51
Базові напрями державно-правової політики із забезпечення безпеки цифрових послуг в Україні Передерій О. С., Кулачок-Тітова Л. В.	54
Завдання відомчої нормотворчості в системі Міністерства внутрішніх справ України Петрук Я. А.	57
Консультативна юрисдикція міжнародних судів з прав людини і можливості її вдосконалення Полежака К. О.	60
Питання впливу нормотворчої діяльності Європейського Союзу на реалізацію поточних пріоритетів його політики Санченко А. Є.	64
Апеляція в сучасному міжнародному кримінальному праві: нормативне закріплення Станко А. П.	68
Особливості оволодіння ціннісними компетенціями з правознавства здобувачами вищої технічної освіти Тулянцева В. А.	73
Біткойни в системі цінностей цифрового середовища Устінов Д. М.	74
Щодо використання адміністративним судом юридичних технологій під час формування правової позиції Цховребова М. Г.	78
Security environment for children during armed conflict Shepkova K. O.	82
Роль дипломатичних установ України у наданні адміністративних послуг громадянам України за кордоном Чистякова М. А.	86
Юридичні бар'єри на шляху легалізації осіб без громадянства в Україні Шамара Р. П.	89
Щодо визначення змісту права на здоров'я як особистого немайнового права фізичної особи Щамбура Д. В.	93

Due diligence у процесі злиття та поглинання компаній: правові особливості в українському законодавстві	
Щербак О. П.	97

НАПРЯМ 2. ЕКОНОМІКА. МЕНЕДЖМЕНТ. ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА ТА ТУРИЗМ

Психологічний портрет ефективного керівника в умовах сучасного менеджменту	
Адамчук Б. О.	101
Система освітніх КРІ як інструмент стратегічного управління закладами середньої освіти	
Анісімов В. А.	105
Міжнародно-правове забезпечення електронної комерції	
Ахмад Зубайр	107
Управління інвестиційною поведінкою в епоху криптовалют: ризик, спекуляція чи стратегічна інновація	
Бабенко К. В., Горбаньова В. О.	110
Адаптація державної політики для забезпечення переходу до «зеленої» економіки	
Балан О. М.	113
ТНК та культурна інтеграція: вплив західних брендів на локальні культури	
Бербер А. І., Саналатій М. О.	115
Методологія та особливості гастрономічних турів	
Бордан В. А.	117
Адаптація комерційної політики ТРЦ в умовах воєнного стану	
Бринзило А. В.	120
Фінансовий менеджмент і залучення інвестицій для відновлення України	
Голенко І. С., Чумаченко Д. О.	123
Інновації в маркетингу туристичних послуг. Використання таргетованої реклами та нейромаркетингу у туризмі	
Дишкантюк О. В., Власюк К. В.	126
Теоретичні основи формування стратегії мотивації персоналу підприємства	
Дуднік Д. В.	129
Теоретико-методологічні засади управління логістичною системою підприємства	
Єрмоленко Я. С.	131

Впровадження інноваційних технологій у готельний сектор одеського регіону: виклики та перспективи	
Іванов А. А.	133
Напрямки забезпечення конкурентоспроможності на міжнародних ринках	
Іванюк М. В.	136
Законодавчо-правова база природно-заповідного фонду країни	
Кішина Т. О.	139
Корпоративна соціальна відповідальність в Україні: управлінські моделі та виклики воєнного стану	
Коваленко В. О.	142
Історія зародження зеленого туризму	
Кравченко Я. С.	144
Державне-приватне партнерство (ДПП) як інструмент реалізації стратегічних рішень в інфраструктурі	
Крохмаль І. В.	147
Трансформація маркетингової стратегії компанії «Нова пошта» під час повномасштабної війни: стратегічні виклики та рішення	
Лазарєва І. В.	150
Репутаційний капітал підприємства як сучасний критерій бізнес-ефективності	
Лепетко А. С.	152
Інтеграція глобальних концепцій стратегічного управління у трансформаційну модель відновлення агробізнесу України: інноваційні вектори сталого розвитку та євроінтеграції	
Мокану О. В.	155
Глемпінг індустрія – інноваційний напрям розвитку готельного господарства Одещини	
Павловська М. Ю.	158
Сталий розвиток як основа економічної безпеки регіонів України в умовах тривалої воєнної загрози	
Поволоцький В. О.	161
Розробка технології напівфабрикату «золоте яблучко» для людей з порушенням вуглеводного обміну	
Рицька Х. С., Жмудь А. В.	163
Структура і зміст самоорганізації педагога закладу дошкільної освіти як важлива умова управлінської діяльності	
Рудь О. І.	166

Аналіз зобов'язань підприємств України Семенова К. Д.	169
Перспективи розвитку медичного туризму в Україні: потенціал одеського регіону Сич Т. І.	172
Удосконалення системи управління фінансово-економічною безпекою підприємства для виходу на міжнародні ринки Станкевич К. Є., Рассадникова С. І.	176
Сутність економічної ролі держави в ринкових умовах Фещук В. К.	179
Вплив повномасштабної війни на рівень інфляції в Україні Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М.	183
Циркулярні ланцюги постачання: трансформація глобальних моделей у напрямі сталості Южаков М. Ю.	187
Роль транснаціональних корпорацій у поглибленні міжнародної інтеграції та трансформації національного суверенітету Юзіна Т. А.	190
Корпоративна ідентичність як елемент стратегічного менеджменту в АТ КБ «ПриватБанк» Ядвіжина А. О.	193
НАПРЯМ 3. ФІЛОЛОГІЯ	
Мовні особливості комунікації в англомовних соцмережах: меми, сленг, акроніми Безносьок Ю. П., Грушецька А. Ю.	197
До питання про міжгалузеву та внутрішньогалузеву омонімію в сучасних наукових текстах Бережна О. О.	201
Окупаційний щоденник Володимира Вакуленка у контексті щоденникового дискурсу Герасименко Н. В., Кулінська Я. І.	205
Жіночі образи в романі Халеда Госсейні «І гори відповіли луною» Гетман Ю. С.	209
Social issues in 19th century Azerbaijani satirical poetry Guluzada S. H.	211
The precious source of Islamic Sicily: al-Durra al-Khatira Damirova J. V.	214

Фонетичні риси української мови у перекладному латинсько-слов'янському словнику XVIII ст.	
Дем'янюк М. П.	216
Фрейм «Харчування людини» як складова концептуального поля «Анатомія та фізіологія» політичної метафори в українській мові	
Кабанцева Н. В., Назаренко О. М.	220
Intercultural communication and its influence on cultural contexts	
Kulabnieva O. A.	223
Лінгвостилістика заголовків у ЗМІ: між експресивністю та маніпуляцією	
Підкамінна Л. В.	226
Формування концепції перекладу: психолінгвістичний підхід	
Розвод Е. В.	229
International English in teaching English for professional purposes	
Syniova T. V., Alieksieiev M. E.	232
Проблематика визначення жанру фентезі в літературі	
Слободянюк К. М.	234
Preventing communicative failures in the process of building intercultural competence	
Stepykina T. V.	237
Мова як генетичний код нації	
Хожаєнко Ю. В.	240
Особливості педагогічного спілкування з іноземними студентами в закладах вищої освіти України	
Хоружева Л. Є., Юнак В. Г.	243
Training conference interpreters as a strategic component of Ukraine's post-war linguistic revival	
Shkvorchenko N. M.	248
НАПРЯМ 4. СТОМАТОЛОГІЯ ТА ФАРМАЦІЯ. МЕДИЦИНА ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я	
QSAR-аналіз в фармації	
Анищенко В. О.	251
Клінічний випадок часткового синдрому Ді Джорджи у дитини 14 років	
Бутченко В. М., Мітрофанова К. М.	253
Методи корекції дисколоритів зубів у сучасній естетичній стоматології	
Волохова Л. Б.	256

Dietary fiber in the improvement of cellular immunity indicators in Ukrainian children with elevated BLC Hnida N. I., Hnidoi I. M.	259
Фізична та ерготерапія в лікуванні цитомегаловірусної інфекції у дітей Грицанов Б. М., Нікітіна Н. О., Кукушкін В. М.	264
Використання денситометрії в діагностиці ревматологічних хвороб Денисюк М. О.	268
Вплив різних видів анестезії на показники гемостазу в хірургічних пацієнтів Жукатінська Г. І.	273
Геморагічний васкуліт Ігнатєва О. В.	277
Healthcare system in the Democratic Republic of Congo and mitigation of state fragility Пілюк К. О.	278
Бічний аміотрофічний склероз: сучасне уявлення про патогенез, діагностику та лікування Кулюда В. Є.	284
Features of identification of persons killed during the Russian full-scale invasion of Ukraine Lytvynenko T. O., Sikyrnska M. E.	286
Гостре пошкодження нирок (ГПН): сучасні стратегії діагностики та лікування Сасенс М. А.	289
Роль тірозинкінази у формуванні клінічної симптоматики хвороби Брутона на прикладі клінічного випадку захворювання у хлопчиків-близнюків Хрустовський І. А., Васил'єв О. О.	292
НАПРЯМІЯ 5. ГУМАНІТАРНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАУКИ. ПЕДАГОГІКА. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО	
Ефективність впровадження програми корекції мовленнєвих порушень у дітей з особливими освітніми потребами шляхом розвитку міжпівкульної взаємодії та графомоторних навичок Авдіюк І. І.	295
Valeological education in the preschool age period Bakhishova Sh. A.	298

Особливості проявів агресії у молодших школярів з мовленнєвими порушеннями	
Білецька К. Б.	301
Коректність застосування автоматичних оптичних гейтів в звукорежисерській та концертній вокальних практиках	
Горовенко М. Г., Роменський Ю. М.	305
Особливості метро-ритмічної складової латино-американської музики	
Гукасян Л. Г.	308
Формування готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах інклюзії	
Гуцько І. Ю.	311
Grammatical, sociolinguistic and operational competence as the goal of foreign language teaching in the context of the modern communicative approach	
Dobrovol'ska O. Ya.	314
Нейропсихологічні техніки розвитку довільної регуляції у дітей	
Дяченко В. А.	317
Формування soft skills у медичних фахівців: міжнародні підходи та українські виклики	
Євтушенко Ю. О.	320
Лінгводидактичні засади функціонування інтерактивних технологій на заняттях української мови	
Жиркова М. П.	324
Open educational resources and digital technologies: transforming language learning in higher education	
Zhukkevych I. P.	327
Резонні акомодатії або розумне пристосування в освіті осіб із особливими потребами	
Замша А. В.	330
Особливості викладання англійської мови за професійним спрямуванням для майбутніх фахівців у галузі дизайну	
Заплітний В. І.	333
Проведення дисертаційних досліджень із медичної тематики аспірантами-іноземцями	
Камінський Р. Ф., Гайдай О. С.	336
Індивідуально-психологічні детермінанти творчої активності особистості	
Козачук А. М.	338

Формування психологічних особливостей гендерної стресостійкості майбутніх правоохоронців в умовах воєнного стану	
Козубенко І. В.	342
Особливості стресостійкості чоловіків та жінок	
Корноух О. М.	346
The impact of the flip teaching methodology on foreign language acquisition	
Kuzmenko S. V.	350
Психологічні особливості переживання особистістю кризи середнього віку	
Малиш-Загородня О. М.	352
Психологічні особливості осіб з різною впевненістю у собі	
Медведєва Л. П.	356
Психологічне благополуччя як чинник резильєнтності	
Меленчук Н. І., Дедюліна О. В.	360
Педагогіка травми: освітні стратегії роботи зі студентами, що пережили війну	
Мінаков І. В.	364
Психологічні аспекти взаємозв'язку рівня емпатії партнерів із якістю романтичних стосунків	
Онищенко Н. П.	367
Соціально-психологічні чинники виникнення екзистенційної кризи у молоді	
Парафило С. А.	370
Особливості вищої освіти як об'єкта державного управління	
Покорський О. В.	373
Резильєнтність у співвідношенні з соціальною адаптивністю	
Саннікова О. П., Віговська А. Г.	377
Професійний розвиток педагогічних працівників у закладі загальної середньої освіти	
Сіменик Є. С.	381
Теоретичне обґрунтування використання арт-терапевтичних технологій у роботі з тривожними станами в дітей з раннім дитячим аутизмом: функції, підходи, потенціал Лекотеки	
Слободенюк Д. А.	385
Вплив генеративного штучного інтелекту на музичне продюсування	
Смаліус Ю. П.	387

Паніка: окремий психоемоційний стан чи інтенсифікована похідна страху?	
Стасюк В. В., Кириченко А. В.	390
Психологічна готовність педагога до діяльності в інклюзивному освітньому середовищі	
Стьопіна К. А.	394
Взаємозв'язок між стилем лідерства і продуктивністю персоналу	
Тімонова К. О.	398
Репертуарна стратегія оперної студії Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової: від традицій до нових художніх практик	
Філіппов О. О.	402
On the model of integrated learning in the context of displacement and multilingualism	
Frumkina A. L.	406
Психологічні та когнітивні розлади у військовослужбовців після контузії та ПТСР	
Чумічова Н. В.	410
Концепція та практики емоційно-образного процесингу: досвід асоціації психосоматики та емоційно-образної терапії	
Шеховцов В. С., Амінсва Я. Р.	413
 НАПРЯМ 6. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
Напрямки та проблеми оптимізації енергоспоживання мікроконтролерів в інтернеті речей	
Крохмаль М. В., Григор'єва Т. І.	417
Analysis of the dependence of distributed enterprises on the stable functioning of energy and communication systems	
Khniunin S. H., Shvedu M. I.	419

НАПРЯМ 1. НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-1>

ЕЛЕКТРОННИЙ КАБІНЕТ КОРИСТУВАЧА ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА: ПРАВОВИЙ СТАТУС, МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА СТРУКТУРА

Багряк Ю. А.

*аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Розвиток цифрових технологій та активна цифровізація публічного адміністрування суттєво трансформують механізми реалізації адміністративних процедур у різних секторах економіки, зокрема у сфері будівництва. Одним із ключових інструментів забезпечення ефективної, прозорої та зручної взаємодії між суб'єктами господарювання у будівельній галузі, з одного боку, та органами державної влади і місцевого самоврядування – з іншого, є Електронний кабінет користувача Електронної системи у сфері будівництва. У контексті чинного законодавства України та в рамках впровадження реформи дозвільно-реєстраційних процедур у будівництві електронний кабінет виконує функції не лише цифрового інтерфейсу, а й правового інструмента – каналу офіційного подання документів, отримання адміністративних послуг, дозволів та юридично значущих повідомлень.

Запровадження Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва (далі – ЄДЕССБ) стало важливим етапом трансформації галузі відповідно до принципів відкритості, підзвітності та цифрової інтеграції. У структурі цієї системи електронний кабінет забезпечує персоналізований доступ до цифрових сервісів, дозволяє здійснювати юридично значущі дії: від подання заяви про отримання містобудівних умов і обмежень до реєстрації декларації про готовність об'єкта до експлуатації. При цьому, з огляду на правовий характер таких дій, електронний кабінет вимагає чіткої правової регламентації, належного технічного захисту, а також уніфікації форм і механізмів електронної взаємодії.

Його функціонування передбачено законодавством, зокрема статтею 22-3 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та іншими нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність

у сфері містобудування. Впровадження електронного кабінету стало складовим елементом у напрямку цифровізації публічних послуг, спрощення процедур та мінімізації корупційних ризиків.

Кожен користувач, незалежно від правового статусу, для доступу до системи проходить автентифікацію з використанням кваліфікованого електронного підпису (КЕП), системи BankID або іншого засобу ідентифікації, визнаного державою [1]. У профілі зазначаються персональні або реєстраційні дані, залежно від того, чи є користувач фізичною чи юридичною особою. Юридичні особи мають можливість делегувати повноваження уповноваженим представникам, що є важливою гарантією дотримання принципу офіційного представництва у публічно-правових відносинах.

Функціонал електронного кабінету адаптований до конкретної ролі користувача: замовника, проєктанта, підрядника, експерта, представника органу влади тощо. Робоча панель містить зведену інформацію про подані заяви, статус їх розгляду, строки виконання процедур, а також відображає актуальні повідомлення та оновлення законодавства[1].

Ключовою функцією кабінету є можливість ініціювання та супроводження адміністративних процедур у сфері будівництва в електронному вигляді. Користувач може сформулювати та подати:

- 1) заяву про надання містобудівних умов і обмежень;
- 2) повідомлення про початок виконання будівельних робіт;
- 3) декларацію про готовність об'єкта до експлуатації;
- 4) заяву на отримання сертифіката відповідності;
- 5) інші документи у сфері будівництва передбачені законодавством.

Усі документи подаються в електронному форматі, підписуються КЕП і мають юридичну силу, відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Також, сумісність ЄДЕССБ із іншими державними інформаційними ресурсами, такими як Державний земельний кадастр [2], Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань[3], Реєстр речових прав на нерухоме майно[4] значно полегшує процедури. Можливість автоматичного доступу до даних із різних реєстрів дозволяє уникати дублювання документів та забезпечує комплексну перевірку наданої інформації. Крім того, інтеграція кабінету з іншими національними електронними системами дає змогу реалізовувати концепцію «**єдиного вікна**», мінімізуючи адміністративне навантаження на заявника та зменшуючи простір для дискреції з боку посадових осіб. Під «єдиним вікном» розуміють систему, яку іноді називають концепцією, механізмом, процесом або середовищем, де взаємодіють представники бізнесу та владних структур, що дозволяє подавати інформацію через

єдиний пункт доступу, де форма відображення інформації (паперова чи електронна) для цього визначення не має вирішального значення [5].

Окрім цього, користувач може здійснювати оплату адміністративного збору, вартості платних послуг, штрафів через інтегровані платіжні системи. Усі підтвердження платежів автоматично додаються до відповідної справи, що полегшує перевірку дотримання процедурних вимог.

Разом із цим, кабінет зберігає історію всіх поданих документів, отриманих рішень, здійснених дій та комунікації з державними органами. Це забезпечує юридичну фіксацію перебігу адміністративної процедури, яка може бути використана як доказ у суді в разі виникнення спору.

Для зручності користувачів передбачено доступ до інструкцій, шаблонів документів, актуальної нормативної бази та можливість звернення до технічної підтримки. Такий функціонал сприяє кращому розумінню процедури та знижує ризики юридичних помилок.

Література:

1. Електронний кабінет користувача електронної системи у сфері будівництва: веб-сайт. URL:<https://admin.e-construction.gov.ua/dashboard> (дата звернення: 01.05.2025).

2. Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

4. Деякі питання функціонування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2018 № 484. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/484-2018-п#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

5. Платонов О. Практика "єдиного вікна" у міжнародній торгівлі. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2013. №4. С.37–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2013_4_5 (дата звернення: 04.05.2025).

ТРУДОВІ ПРАВА ЖІНОК В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН

Везнюк Д. Р.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)

за спеціальністю 081 – Право

Державний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Дараганова Н. В.

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного,

фінансового та інформаційного права

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

На сьогодні однією з головних стратегічних цілей України є досягнення європейських стандартів у всіх сферах суспільного життя, і особливо динамічно цей процес відбувається у трудовій сфері. В умовах сучасного розвитку все більшої актуальності набувають питання забезпечення гендерної рівності та захисту прав жінок у всіх галузях суспільного буття.

Оскільки Україна орієнтується на євроінтеграцію, вона серед перших ратифікувала міжнародні угоди, що регулюють питання недопущення дискримінації, рівності статей та охорони материнства. Правові стандарти Європейського Союзу та українське законодавство у сфері вдосконалення трудових прав жінок є одним із ключових векторів сучасної соціальної політики. Вони сприяють утвердженню демократичного суспільства, що базується на принципах рівності та справедливості.

Питання правового забезпечення праці жінок врегульовано у багатьох національних нормативно-правових актах: Конституції України, Кодексі законів про працю, законах України «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» тощо. Зокрема, йдеться про обмеження застосування праці жінок у шкідливих умовах, гарантії збереження зарплати під час медичних обстежень, реалізацію довгострокових програм з підтримки сім'ї, материнства та дитинства.

Україна, ратифікувавши Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, а також Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, закріпила принцип рівності у статті 24

Конституції. У ній передбачено рівні права жінок і чоловіків у всіх сферах життя, включно з працею, оплатою, освітою, участю в громадському і культурному житті, а також окремі заходи для захисту материнства.

Українське законодавство враховує міжнародні стандарти, зокрема положення Конвенції МОП №171, що забороняє нічну працю для вагітних, жінкам-матерям протягом періоду тривалістю щонайменше 16 тижнів, з яких щонайменше 2 тижні передують даті народження дитини. Також забороняється залучати до роботи у нічний час жінку незалежно від віку, але за виняткових умов підприємства, де працюють члени однієї сім'ї. Хоча ця конвенція не ратифікована Україною, її основні положення відображено у XII главі КЗпП – зокрема, у статті 175. Вони містять гарантії щодо заборони залучення жінок до нічної та понаднормової роботи, забезпечення права на відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами, доглядом за дитиною, а також пільги для жінок, які мають дітей. Стаття 176 КЗпП України забороняє залучати вагітних жінок та жінок із дітьми віком до трьох років до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні, а також відправляти їх у відрядження. Стаття 177 КЗпП розширює цей захист, встановлюючи, що жінки, які мають дітей віком від трьох до чотирнадцяти років або дітей з інвалідністю, не можуть бути залучені до надурочних робіт чи направлені у відрядження без їхньої згоди. Також передбачені гарантії неповного робочого часу, захист при прийнятті на роботу та заборона звільнення таких працівниць. Стаття 184 КЗпП конкретизує порядок заборони звільнення вагітних жінок та матерів із малолітніми дітьми.

Стаття 182-3 КЗпП України гарантує жінкам із дітьми право на додаткову оплачувану відпустку. Крім того, стаття 185 КЗпП передбачає можливість надання путівок у санаторії або будинки відпочинку на безоплатній або пільговій основі, а також надання матеріальної допомоги вагітним жінкам і матерям дітей до 14 років. Стаття 178 КЗпП гарантує вагітним жінкам переведення на легшу роботу, яка не передбачає впливу шкідливих виробничих чинників, зі збереженням середньої заробітної плати з попереднього місця роботи. Жінкам із дітьми до трьох років також може бути надана інша робота на той самий період з аналогічною компенсацією. Відповідно до статті 179 КЗпП, жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами – 70 календарних днів до пологів і 56 днів після них, що в сумі становить 126 днів. У разі ускладнень або народження двох і більше дітей післяпологова частина збільшується до 70 днів (загалом – 140 днів). Якщо жінка усиновила дитину з пологового будинку, їй надається 56 днів відпустки, або 70 – якщо усиновлено двох і більше дітей. Виплати при цьому здійснюються згідно з чинним порядком державної допомоги. Стаття 182 КЗпП також регулює питання відпустки по догляді за дитиною

до трирічного віку. За бажанням жінки така відпустка надається із виплатами відповідно до законодавства. Крім того, роботодавець може надати частково оплачувану відпустку за власний рахунок для продовження догляду за дитиною на більший строк. Згідно зі статтею 182-1 КЗпП, передбачено щорічну додаткову оплачувану відпустку тривалістю 10 календарних днів жінкам, які мають двох або більше дітей віком до 15 років, дитину з інвалідністю або інших законних підстав. Загальна тривалість цієї відпустки не може перевищувати 17 днів, якщо існує декілька підстав для її надання. У разі якщо жінка після народження дитини не бере відпустку по догляду і продовжує працювати, роботодавець зобов'язаний (на підставі статті 183 КЗпП) надати їй додаткові оплачувані перерви для годування дитини. Такі перерви надаються не рідше ніж кожні три години, тривають не менше 30 хвилин кожна, включаються в робочий час і оплачуються як звичайна праця. Якщо роботодавець відмовляє жінці у прийомі на роботу з причини наявності в неї малолітньої дитини, і ця причина буде доведена, він може понести відповідальність у формі штрафів або навіть кримінального покарання.

Для порівняння, у скандинавських країнах спеціальні трудові норми щодо захисту жінок практично відсутні. Це зумовлено високим рівнем рівності та тим, що подібні норми можуть розцінюватись як дискримінація за ознакою статі. Як зазначають дослідниці Ковалевич і Хоружа, вибір напрямку подальшого розвитку України залежить від уряду. Проте найкращого результату можна досягти шляхом поєднання позитивного досвіду різних країн із врахуванням національних реалій [8].

Досягнення реальної гендерної рівності потребує не лише закріплення відповідних норм, а й створення ефективного механізму їх реалізації. Як підмітив Ю. М. Тодика, недостатньо мати матеріальні норми, розвинену систему законодавства, а потрібні чіткі механізми їх втілення в життя. Оскільки формування дієвого організаційного механізму забезпечення реалізації гендерної політики, тобто ефективної політики рівних прав та можливості для жінок і чоловіків, є обов'язковою умовою для діяльності демократичної незалежної правової держави, розвитку усвідомленого громадянського суспільства та перспективи європейської інтеграції [9].

Попри наявність нормативної бази, міжнародні організації акцентують на недостатній системності й узгодженості дій державних органів та громадянського суспільства. Зокрема, згідно з Global Gender Gap Report, який щороку випускає World Economic Forum, в індексі гендерного розриву Україна перебуває на 63-му місці зі 147 досліджуваних країн. Дослідження також свідчить, що в Україні цей показник минулого року покращився на 0,8% [10].

Гендерна нерівність у соціально-трудовій сфері виявляється через нерівні можливості у професійній освіті, доступі до практики, оплаті праці,

кар'єрному зростанні та умовах праці. Повномасштабна війна лише погіршила ситуацію, адже жінки змушені брати на себе більшість побутових обов'язків і часто жертвують кар'єрою.

В умовах війни ситуація з оплатою праці лишається напруженою. У зв'язку з воєнними діями, Державна служба статистики не має можливості проводити відповідні обстеження, проте останніми результатами були такі: протягом 2022 р. середньомісячна заробітна плата зросла проти показника 2021 р. на 6,1 % – з 14 016 грн до 14 859 грн. Найбільшого рівня середньомісячна зарплата досягла за підсумками IV кварталу – 16 477 грн. Між тим, у 2021 р. у жінок середньомісячна заробітна плата була на 18,4 % нижча, ніж відповідний показник у чоловіків (13802 грн – у жінок і 16912 грн – у чоловіків) [11].

Отже, вже сьогодні, в умовах повномасштабної війни, українська держава у співпраці з громадськими організаціями та міжнародними партнерами активізувала діяльність у напрямі розбудови системи реагування на випадки насильства, протидії дискримінації, надання допомоги постраждалим від війни, а також забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків. Зокрема: набули чинності закони, спрямовані на протидію дискримінації за ознакою статі в рекламі, а також щодо забезпечення рівних прав матері й батька – військовослужбовців – на догляд за дитиною в особливий період; ухвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків до 2030 року; започатковано проєкт групових психологічних занять для жінок і дівчат «Тримайся, сестер», який реалізується ГО «Жіночий ветеранський рух» у межах проєкту ООН Жінки «Трансформаційні підходи для досягнення гендерної рівності в Україні»; реалізується ініціатива «Women for Ukraine», спрямована на підтримку українок, які втратили роботу або дохід внаслідок війни, у пошуку нових можливостей для працевлаштування та професійного розвитку.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії дискримінації: Закон України від 13.05.2014 № 1263-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1263-18>
6. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
7. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
8. Ковалевич, С. П., Хоружа І. Г. Особливості правового регулювання умов праці жінок. *Молодий вчений*. 2017. № 1. С. 54–57. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJR
9. Тодика Ю. Конституція України – основний закон держави і суспільства : навч. посіб. Х. : Факт, 2001. 328 с.
10. Global Gender Gap Report 2024. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/>
11. Державна служба зайнятості. URL : <https://ukrstat.gov.ua/>
12. Межевська Л. В., Фоміна Д. О. Правовий аспект праці жінок в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 159–162. URL : <https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/Porivnyalno-analitichne-pravo-1-2018-1.pdf#page=159>
13. Руданецька, О. С. Міжнародні стандарти захисту трудових прав жінок. *Приватне та публічне право*. 2019. № 4. С. 106–110. URL: http://www.pp-law.in.ua/archive/4_2019/23.pdf

ОКРЕМІ КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОСЯГАНЬ НА АДВОКАТІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Вересюк О. В.

*аспірантка кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Адвокат є ключовою фігурою у реалізації права на захист, а тому його професійна діяльність має бути максимально забезпеченою від будь-якого тиску чи перешкод. Утім, в умовах воєнного стану, соціальної напруги та інституційної нестабільності в Україні зростає кількість посягань на адвокатів, що загрожує не лише окремим особам, а й системі правосуддя в цілому. Саме зростання таких випадків і зумовило потребу в комплексному кримінологічному аналізі та розробці ефективних заходів їх запобігання.

З 2020 року спостерігається стійка тенденція до зростання кількості посягань на адвокатів. Так, «в 2023 році було зареєстровано 167 кримінальних правопорушень. При цьому жодній особі не було повідомлено про підозру. Також жодне провадження не потрапило до суду із обвинувальним актом. При цьому 67 справ було закрито.

Водночас на розгляді судів, за даними ДСАУ, перебували 13 кримінальних справ. З них було розглянуто 5 проваджень. Одне з них завершилося постановленням вироку, а чотири – закриттям. На кінець 2023 року у судах України знаходилося вісім нерозглянутих проваджень» [1]. «Такі статистичні дані на прохання Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ були надані Офісом Генпрокурора та Державною судовою адміністрацією.

Йдеться про такі злочини проти захисника чи представника особи як: втручання у діяльність (ст. 397 КК); погроза або насильство (ст. 398 КК); умисне знищення або пошкодження майна (ст. 399 КК); посягання на життя у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із наданням правничої допомоги (ст. 400 КК)» [2, с. 15]. За таких обставин фактично нівелюються гарантії, передбачені кримінальним законодавством, що становить пряму загрозу реалізації конституційного права на правову допомогу.

Критично низький рівень ефективності реагування держави на злочини, вчинені щодо адвокатів вказує на фактичну безкарність таких дій,

що підриває як авторитет адвокатської професії так і послаблює гарантії реалізації права на захист.

Цікавим для порівняння видається факт того, що «у Єдиному державному реєстрі судових рішень за останні роки можна знайти лише декілька вироків у злочинах проти адвокатів. І вони стосувалися лише найбільш жорстоких форм тиску – нападів на адвокатів у зв'язку з виконанням ними функцій захисту в тій чи іншій справі (наприклад: вирок Залізничного районного суду м. Львова від 03.12.2021 у справі № 462/1594/2, вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28.02.2025 у справа №185/5507/18)» [3]. Наведене свідчить про наявність системної проблеми у сфері захисту адвокатів, що проявляється не лише у фактах посягань, але й у відсутності ефективного механізму правового реагування на такі загрози.

Як відмічає Балобанова Д.О., «представлені результати свідчать про те, що незважаючи на доволі таки довгий строк існування представленої кримінально-правової заборони, правовий механізм із захисту діяльності захисника, адвоката або представника особи не забезпечує належного захисту діяльності визначених суб'єктів» [4, с. 1.102].

Зокрема, чинниками, що сприяють цьому вважаю помилкову (або ж формальну) кваліфікацію злочинів. Так, багато випадків втручання у діяльність адвокатів не кваліфікуються належним чином, що ускладнює процес розслідування та притягнення винних до відповідальності. Іншими чинниками виступають низька ефективність розслідування та відсутність належного захисту (адвокати часто стикаються з тиском з боку правоохоронних органів, що обмежує їхню здатність ефективно виконувати професійні обов'язки).

Аналіз сучасного стану адвокатської діяльності вказує на наявність численних форм протиправного впливу на адвокатів, які можна класифікувати за характером та механізмами здійснення. До основних типів посягань можна віднести: фізичне насильство та погрози – включають прямі напади на адвокатів, залякування, погрози життю або здоров'ю, зокрема щодо членів сім'ї; втручання у професійну діяльність – перешкоджання доступу до клієнта, затримання адвоката під час виконання службових обов'язків, виклики як свідка у справах клієнтів; психологічний тиск і переслідування – включає стеження, шантаж, кампанії з дискредитації в медіа або соціальних мережах, погрози притягненням до відповідальності; пошкодження або знищення майна – умисне пошкодження автомобіля, офісу, засобів зв'язку чи іншого майна адвоката у зв'язку з його професійною діяльністю; зловживання процесуальними механізмами – відкриття кримінальних справ проти адвоката без достатніх підстав, незаконні обшуки, вилучення документів, прослуховування, тиск через слідчі дії; посягання на життя – найбільш небезпечна

форма, що включає замах на вбивство або фактичні вбивства адвокатів через їхню професійну діяльність; порушення гарантій адвокатської діяльності – нехтування адвокатською таємницею, недопуск до клієнтів, тиск з боку слідства чи суду, обмеження доступу до справ та ін.

Вищевказані типи посягань мають не лише кримінальне, а й системне соціально-правове значення, адже підривають засади правової допомоги, гарантованої Конституцією України та міжнародними стандартами. Їх поширеність вказує на необхідність як законодавчих змін, так і підвищення ефективності правоохоронної та судової реакції.

У контексті зростання кількості злочинів проти адвокатів особливої актуальності набуває впровадження міжнародних стандартів захисту, одним із яких є Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката.

Зазначений документ, розроблений у межах Ради Європи, спрямований на створення єдиного правового механізму, що забезпечує гарантії незалежної та безпечної діяльності адвокатів у державах-учасниках. У разі його ратифікації країнами, зокрема й Україною, він може стати потужним інструментом запобігання посяганням на адвокатів.

Ратифікація та реалізація положень Конвенції в національному законодавстві дозволить: посилити кримінально-правовий захист адвокатів, зобов'язати правоохоронні органи забезпечувати оперативне реагування на повідомлення про злочини, підвищити рівень правової культури та розуміння суспільством ролі адвоката як ключового елементу системи правосуддя, створити передумови для міжнародного моніторингу та звітності щодо дотримання прав адвокатів в Україні.

Отже, посягання на адвокатів є серйозною загрозою для правосуддя в Україні. Для ефективного запобігання необхідно вжити комплексних заходів, включаючи правові, організаційні та технічні аспекти. Важливим є підвищення обізнаності суспільства про важливість захисту адвокатів як гарантів правової системи. Ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про захист професії адвоката стане вагомим кроком до приведення національної системи захисту правозахисників у відповідність до європейських стандартів та сприятиме зменшенню рівня кримінальних посягань у цій сфері.

Література:

1. У 2023 році жодній особі не повідомили про підозру у злочинах проти адвокатів. URL: <https://unba.org.ua/news/9008-u-2023-roci-zhodnij-osobi-ne-povidomili-pro-pidozru-u-zlochinah-proti-advokativ.html>

2. Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за березень-квітень 2024 року. *Вісник НААУ*. 2024. № 4 (100). С. 15–39 URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/vidannya/2024-05-01-vidannya-v-snik-4-2024_66324b5d2f06b.pdf

3. Від образ у соцмережах до загроз життю адвокатів: де межа між критикою і переслідуванням? URL: <https://unba.org.ua/publications/10278-vid-obraz-u-socmerezah-do-zagroz-zhittyu-advokativ-de-mezha-mizh-kritikoyu-i-peresliduvannyam.html>

4. Балобанова Д.О. Втручання в діяльність захисника (адвоката) чи представника особи: кримінально-правовий та кримінологічний вимір Актуальні *проблеми вдосконалення чинного законодавства України* : збірник наукових статей. 2023. Вип. 63. С. 1.95–1.105 URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/7291>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-4>

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Волкова Ю. М.

здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

*Науковий керівник: **Чаплинський К. О.***

доктор юридичних наук, професор,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії

превентивної діяльності та соціологічних досліджень

Навчально-наукового інституту підготовки фахівців

для підрозділів превентивної діяльності

Національної поліції України

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Під час збройної агресії РФ проти України спостерігаються негативні тенденції, зокрема відсутність економічного зростання, збільшення внутрішньо переміщених осіб, погіршення криміногенної ситуації у державі. За цих умов злочинність значно змінює свої форми та методи діяльності. В умовах «цифровізації» суспільства відбувається і «цифровізація» злочинності. Адже ми спостерігаємо стрімке зростання злочинних проявів із використанням сучасних ІТ-технологій та мережі Інтернет. Дедалі значно збільшується кількість кримінальних правопорушень у сфері використання банківських електронних платежів, е-комерції та ін.

Виходячи з цього керівництво МВС України вживає невідкладних заходів щодо оснащення підрозділів Національної поліції сучасними технічними засобами виявлення слідів кримінальних правопорушень і документування злочинної діяльності, а також підвищення професійного рівня поліцейських.

Особливого значення набуває покращення кримінальної процесуальної діяльності в умовах запровадженого воєнного стану, оптимізація діяльності з організації досудового розслідування в цілому та покращення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій зокрема. Вагомого значення набувають нетрадиційні засоби збирання доказової інформації щодо злочинної діяльності конкретних осіб. Одним із таких засобів є застосування поліграфа у кримінальному провадженні.

На думку вчених (Р. В. Клименко, В. Б. Коба, О. І. Мотлях, В. О. Шаповалов), проведення опитувань із застосуванням поліграфа за багаторічну практику в діяльності правоохоронних органів України міцно увійшло в арсенал методів та засобів, які сприяють виявленню, розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень різного ступеня тяжкості. У правоохоронній діяльності такі опитування є найбільш затребуваними у ситуаціях дефіциту інформації, необхідної для визначення оптимальних напрямів роботи, зокрема, висунення криміналістичних та слідчих версій під час розслідування кримінальних правопорушень у разі:

- отримання орієнтувальної інформації;
- повідомлення учасниками процесу несумісних даних;
- наявності непереконливих суперечностей між показаннями учасників кримінального процесу та іншими доказами у відкритому кримінальному провадженні [1, с. 13].

Водночас, на думку С. С. Чернявського, поліграфні технології у кримінальному провадженні України застосовують явно недостатньо через низку чинників, серед яких, насамперед, правова неврегульованість і нерозвиненість необхідної інструментально-методичної бази. Виходячи з цього, перспектива запровадження поліграфічних технологій в Україні сьогодні повною мірою залежить від прийняття на державному рівні відповідного правового інструментарію [2, с. 7].

При розслідуванні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, статевої свободи та статевої недоторканості застосування поліграфа має важливе значення. У цьому контексті виникає необхідність розробки й удосконалення методики виявлення прихованої інформації з метою розкриття та розслідування наведених протиправних діянь.

В Україні практика використання методики виявлення прихованої інформації з метою розкриття та розслідування кримінальних правопорушень налічує понад 26 років. На думку вчених (Т. Р. Морозова,

С. К. Делікатний, Ж. Ю. Половнікова), саме результати успішної діяльності поліграфологів, які працювали з МВПІ, утворили основу перших монографічних досліджень та відомчих методичних посібників у період 2001-2006 років [3; 4; 5, с. 10].

На нашу думку, розробка й запровадження новітніх методик під час встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні є одним із пріоритетних напрямів.

У цьому контексті В. В. Топчій наголошує, що сьогодні правоохоронні органи ведуть постійну роботу з упровадження в слідчу та оперативно-розшукову діяльність нетрадиційних криміналістичних засобів, що сприяють своєчасному розслідуванню кримінальних правопорушень, встановленню винних осіб та формуванню доказової бази. Розвиток емпіричних наук, у тому числі медицини, біології, психології, дав підстави для розроблення різноманітних технологій для детекції брехні, тобто впровадження в оперативно-розшукову діяльність та слідчу практику можливості використання поліграфа з метою виявлення неправди та нещирості в показаннях, що дають свідки, потерпілі, підозрювані та інші учасники кримінального провадження. Діяльність такого методу, як поліграф значно полегшить органам дізнання та досудового розслідування у визначенні правдивості наданої інформації особами, які певним чином причетні до конкретного кримінального провадження [6, с. 33].

Багаторічна практика застосування поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України свідчить про змогу отримати від людини певну інформацію, яку в інший спосіб здобути досить складно або майже не можливо. В умовах сьогодення застосування поліграфа має низку невирішених питань та потребує подальшого нормативно-правового унормування.

Література:

1. Особливості застосування поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навч.-метод. посіб. / Р. В. Клименко, В. Б. Коба, О. І. Мотлях, К.О. Чаплинський, В.О. Шаповалов ; за заг. ред. канд. юрид. наук В. Б. Коби. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 178 с.
2. Чернявський С. С. Проблеми використання поліграфа під час досудового розслідування. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 7–11.
3. Делікатний С.К., Половнікова Ж.Ю. Використання поліграфа в діяльності ОВС : навчально-методичний посібник. Київ : РВВ МВС України, 2001. 109 с.

4. Морозова Т. Р., Моцонелідзе І. О., Моцонелідзе Д. З. Використання комп'ютерних поліграфів у кадровій роботі органів і підрозділів внутрішніх справ України / за ред. І. П. Красюка. Київ : Атіка, 2006. 120 с.

5. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : навчальний посібник / Т. Р. Морозова, Ю. М. Волкова, В. Б. Коба, К. О. Чаплинський; Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України ; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 266 с.

6. Топчій В. В. Можливості використання поліграфа (детектора брехні) під час розслідування кримінальних правопорушень. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи* [Текст] : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 244 с. С. 33–37.

7. Морозова Т.Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфічних дослідженнях : монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ : Алерта, 2023. 472 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-5>

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ГЕНОЦИДУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ОГЛЯД

Данієлян Д. А.

здобувач першого року

третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри морського та міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Андрейченко С. С.***

доктор юридичних наук, професор,

завідувачка кафедри морського та міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Поняття «геноцид» є одним із ключових у міжнародному кримінальному праві та відображає прагнення міжнародної спільноти запобігати масовим злочинам проти людства. Його еволюція відображає як історичні події, так і розвиток правових норм та інституцій.

Термін «геноцид» був вперше запропонований польським юристом Рафаелем Лемкіним у 1944 році в його праці *Axis Rule in Occupied Europe*. Він поєднав грецьке слово *genos* (рід, плем'я) та латинське *-cide* (вбивство), щоб описати систематичне знищення національних, етнічних, расових чи релігійних груп. Лемкін розробив це поняття, реагуючи на злочини нацистського режиму та інші випадки масових вбивств у історії.

У 1946 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію 96(І), яка визнала геноцид злочином за міжнародним правом та закликала до розробки відповідної конвенції [1].

9 грудня 1948 року ООН прийняла Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, яка набула чинності 12 січня 1951 року. У статті II Конвенції геноцид визначається як будь-який з наступних актів, вчинених з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку [2]:

- вбивство членів групи;
- спричинення серйозної тілесної або психічної шкоди членам групи;
- навмисне створення для групи таких життєвих умов, які розраховані на її повне або часткове фізичне знищення;
- запровадження заходів, розрахованих на запобігання народженню дітей у групі;
- примусове передання дітей з однієї групи до іншої.

Це визначення стало основою для подальших міжнародних правових актів [3].

У 1998 році було прийнято Римський статут, який заснував Міжнародний кримінальний суд (МКС). Стаття 6 Статуту фактично повторює визначення геноциду, наведене в Конвенції 1948 року, що забезпечує узгодженість у міжнародному праві та дозволяє МКС переслідувати осіб, винних у геноциді, на основі чітко визначених критеріїв [4].

Міжнародні судові органи, зокрема Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МКТЮ) та Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (МКТР), у своїй практиці розглядали конкретні випадки геноциду, що дозволило уточнити та конкретизувати елементи цього злочину. Наприклад, у справі *Prosecutor v. Akayesu* Трибунал визнав, що згвалтування та сексуальне насильство можуть становити акти геноциду, якщо вони вчинені з наміром знищити певну групу [5].

Незважаючи на існуюче визначення, деякі експерти вказують на його обмеження. Зокрема, Конвенція не охоплює політичні, соціальні чи гендерні групи, що викликає дискусії щодо необхідності розширення переліку захищених груп. Крім того, доведення специфічного наміру знищення групи (*dolus specialis*) є складним завданням у судовій практиці [6].

Еволюція поняття геноциду в міжнародному праві відображає прагнення міжнародної спільноти запобігати масовим злочинам проти людства. Хоча існуюче визначення має свої обмеження, воно залишається основою для переслідування та покарання винних у геноциді. Подальший розвиток міжнародного права та судової практики сприятиме уточненню та вдосконаленню цього поняття.

Література:

1. United Nations General Assembly, Resolution 96 (I), 1946. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/209169> (дата звернення: 18.05.2025).
2. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948. URL: <https://www.un.org/en/genocide-prevention/genocide-convention.shtml> (дата звернення: 18.05.2025).
3. UN Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect. «Definition of Genocide». URL: <https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml> (дата звернення: 18.05.2025).
4. Rome Statute of the International Criminal Court, 1998. URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).
5. International Criminal Tribunal for Rwanda. Case: *Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu* (ICTR-96-4). URL: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ict-96-4> (дата звернення: 18.05.2025).
6. UNRIC Library Backgrounder: Genocide. URL: <https://unric.org/en/unric-library-backgrounder-genocide/> (дата звернення: 18.05.2025).

ГЕНЕЗА МІЖНАРОДНОГО АГРАРНОГО ПРАВА

Денисяк М. М.

здобувач другого року

третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри морського та міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Качурінер В. Л.***

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри морського та міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Міжнародне аграрне право як відносно нова галузь міжнародного публічного права сформувалося під впливом еволюції глобальних економічних, соціальних та екологічних процесів. Його становлення відбувалося поступово, шляхом інтеграції норм і принципів, що регулюють продовольчу безпеку, торгівлю сільськогосподарською продукцією, захист генетичних ресурсів, розвиток сільських територій, екологічні стандарти та технічне регулювання.

Початкові етапи формування міжнародного аграрного права сягають другої половини XIX століття, коли на тлі розвитку світової торгівлі сільськогосподарською продукцією стали з'являтися перші міжнародні угоди, спрямовані на гармонізацію митних тарифів і санітарних норм. Зокрема, створення в 1881 році Міжнародного фітосанітарного бюро в Римі стало важливим кроком у напрямку координації зусиль щодо захисту рослин і боротьби з карантинними шкідниками.

У міжвоєнний період спостерігалось зростання інтересу до глобальної продовольчої політики. Після Другої світової війни, в умовах гуманітарної кризи, продовольча безпека стала пріоритетом міжнародного співтовариства. У 1945 році було створено Продовольчу і сільськогосподарську організацію ООН (ФАО), яка стала провідним інституційним актором у сфері міжнародного регулювання аграрних питань. Статут ФАО визначив її завданням поліпшення рівня харчування, підвищення продуктивності сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки [1, р. 6].

У другій половині XX століття формуються основи сучасного догівірного механізму міжнародного аграрного права. Прийняття в 1983 році Міжнародної угоди про насінніві ресурси, а згодом – Міжнародного

договору про генетичні ресурси для продовольства і сільського господарства (2001) закріпило підхід до сільського господарства як до сфери з чітко вираженим елементом глобального колективного інтересу [2, р. 9].

Особливе значення для становлення міжнародного аграрного права мало створення Світової організації торгівлі (COT) у 1995 році. У межах цієї організації була ухвалена Угода про сільське господарство, яка заклала правові засади для регулювання світової торгівлі агропродукцією, субсидій і доступу до ринків [3, р. 12]. Крім того, Угода про застосування санітарних і фітосанітарних заходів (SPS Agreement) визначила глобальні стандарти в галузі захисту здоров'я людей, тварин і рослин [4].

У XXI столітті міжнародне аграрне право набуло чітких рис міждисциплінарності. Воно тісно інтегрується з екологічним правом, зокрема в частині кліматичних зобов'язань відповідно до Паризької угоди (2015), а також з правом сталого розвитку. Все більше значення надається таким аспектам, як справедливий розподіл ресурсів, права фермерів, гендерна рівність у сільських громадах, захист традиційних знань. ФАО, ОЕСР, COT, ЮНЕП та інші міжнародні структури формують спільний дискурс аграрної політики, що ґрунтується на принципах багаторівневого врядування та партнерства [5, р. 34].

Розвиток міжнародного аграрного права на сьогодні є реакцією на глобальні виклики: зміна клімату, деградація ґрунтів, демографічний тиск, нестача води, зростання продовольчих цін. Усе це вимагає посилення правових механізмів контролю, прозорості у субсидіюванні, дотримання стандартів безпеки продуктів харчування та захисту прав дрібних виробників.

Отже, генеза міжнародного аграрного права демонструє поступовий перехід від фрагментарного регулювання до комплексної та системної правової моделі, що охоплює питання торгівлі, безпеки, сталого розвитку та прав людини у сфері сільського господарства.

Література:

1. Constitution of the Food and Agriculture Organization of the United Nations. FAO, 1945. 14 p.
2. International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture. FAO, 2001. 23 p.
3. WTO Agreement on Agriculture. World Trade Organization, 1994. 36 p.
4. Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS Agreement). WTO Legal Texts. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsagr_e.htm
5. OECD Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023. OECD Publishing, Paris, 2023. 153 p.

ПРИНЦИПИ І ЦІЛІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Дехтяренко К. О.

здобувач другого року

третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри морського та міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Громовенко К. В.

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри морського та міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Принципи і цілі освітньої політики Європейського Союзу формуються на основі ідеї єдності в різноманітності, коли кожна держава-член зберігає національну автономію в освітніх питаннях, але водночас зобов'язується сприяти досягненню загальносоюзних цілей, передбачених установчими документами ЄС. Правовим підґрунтям сучасної освітньої політики Союзу є статті 165–166 Договору про функціонування Європейського Союзу, де визначено, що повноваження ЄС у сфері освіти є переважно координуючими і доповнюючими, а основна відповідальність за зміст та організацію освітніх систем залишається за державами-членами [1, р. 112].

Цілі освітньої політики ЄС визначаються необхідністю забезпечення конкурентоспроможності європейської економіки знань, сприяння особистісному розвитку громадян, мобільності молоді, взаємному визнанню кваліфікацій, підтримці соціальної згуртованості та розвитку громадянства ЄС. Освіта вважається фундаментальним елементом європейської інтеграції, що сприяє формуванню спільної ідентичності, міжкультурного діалогу та зміцненню демократичних цінностей [2, р. 57].

Основними принципами, що лежать в основі освітньої політики ЄС, є принцип субсидіарності, який забезпечує повагу до освітньої автономії держав-членів; принцип координації політик, який реалізується через механізм відкритого методу координації; принцип забезпечення якості та доступності освіти для всіх; принцип навчання впродовж усього життя як інструменту соціальної інклюзії, зайнятості та активного громадянства [3, р. 101].

Інституційно реалізація цілей освітньої політики ЄС забезпечується через діяльність Європейської комісії, Ради ЄС, Європейського парламенту, а також спеціалізованих агенцій, зокрема Європейського центру

розвитку професійної освіти (CEDEFOP) та Європейського фонду освіти (ETF). Координація політик держав-членів здійснюється в межах програм «Освіта і навчання 2020», «Європейський простір освіти», а також рамкових програм, таких як Erasmus+ [4, p. 23].

Системне закріплення цілей відбувається в стратегічних документах, як-от Копенгагенська, Болонська, Паризька декларації, які, попри свою м'яку правову природу, мають значний вплив на розвиток національних освітніх систем через політичне зобов'язання дотримуватися узгоджених підходів [5, p. 17]. Розвиток єдиного європейського простору освіти супроводжується імплементацією інструментів забезпечення прозорості, таких як Європейська рамка кваліфікацій, система ECTS, Europass, що сприяють академічній мобільності та працевлаштуванню в межах внутрішнього ринку [6, p. 71].

Сучасна стратегія ЄС в освітній сфері орієнтується на цифровізацію навчання, розвиток зелених компетентностей, інноваційне викладання, а також інклюзивність, що охоплює доступ до освіти осіб з уразливих соціальних груп. Такий підхід відповідає загальній меті ЄС – побудові сталого, інноваційного, справедливого суспільства знань, яке базується на фундаментальних цінностях демократії, прав людини та поваги до культурного розмаїття [7, p. 89].

Отже, освітня політика Європейського Союзу є прикладом гнучкої моделі міжнародного правового регулювання, в якій поєднуються м'яке право, стратегічне планування, міжінституційна співпраця та політична солідарність держав-членів, орієнтована на формування спільного гуманітарного простору.

Література:

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012. 147 p.
2. Hartlapp M. Soft Governance in Education: The Open Method of Coordination in the EU. *European Journal of Education*. 2021. Vol. 56, No. 2. P. 51–67.
3. Devitt K. European Education Policy and the Governance of Knowledge. London : Palgrave Macmillan, 2019. 226 p.
4. European Commission. Erasmus+ Programme Guide 2023. Brussels : Publications Office of the EU, 2023. 87 p.
5. Paris Declaration on Promoting Citizenship and the Common Values of Freedom, Tolerance and Non-discrimination through Education. Council of the European Union, 2015. 7 p.
6. Cedefop. European Qualifications Framework : Handbook. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2018. 102 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-8>

ПУБЛІЧНІ ДОХОДИ ВІД КОНФІСКОВАНИХ АКТИВІВ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА МЕХАНІЗМИ РОЗПОДІЛУ

Захаров С. В.

аспірант кафедри фінансового права

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

З початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України питання вилучення, конфіскації та подальшого управління активами, пов'язаними із державою-агресором, набуло першочергового значення. Ці активи розглядаються не лише як об'єкти санкційної чи кримінально-правової відповідальності, а і як потенційне джерело публічних доходів держави. Проте досі відсутнє чітке фінансово-правове визначення їх статусу, а також прозорі механізми їх обліку, розподілу й включення до системи публічних фінансів.

В даний момент гострим є питання дослідження правової природи конфіскованих активів як елементу публічних доходів та аналіз чинних механізмів їх розподілу у фінансовій системі України.

У фінансово-правовій науці публічні доходи визначаються як сукупність усіх грошових надходжень до державного та місцевих бюджетів, державних цільових фондів, що формуються на основі законодавчо визначених платежів, а також інших джерел публічного фінансування. Відповідно до Бюджетного кодексу України доходи поділяються на податкові, неподаткові та трансферти [1]. Конфісковані активи поки що не виокремлені як самостійна категорія.

Санкційне законодавство передбачає передачу таких активів у власність держави [2], що створює підстави для їх правового визнання частиною публічних доходів – із відповідними наслідками для бюджетного планування, звітності та нагляду.

Правове підґрунтя конфіскації майна закладено у Законі України «Про санкції» [2] та Кримінальному кодексі України. Санкційне вилучення майна здійснюється на підставі рішення Вищого антикорупційного суду за поданням Міністерства юстиції або РНБО [4].

На сьогодні в Україні існують три основні моделі вилучення активів:

– **Санкційна модель:** застосовується щодо юридичних та фізичних осіб, включених до санкційних списків; ініціатором виступає РНБО, реалізація – через позов Міністерства юстиції до ВАКС [4]. Активи після конфіскації передаються до ФДМУ [3].

– **Кримінально-правова модель:** передбачає арешт, конфіскацію або спеціальну конфіскацію активів у межах вироку суду (наприклад, у справах про державну зраду, тероризм) [4].

– **Модель блокування та управління арештованими активами:** активи арештовуються рішенням суду або правоохоронного органу та передаються до АРМА для подальшого управління, але без переходу у власність держави.

– Ці моделі мають різну правову природу, процедурну складність та швидкість реалізації. Зокрема, санкційна модель є адміністративно-політичною за змістом, тоді як кримінальна – судовою та репресивною [4]. Проте Бюджетний кодекс України не містить окремої класифікації доходів, отриманих внаслідок санкцій, що створює юридичну колізію між актами бюджетного і санкційного законодавства [1].

Після набуття статусу державної власності, конфісковані активи передаються до Фонду державного майна України, який здійснює їхню оцінку, реалізацію та супровід продажу [3]. Виручені кошти спрямовуються до спеціального фонду державного бюджету та можуть бути використані на:

- потреби ЗСУ;
- відбудову інфраструктури;
- компенсацію шкоди постраждалим особам.

Наразі чітка пропорція розподілу коштів не визначена, що породжує ризики суб'єктивності в прийнятті рішень.

Незважаючи на активну роботу держави у напрямку врегулювання правових механізмів, не можна не зазначити ряд наступних проблем правової визначеності та прозорості: відсутність спеціальної бюджетної класифікації для конфіскованих активів, недостатній рівень звітності ФДМУ та інших органів щодо реалізованих активів, відсутність нормативної моделі розподілу виручених коштів.

Відповідно до висновків Transparency International Ukraine, відсутність чіткої системи нагляду за розпорядженням активами створює ризики неефективності та зловживань [4].

Враховуючи досвід інших країн, слід зазначити що у міжнародній практиці існує кілька моделей розподілу конфіскованих доходів:

– **Італія:** функціонує Національне агентство управління конфіскованим майном (ANBSC), яке відповідає за публічну звітність, перерозподіл і соціальне переосмислення активів [6].

– **Франція:** кошти надходять до спеціального фонду, з якого фінансується протидія корупції та злочинності.

– **Канада:** відповідно до законопроекту C-19, створено правовий механізм вилучення та перерозподілу активів іноземних осіб, причетних до порушення міжнародного права [6].

– **ЄС:** у 2022 р. запропоновано Директиву щодо покращення відстеження, арешту, конфіскації та управління активами [7].

Ці приклади демонструють доцільність створення незалежних агентств управління активами та впровадження фіскального контролю над надходженнями.

Конфісковані активи повинні розглядатися як окрема категорія публічних доходів. Для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективного розподілу таких доходів необхідно: внести зміни до Бюджетного кодексу України, затвердити підзаконний акт про порядок розподілу виручених коштів, забезпечити публічну звітність ФДМУ та залучення громадськості до контролю.

Література:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

2. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>

3. Про управління активами, конфіскованими в дохід держави : постанова КМУ від 30 вересня 2022 р. № 1178. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-upravlinnia-aktyvamy>

4. Transparency International Ukraine. Кримінальне провадження чи санкційна справа: що ефективніше для конфіскації російських активів? URL: <https://ti-ukraine.org/news/kryminalne-provadhennya-chy-sanktsijna-sprava>

5. UNCTAD Investment Dispute Settlement Navigator: Argentina. URL: <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-dispute-settlement/country/8/argentina>

6. Lawfare. Bill C-19 and Canada's New Asset Seizure Regime. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/bill-c-19-and-canada-s-new-asset-seizure-regime>

7. European Commission. Proposal for a Directive on Asset Recovery and Confiscation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0245>.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ IN ABSENTIA

Калінніков О. В.

*доктор філософії, адвокат,
докторант*

*Київський університет інтелектуальної власності і права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

Дослідженням питань судових рішень у кримінальному провадженні та різноманітних аспектів кримінального провадження in absentia займалися, зокрема, такі науковці: П.П. Андрушко, О.В. Баулін, О.І. Верещак, В.І. Галаган, І.В. Гловюк, В.Г. Гончаренко, О.Ю. Гурін, Л.М. Гуртієва, О.М. Дроздов, Т.Г. Ільєва, І.З. Калька, Р.Л. Кислюк, В.М. Кіяниця, М.П. Климчук, О.В. Кубарева, Д.В. Коперсак, С.І. Кравченко, О.П. Кучинська, О.В. Лазукова, М.І. Луцюк, М.В. Мазур, О.В. Мазур, О.В. Маленко, В.Т. Маляренко, В.І. Маринів, О.О. Нагорнюк-Данилюк, О.І. Назарук, М.Я. Никоненко, І.В. Оборонова, Є.М. Пеліхос, Д.П. Письменний, В.О. Попелюшко, В.В. Рец, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, Х.Р. Тайлієва, О.Ю. Татаров, А.С. Трекке, Л.Д. Удалова, Ж.В. Удовенко, Т.Г. Фоміна, Ю.В. Циганюк, Н.П. Черняк, І.В. Черниченко, С.С. Чернявський, С.Л. Шаренко, Д.М. Шишман, О.Г. Шило, Д.О. Шумейко, О.Г. Яновська та інші.

Конституція України стосовно судових рішень визначає, зокрема, наступне: 1) суд ухвалює рішення іменем України; 2) судові рішення є обов'язковим до виконання; 3) держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку; 4) контроль за виконанням судового рішення здійснює суд (ст.129¹) [1].

Згідно з тлумачним словником юридичних термінів судові рішення розуміється як збірне поняття, яке охоплює всі акти, прийняті (ухвалені) судом (суддею) у результаті процесуальної діяльності [2].

Питанню дослідження судових рішень у кримінальному провадженні було присвячено багато наукових праць

Так, на переконання Тайлієвої Х.Р. судові рішення у кримінальному провадженні це акт застосування норм матеріального права (закону України про кримінальну відповідальність) в особливий процесуальній формі (встановленій кримінальним процесуальним законом), тобто оформлене відповідним чином правове владне рішення уповноваженого

органу (суду), посадової особи (судді, слідчого судді) по суті кримінального провадження (наявності чи відсутності події кримінального правопорушення та вини особи у його вчиненні), а також щодо встановлення (зміни, скасування) прав і обов'язків (повноважень) персоніфікованих учасників кримінальних процесуальних відносин для вирішення конкретних питань у сфері кримінального провадження [3].

Циганюк Ю.В. визначає судові рішення як акт правосуддя та акт судового контролю [4].

Гуртієва Л.М. розуміє судові рішення як вид правозастосовного акту слідчого судді, суду, судді, суду присяжних, який має державно-владний, владно-розпорядчий та загальнообов'язковий характер, прийнято у встановленій законом формі, пов'язаний з вирішенням правових питань, що виникають у судовій діяльності та містить владні приписи щодо вчинення певних правових дій чи настання певних правових наслідків [5].

Кримінальне провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (*in absentia*) включає в себе:

- 1) спеціальне досудове розслідування (ст.ст. 297¹-297⁵ КПК України);
- 2) обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (ч. 6 ст. 193 КПК України);
- 3) спеціальне судове провадження (ст. 323 КПК України).

Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 369 визначає види судових рішень: 1) вирок – судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті; 2) ухвала – судове рішення, у якому слідчий суддя, суд вирішує інші питання; 3) постанова – судове рішення, яке у випадках, передбачених КПК України приймає Суд касаційної інстанції [6].

Системний аналіз кримінального процесуального законодавства України, у тому числі ст.ст. 193, 297¹-297⁵, 323, 369 КПК України, та дослідження судової практики свідчить, що у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (*in absentia*) приймаються, зокрема, такі судові рішення:

1) ухвали щодо розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за відсутності підозрюваного, обвинуваченого:

- про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- про відмову у задоволенні клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- про залишення без розгляду чи повернення клопотання;

2) ухвали щодо розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування:

- про повернення клопотання;
- про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;

- про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування;

3) ухвали щодо розгляду клопотання про здійснення спеціального судового провадження:

- про задоволення клопотання і здійснення спеціального судового провадження у кримінальному провадженні;

- про відмову у задоволенні клопотання про здійснення спеціального судового провадження;

4) вирoki за результатами розгляду обвинувального акту у порядку спеціального судового провадження:

- виправдувальний вирок;

- обвинувальний вирок, у тому числі, про затвердження угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Основними проблемними питаннями під час дослідження судових рішень у кримінальному провадженні *in absentia* з огляду на наукові праці вітчизняних вчених, зокрема, є:

- п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК України передбачає можливість оскарження в апеляційному порядку на стадії досудового розслідування лише ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні [7];

- неможливість стороною захисту оскаржити ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, при наявності у прокурора права на оскарження ухвали про відмову у задоволенні клопотання [8];

- не забезпечення засудженій особі ефективного механізму апеляційного перегляду вироку, ухваленого за результатами спеціального судового провадження [9];

- відсутність окремого процесуального механізму повторного судового розгляду в разі, якщо обвинувачений не був належно повідомлений про судовий розгляд [10].

Таким чином, чинний КПК України передбачає наступні судові рішення у кримінальному провадженні за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (*in absentia*): 1) ухвали щодо розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за відсутності підозрюваного, обвинуваченого; 2) ухвали щодо розгляду клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування; 3) ухвали щодо розгляду клопотання про здійснення спеціального судового провадження; 4) вирoki за результатами розгляду обвинувального акту у порядку спеціального судового провадження.

Серед основних проблемних питань судових рішень у кримінальному провадженні *in absentia*, зокрема, є: 1) можливість оскарження в апеляційному порядку на стадії досудового розслідування лише ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою

або відмову в його застосуванні; 2) неможливість стороною захисту оскаржити ухвалу про здійснення спеціального досудового розслідування, при наявності у прокурора права на оскарження ухвали про відмову у задоволенні клопотання; 3) не забезпечення засудженій особі ефективного механізму апеляційного перегляду вироку, ухваленого за результатами спеціального судового провадження; 4) відсутність окремого процесуального механізму повторного судового розгляду в разі, якщо обвинувачений не був належно повідомлений про судовий розгляд.

Література:

1. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Юридичні терміни. Тлумачний словник / за ред. В. Г. Гончаренка. К. : Либідь, 2003. 320 с.
3. Тайлієва Х. Р. Судові рішення у кримінальному процесі : дис. канд. юр. наук. Київ, 2016. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/2d3a6515-5c4a-4046-bea9-b42a25d958a0/content>
4. Циганюк Ю. В. Герменевтика судових рішень у кримінальному провадженні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 4. С. 36–39. DOI: <https://doi.org/10.51547/rpp.dp.ua/2021.4.7>
5. Гуртієва Л. М., Лукашкіна Т. В. Судові рішення у кримінальному провадженні України : навч.-метод. посібник. Одеса : Фенікс, 2017. 112 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Басиста І. В. Чи передбачена можливість у перебігу досудового розслідування оскаржувати ухвалу слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, яка постановлена у порядку частини 6 статті 193 КПК України? *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право»*. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2022. Вип. 13(25). С. 189–196. DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.189-196
8. Маринів В. Проблеми оскарження судових рішень, прийнятих у заочному (спеціальному) кримінальному провадженні. *Право України*. 2015. № 7. С. 75–81.
9. Маленко О. В. Інститут заочного провадження в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Академія адвокатури. Київ, 2019. 247 с.

10. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2016. 498 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-10>

ПРО ПАРАДОКСАЛЬНІСТЬ ФОРМ І ВИДІВ МІЖНАРОДНИХ ПОКАРАНЬ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Кузьмін Е. Е.

*кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Часом здається так, що сповнена наравду нескінченними численними контроверзами [1, 2] і протиріччями [3], запеклими полеміками [4] й жвавими диспутиами [5], не без того агресивно конфронтуюча [6] та їдка [7] кон'юнктура міжнародного кримінального права, схоже, ймовірно, просто ніби приречена на перманентні непримиренні протистояння навіть із найбільш засадничих для нього питань.

Водночас, подекуди, деяка міра консенсусу все ж прослідковується. Зокрема яскравим прикладом й досі слугує тотальна ідилія у міркуваннях про домейн покарання. Втім, авангардний помірний оптимізм є доволі передчасним, оскільки подібна принципова згода коментаторів фактично зводиться до незаперечення наявності певної лакуни. Як на доктринальному рівні, про що, з-поміж інших, першочергово зазначає М. Драмбл, вказуючи на недостатню дослідженість питань стосовно того, як саме караються особи, засуджені за екстраординарні міжнародні злочини, а також як вони повинні бути покарані та чи досягають сучасні підходи до покарання заявлених цілей [8, с. 73], так і в прикладному вимірі, як на цьому, зі свого боку, чітко наголошує Н. Берназ, відзначаючи те, що міжнародне кримінальне право не приділяє належної уваги практичним аспектам призначення покарання [9, с. 289], адже воно майже не містить конкретних вказівок щодо покарань, які підлягають застосуванню та інших питань, пов'язаних з винесенням вироків [10, с. 494]. Як наслідок, підтвердження істинності твердження В. Шабаса про те, що проблематика покарання і його призначення здебільшого все ще залишається «друго-

рядним питанням» у міжнародному кримінальному праві, нехтування якого викликає нічого, окрім смуту [цит. за: 8, с. 73].

Однак таке абстрактне розчарування відсутністю чіткого теоретичного обґрунтування [11, с. 576] та нормативного закріплення [12, с. 227] положень про покарання та умови і порядок його призначення надалі набуває все більш реальних обрисів, деталізуючись у конкретних похідних проблемах, – браку вивіреної системи покарань [13, с. 122], а також надмірно широкої свободи суддівського розсуду [14, с. 390], що у своїй сукупності в цілому обумовлює формування загального сприйняття процесу притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності у міжнародному кримінальному праві, як такого, що має вельми казуальний та неоднозначний характер.

Відтак невизначеність шкали покарань [15, с. 452] призводить до ситуації врегулювання означеного питання здебільшого «зовнішніми тенденціями», що відбуваються у міжнародній площині, – смертна кара більше не є допустимою [16, с. 1], довічне позбавлення волі – є неприйнятним [17, с. 23]; домінуючим (і фактично єдиним) видом «карального покарання» залишається позбавлення волі на певний строк [14, с. 388]. У свою чергу нестача норм і принципів, якими керуються під час призначення покарань у міжнародному кримінальному праві [18, с. 133] зумовлює широку дискрецію дій суддів міжнародних кримінальних трибуналів і судів у питанні відповідності призначеного покарання злочину [15, с. 452], що призводить до ситуації, в якій винесення вироків за «міжнародні злочини» можуть бути (і нерідко є) «м'якшими», аніж вирoki за «звичайні злочини» на національному рівні [14, с. 388, 389].

Парадокс? – На жаль, реалії. Дійсність, яку, певно краще за всіх, описує Я. Хайле-Маріам на прикладі Руанди: «...це випадок викривленого правосуддя, коли затримані в Руанді, які, вчинили ці невимовні злочини за вказівкою затриманих в Аруші, виживають у нелюдських умовах у переповнених камерах (*та засуджуються до смертної кари ...* (курсив та уточнення наші. – Е. Е.), тоді як ті, хто планував і виконував злочини, потопають у відносному комфорті [19, с. 732], отримуючи «помірні» вирoki [20, с. 80]. Немислимо, але дивує не тільки це. Що дійсно парадоксально так, це те, що станом на зараз все ще існують заклики до міжнародних судів продовжувати відмовлятися від смертної кари, уникати довічного ув'язнення, уникати тривалих термінів ув'язнення, за винятком крайніх випадків, і забезпечувати гуманні умови ув'язнення, адже міжнародні суди повинні поважати людську гідність правопорушників і ставити за мету реабілітацію, а не просто покарання [21, с. 3].

Натомість, на нашу думку, слід погодитись із тим, що невинуватана і непропорційна м'якість та непослідовність вироків є нічим іншим, аніж

нехтуванням правосуддям [22, с. 328]. У зв'язку з цим, нагальним вбачається випрацювання структурованої та узгодженої системи покарань з такими їх формами і видами, а також розробка зрозумілого алгоритму їх призначення, які б вважались адекватним для досягнення справедливості у міжнародному кримінальному праві.

Література:

1. Moran C. F. *The Authority of International Criminal Law: A Controversial Concept*. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. 145 pp.
2. Tucker R. W. *The International Criminal Court Controversy*. *World Policy Journal*. 2001. Vol. 18, No. 2. Pp. 71–81.
3. Rothe D., Mullins C. W. *The International Criminal Court and United States Opposition: A Structural Contradictions Model*. *Crime, Law and Social Change*. 2006. Vol. 45. Pp. 201–226.
4. Kagu A. B., Matori S., Abubakar A. *Polemics on the Utility of Domestic Courts to Prosecute International Crimes*. *International Journal of Innovative Research and Development*. 2018. Vol. 7, Iss. 8. Pp. 214–218.
5. van der Vyver J. D. *Prosecuting the President of Sudan: A Dispute between the African Union and the International Criminal Court*. *African Human Rights Law Journal*. 2011. Vol. 11, No. 2. Pp. 683–698.
6. Krever T. *International Criminal Law: An Ideology Critique*. *Leiden Journal of International Law*. 2013. Vol. 26, Iss. 3. Pp. 701–723.
7. Robinson D. *The Identity Crisis of International Criminal Law*. *Leiden Journal of International Law*. 2008. Vol. 21, Iss. 4. Pp. 925–963.
8. Drumbl M. *Sentencing and Penalties*. *The Cambridge Companion to International Criminal Law* / ed. by W. A. Schabas. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. Pp. 73–96.
9. Bernaz N. *Sentencing and Penalties*. *Routledge Handbook of International Criminal Law* / ed. by W. A. Schabas, N. Bernaz. New York : Routledge, 2011. Pp. 289–303.
10. *Sentencing and Penalties. An Introduction to International Criminal Law and Procedure* / R. Cryer, H. Friman, D. Robinson, E. Wilmschurst. 2nd ed. New York : Cambridge University Press, 2010. Pp. 494–506.
11. Drumbl M. A. *Collective Violence and Individual Punishment: The Criminality of Mass Atrocity*. *Northwestern University Law Review*. 2005. Vol. 99, No. 2. Pp. 539–610.
12. Dinstein Y. *International Criminal Law*. *Israel Law Review*. 1985. Vol. 20, Iss. 2–3. Pp. 206–242.
13. Harhoff F. *Sense and Sensibility in Sentencing – Taking Stock of International Criminal Punishment*. *Law at War: The Law as it Was*

and the Law as it Should Be : Liber Amicorum Ove Bring / ed. by O. Engdahl, P. Wrangé. Leiden ; Boston : Martinus Nijhoff Publishers, 2008. Pp. 121–140.

14. Stahn C. A Critical Introduction to International Criminal Law. Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2019. 448 pp.

15. The Oxford Companion to International Criminal Justice / ed. by A. Cassese. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2009. 1008 pp.

16. Freeland S. No Longer Acceptable: The Exclusion of the Death Penalty under International Criminal Law. *Australian Journal of Human Rights*. 2010. Vol. 15, Iss. 2. Pp. 1–34.

17. van Zyl Smit D. Life Imprisonment as the Ultimate Penalty in International Law: A Human Rights Perspective. *Criminal Law Forum*. 1998. Vol. 9. Pp. 5–54.

18. D’Ascoli S. International Sentencing: Law and Practice. *Research Handbook on the International Penal System* / ed. by R. Mulgrew, D. Abels. Cheltenham ; Northampton : Edward Elgar Publishing, 2016. Pp. 133–166.

19. Haile-Mariam Y. The Quest for Justice and Reconciliation: The International Criminal Tribunal for Rwanda and the Ethiopian High Court. *Hastings International Comparative Law Review*. 1999. Vol. 22, No. 4. Pp. 667–745.

20. Meernik J. Proving and Punishing Genocide at the International Criminal Tribunal for Rwanda. *International Criminal Law Review*. 2004. Vol. 4, Iss. 1. Pp. 65–81.

21. deGuzman M. M. Harsh Justice for International Crimes? *The Yale Journal of International Law*. 2014. Vol. 39. Pp. 1–35.

22. D’Ascoli S. Reconciliation and Sentencing in the Practice of the ad hoc Tribunals. *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspectives* / ed. by W. A. Schabas, Y. McDermott, N. Hayes. London ; New York : Routledge, 2016. Pp. 307–331.

ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: СУЧАСНИЙ СПЕКТР ВПЛИВУ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ

Кушнір В. В.

здобувач другого року

третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри морського та міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Громошенко К. В.***

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри міжнародного права

та порівняльного правознавства

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У XXI столітті інформаційна війна набула статусу одного з ключових інструментів у веденні міжнародних конфліктів. Вона охоплює широкий спектр методів – від класичної пропаганди до складних кіберінформаційних операцій, що здійснюються за допомогою новітніх технологій. У гібридному середовищі, де стираються межі між війною і миром, інформація стала зброєю стратегічного значення, здатною паралізувати політичну волю, зруйнувати інститути державності або вплинути на масову свідомість без застосування фізичної сили.

Однією з найпоширеніших форм інформаційної війни залишається пропаганда – систематичне поширення однобічної або емоційно зарядженої інформації з метою формування громадської думки. Вона може здійснюватися через медіа, культурні продукти, освіту, політичні заяви та навіть дипломатичні канали. Пропаганда часто має за мету створення образу ворога, виправдання власних дій та дискредитацію противника. У міжнародному праві існують певні обмеження щодо пропаганди, зокрема заборона пропаганди війни та розпалювання міжнаціональної ворожнечі, що закріплено у ст. 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [1].

Інша небезпечна форма – це дезінформація, тобто свідоме поширення неправдивої, спотвореної або маніпулятивної інформації з метою ввести аудиторію в оману. Вона здійснюється через фейкові новини, підроблені документи, deepfake-контент, ботоферми та інші інструменти цифрової маніпуляції. Такі кампанії часто координуються з політичних центрів або спецслужб з метою підриву легітимності інститутів і розпалювання

ворожнечі в суспільстві [2, р. 9–10]. Проблема ускладнюється браком чітких універсальних міжнародно-правових стандартів щодо відповідальності за поширення дезінформації.

Особливу роль у сучасній інформаційній війні відіграють психологічні операції (PsyOps), які мають на меті вплив на поведінку, емоції, мотивацію та свідомість цільової аудиторії. Вони використовуються не лише у військових, а й у політичних цілях. Методи PsyOps базуються на наративному конструюванні реальності, використанні архетипів і травматичних досвідів суспільства [3, р. 58]. Хоча міжнародне гуманітарне право прямо не регулює такі операції, Женевські конвенції забороняють залякування цивільного населення під час збройних конфліктів (IV Женевська Конвенція, ст. 33).

Із розвитком цифрових технологій усе більшу загрозу становлять кіберінформаційні атаки, які поєднують злам інформаційних систем із поширенням дезінформаційного контенту. Прикладами є атаки на енергетичну інфраструктуру України у 2015 році, втручання в президентські вибори в США у 2016 році, атака NotPetya у 2017 році, що завдала збитків у сотні мільйонів доларів [4, р. 115]. Міжнародне право ще не має універсального інструменту, який би прямо забороняв або кваліфікував кіберінформаційні атаки як злочини, однак зусилля щодо кодифікації таких норм ведуться в межах Талліннського процесу [5, р. 34–35].

Форми інформаційної блокади, зокрема цензура, заборона незалежних ЗМІ та блокування доступу до зовнішнього інформаційного середовища, також становлять частину інформаційної війни. У Росії, наприклад, з 2022 року заблоковано понад 3000 незалежних ресурсів, а діяльність міжнародних медіа фактично зведена до нуля.

Значну небезпеку становить також втручання у виборчі процеси та референдуми. Ідеться не лише про злам серверів, а й про маніпулятивне таргетування аудиторій у соціальних мережах, поширення компрометуючих матеріалів, підлив довіри до результатів голосування. Найвідомішим прикладом є російське втручання у вибори в США (2016), Франції (2017), а також кампанії впливу під час Brexit [6]. Такі дії порушують принципи невтручання у внутрішні справи держав, передбачений резолюцією ГА ООН 2131 (1965).

Отже, форми інформаційної війни є багатогранними та складно піддаються однозначному правовому врегулюванню. Вони викликають необхідність модернізації міжнародно-правових підходів, зміцнення цифрового суверенітету держав і розробки механізмів запобігання інформаційній агресії.

Література:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 06.05.2025).
2. NATO StratCom COE. *Fake News: A Roadmap*. 2017. 20 p.
3. Ricatti F. Embodied memories of trauma: oral history and archetypes. *Oral History Australia Journal*. 2019. № 41. P. 57–63.
4. Healey J. The five futures of cyber conflict and cooperation. *Georgetown Journal of International Affairs*. 2011. P. 110–117.
5. Schmitt M. Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 600 p.
6. Mueller R.S. Report on the Investigation into Russian Interference in the 2016 Presidential Election. *U.S. Department of Justice*. 2019. Vol. 1. P. 24–29.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-12>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ ВОЄННИХ РИЗИКІВ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Омельчук О. В.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 081 – Право*

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

Науковий керівник: Радзивілюк В. В.

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри економічного права та економічного судочинства

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Страхування, як специфічний вид фінансової діяльності, відіграє ключову роль у системі управління ризиками, приймаючи на себе наслідки непередбачуваних подій, зокрема у кризових ситуаціях. З початком повномасштабного збройного конфлікту Російської Федерації проти України суттєво змінився ризиковий ландшафт, у якому функціонують українські підприємства. Бойові дії, руйнування інфраструктури, порушення виробничих і логістичних процесів зумовити масштабні збитки

для суб'єктів господарювання. У відповідь на ці виклики в Україні поступово сформувався попит на страхування воєнних ризиків як засіб мінімізації економічних втрат.

Реагуючи на запит ринку, окремі страховики почали розробляти та пропонувати страхові продукти, які включають покриття елементів воєнного ризику або адаптують існуючі програми під нові умови. Водночас наявне правове регулювання страхування воєнних ризиків перебуває лише на етапі формування.

Відповідно до пункту 1 Переліку воєнних та політичних ризиків, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09.04.2024 № 388 до воєнних ризиків належать такі страхові ризики, що можуть виникнути на території України: 1) воєнний конфлікт, включаючи війну або збройний конфлікт, збройна агресія, бойові дії, масові заворушення; 2) насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; 3) терористичні акти та/або диверсії, в тому числі спричинені подіями, передбаченими у підпунктах 1 або 2 цього пункту; 4) окупація, анексія [1].

В Україні обмежене страхове покриття від воєнних ризиків для фізичних та юридичних осіб здійснює незначне коло страховиків переважно за договорами страхування майна та автотранспортних засобів. Проте, обсяги такого страхування є помірними через відносну обмеженість ємності українського страхового ринку та складність перестрахування воєнних ризиків на міжнародному ринку перестрахування, оскільки наразі Україна має високий рівень воєнно-політичного ризику, а також через високу ймовірність настання воєнних ризиків внаслідок продовження активності ведення бойових дій на території України.

Як свідчить міжнародний досвід, уряди багатьох країн забезпечують страхування воєнних та інших катастрофічних ризиків на основі державно-приватного партнерства, що передбачає створення багаторівневої системи захисту від наслідків таких ризиків. В переважній більшості країн створена спеціальна установа або перестраховий Пул. До прикладу, у Великобританії створений Pool Reinsurance Company Limited [2] з метою забезпечення перестрахування ризиків тероризму для страховиків, а Нова Зеландія для покриття катастрофічних збитків населення від настання стихійних лих створила державний фонд Natural Hazards Commission [3], на основі якого за участі страховиків здійснюється обов'язкове страхування житлових будинків і окремих земельних ділянок від стихійних лих.

В Україні натомість відсутня комплексна система покриття катастрофічних, зокрема, воєнних ризиків, яка б забезпечувала за рахунок різних джерел, а не лише держави, покриття глобальних наслідків дії таких ризиків як в приватному, так і в бізнес-середовищі та в державному секторі.

Для того, щоб усунути цю прогалину була створена законодавча ініціатива у сфері страхування воєнних ризиків – законопроект № 12372 від 30.12.2024 «Про систему страхування воєнних ризиків» (далі також – **«законопроект № 12372»**). Цей документ розроблений з метою захисту страхових інтересів фізичних і юридичних осіб та спрямований на забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної таким особам внаслідок реалізації воєнних ризиків в Україні [4, с. 3].

Законопроектом № 12372 пропонується визначення нових підходів щодо створення системи страхування воєнних ризиків та регулювання діяльності суб'єктів такої системи страхування, зокрема встановлення загальних засад функціонування системи страхування воєнних ризиків, встановлення правового статусу, умов діяльності та завдань Державної агенції зі страхування воєнних ризиків, визначення умов страхування від воєнних ризиків тощо [5].

В законопроекті № 12372 передбачено створення Міністерством економіки України Державної агенції зі страхування воєнних ризиків, яка буде визначати спільну політику оцінки та прийняття ризиків для страховиків-учасників системи, а також – розробляти стандартизовані страхові продукти, визначати централізовані підходи до ціноутворення та вести Єдину централізовану базу даних в системі страхування воєнних ризиків. Система покриватиме ризики фізичної шкоди, спричинені війною, зокрема передбачається, що обов'язковому страхуванню підлягатиме майно, передане в заставу, та об'єкти житлового будівництва. Наразі тривають консультації щодо можливого уточнення переліку об'єктів обов'язкового страхування. На подальших етапах планується розширення покриття для більшого кола об'єктів [6].

Законопроект № 12372 має потенціал стати основою для побудови ефективної системи страхування воєнних ризиків в Україні, але його успіх залежатиме від врахування інтересів всіх зацікавлених сторін, забезпечення належного фінансування та управління системою.

Іншим суттєвим зрушенням у напрямі формування ефективної системи страхування воєнних ризиків стало прийняття Закону України від 22.11.2023 № 3497-IX «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків» (далі також – **«Закон № 3497-IX»**) [7]. Цей Закон усунув прогалини, що обмежували можливість страхування вітчизняних інвестицій Експортно-кредитним агентством, в тому числі в умовах військових дій та повоєнного відновлення.

Закон № 3497-IX є важливим кроком забезпечення страховим захистом саме українських інвесторів, а наявний міжнародний досвід свідчить про позитивний результат забезпечення страхування інвестицій від воєнних

ризиків через спеціалізовані установи [8, с. 46]. Реалізація положень цього Закону може стати практичним інструментом для залучення додаткових інвестицій у сектор економіки. Це особливо важливо для експорто-орієнтованих підприємств, які потребують фінансової стабільності для продовження діяльності в умовах війни.

Отже, в Україні відсутня повнофункціональна система страхування воєнних ризиків, яка б надавала достатнє та доступне страхове покриття для суб'єктів господарювання. Існуюча нормативно-правова база обмежується рамковим законодавством стосовно захисту інвесторів, що разом з відсутністю спеціального законодавства, яке сприяло б започаткуванню страхування від воєнних ризиків, стримує запровадження та розвиток системи страхування таких ризиків. У цьому контексті законопроект № 12372 «Про систему страхування воєнних ризиків» є важливим кроком у напрямі вдосконалення чинного законодавства. Його реалізація сприятиме створенню ефективної системи страхування, яка забезпечить належний захист майнових інтересів громадян і бізнесу в умовах воєнних загроз.

Література:

1. Перелік воєнних та політичних ризиків: постанова Кабінету Міністрів України від 09.04.2024 № 388. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-2024-п#Text>

2. The UK's leading terrorism reinsurer. Pool Reinsuring Terrorism Risk. URL: <https://www.poolre.co.uk/>

3. Reducing the impact of natural hazards. Natural Hazards Commission. URL: <https://www.naturalhazards.govt.nz>

4. Пояснювальна записка до законопроекту № 12372 від 30.12.2024 Закону України «Про систему страхування воєнних ризиків». URL: <https://itd.rada.gov.ua/1b97c860-165b-46a5-95a3-9a89f56d5c14>

5. Про систему страхування воєнних ризиків: законопроект № 12372 від 30.12.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/44be211a-b603-44ca-b4aa-e4120feb482c>

6. Мінкономіки та НБУ презентували систему страхування воєнних ризиків. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-ta-nbu-prezentuvaly-systemu-strakhuvannia-voiennykh-ryzykiv>

7. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Закон України від 22.11.2023 № 3497-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text>

8. Марина А. С., Пеценко М. В. Страховий ринок України в умовах війни. *Цифрова економіка та економічна безпека*. № 5(05). 2023. С. 44–51. URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/145/133>

IMPACT OF MARITIME PIRACY ON UKRAINE'S ECONOMIC AND ENERGY SECURITY

Osadtsa R. O.

*Postgraduate Student at the Department of Criminal Law,
Criminal Procedure and Criminalistics
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

This paper explores the growing threat of maritime piracy and its implications for Ukraine's economic and energy security, particularly in the context of the ongoing war and shifting global trade routes. As a country highly dependent on maritime exports and energy imports, Ukraine faces heightened vulnerability to disruptions in international shipping lanes, especially in the Black Sea and surrounding regions. The study highlights how maritime piracy, both traditional and hybrid (including state-sponsored actions), undermines supply chain stability, increases insurance and freight costs, and threatens critical energy transit. The research underscores the need for a coordinated maritime security strategy that includes international cooperation, naval modernization, and legal frameworks to protect Ukraine's economic interests at sea.

Maritime piracy has been widely analyzed in global security studies, with researchers such as Martin Murphy (2009) and Brandon Prins (2011) noting its evolution from conventional criminal acts to complex geopolitical tools. The economic dimensions of piracy are discussed by Bueger (2015), who emphasizes its impact on trade flow and energy infrastructure.

In the context of Eastern Europe and the Black Sea region, scholars such as Volodymyr Dubovyk and Oksana Grytsenko have drawn attention to the hybridization of piracy, where state or quasi-state actors engage in maritime disruptions for strategic gain. Ukrainian maritime security experts like Andrii Klymenko have documented specific cases of maritime aggression in the Black Sea post-2014, particularly Russia's unlawful interference with merchant and energy vessels.

These studies provide a foundation for understanding how maritime insecurity not only affects global trade but also represents a direct threat to Ukraine's post-war economic recovery and energy diversification.

This study utilizes a mixed-methods approach, combining geopolitical risk analysis with economic modeling and qualitative case studies such as geopolitical analysis (assessment of maritime security trends in the Black Sea region using reports from international maritime organizations (e.g., IMB,

BIMCO) and Ukrainian naval intelligence sources); economic modeling (estimation of economic losses related to piracy-induced disruptions using data on freight rates, insurance premiums, and delayed shipments for Ukrainian exports (notably grain and metal)); case studies (detailed examination of piracy-related incidents affecting Ukrainian maritime routes from 2014 to 2024, including the blockade of the Sea of Azov, attacks on civilian cargo vessels, and rerouting of energy imports via alternative corridors).

The analysis indicates a significant correlation between increased piracy activity along key maritime routes and rising transportation and insurance costs for Ukrainian exporters and importers. According to industry reports and interviews with logistics stakeholders, rerouting and increased premiums for maritime shipments through high-risk piracy zones, particularly in the Gulf of Aden and near the Horn of Africa, have led to an estimated 8–12% increase in shipping costs for Ukraine-based companies between 2021 and 2023.

Additionally, disruptions to global supply chains caused by piracy have reduced the reliability of maritime delivery schedules, impacting Ukrainian trade volumes. For instance, delayed shipments of agricultural exports, which represent a key sector of Ukraine's economy, have caused financial penalties and contract losses, especially in high-demand markets like the Middle East and North Africa (MENA).

Ukraine's energy security has been particularly vulnerable due to piracy-induced disruptions of maritime transport routes that are critical for the import of crude oil and LNG (liquefied natural gas). During periods of heightened piracy off the West African coast, tankers destined for Black Sea ports were forced to adopt longer, costlier routes or faced delays. According to data from the Ukrainian Ministry of Energy, the rerouting of tankers in 2022 alone contributed to a 3.4% increase in average energy import costs.

The findings suggest that maritime piracy not only imposes direct economic losses but also affects Ukraine's geopolitical standing and its ability to maintain secure trade relationships. The need for international naval escort services and cooperation with NATO maritime forces in piracy-prone waters has increased dependence on Western security partnerships, aligning Ukraine's maritime strategy more closely with European and transatlantic priorities.

At the same time, limited naval capabilities constrain Ukraine's ability to respond independently to maritime threats, highlighting a gap in national security planning that requires urgent attention.

The results also emphasize the importance of Ukraine's involvement in international anti-piracy frameworks and initiatives. Engagement in global maritime security efforts, such as the Djibouti Code of Conduct and cooperation with the International Maritime Organization (IMO), has shown promise in improving the security environment for Ukrainian maritime operators.

However, Ukraine's limited resources and competing security demands have hindered its full participation in these initiatives.

Ukraine's reliance on global energy transit routes has grown since the beginning of the full-scale war with Russia, especially after the partial loss of control over key energy infrastructure in the east. Piracy, therefore, compounds existing vulnerabilities, creating a compounded threat matrix when considered alongside geopolitical and military risks.

Maritime piracy, especially in hybrid forms, poses a serious threat to Ukraine's economic stability and energy independence. As Ukraine seeks to rebuild its economy amidst ongoing conflict, ensuring the security of maritime transport becomes a matter of national survival. The findings suggest that Ukraine must invest in maritime domain awareness, strengthen naval capacity, and engage in international maritime security frameworks. Regional cooperation with Black Sea and NATO partners, alongside legal advocacy in international courts, will be critical in defending Ukraine's maritime and energy interests.

Bibliography:

1. Бантишев, О. Актуальні проблеми протидії піратству на сучасному етапі. *Вісник Харківського національного університету. Серія : Право*. 2008. № 819. С. 66–71.
2. Будаков, М. О. Міжнародно-правові проблеми боротьби з морським піратством: аспекти кримінального переслідування. *Часопис Академії адвокатури України*. 2010. № 4. С. 1–6.
3. Prins, B. Maritime piracy and armed robbery at sea: Incidents and trends. *International Studies Quarterly*, 55(3), 2011. P. 681–692.
4. Dubovyk, V. The Black Sea region and hybrid maritime threats. *Ukrainian Journal of International Relations*, 28(1), 2020. P. 35–48.
5. Klymenko, A. Russian maritime aggression in the Black Sea: Legal and security implications. *Black Sea Security*, 2(45), 2023. P. 10–19.
6. Grytsenko, O. Energy routes under threat: Maritime disruptions and Ukraine's diversification strategy. *Journal of Post-Soviet Studies*, 7(3), 2022. P. 50–64.

БАЗОВІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Передерій О. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Кулачок-Тітова Л. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Цифрові послуги як дороговартісний і складний технологічний інформаційний продукт може бути під загрозою неправомірного посягання, що, у свою чергу, тягне за собою комплексні ризики для системи кібербезпеки України. Задля недопущення цього, чинна Стратегія кібербезпеки України від 14.05.2021 р. передбачає систему організаційно-правових заходів забезпечення безпеки цифрових послуг [1]. У зазначеному документі визначено, що безпечні цифрові послуги досягаються шляхом забезпечення державою балансу між потребами суспільства, вітчизняного ринку, економіки держави та необхідними заходами з кібербезпеки, а також надійністю та безпекою цифрових послуг протягом усього їхнього життєвого циклу. Вказане є однією з умов досягнення стану кіберстійкості держави.

Аналіз положень національного законодавства України дає підстави виокремити декілька базових організаційно-правових заходів убезпечення цифрових послуг від загроз. Зокрема, це

1) зміцнення довіри приватного сектору та громадян до цифрових послуг, які надаються державою, безумовного виконання вимог щодо забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту під час їх надання та інформування громадськості про їх безпечність та надійність. Зауважимо, що впродовж останніх п'яти років держава досягла певних позитивних результатів у справі довіри громадян до цифрових послуг. Так, Міністерство цифрового багато цифрових послуг для громадян і українського бізнесу. Зокрема, Україна стала першою країною у світі, в якій цифровий паспорт має таку ж силу, що й паперовий чи пластиковий

аналог. У застосунку «Дія» українці використовують 4,7 млн ID-карток, 12,2 млн закордонних паспортів та 6,6 млн водійських посвідчень, а серед найпопулярніших послуг для підприємців – реєстрація ФОП та ТОВ на порталі Дія, що є найшвидшою реєстрацією бізнесу у світі [2] Держава активно працює в напрямі забезпечення безпеки користувачів Дії (кілька разів було проведено програму Bug Bounty, в якій етичні хакери тестували застосунок і за винагороду в 1 млн гривень шукали вразливості, але не знайшли).

2) впровадження цифрових послуг для населення та розвитку національної інформаційної інфраструктури. Ключовим, системоутворюючим елементом національної інформаційної інфраструктури є створення інформаційного ресурсу і формування оптимального правового режиму його використання. Базові кроки у цьому напрямі було зроблено. Проте, найбільш серйозною проблемою зазначеного напрямку діяльності є галузевий принцип інформатизації державних органів, який досі зберігається. Наразі триває робота з усунення зазначених чинників і впровадження у національну правову систему інноваційних правових інститутів.

3) розроблення національних стандартів у сфері кібербезпеки, організаційних та технічних вимог, що стосуються безпеки застосунків, мобільних пристроїв, робочих станцій, серверів і мереж, моделей хмарних обчислень, з урахуванням європейських та міжнародних стандартів. Зазначений захід є комплексним, і відповідає інтересам розвитку цифрового бізнесу. Цифрові послуги передбачають торгівлю інформацією як товаром, а отже їх захист неможливий без запровадження управління інформаційною безпекою на основі стандартів інформаційної безпеки, яких існує значна кількість. Найбільш прийнятними серед них є ISO/IEC 2700 (міжнародний стандарт визначає вимоги до створення, впровадження, підтримки та постійного вдосконалення системи управління інформаційною безпекою (ISMS), Cybersecurity Framework NIST (забезпечує гнучкий підхід до управління ризиками, пов'язаними з кібербезпекою), PCI DSS (стандарт безпеки даних індустрії платіжних карток розроблений для забезпечення того, щоб компанії, які обробляють, зберігають або передають інформацію про кредитні картки, підтримували безпечне середовище). Зазначені стандарти не є вичерпними. На їх основі формується архітектура управління інформаційною безпекою, яку організації та органи державної влади можуть створювати, і використовувати для власного захисту.

4) створення органів з оцінки відповідності надавачів електронних довірчих послуг вимогам для кваліфікованих надавачів кваліфікованих електронних довірчих послуг. Головним органом є Кабінет міністрів України, який визначає організаційно-правовий порядок здійснення відповідної діяльності. Постановою Кабінету Міністрів України

від 13 вересня 2024 р. № 1062 затверджено Порядок проведення процедури оцінки відповідності у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг [3]. Зазначеним документом визначено механізм оцінки відповідності суб'єктів, які мають намір надавати послуги електронної ідентифікації, надавачів послуг електронної ідентифікації, юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, які мають намір надавати кваліфіковані електронні довірчі послуги, кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг, центрального засвідчувального органу, засвідчувального центру та послуг, які вони надають, вимогам до надавачів послуг електронної ідентифікації, кваліфікованих надавачів електронних довірчих послуг, а також вимогам до послуг, які вони надають;

5) створення необхідних передумов (нормативних, організаційних, технологічних) для автентифікації користувачів сервісів цифрових послуг (там, де це потрібно) за допомогою інтегрованої системи електронної ідентифікації з використанням технологій електронної ідентифікації та/або електронних довірчих послуг. Автентифікація – це процес перевірки справжності користувача за спроби доступу до системи чи сервісу, підтвердження того, що особа дійсно є тією, за кого себе видає. Без автентифікації безпеку цифрових послуг забезпечити неможливо. На сьогодні триває процес прийняття уніфікованих методів автентифікації для всіх міністерств і відомств;

6) підвищення ефективності системи захисту персональних даних громадян шляхом гармонізації законодавства України з відповідним законодавством ЄС та посилення відповідальності за порушення встановлених вимог безпеки цифрових послуг.

Упродовж останніх кількох років, Україна продовжує проводити значний плат роботи щодо практичної реалізації зазначених заходів задля захисту цифрових послуг, забезпечення кібербезпеки і протидії кіберзлочинності.

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. Офіційний вісник України. 2021. № 70. Ст. 4417

2. Михайло Федоров. Дії 3 роки. Як Україна отримала місце у світовій історії цифровізації? 14 лютого 2023. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2023/02/14/697034/> (дата звернення: 28.04.2025)

3. Про затвердження Порядку проведення процедури оцінки відповідності у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг: Постанова Кабінету Міністрів від 13.09.2024 р. № 1062. Урядовий

ЗАВДАННЯ ВІДОМЧОЇ НОРМОТВОРЧОСТІ В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Петрук Я. А.

*аспірант за спеціальністю 081 – Право
Донецький державний університет внутрішніх справ*

*Науковий керівник: **Стецюк Б. Р.***

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління факультету № 4
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Одним із важливих інструментів реалізації повноважень Міністерства внутрішніх справ України є відомча нормотворчість, яка виражається в діяльності, спрямованій на створення відомчих нормативно-правових актів, які регулюють організацію і порядок функціонування відомчих органів внутрішніх справ, та визначає правила поведінки для їх працівників.

У сучасних умовах, коли державне управління активно реформується, зростає роль якісного, своєчасного нормотворення в межах відомства. Саме тому аналіз завдань відомчої нормотворчості МВС України є актуальним для розуміння механізмів правового забезпечення діяльності цього органу, його взаємодії з іншими структурами та захисту публічного інтересу.

Відомча нормотворчість має не лише юридичне, а й суспільне значення, оскільки формує правові підстави для реалізації управлінських рішень у чітко визначених межах компетенції. Завдання такої нормотворчості полягають у забезпеченні правової визначеності, узгодженості із загальнодержавною нормативною базою та своєчасного реагування на зміни у сфері охорони правопорядку.

У зв'язку з цим дослідження завдань відомчої нормотворчості МВС України є актуальним для підвищення ефективності правового забез-

печення діяльності органів внутрішніх справ та удосконалення правотворчого процесу в цілому.

В підручнику загальної теорії держави і права за редакцією Бандурки О.М. визначено, що завдання правотворчих органів – якомога повніше врахувати при виданні відповідних актів такі чинники, як стан економіки, рівень розвитку громадянського суспільства, тип державного режиму, загальної спрямованості соціально-політичного розвитку держави, її міжнародне становище з тим, щоб додати формально визначений, загальнообов'язковий характер найбільш оптимальним для таких умов моделям поведінки. [1, с. 225].

Тобто завданням правотворчості є створення нормативно-правових актів з урахуванням комплексу об'єктивних чинників, що визначають доцільність, ефективність і легітимність таких норм, і за таких умов нормативно-правові акти стануть ефективними, та не залишаться декларативними.

Копейчиков В.В. чітко визначив призначення та завдання відомчих нормативно-правових актів, що полягають в наступному:

- встановленні прав одного суб'єкта відповідно до обов'язків іншого;
- роз'ясненні, конкретизації змісту (значення) прав чи обов'язків, викладених у законі в загальних речах;
- розширенні (звуженні) змісту права одного суб'єкта та звуженні (розширення) права іншого;
- введенні нових чи доповненні попередніх вимог до здійснення суб'єктом свого права;
- роз'ясненні, конкретизації змісту (значення) контрольної функції органу управління, який підвідомчий міністерству, комітетові, відомству [2, с. 164].

З аналізу вищевказаних завдань, вбачається, що завданням відомчих нормативно-правових актів є регулювання службової діяльності, деталізувати і розвивати законодавчі положення для практичного застосування, з метою ефективного функціонування системи державного управління.

Чернякович Є.А. прийшов до висновку, що основними завданнями нормотворчої діяльності Міністерства внутрішніх справ України є:

- зменшення кількості нормативно-правових актів, які повторюються та переплітаються з чинними актами, що призводить до плутанини в службовій діяльності підрозділів МВС України;
- обов'язковість створення єдиної експертної комісії, яка б вивчала та вдосконалювала проект акта, а також аргументувала доцільність його прийняття;
- створення єдиної нормативно-правової бази, яка б була доступна лише для діючих підрозділів МВС України [3, с. 161–162].

На думку вченого основним завданням нормотворчої діяльності МВС України виражається в підвищенні рівня системності, ефективності та професійного рівня нормотворчості МВС України.

В свою чергу, вчений Слинько Д.В. хоч і не виділяє завдання нормотворчості, але зазначає, що призначенням відомчого нормотворчого процесу в діяльності МВС України виступає формулювання нових норм права, які притаманні соціуму. Інакше кажучи, в результаті здійснення відомчого нормотворчого процесу відбувається моделювання суспільних відносин, які з позицій держави або громадянського суспільства є бажано-припустимими чи необхідно-обов'язковими [4, с. 471]

Тобто завданням відомчої нормотворчості Міністерства внутрішніх справ України – створення нових нормативно-правових актів, за допомогою яких регулюються бажані для держави та суспільства форми правової поведінки.

Таким чином, відомча нормотворчість Міністерства внутрішніх справ України є важливим інструментом реалізації державної політики у сфері правопорядку, безпеки та публічного управління. Завданням якої відбувається забезпечення конкретизації та адаптації законодавства до практичних умов діяльності правоохоронних органів.

До основних завдань відомчої нормотворчості Міністерства внутрішніх справ України можна віднести:

- адаптація загальних законодавчих норм до специфіки діяльності МВС України в сфері безпеки, суспільних відносинах;
- розробка внутрішньоорганізаційних норм, що регламентують службову діяльність підрозділів, відомств МВС України;
- встановлення процедур, стандартів, вимог до виконання функцій підрозділів, відомств МВС України.

Отже, завданням відомчої нормотворчості Міністерства внутрішніх справ України є створення, удосконалення, деталізація існуючих нормативно-правових актів нормативно-правових актів, які сприяють упорядкуванню правовідносин у сфері безпеки, суспільних відносинах, які мають відповідати соціальним та державним потребам, підвищують професійний рівень управління та забезпечують ефективне функціонування системи МВС України у цілому.

Література:

1. Теорія держави і права. підручник. за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки. МВС України, ХНУВС. Харків, 2018. С. 416.
2. Копейчиков В.В. Теорія держави та права : підручник. Київ, 2000. С. 510.

3. Чернякович Є.А. Поняття й завдання нормотворчої діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2021. С. 158–162.

4. Слинко Д.В. Особливості відомчого нормотворчого процесу в діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)*. Харків, 2020. С. 470–473.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-16>

КОНСУЛЬТАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ І МОЖЛИВОСТІ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Полежска К. О.

аспірантка

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Сіваш О. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

З точки зору міжнародного права, консультативна юрисдикція міжнародних судів з прав людини – це особлива компетенція міжнародних судів надавати офіційні та авторитетні роз'яснення чи тлумачення норм міжнародних договорів, які стосуються захисту прав і свобод людини. Консультативна юрисдикція реалізується шляхом ухвалення консультативних висновків (рішень), які не мають як такої обов'язкової юридичної сили, проте є авторитетними рекомендаціями щодо правильного застосування чи інтерпретації відповідних норм міжнародних документів. З огляду на вищезазначене, варто окреслити кілька ключових рис консультативної юрисдикції, а саме: рекомендаційний характер, відсутність сторін спору, превентивний характер, функція уніфікації та гармонізації.

На відміну від рішень у спорах, переданих на розгляд суду, які є обов'язковими для держав-учасниць спору, консультативні рішення формально не мають імперативної сили. Їх авторитет базується на престижі судової установи, правовій переконливості та міжнародній репутації суддів, що їх ухвалюють. Саме тому і вбачається відсутність

сторін спору, оскільки консультативна процедура не передбачає формального спору між конкретними сторонами. Запит на консультативний висновок надходить від уповноваженого суб'єкта для отримання роз'яснення з питань застосування міжнародних норм у певній сфері.

Сутність консультативної юрисдикції Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), Міжамериканського (далі – МСПЛ) та Африканського судів полягає в офіційному тлумаченні положень регіональних конвенцій поза конкретним спором. Це дозволяє державам або іншим уповноваженим суб'єктам отримувати керівні роз'яснення ще до фактичного виникнення порушення. Такий механізм відіграє свого роду превентивну роль, де дотримання наданих роз'яснень допомагає уникнути ймовірних позовів і проваджень по вирішенню спорів, а також зменшує ризики визнання держави порушником. Однак доступ до консультативної процедури у регіональних системах відрізняється. Завдяки Протоколу № 16, який набрав чинності 2018 року, і який надає право звернення до ЄСПЛ безпосередньо вищим національним судам, розширилося коло суб'єктів, які мають доступ до консультативної процедури [1]. Стаття 1 Протоколу надає право звертатися до ЄСПЛ щодо надання консультативних висновків, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод визначених Конвенцією або протоколами до неї. Такий інструмент спрощує діалог між Судом та національною судовою владою та забезпечує можливість оперативного отримання тлумачення положень ЄКПЛ.

У міжамериканській системі правом на звернення наділені держави-учасниці та органи Організації американських держав. Особливість судової системи цього регіону полягає в тому, що Суд може тлумачити не лише Американську конвенцію, а й «інші договори» з прав людини, які ратифікували держави регіону.

Відповідно до ст. 4 Протоколу до Африканської хартії, Африканський суд дозволяє звертатися державам-членам Африканського Союзу, органам АС і африканським міжурядовим організаціям [2]. Національні суди в рамках цієї регіональної системи не мають прямого права звернення, що робить процедуру більш складною та залежною від політичної волі урядів.

Практика застосування консультативних висновків для гармонізації правозастосування наразі доволі активно розвивається і кожна з вищезгаданих судових систем прагне уніфікувати інтерпретацію прав людини в мажах свого регіону. З одного боку консультативні висновки не вирішують конкретного судового спору, але з іншого – слугують вказівником для правотворчих і правозастосовних органів. Прикладом може слугувати рішення МСПЛ (ОС-24/17), де було роз'яснено питання гендерної ідентичності, що безпосередньо вплинуло на реформу сімейного

та реєстраційного законодавства Коста-Рики й сприяло узаконенню одностатевих шлюбів [3].

Втім, як і будь-яка судова сфера, консультативна юрисдикція міжнародних судів з прав людини стикається з певними проблемами, які потребують вирішення та реформування. Зокрема, окремі міжнародні судові установи мають труднощі, пов'язані з доступом до них і політизацію процедур. У Міжамериканській та Африканській системах наявне обов'язкове звернення через органи державної влади, що може уповільнити процес розгляду питань або ж взагалі блокувати ініціативи національних судів. Це, у свою чергу, ускладнює превентивний характер консультативної процедури, оскільки судді на практиці не завжди мають змогу напряму отримати роз'яснення. Натомість у рамках Ради Європи, після вступу у дію Протоколу № 16, національні суди мають спрощений шлях, що підвищує ефективність діалогу.

Хоча консультативні висновки формально необов'язкові, держави (або національні суди) зазвичай беруть до уваги позицію міжнародного суду, щоб уникнути негативних наслідків у подальшому в провадженні по вирішенню спорів. У національних правових системах часто відбуваються законодавчі зміни, що можна простежити на прикладі Коста-Рики, Аргентини, Колумбії, які прямо віддзеркалюють рекомендації МСПЛ. Подібна динаміка помітна і у європейських країнах, що реагують на консультативні роз'яснення ЄСПЛ, де прикладом може слугувати справа щодо сурогатного материнства [4].

Аналізуючи проблеми міжнародних судових установ з прав людини варто також визначити потенційні шляхи вдосконалення механізмів їх консультативних повноважень. Одним із ключових напрямків таких змін є розширення права на пряме звернення національних судів, що дозволило б самостійно ініціювати процедуру консультативного запиту без політичного посередництва з боку державних органів. Також суттєвим кроком може стати активізація обміну досвідом між регіональними судовими системами задля формування універсального «*corpus juris*» у сфері захисту прав людини. Ефективним заходом буде впровадження механізму подальшого моніторингу («*follow up*»), коли міжнародні судові установи або відповідні регіональні органи відстежують дотримання державами наданих рекомендацій, що сприятиме зміцненню конструктивного діалогу. Окрім цього, важливим є більш детальне регламентування строків та формату проведення слухань, щоб процедура надання консультативних висновків була оперативною та передбачуваною.

Таким чином, консультативна юрисдикція міжнародних судів з прав людини є важливою превентивною й доктринальною складовою правового порядку, яка не лише уніфікує стандарти захисту прав людини, а й допомагає державам уникати правових колізій і потенційних порушень.

Водночас для повнішої реалізації цього потенціалу потрібні вдосконалення самої процедури. Більша доступність для національних судів, суворіші процесуальні строки, запровадження моніторингу – все це сприятиме підвищенню ефективності регіональних систем захисту прав людини. Також врахування таких висновків у національному законодавстві й у судовій практиці захищає держави від майбутніх суперечностей та підвищує правову визначеність.

Література:

1. Protocol No. 16 to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/protocol_16_eng (дата звернення: 20.05.2025).
2. Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of the African Court on Human and Peoples' Rights. URL: <https://www.refworld.org/legal/constinstr/oau/1998/en/12453>. (дата звернення: 20.05.2025).
3. Advisory Opinion OC-24/17 of November 24, 2017. URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_24_eng.pdf. (дата звернення: 20.05.2025).
4. Advisory Opinion concerning the recognition in domestic law of a legal parent-child relationship between a child born through a gestational surrogacy arrangement abroad and the intended mother. 10/4/2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22003-6380464-8364383%22%5D%7D> (дата звернення: 20.05.2025).

ПИТАННЯ ВПЛИВУ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПОТОЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ЙОГО ПОЛІТИКИ

Санченко А. Є.

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
керівниця Центру перспективних досліджень і співробітництва
з прав людини в сфері економіки, провідний науковий співробітник
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

Сім ключових пріоритетів розвитку Європейського Союзу (далі ЄС) упродовж 2024–2029 рр. визначено Європейською Комісією у 2024 році. Вони спрямовані на побудову більш об'єднаного, сталого, цифрового та інклюзивного майбутнього ЄС, здатного ефективно підтримувати своїх громадян і бізнес, вживати лише тих регуляторних заходів, які зможуть принести найбільшу користь та прискорити зростання добробуту Європи.

Такими пріоритетами є, зокрема: 1. Новий план сталого процвітання та конкурентоспроможності Європи. 2. Нова ера європейської оборони та безпеки. 3. Підтримка людей, зміцнення наших суспільств та нашої соціальної моделі. 4. Підтримка якості нашого життя: продовольча безпека, вода та природа. 5. Захист нашої демократії, дотримання наших цінностей. 6. Глобальна Європа: використання нашої сили та партнерства. 7. Спільні дії та підготовка нашого Союзу до майбутнього [1].

Провідні європейські аналітики відзначають, що натеper ЄС потребує зміцнення з огляду на особливості нинішнього турбулентного стану міжнародних відносин у різних сферах й наслідки глобалізації, яка призвела до високого рівня стратегічної взаємозалежності між провідними економіками і спричинила ризики соціально-економічного, безпекового та екологічного характеру включно.

Таких думок дотримується й відомий європейський економіст і державний діяч М. Драгі, який до того ж зазначає, що зміцнення ЄС вимагає внесення змін до його установчих договорів. Водночас він визнає, що такі дії не є єдиною передумовою поступального прогресу Європи, але позитивних зрушень можна досягти за допомогою цілеспрямованих і системних коригувань політики, права та способу ухвалення рішень як на рівні ЄС, так і на національному рівні в державах-членах. У своїй доповіді

«Майбутнє європейської конкурентоспроможності» 2024 р. [2], підготовленої ним (у співпраці з багатьма фаховими експертами і провідними науковцями) для Європейської Комісії з метою фактологічно- та науково-обґрунтованого забезпечення першого з семи вищезазначених пріоритетів, М. Драгі висловлює переконання, що до часу, поки в ЄС не буде досягнуто консенсусу щодо внесення змін в установчих договорах, оновлене партнерство в рамках ЄС має базуватися на трьох головних цілях: переорієнтація роботи ЄС, прискорення дій та інтеграції ЄС, а також спрощення правил і норм, встановлених правом ЄС [2, р. 67].

Європейські експерти і дослідники наполягають, що великий обсяг чинного законодавства та безперервний нормотворчий процес ЄС спричиняють створення регуляторних бар'єрів для необхідного розширення та полегшення діяльності бізнес-суб'єктів, які є рушійною силою у справі досягнення сталого процвітання Європи. Таке становище, на їх думку, є непомірно обтяжливим, передусім, для бізнес-суб'єктів технологічного сектору економіки, особливо для «молодих» компаній, що намагаються розвивати і просувати інновації, цифровізацію та передові технології. У згаданій доповіді М. Драгі наводяться аргументи щодо несприятливого впливу надмірного обсягу правових норм і нормотворчості на можливість економічного зростання, зазначаються кілька шкідливих факторів регуляторного характеру. Передусім, це стосується складних правових норм і дорогавартісних процедур, передбачених у фрагментованих національних правових системах, які перешкоджають, зокрема, винахідникам подавати заявки на охорону їхніх прав інтелектуальної власності, а це заважає «молодим» компаніям використовувати можливість Єдиного ринку. Також, у цьому документі яскраво доводиться, що інновації стримуються перенасиченим регуляторним полем ЄС щодо діяльності технологічних компаній, де станом на 2024 р. діяло близько 100 орієнтованих на технології законів і понад 270 установ-регуляторів, які працювали у цифрових мережах у всіх державах-членах ЄС [3]. При цьому виявлено, що в багатьох законах ЄС застосовано підхід із запобігання потенційним ризикам *ex post* і попередньо визначено конкретні бізнес-практики, які в цьому секторі економіки швидко застарівають. Більш того, регуляторні бар'єри не сприяють веденню бізнесу цифровими компаніями на території всього ЄС через дочірні компанії. Це пояснюється тим, що вони стикаються з неоднорідними нормативними вимогами, посиленням регуляторних органів і практикою національних урядів з «позолочування» (*«gold-plating»*) законодавства ЄС. Останнє явище отримало таку назву, унаслідок того, що уряди держав-членів ЄС виходять за рамки встановлених законодавством ЄС мінімальних вимог під час їх транспонування у національне законодавство, чим створюють надмірні регуляторні умови впровадження цього

законодавства. До того ж, експерти наголошують, що нормативні обмеження на зберігання та обробку даних створюють високі витрати, пов'язані з дотриманням законодавчих вимог, та перешкоджають створенню великих, інтегрованих наборів даних для навчання моделей штучного інтелекту. Складність, фрагментація та неузгодженість деяких норм ставить компанії ЄС у не вигідне становище порівняно з їх конкурентами в США, де урядові органи покладаються на приватний сектор у справі створення величезних наборів даних, та Китаєм, який може використовувати свої центральні урядові установи для агрегації даних [2, с. 30]. Експертне вивчення зазначених вище проблем виявило, що вони додатково посилюються тим, що застосування права ЄС у сфері конкуренції може перешкоджати внутрішньогалузевій співпраці. Разом з тим, численні та різні норми національного законодавства держав-членів ЄС щодо публічних закупівель призводять до постійно високих витрат постачальників хмарних послуг. Отже, результатом дії такого нормативного та регуляторного тягаря є те, що «молоді» інноваційні технологічні компанії все частіше вирішують не на користь ведення свого бізнесу в ЄС, оскільки – на відміну від великих компаній, що нерідко базуються поза межами ЄС – вони не мають достатніх стимулів, а також і фінансових можливостей, необхідних для покриття ними витрат, пов'язаних із забезпеченням дотримання численних законодавчих вимог.

У зв'язку з цими та іншими подібними проблемами, європейські фахівці висловлюють переконання про те, що зусилля з імплементації Порядку денного з кращого регулювання (*Better Regulation Agenda*), запровадженого в 2015 р. [4], досі не призвели до бажаного результату і не спростили процес нормотворчості та правозастосування. Кількість і обсяг раніше ухвалених і нині діючих норм ЄС так і залишаються великими, але збільшується й нове законодавство. В якості прикладу, наводиться порівняльна статистика щодо ухвалення законодавчих актів у 2019–2024 рр. на федеральному рівні США, де прийнято близько 3500 і близько 2000 резолюцій, та в ЄС за той самий період, де прийнято близько 13 000 актів [2, с. 69].

Тому серед цілей зміцнення ЄС та важелів забезпечення його конкурентоспроможності й процвітання європейські дослідники виокремлюють спрощення системи нормативного регулювання та процесу нормотворчості, зокрема й шляхом зміни основних нормативних положень, що встановлюють правила прийняття рішень у ЄС, які нині базуються на вимозі щодо досягнення консенсусу або принаймні широкої більшості голосів на підтримку кожної окремої законодавчої ініціативи.

Одним із спрямованих на це інституційних рішень Президентки Європейської Комісії У. фон дер Ляйєн стало призначення у 2024 р. у складі цієї інституції ЄС Комісара з питань економіки та продуктивності

й впровадження та спрощення. Цікаво, що такими повноваженнями офіційно наділено латвійського державного і політичного діяча, колишнього прем'єр-міністра Латвії та досвідченого європейського політика В. Домбровскіса [5].

Важливо, що Єврокомісія, переймаючись якістю законодавства та проблемою надмірної нормотворчості регулярно застосовує інструмент Оцінки впливу проєктів законодавчих, незаконодавчих, імплементаційних і делегованих ініціатив на суспільні відносини та витрати (*Impact Assessment*) [6] [7, с. 71–120], а також для розрахунку регуляторного навантаження нею використовується методологія «Моделі стандартних витрат» (*The Standard Cost Model*) [8]. Однак, Європейський Парламент і Рада ЄС як інституції спів-законодавці ЄС допоки не мають і не застосовують методологію вимірювання впливу поправок, які вони пропонують до проєктів законодавчих актів ЄС, що є недоречною процедурною прогалиною. Крім того, експерти підкреслюють необхідність запровадження єдиної методології оцінки впливу законодавства ЄС після його транспонування державами-членами у системи національного законодавства, незважаючи на те, що окремі держави-члени ЄС систематично вимірюють вплив транспонованого законодавства ЄС, й їхній досвід доцільно масштабувати.

Література:

1. European Commission's priorities 2024–2029. URL: https://commission.europa.eu/priorities-2024-2029_en
2. Mario Draghi. The future of European competitiveness. Part A: A competitiveness strategy for Europe. Chapter 6, September 2024. 70 p. URL: https://commission.europa.eu/document/download/97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness%20_%20A%20competitiveness%20strategy%20for%20Europe.pdf
3. Bruegel, EU Digital Policy Overview. Bruegel Factsheet, 2024. URL: https://www.bruegel.org/system/files/2024-06/Bruegel_factsheet_2024_0.pdf
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «Better regulation for better results – An EU agenda», Strasbourg, 19.5.2015 COM/2015/0215 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52015DC0215>; European Commission – Law-making process – Better Regulation. URL: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/better-regulation_en
5. Mission Letter of Ursula von der Leyen, President of the European Commission, for Commissioner Valdis Dombrovskis Commissioner-designate for Economy and Productivity, Commissioner-designate for Implementation and Simplification, Brussels, 17 September 2024. URL: <https://commission.europa.eu/>

document/download/71c3190f-0886-4202-846e-5750f188f116_en?
filename=Mission%20letter%20-%20DOMBROVSKIS.pdf%22%20%EF%B
7%9FHYPERLINK%20%22https://eur01.safelinks.protection.outlook.com/Get
UrlReputation

6. European Commission – Law-making process – Planning and proposing law – Impact Assessments. URL: https://commission.europa.eu/law/law-making-process/planning-and-proposing-law/impact-assessments_en

7. Адаптація національного законодавства до права Європейського Союзу: основи, критерії, виміри стійкості: монографія / Володимир Устименко; НАН України, ДУ «ІСПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ : Академперіодика, 2025. 452 с.

8. The Standard Cost Model: A framework for defining and quantifying administrative burdens for businesses. International working group on Administrative Burdens, August 2004. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/64157/4374310/11-STANDARD-COST-MODEL-DK-SE-NO-BE-UK-NL-2004-EN-1.pdf/e703a6d8-42b8-48c8-bdd9-572ab4484dd3>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-18>

АПЕЛЯЦІЯ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Станко А. П.

аспірант 2-го курсу

за спеціальністю 293 – Міжнародне право

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Пахлеванзаде А.***

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права

та порівняльного правознавства

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Процеси апеляції надають найбільш безпосередню можливість після винесення вироку оскаржити його, з метою виправлення неправомірного засудження, необґрунтованого виправдання або несправедливого судового розгляду. Хоча апеляції не були передбачені під час Нюрнберзького та Токійського міжнародних військових трибуналів після Другої світової

війни, сьогодні вони розглядаються як фундаментальна вимога міжнародного кримінального процесу.

Право на апеляцію є ключовим елементом захисту особи від неправомірного засудження, що гарантує принаймні один перегляд вироку та покарання вищою судовою інстанцією. Апеляційне провадження також дозволяє виправити порушення прав людини, зокрема права на справедливий судовий розгляд, допущені на попередніх етапах кримінального процесу [1].

Міжнародні стандарти прав людини вимагають, щоб кожна засуджена особа мала право на перегляд її вироку та покарання вищим судом. У контексті розробки Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП) представник Ізраїлю, доктор Шафір (Shafir), наполягав на включенні норми про право на апеляцію. Він зазначив, що: «це базова гарантія належного здійснення правосуддя, адже це був єдиний спосіб розглядати судові помилки до того, як стане надто пізно. [...] Якщо потрібно було б надати якусь гарантію, що особа не буде неправомірно засуджена до багаторічних страждань, необхідно передбачити перегляд кожної справи вищим судом» [2].

Так само Міжамериканський суд з прав людини підкреслив, що мета апеляційного перегляду полягає в тому, щоб: «захистити право на захист, створивши механізм для виправлення помилкового рішення, що містить суттєві порушення і несправедливо шкодить особі, до того як це рішення стане остаточним» [3].

У своїй промові під час представлення проєкту Статуту МТКЮ Раді Безпеки ООН у 1993 році Генеральний секретар ООН запропонував передбачити в Статуті право на апеляцію, зазначивши, що «таке право є фундаментальним елементом індивідуальних громадянських і політичних прав».

Ці положення знайшли подальше закріплення у статутах міжнародних судів:

- ст. 25 Статуту МТКЮ [4];
- ст. 24 Статуту МТКР [5];
- ст. 81 Римського статуту МКС [6];
- ст. 26 Статуту Спеціального трибуналу по Лівану (СТЛ);
- Протокол Малабо, який розширює юрисдикцію Африканського суду на міжнародні злочини;
- закони про створення інтернаціоналізованих кримінальних судів (наприклад, Спеціального суду Сьєрра-Леоне).

Положення про право на апеляцію для засуджених осіб були згодом включені до статутів міжнародних кримінальних судів і трибуналів, зокрема МТКЮ, МТКР, МКС, МРМУ, Спеціального трибуналу по Лівану

(СТЛ), Протоколу Малабо (що розширює юрисдикцію Африканського суду справедливості та прав людини на розгляд міжнародних злочинів), а також до законів і статутів інтернаціоналізованих кримінальних судів.

Міжнародні стандарти в сфері прав людини зазвичай стосуються лише права засудженої особи оскаржити вирок. Справді, у багатьох країнах загального права апеляції з боку обвинувачення заборонені, оскільки вони суперечать принципу **ne bis in idem** (заборона подвійного покарання). Однак у правових системах континентального (цивільного) права апеляції з боку обвинувачення – поширене явище.

Суди з прав людини не вважають апеляції з боку обвинувачення несумісними з міжнародним правом прав людини. У деяких випадках вони дійшли висновку, що апеляція на виправдувальний вирок першої інстанції є продовженням кримінального провадження, а не новим судовим розглядом. Іншими словами, апеляція обвинувачення на виправдання не порушує принцип *ne bis in idem*, якщо виправдання ще не набуло остаточного характеру.

Водночас, як буде розглянуто далі в цьому розділі, там, де апеляції обвинувачення дозволені, мають існувати запобіжники, які гарантують дотримання прав виправданої особи. Зокрема, виправдана особа не повинна бути затримана під час розгляду апеляції, якщо на те не існує обґрунтованих причин.

У виняткових випадках, якщо виправдувальний вирок скасовано, новозасуджена особа повинна мати можливість оскаржити вирок у вищій інстанції.

Більшість міжнародних кримінальних судів і трибуналів допускають апеляції з боку обвинувачення, включаючи МТКЮ, МТКР, МКС, МРМУ, СТЛ, а також Протокол Малабо і законодавство інтернаціоналізованих судів.

Суди з прав людини тлумачили право на апеляцію як таке, що дозволяє засудженій особі вимагати перегляду як правових, так і фактичних помилок. Міжамериканський суд з прав людини зазначив, що апеляційні суди зобов'язані:

«аналізувати питання факту, доказів і права, на яких ґрунтується оскаржуване рішення, оскільки у судовій діяльності існує взаємозв'язок між фактичними висновками і застосуванням права таким чином, що помилковий висновок тягне за собою неправильне чи неналежне застосування норм права».

Цей принцип закріплено у статутах більшості міжнародних кримінальних судів:

- ст. 25 Статуту МТКЮ;
- ст. 24 Статуту МТКР;
- ст. 81(1)(a)(i–iii) Римського статуту МКС.

Особливістю Римського статуту є наявність універсальної підстави для апеляції – будь-яка інша помилка, яка впливає на справедливість чи достовірність провадження.

Міжнародні кримінальні суди і трибунали прямо передбачають право на апеляцію як з підстав правової, так і фактичної помилки. Протокол Малабо, а також закони і статuti інтернаціоналізованих судів також визнають ці підстави для апеляції. Статут МКС пішов ще далі, спеціально дозволяючи апеляцію з підстави порушення процедури. Більше того, це єдиний документ, який містить загальне положення про можливість апеляції з будь-якої іншої підстави, яка впливає на справедливість або достовірність провадження чи рішення. Такі підстави можуть бути заявлені лише в інтересах або від імені засудженої особи.

Юрист Пітер Вебб пояснює, що така конструкція «розширює межі перегляду і підвищує роль апеляційної інстанції як повноцінного контролюючого органу» [7].

Міжнародні кримінальні суди та трибунали мають апеляційні палати, які спеціалізуються на розгляді апеляцій. У Міжнародному кримінальному суді (МКС) апеляційна палата діє як окрема структурна одиниця. Відповідно до статті 39(2)(b)(i) Римського статуту, вона складається з п'яти суддів, включаючи Президента Суду. Судді, призначені до Апеляційного відділу МКС, мають працювати виключно в цій палаті.

Попри важливість апеляційної стадії та її виправну функцію, правові режими міжнародних кримінальних судів і трибуналів істотно відрізняються у визначенні процедури апеляції. Правила процедури і доказування МРМУ (IRMCT RPE) містять 14 правил, які стосуються апеляційного провадження. Вони охоплюють питання повідомлення про апеляцію, подання меморандумів сторонами та представлення додаткових доказів. У Механізмі міжнародних кримінальних трибуналів (МРМУ / IRMCT) апеляції регулюються правилами 133–142 Правил процедури і доказування.

Натомість Правила процедури і доказування МКС (ICC RPE) включають лише три правила, що регулюють апеляції на вироки, рішення щодо покарань і відшкодування шкоди. Вони встановлюють, наприклад, що апеляцію слід подати не пізніше ніж через 30 днів після повідомлення про рішення, а також регулюють питання повідомлень і припинення провадження.

Цей прогал у регулюванні частково заповнюється Правилom 149, яке містить загальне положення про те, що правила, що застосовуються на досудовій та судовій стадії, *mutatis mutandis* (з необхідними змінами) застосовуються і до апеляційного провадження – хоча ці стадії мають різну природу та цілі.

Деякі процесуальні елементи також відображені у Регламенті Суду МКС, а строки щодо подання рішень Апеляційної палати – у Практичному посібнику Апеляційної палати МКС. Інші процесуальні питання вирішуються Апеляційною палатою у кожному окремому випадку. Враховуючи відсутність деталізованих процедур у самому тексті Правил, незначний обсяг прецедентної практики та наявність усього лише шести завершених апеляцій на вироки, Суд має слухну нагоду розробити більш чіткі правила, регламенти та надати вказівки через Посібник Апеляційної палати.

Таким чином, відсутність детального регламентування апеляційної процедури в МКС створює як виклики, так і можливості. З одного боку, це може призводити до правової невизначеності; з іншого – відкриває простір для формування сталої практики, вдосконалення нормативної бази та зміцнення гарантій справедливого судочинства на апеляційній стадії.

Література:

1. Clooney, A.R.A., Webb, P. *The Right to a Fair Trial in International Law*. Oxford : Oxford University Press, 2020. С. 656–657.
2. United Nations General Assembly. Official records of the 14th session, Third Committee, 964th meeting, 23 November 1959: UN Doc A/C.3/SR.964. Para 31.
3. Inter-American Court of Human Rights (IACtHR). *Herrera-Ulloa v. Costa Rica*, Series C, No. 107, Judgment of 2 July 2004. Para 158.
4. Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: adopted by UN Security Council Resolution 827 (1993). UN Doc. S/RES/827 (1993).
5. Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda: adopted by UN Security Council Resolution 955 (1994). UN Doc. S/RES/955 (1994).
6. Rome Statute of the International Criminal Court: adopted on 17 July 1998 / UN Doc. A/CONF.183/9. 1998.
7. Webb, P. *International Judicial Review: When Should International Courts Intervene?* Cambridge: Cambridge University Press, 2020. С. 183.

ОСОБЛИВОСТІ ОВОЛОДІННЯ ЦІННІСНИМИ КОМПЕТЕНЦІЯМИ З ПРАВОЗНАВСТВА ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Тулянцева В. А.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

У сучасних умовах трансформації вищої освіти та підвищення ролі правової культури в суспільстві особливого значення набуває проблема формування ціннісних правових компетенцій у здобувачів технічних спеціальностей. Традиційно технічна освіта фокусується на прикладних знаннях, вмінні працювати з технікою, програмними алгоритмами, фізико-математичними категоріями. Проте в умовах правової держави й зростаючих етичних викликів цифрової епохи – таких як штучний інтелект, кібербезпека, патентне право, відповідальність за екологічні ризики – постає потреба в інтеграції правових і моральних категорій у професійну підготовку майбутніх інженерів, програмістів, технологів [1].

Особливості оволодіння правовими ціннісними компетенціями у технічних ЗВО зумовлюються: специфікою мислення здобувачів технічної освіти, які орієнтовані на логіку, формалізм, точність, що може утруднювати сприйняття категорій прав людини, моральної відповідальності, соціальної справедливості, які мають гуманітарний характер, тому необхідно застосовувати міждисциплінарні підходи до викладання права (наприклад, через аналіз кейсів, правових ситуацій у технічних галузях); недооцінкою значення правової освіти самими студентами технічних спеціальностей (часто вони сприймають навчальні курси з права як другорядні, що зумовлює потребу в оновленні змісту й методик викладання з акцентом на прикладне застосування правових знань у професійній діяльності (інтелектуальна власність, правові аспекти ІТ-контрактів, технічне регулювання тощо); обмеженням обсягом часу на вивчення правових дисциплін, що зменшує можливість цілісного формування компетенцій у сфері правових цінностей, тому доцільно інтегрувати правову проблематику в дисципліни фахового спрямування через елементи soft skills (етика, відповідальність, управління ризиками); необхідністю ціннісного переосмислення ролі фахівця-техніка в суспільстві, де важливо не лише створити технологію, а й забезпечити її безпеку,

екологічність, юридичну відповідність; при цьому під ціннісною правовою компетентністю необхідно розуміти здатність діяти в межах права, поважаючи права інших, дотримуючись етичних принципів професії.

Отже, оволодіння здобувачами технічної вищої освіти ціннісними правовими компетенціями – це не просто засвоєння норм права, а формування стійкої світоглядної позиції, що базується на принципах законності, соціальної відповідальності та поваги до прав людини, що має реалізовуватись через оновлення освітніх програм, міждисциплінарні формати навчання, розвиток критичного мислення, соціального діалогу і правової рефлексії.

Література:

1. Ремех Т. О. Формування моделей безпечної поведінки школярів в освітньому процесі. *Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи* : матеріали всеукраїнського науковопедагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 266–269.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-20>

БІТКОЙНИ В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ ЦИФРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Устінов Д. М.

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії 3 курсу
кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Однією з особливих цінностей цифрового середовища є валюта. Слід розділяти поняття «віртуальна валюта» та «цифрова валюта». Цифрова валюта є найбільш широким поняттям яке об'єднує віртуальні валюти (нефіатні) та електронні гроші (фіатні). Найбільш широко відомим видом віртуальних валют є біткойн¹.

¹ В українській транслітерації використовуються як тотожні терміни: «біткойн» та «біткойн».

За твердженням Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ) (англ. Financial Action Task Force on Money Laundering) «біткойни – це розрахункові одиниці, що складаються з унікальних послідовностей цифр та літер, які становлять одиниці валюти та мають цінність лише тому, що окремі користувачі готові за них платити. Біткойни обмінюються цифровим способом між користувачами з високим ступенем анонімності та можуть бути обміняні (куплені або виведені готівкою) на долари США, євро та інші фіатні або віртуальні валюти. Будь-хто може завантажити безкоштовне програмне забезпечення з відкритим кодом з веб-сайту, щоб надсилати, отримувати та зберігати біткойни та контролювати транзакції біткойнів. Користувачі також можуть отримати адреси біткойнів, які функціонують як облікові записи, в обміннику біткойнів або в онлайн-гаманці» [4].

Біткойн (Bitcoin) є першою і найвідомішою у світі децентралізованою цифровою валютою, яка була створена у 2008 році особою або групою осіб під псевдонімом Satoshi Nakamoto та реалізована як відкрите програмне забезпечення у 2009 році. Вона функціонує без центрального банку чи адміністратора, використовуючи розподілену мережу однорангових комп'ютерів (peer-to-peer) та технологію блокчейн (публічний реєстр усіх транзакцій).

Можна припустити, що біткойн відображає один з компонентів концепції «інтернет-анархії» Джона Перрі Барлоу [3], бо не контролюється жодною державою, фінансовою установою чи особою. Його робота забезпечується мережею користувачів. Більш того загальна кількість біткойнів обмежена кількістю у 21 мільйон монет, по суті, це запобігає інфляції, яку можуть спричиняти традиційні валюти.

Є цікаве пояснення зазначеної кількості, «у рік, коли Біткойн вперше з'явився, усі гроші світу становили вартість приблизно \$50 трлн. Якщо ж поділити суму \$50 трлн на 21 мільйон монет Біткойнів, отримуємо суму близько \$2 млн 381 тис., за один BTC. Відповідно саме стільки міг би коштувати один Біткойн за умови, якби він став найосновнішою світовою валютою. Це і є план максимуму Біткойна» [2].

Блокчейн технології забезпечують надійність і прозорість системи в рамках якої транзакції підтверджуються майнерами, при чому, імена користувачів не вказуються, але всі транзакції відкриті для перегляду та записуються в блоки. Сам по собі майнінг є процесом створення нових біткойнів і підтвердження транзакцій, із використанням криптографії для забезпечення безпеки і цілісності даних, після чого такий блок не може бути скасованим або зміненим. Цей процес потребує значної обчислювальної потужності та електроенергії.

П. М. Рубанов слушно зазначає, що «успіх біткойна сприяв появі великої кількості нових криптовалют. В основу їх функціонування

покладений спільний принцип шифрування даних і створення ланцюгів записів про транзакції – блокчейн. Поряд із тим криптовалюти мають відмінності як технологічного, так і функціонального характеру. Значна частина криптовалют виникла як допоміжна валюта в децентралізованих криптоплатформах (Ripple, Stellar Lumens, Nxt, Ethereum, BitShares). Інші ж криптовалюти створювалися виключно як платіжні засоби (Bitcoin, Litecoin, Peercoin, Dash, Dogecoin). Удосконалення технологічних характеристик криптовалют призвело до виникнення великої кількості їхніх видів, що використовують різні методи хешування й алгоритми захисту даних, відрізняються часом генерування нових блоків, максимальним обсягом емісії та іншими параметрами» [1].

Вважаємо, що біткойн популярний з кількох причин, які стосуються як його технологічної природи, так і соціально-економічного контексту. Він приваблює людей, які не довіряють традиційним фінансовим системам або живуть у країнах з нестабільною економікою. Його ціна значно зросла з моменту створення від кількох центів до десятків тисяч доларів, що зробило його привабливим для інвесторів і спекулянтів. Біткойн можна пересилати в будь-яку точку світу без банків, посередників і обмежень, що є особливо цінним для міжнародних переказів. Поряд із цим, багато хто бачить у використанні віртуальної валюти, зокрема біткойнів альтернативне майбутнє фінансів.

Правовий статус біткойна визначається різними підходами в законодавстві країн світу і постійно змінюється в умовах розвитку цифрової економіки. Як і вся криптовалютна екосистема, біткойн пов'язаний із низкою правових, фінансових, технічних і соціальних ризиків, що мають значення як для приватних користувачів, так і для держав та бізнесу.

Перш за все це висока волатильність, бо ціна біткойна різко змінюється, що робить його ненадійним засобом збереження цінностей або розрахунків та створює ризик масових втрат при обвалі ринку. Він не забезпечується державою, активами чи банками, а відтак, у разі втрати приватного ключа або зламу гаманця (фішинг-атаки, крадіжки приватних ключів) кошти повернути неможливо. У багатьох країнах криптовалюта має нечітко визначений правовий статус або заборонена, що створює бар'єри для інвесторів і бізнесу. Анонімність транзакцій сприяє використанню біткойна у схемах відмивання грошей та фінансуванні тероризму. Окрему групу ризиків створює висока ресурсна собівартість майнінгу біткойна, яка заснована на споживанні великої кількості електроенергії, що суттєво впливає на довкілля та викликає критику з боку екологів.

Необхідно погодитися, що «за короткий проміжок часу віртуальні валюти, такі як Bitcoin, перетворилися на потужний метод оплати з дедалі зростаючим глобальним визнанням. Віртуальні валюти пропонують

інноваційний, дешевий та гнучкий спосіб оплати. Водночас унікальна та часто незвична бізнес-модель віртуальних валют створює проблеми для регуляторів у всьому світі, які не знають, як поводитися з цим методом оплати» [4].

Підсумовуючи, слід зазначити, що біткойн є безумовно інноваційним інструментом, що поєднує великі можливості з високими ризиками. Його використання потребує усвідомленого підходу, юридичної грамотності, цифрової гігієни та регуляторного балансу. Маючи велике значення для інвесторів, мешканців країн з фінансовою нестабільністю, технологічних новаторів та цифрових-футуристів, біткойн не є універсальним рішенням для масового щоденного використання. Його впровадження має супроводжуватись етико-правовими рамками, просвітою користувачів і модернізацією технологій.

Література:

1. Рубанов П. М. Аналіз розвитку світового ринку криптовалют. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 28-2. С. 82–87.
2. Секретна формула Біткойна. Coin24. URL: <https://coin24.io/ua/news/matematika-bitkoina-pochemu-21-million-monet>
3. Barlow, J. P. A Declaration of the Independence of Cyberspace. 1996. URL: <https://www.eff.org/cyberspace-independence>
4. Virtual Currencies: Key Definitions and Potential AML/CFT Risks. FATF. 2014. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/fatf-gafi/en/publications/Methodsandtrends/Virtual-currency-definitions-aml-cft-risk.html>

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ СУДОМ ЮРИДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ

Цховребова М. Г.

*здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії 3 курсу
кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Формування правової позиції адміністративним судом є складним багатоаспектним процесом, що вимагає науково обґрунтованого підходу до розробки алгоритмів його втілення у життя, використання юридичних технологій та юридичного інструментарію. Згідно широкого підходу, під правовою позицією в межах публічно-правового спору, слід розуміти закріпленій у правовому акті результат аналітично-аргументативної роботи суду, учасників справи, щодо юридичної кваліфікації фактичних обставин та правовідповідного алгоритму вирішення адміністративної справи в цілому, або питань які розглядаються на окремих стадіях адміністративного провадження.

Будучи особливим різновидом юридичних справ, адміністративна справа є переданим на вирішення адміністративного суду публічно-правовим спором. Кодексом адміністративного судочинства України визначено, що до компетенції адміністративного суду віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ. В свою чергу саме поняття «суд» тлумачиться як – суддя адміністративного суду, який розглядає і вирішує адміністративну справу одноособово, колегія суддів, інший визначений КАСУ склад адміністративного суду [2].

Перед суддями адміністративного суду стоїть комплекс завдань, спрямованих на забезпечення ефективного, справедливого та законного розгляду публічно-правових спорів. Суддя повинен реалізовувати основне призначення адміністративного судочинства – захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, зокрема від рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб.

Забезпечуючи дотримання законності у сфері публічного адміністрування, діяльність адміністративного суду, заснована на принципах

верховенства права, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін, гласності судового процесу, відкритості інформації щодо справи та розумності строків провадження, сприяє утвердженню й розвитку правової держави.

Перш ніж встановити особливості юридичних технологій формування правової позиції адміністративним судом, слід визначитися із загально-теоретичним розумінням поняття «юридичні технології» та його співвідношенням із суміжними категоріями.

Д. Г. Манько вказує, що «Юридична технологія – сукупність науково-обґрунтованої інформації (правил, способів, методів, концепцій та ін.) щодо використання юридичного інструментарію при створенні правових актів і здійсненні юридичної діяльності».

Юридична техніка – сукупність юридично-технічного інструментарію (засобів), який слід використовувати при створенні та вдосконаленні письмових правових актів.

Юридичний інструментарій – система загальносоціальних і спеціально-юридичних засобів, використання яких забезпечує реалізацію завдань юридичної науки і практики» [3, с. 319].

Вказаний підхід засновано на поділу матеріальної (юридична техніка) та інтелектуальної (юридична технологія) складових які забезпечують належний рівень здійснення юридичної діяльності, в тому числі, і з формування правової позиції.

Приймаючи за основу ці обґрунтування, хотілось би звернути увагу на певні аспекти, які деталізують, а в окремих випадках, приміром, щодо розуміння «юридичного інструментарію», розвивають наведені визначення.

По-перше, деякі автори не проводять подібної сепарації об'єднуючи всі ці процеси поняттям «юридична техніка».

Приміром І. Д. Шутак вказує, що «юридичну техніку розглядають як сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання, оформлення юридичних документів, їх систематизації та обліку, що забезпечує їх досконалість, ефективне використання» [6, с. 85].

М. Г. Хаустова вбачає, що «ефективність і результативність законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів великою мірою залежать від точності юридичного формулювання, від того, наскільки вони є логічно пов'язаними та послідовними в єдності застосування юридичних понять і термінів. На це й спрямовані правила та способи юридичної техніки, яку використовує нормотворець під час підготовки проєктів нормативно-правових актів» [5, с. 46].

На нашу думку підхід М. Г. Хаустової певною мірою звужує розуміння природи юридичних технологій і не відображає сучасного стану розуміння поняття «техніка».

Слід погодитися із І. О. Биля-Сабадаш, що «з огляду на те, що терміном «техніка» можуть позначатися різні за своєю природою і призначенням явища, слід відрізнити поняття юридичної техніки від: 1) техніки в матеріальному смислі; 2) техніки діловодства; 3) техніки збирання й аналізу емпіричної інформації. Техніка в матеріальному смислі – це сукупність певних матеріальних засобів, які застосовуються суб'єктами в процесі наукової та практичної юридичної діяльності. Техніка діловодства складається із сукупності засобів документування й організації роботи з документами в процесі юридичної діяльності. Вона пересікається з юридичною технікою, коли стосується юридичних аспектів оформлення документів. Водночас техніка діловодства відіграє самостійну роль, коли йдеться про суто зовнішнє технічне оформлення документів, яке не впливає з їх юридичних якостей» [1, с. 45].

Всі ці моменти відображають перш за все саме матеріальний аспект, відтак, у нашому дослідженні будемо відштовхуватися від запропонованого Д. Г. Маньком розуміння юридичних технологій як інтелектуальної складової юридичної діяльності «правил, способів, методів, концепцій».

По-друге, певною мірою спірним виглядає визначення юридичного інструментарію. Так, на нашу думку, враховуючи сучасні тенденції діджиталізації у державній та правовій сферах, окрім зазначених «загально-соціальних і спеціально-юридичних засобів», слід виділяти ще й інформаційно-комунікаційні засоби (електронні бази даних, юридичні чат-боти засновані на штучному інтелекті, електронний суд тощо). Сучасний суддя має вміти користуватись цифровими ресурсами, автоматизованими системами, правовими базами, електронним судом тощо, з метою підвищення ефективності правосуддя.

По-третє, враховуючи приписи статті 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р., «суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [4], зазначене зумовлює обов'язкове врахування критерію «правовідповідності» у визначенні поняття юридичних технологій.

Враховуючи наведені положення, під юридичними технологіями формування правової позиції адміністративним судом слід розуміти сукупність правовідповідних та науково обґрунтованих підходів, процедур та методів, які використовуються суддями для аналітико-аргументативної діяльності та фіксації її результатів у тексті судових актів з метою надання юридичної оцінки фактичним обставинам та вибору правової конструкції вирішення публічно-правового спору в цілому, або питань які розглядаються на окремих стадіях адміністративного провадження.

Підсумовуючи, слід зазначити, що суддя в адміністративному процесі має балансувати між захистом приватних та публічних інтересів забезпечуючи реалізацію загально визнаних цінностей відповідно до норм права. Відтак, через належну обґрунтованість власної правової позиції у судових актах, суддя сприяє не тільки підвищенню правової культури, але й закладає засади довіри до правосуддя.

Література:

1. Биля-Сабадаш І. О. Юридична техніка як різноаспектна категорія. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Випуск 16. 2008. С. 37–45. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3100/1/Bula-Sabadash_37.pdf
2. Кодекс адміністративного судочинства України. Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Манько Д. Г. Юридичні технології та алгоритми формалізації права у вимірі юридичної діяльності : монографія / Д. Г. Манько. Одеса : Фенікс, 2019. 320 с.
4. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
5. Хаустова М. Г. Правила юридичної техніки в правових системах Туркменістану та республіки Узбекистан. *Юридичний науковий електронний журнал*. №1. 2021. С. 42–47. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/10.pdf
6. Шутак І. Д. Юридична техніка як сфера наукових знань і навчальна дисципліна. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 81–86.

SECURITY ENVIRONMENT FOR CHILDREN DURING ARMED CONFLICT

Chepkova K. O.

*Candidate of Juridical Sciences,
Doctoral Student at the Science and Organizational Department
of Military Institute
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

The security environment has been repeatedly studied by many national scholars from various fields of knowledge, in particular, law.

Bochamikov V.P. and Svershnikov S.V. believe that the “security environment” from the point of view of the state is a set of external and internal relations between forces or entities (states, coalitions of states, international business structures, political parties, public associations, etc.) in all spheres of national security, as well as conditions and factors that in some way affect or may affect these relations. The most profound stimulators of the development of the security environment are the interests of forces aimed at achieving their own or group interests. The interests of the forces that are identified with the interests of states are state or national interests, but they are formed by the ruling elites [1, c. 6].

Buhaichuk K.L. reviews the concept of “security environment” by analyzing its two main components – “security” and “environment”. Under security, the scientist defines the state of protection of vital interests of a person, society and the state from external and internal threats, and under environment – a set of certain conditions in which a person, society or state exists [2, c. 114].

Another scientific research in the field of the category of security environment was carried out by Steblovskiy V. V. The scientist came up with his own definition of “security environment” – the conditions under which the activities of people, enterprises, institutions and social groups are carried out without maintaining danger to life, health, property, nature and the stability

of social relations. The essence of the security environment is to create favorable conditions for development that eliminate or minimize possible risks and threats [3, c. 118].

The scholar emphasizes that ensuring a secure environment requires interaction between government agencies, the public, business and other entities to identify, analyze and eliminate possible risks and threats.

To summarize the doctrinal component of the definition of the security environment, most scholars associate this concept with the living conditions of people who are protected from external and internal threats, as well as with the conceptual foundations of the national security of the state. The above-mentioned is ensured by public administration entities that have the relevant competence.

Any armed conflict increases the risks to the security environment for the population of the state. Particular attention should be paid to children, given their age group and specific characteristics. A child is every human being under the age of 18, unless under the law applicable to the person concerned, he or she reaches the age of majority earlier (Article 1 of the Convention on the Rights of the Child [4], Article 1 of the Law of Ukraine “On Protection of Childhood” [5]).

No doubt, the first thing that all researchers point out is the age peculiarity. The Russian-Ukrainian armed conflict has demonstrated the need to create a secure environment for both the population as a whole and children as a separate category of the population, taking into account their specific characteristics.

To study this issue, we propose to move on to the regulatory and legal component, since Ukraine already has a sufficiently developed regulatory framework in the area under study. We have taken into account those legal acts that relate to the issue of a safe environment for children during armed conflict.

First of all, this is the Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” [6], which enshrines both the basic conceptual apparatus and the subjects of public administration and their competence in this area.

Secondly, it is the Civil Protection Code of Ukraine [7], which is fundamental to the formation of a system of measures to create a safe environment for the population of the state during emergencies, including during armed conflicts.

Further, we propose to distinguish a group of such legal acts as strategies, since in these documents the state fixes key problematic issues and ways to solve them.

In accordance with the Law of Ukraine “On Lawmaking” [8], strategies are classified as program documents of public policy – these are documents of a program-targeted nature that reflect the priority directions of public policy development, define and justify the strategic goals of public policy. A programmatic public policy document is adopted, issued or concluded in the form of a doctrine, a strategy is used to develop documents for forecasting the development of a country, a particular type of social relations for a long-term period and ways to achieve the goal.

Strategies related to creating a safe environment for children during armed conflict:

1. Military Security Strategy of Ukraine [9].
2. National Security Strategy of Ukraine [10].
3. Strategy for ensuring state security [11].
4. Human Development Strategy [12].
5. Strategy of Demographic Development of Ukraine for the period up to 2040 [13].

The next group of normative legal acts is the acts that enshrine the competence of public administration entities that form and ensure a safe environment for children during armed conflict.

The following group of normative legal acts includes those acts that directly relate to the creation of a secure environment for children during armed conflict. In particular:

- The Procedure for Granting the Status of a Child Affected by Military Actions and Armed Conflicts [14].
- The Procedure for Evacuation in the Event of a Threat or Emergency [15].
- The Procedure for Identifying, Returning, Providing Support and Reintegrating Children Deported or Forcibly Displaced as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine [16].
- The Procedure for Keeping Records of Preschool and School Age Children, Pupils and Students [17].
- The Procedure and Conditions for Obtaining General Secondary Education in Municipal General Secondary Education Institutions during Martial Law in Ukraine [18], etc.

Based on the above, it can be stated that the Ukrainian legislator has made attempts to build a legal framework to ensure a secure environment for children during the armed conflict.

Bibliography:

1. Бочарніков В. П., Свешніков С.В. Безпекове середовище 2030 : монографія. К. : "Майстер Книг", 2019. 76 с.
2. Бугайчук К. Л. Безпекове середовище держави в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 111–120. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.10>.
3. Стебловський В. В. Поняття, принципи та складові безпекового середовища як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. Випуск 15. С. 116–121.
4. Convention on the Rights of the Child : Convention UN of 20 November 1989. URL: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

7. Кодекс цивільного захисту України : від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

8. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" : Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n15>

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України" : Указ Президента України від 14.09.2020 № № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5>

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року "Про Стратегію забезпечення державної безпеки" : Указ Президента України від 16.02.2022 № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#n5>

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію людського розвитку": Указ Президента України 2 червня 2021 року № 225/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>.

13. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>

14. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 р. № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text>

15. Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>

16. Порядок виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2024 р. № 551. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2024-%D0%BF#Text>

17. Порядок ведення обліку дітей дошкільного, шкільного віку, вихованців та учнів : постанова Кабінету Міністрів України

від 13.09.2017 р. № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2017-%D0%BF#Text>

18. Порядок та умови здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.08.2024 № 1112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-24#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-23>

РОЛЬ ДИПЛОМАТИЧНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ У НАДАННІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ГРОМАДЯНАМ УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

Чистякова М. А.

*студентка 2 курсу факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет*

Науковий керівник: Рудой К. М.

*доктор юридичних наук, професор,
академік Академії адміністративно-правових наук,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

За даними Міністерства закордонних справ України, від 12 до 20 мільйонів осіб українського походження проживають за межами України, ці показники охоплюють як громадян України, так і етнічних українців у діаспорі. Крім того, кількість громадян України за кордоном зросла у чотири рази, що призвело до стрімкого зростання кількості звернень до консульських установ. У сучасному світі роль дипломатичних представництв у сфері надання адміністративних послуг стала критично важливою для мільйонів українців, які перебувають за межами держави внаслідок зростаючої міграції, туризму, навчання або працевлаштування. Ці послуги мають вирішальне значення для підтримки правового статусу громадян та збереження їхнього зв'язку з Україною. До таких категорій населення належать студенти, тимчасові переселенці, трудові мігранти та біженці, зокрема внаслідок збройної агресії Росії. У новому середовищі вони стикаються з потребами в адміністративному супроводі – від оформлення документів і здійснення нотаріальних дій до отримання консульських довідок. У зв'язку з цим посольства, консульства та інші

дипломатичні установи виконують не лише представницьку функцію, а й важливі соціальні й політичні завдання, забезпечуючи захист прав громадян та доступ до державних послуг навіть за межами України [4].

До основних адміністративних послуг, що надаються дипломатичними установами відповідним категоріям громадян, належать [4]:

- оформлення закордонних паспортів і їх продовження;
- реєстрація актів цивільного стану: народження, шлюб, смерть;
- оформлення нотаріальних документів;
- консульський облік громадян;
- легалізація документів;
- надання довідок та посвідчень;
- допомога у випадках надзвичайних ситуацій (втрата документів, арешт, медичні питання тощо).

Вони надають українцям низку життєво важливих переваг, які визначаються в Законі України “Про дипломатичну службу”[1]. Завдяки ним людина може оформити документи, взяти участь у виборах, підтвердити родинні зв’язки або правовий статус. Консульська підтримка особливо важлива у критичних ситуаціях, коли громадянин потребує захисту або евакуації. Таким чином, дипломатичні установи забезпечують реалізацію прав і свобод громадян навіть за межами території України.

Відповідно до звіту “Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)” від 2024 року, незважаючи на позитивні зміни в галузі дипломатичної служби за кордоном, існують і значні перешкоди. Це, наприклад, обмеженість фінансування та кадрових ресурсів, технічна забезпеченість, складність у взаємодії з державними органами України, а також адаптація до правових норм приймаючої країни. Крім того, якість обслуговування та комунікація з громадянами залишаються життєво важливими. Цифровізація, підвищення кваліфікації персоналу, розширення мережі мобільних консульських пунктів і активніша взаємодія з українською діаспорою є пріоритетами розвитку надання адміністративних послуг українцям за кордоном.

Вивчення кращих практик у всьому світі, таких як цифрова держава Естонії, клієнтоорієнтована модель Канади, мобільні консульства Німеччини та інноваційна безпека громадян у Південній Кореї, показує, що ефективне надання адміністративних послуг залежить від цифровізації, прозорості процедур і орієнтації на потреби людини. В українській системі цей досвід уже частково адаптовано. Зокрема, у багатьох консульствах впроваджено електронну чергу на прийом, деякі документи можна попередньо оформити за допомогою онлайн-форм, платформа «Дія» активно інтегрується з міжнародними зв’язками, і розглядаються плани створення мобільних консульських груп для обслуговування громадян у віддалених регіонах. [3,4]

Тим не менш, українські організації все ще мають великий потенціал для розвитку, особливо щодо автоматизації процедур, розширення можливостей онлайн-сервісів, забезпечення зворотного зв'язку та оперативності реагування [3].

Таким чином, дипломатичні установи України відіграють надзвичайно важливу роль у системі надання адміністративних послуг у будь-якому місці за межами України. Вони не лише виконують зовнішню політику, але й захищають права громадян, які не проживають у країні. Зміцнення довіри до держави, зміцнення національної ідентичності та забезпечення ефективної взаємодії з українцями по всьому світу досягається завдяки удосконаленню роботи дипломатичних та консульських установ, створенню електронних сервісів і покращенню якості консульського обслуговування.

Література:

1. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2018 № 2449-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>
2. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
3. Державне управління в Україні: Звіт. Оцінювання на відповідність Принципам державного управління / OECD, 2024. URL: <https://www.sigmaxweb.org/uk/publications/b0dd70ef-uk.html>
4. Міністерство закордонних справ України. Офіційний сайт. Консульські питання. Громадянам України. URL: <https://mfa.gov.ua>

ЮРИДИЧНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Шамара Р. П.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти*

*за спеціальністю 081 – Право
Мариупольський державний університет
м. Київ, Україна*

Актуальність вибраної теми полягає у тому, що проблема правового статусу осіб без громадянства є однією з ключових у сфері міграційної політики України. Запровадження процедури визнання особи без громадянства у 2021 році стало важливим кроком до забезпечення прав осіб, які не належать до громадянства жодної держави, однак механізм документування таких осіб залишається недосконалим. Колізії між національними нормативно-правовими актами створюють ситуацію, за якої особи, офіційно визнані такими, не можуть отримати документи, що посвідчують їх особу, та, відповідно, легально перебувати на території України.

Отже, метою цих тез є розробка пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання документування осіб без громадянства посвідкою на тимчасове проживання в Україні.

Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (далі – Закон) передбачено можливість звернення осіб, які проживають на території України та не можуть отримати паспортний документ в силу того, що вони не визнаються громадянином будь якої країни світу, до міграційної служби України з заявою про визнання особою без громадянства та у підсумку бути документованим посвідкою на тимчасове проживання [1].

Згідно із вищезгаданими положеннями законодавства, після офіційного визнання заявника особою без громадянства, останній, впродовж 10 днів з дня отримання відповідного рішення, має подати документи до міграційної служби для оформлення посвідки на тимчасове проживання, тобто документу, який засвідчуватиме особу та підтверджуватиме законність перебування в Україні, однак у разі невиконання зазначених вимог та неотримання цього документа заявник втрачає право на легальне перебування в країні.

Через наявні законодавчі невідповідності, не всі з таких осіб можуть отримати відповідну посвідку після визнання їхнього статусу. Зокрема, проблеми виникають у тих, щодо кого діють невиконані рішення судових або виконавчих органів про примусове повернення, видворення, заборону в'їзду чи наявність інших зобов'язань, наприклад відкриті виконавчі провадження щодо несплати адміністративних стягнень або за несплату комунальних платежів тощо.

Вказана ситуація спричинена відсутністю правової узгодженості між положеннями частини 20 статті 5 Закону та Порядку оформлення та видачі посвідки на тимчасове проживання (постанова КМУ № 322) (далі – Порядок), яка полягає в тому, що після ухвалення рішення про визнання особи такою, що немає громадянства, деякі з них зіштовхуються з труднощами при оформленні посвідки на проживання в силу дії положення підпункту 2 пункту 61 Порядку, приписи якого встановлюють умови відмови у її видачі [2], зокрема і через наявність раніше згаданих рішень.

Так, положеннями Закону передбачено, що підставою для видачі посвідки на тимчасове проживання особі без громадянства є: заява особи, копія рішення про визнання її особою без громадянства та письмове зобов'язання повідомити про набуття громадянства. Цей перелік є вичерпним і не містить жодних додаткових умов, зокрема таких як «незаконність перебування» чи «наявність рішення суду про видворення» тощо.

Більше того, частина 23 статті 4 цього Закону прямо передбачає, що визнання особи без громадянства здійснюється незалежно від законності чи незаконності перебування в Україні. Таким чином, з моменту визнання особи без громадянства її правовий статус змінюється, і вона більше не є особою, яка перебуває незаконно, а набуває права на легалізацію свого перебування.

Однак підпункт 2 пункту 61 Порядку № 322, затвердженого постановою КМУ, передбачає підстави для відмови у видачі посвідки на тимчасове проживання, які не передбачені Законом, зокрема у випадку наявності судових рішень про видворення чи інших зобов'язань, що, на наш погляд, створює правову невизначеність і порушує гарантії, які вже передбачені законом.

Слід акцентувати увагу на тому, що виконати чинні рішення про примусове повернення чи видворення таких осіб неможливо, оскільки, по-перше, вони не мають паспортного документа, а по-друге – немає країни, до якої їх можна було б депортувати.

Зазначені обставини спричиняють порушення права особи на оформлення правового статусу та отримання необхідних документів для законного проживання в Україні, що змушує їх залишатися без офіційного документа, який засвідчує особу, попри те, що їхній статус вже офіційно визнаний державою.

У підсумку може скластися парадоксальна ситуація, що за наявності невиконаних рішень судових або виконавчих органів чи наявності інших зобов'язань щодо осіб без громадянства, держава на цих підставах відмовляє у видачі документів необхідних для легального проживання та фактично унеможливорює завершення процесу легалізації таких осіб у країні. Таким чином, незважаючи на те, що запроваджена у 2021 році процедура визнання особи без громадянства хоча і стала важливим кроком для забезпечення права недокументованих осіб, які проживають в Україні на отримання паспортного документу, проте через відсутність правової узгодженості між нормами Закону та Порядку № 322 призводить до ситуації, коли зазначені особи формально визнаються державою, але не отримують ефективних механізмів для реалізації свого правового статусу.

У подібних випадках необхідно дотримуватись принципу пропорційності між характером діяння та правовим наслідком, що настає. Поведінка таких осіб, як правило, не становить суспільної небезпеки, а з точки зору соціальної шкідливості є незначною. Тому застосування жорстких юридичних наслідків, як відмова у документуванні – фактично позбавляє людину базових прав і не відповідає стандартам правової держави.

Особливої ваги це набуває у ситуаціях, коли особа фактично не має змоги повернутися до країни походження через відсутність громадянства або неможливість встановлення держави, яка могла б прийняти її назад. У таких умовах виконання рішень про видворення або примусове повернення втрачає практичний сенс і перетворюється на формальність, що порушує не лише принцип пропорційності, а й принцип ефективності правозастосування. Залишаючи людину в стані правової невизначеності, держава не виконує позитивний обов'язок із захисту її основоположних прав – зокрема, права на повагу до приватного і сімейного життя, свободу пересування та визначеність правового статусу. Це створює ситуацію так званої «юридичної пастки», коли особа не має жодної реальної альтернативи для легалізації свого перебування, але й не може бути депортована.

Проблема, на нашу думку, полягає також в тому, що право на документування (отримання посвідки) є частиною права на тимчасове проживання, а не самостійним абсолютним правом, оскільки суб'єктивне право на тимчасове проживання виникає лише після ухвалення рішення про видачу посвідки, а тому питання зосереджується не на безумовності права, а на правомірності умов, за яких воно реалізується.

Варто визнати, що деякі умови для відмови у видачі посвідки можуть бути розумними, необхідними і обґрунтованими (наприклад, якщо вони пов'язані з національною безпекою країни, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку). У такому разі основне питання полягає не в тому, чи мають існувати відповідні обмеження, а в тому, яким нормативним актом вони повинні бути встановлені. На нашу думку,

враховуючи чутливість правових наслідків для осіб без громадянства, відповідні підстави відмови повинні бути закріплені саме у законі, а не в підзаконному акті.

Для вирішення цієї проблеми, доречно внести зміни до Порядку № 322, усунувши наявні розбіжності з положеннями Закону, та встановити механізм документування осіб без громадянства, навіть за наявності невиконаних рішень судових або виконавчих органів про примусове повернення, видворення, заборону в'їзду чи наявності інших зобов'язань. Запровадження запропонованих змін сприятиме більш ефективній імплементації процедури визнання осіб без громадянства, що, у свою чергу, дозволить усунути юридичні бар'єри на шляху їхньої легалізації в Україні та забезпечить дотримання їхніх основоположних прав та свобод.

Література:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19–20, ст. 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

2. Про затвердження зразка, технічного опису бланка та Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на тимчасове проживання. Постанова КМУ від 25 квітня 2018 р. № 322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2018-%D0%BF#Text>

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВА НА ЗДОРОВ'Я ЯК ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Шамбура Д. В.

здобувач ступеня доктора наук

за спеціальністю 081 – Право

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Діденко Л. В.

доктор юридичних наук, професор,

завідувачка кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Беручи до уваги комплексний характер об'єкта права на здоров'я, а також міжгалузеву природу регулювання суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням і реалізацією цього права, слід констатувати, що право на здоров'я має складну, системну структуру. Воно виступає юридичним інститутом, сформованим як сукупність правових норм, що встановлюються державою з метою забезпечення належного рівня життєдіяльності особи, реалізації її права на охорону, збереження та відновлення здоров'я, а також гарантування механізмів його правового захисту.

Динаміка розвитку медичної науки, біоетики, фармацевтичної сфери та цифрових технологій у сфері охорони здоров'я супроводжується появою нових соціальних відносин, які наразі лише частково врегульовані чинним цивільним законодавством. Разом із тим, тенденції сучасного розвитку свідчать про необхідність поступового охоплення цих відносин адекватними нормами цивільного права, з метою захисту прав та інтересів фізичних осіб у сфері медицини та охорони здоров'я. Як справедливо зазначається в юридичній літературі, межі таких відносин залишаються відкритими, а їх кількість і зміст постійно розширюються відповідно до змін у суспільстві та технологіях [1, с. 146].

Водночас аналіз положень Конституції України, Цивільного кодексу України та Основ законодавства України про охорону здоров'я свідчить про відсутність цілісного підходу до класифікації прав, що реалізуються у межах здійснення права на здоров'я. У нормативно-правовому полі не існує єдиного комплексного нормативного акта, який би системно регулював усі аспекти зазначених правовідносин. Це породжує

фрагментарність у правовому регулюванні, ускладнює реалізацію відповідних прав, а також створює прогалини у правозастосовній практиці.

У зв'язку з цим об'єктивною необхідністю є вироблення науково обгрунтованої класифікації прав, що виникають у контексті реалізації права на здоров'я, з урахуванням специфіки об'єкта цього права, особливостей правового статусу фізичної особи, а також принципів, закріплених у національному та міжнародному праві. Така класифікація має слугувати не лише теоретичною основою для подальшого розвитку правових норм, а й ефективним інструментом забезпечення та захисту здоров'я кожної особи в умовах сучасного правового порядку.

Право на здоров'я у міжнародно-правовому вимірі здебільшого не виокремлюється як самостійне, а закріплюється опосередковано через інші права, що в сукупності формують основу для його реалізації. Зокрема, у частині першій статті 25 «Загальної декларації прав людини» від 10 грудня 1948 року [2] проголошується, що кожна особа має право на такий рівень життя, який забезпечує її здоров'я та добробут, включаючи належне харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та необхідне соціальне забезпечення. Декларація також визнає право на соціальний захист у разі втрати засобів до існування внаслідок обставин, що не залежать від волі особи (хвороба, інвалідність, старість тощо). У цьому контексті, як слушно зазначає О.В. Сідей, право на здоров'я забезпечується через гарантування права на достатній життєвий рівень [3, с. 24].

У положеннях «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 року [4], а також у протоколах до неї, термін «здоров'я» згадується переважно у контексті можливості легітимного обмеження певних прав і свобод з боку держави. Зокрема, у частині другій статей 8-11 Конвенції та частині третій статті 2 Протоколу № 4 передбачається, що захист здоров'я може бути підставою для обмеження таких прав, як право на повагу до приватного життя, свободу думки, совісті та релігії, свободу вираження поглядів тощо.

Однак, практика Європейського суду з прав людини демонструє інший важливий аспект – захист права на здоров'я реалізується через забезпечення інших основоположних прав. Зокрема, це: право на життя (ст. 2), заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження (ст. 3), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5), право на справедливий судовий розгляд (ст. 6), право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8), а також заборона дискримінації (ст. 14). Такий підхід свідчить про функціональне охоплення права на здоров'я у системі загальних прав і свобод людини.[4]

Крім того, принципова увага до права на здоров'я приділяється у преамбулі «Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я»

від 22 липня 1946 року [5], у якій зазначено, що володіння найвищим досяжним рівнем здоров'я є одним із фундаментальних прав кожної людини, незалежно від расової, релігійної, політичної, економічної чи соціальної приналежності. Більш предметне та пряме закріплення цього права міститься в статті 12 «Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права» від 16 грудня 1966 року [6], ратифікованого Українською РСР 19 жовтня 1973 року [7], відповідно до якого держави-учасниці визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

Подібні положення закріплені і в «Європейській соціальній хартії» (переглянутій) від 3 травня 1996 року [8], яку Україна ратифікувала 14 вересня 2006 року [9]. Згідно з пунктом 11 частини I цього документу, кожна особа має право на користування заходами, які дозволяють досягти найкращого можливого стану здоров'я. Таким чином, право на здоров'я визнається однією з базових складових системи соціальних прав і зобов'язує державу забезпечувати створення умов для його реалізації та захисту.

У чинному ЦК України [10] термін «здоров'я» використовується в низці нормативних положень, що свідчить про його значущість у структурі особистих немайнових прав фізичної особи. Зокрема, здоров'я прямо визнається одним із немайнових благ, що підлягають охороні цивільним законодавством (ч. 1 ст. 201 ЦК України). У частині першій статті 270 Кодексу закріплено, що право на охорону здоров'я, так само як і право на безпечне для життя та здоров'я довкілля, належать до категорії особистих немайнових прав фізичної особи, що не мають економічного змісту, але мають визначальне значення для її життєдіяльності.

Правове регулювання реалізації цих прав деталізується в положеннях статті 283 ЦК України, яка встановлює право кожної особи на охорону здоров'я. У свою чергу, абзац другий частини другої статті 281 ЦК України надає фізичній особі право захищати своє здоров'я, а також здоров'я інших осіб від протиправних посягань з використанням будь-яких засобів, не заборонених законодавством.

Окремої уваги заслуговує стаття 282 ЦК України, що передбачає можливість вимагати усунення загрози життю чи здоров'ю, яка виникла внаслідок підприємницької чи іншої діяльності. Аналогічне положення міститься також у статті 1163, що стосується відшкодування моральної шкоди у разі ушкодження здоров'я. Таким чином, встановлюється правова підстава для превентивного захисту фізичного благополуччя особи.

Крім того, відповідно до частини першої статті 283 ЦК України, особа має право на охорону свого здоров'я. У статті 284 конкретизується право особи на отримання повної та достовірної інформації про стан власного здоров'я, а стаття 286 закріплює право на збереження медичної таємниці.

У статті 293 визначено право особи на безпечне для життя та здоров'я довкілля, що відображає екологічний аспект здоров'я як немайнового блага [10].

Водночас, попри наявність широкого спектра норм, присвячених охороні та захисту окремих складових, у чинному законодавстві відсутнє чітке та офіційно закріплене визначення права на здоров'я як інтегрованої юридичної категорії. Це свідчить про фрагментарний підхід законодавця, який, замість закріплення права на здоров'я в цілому, регламентує його структурні елементи – як-от право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на інформацію тощо.

Таким чином, право на здоров'я, хоча й не має прямого визначення на рівні ЦК України, реалізується через нормативне закріплення сукупності його елементів, які, в своїй єдності, становлять підґрунтя для правового визнання цього фундаментального особистого немайнового блага.

Література:

1. Катеринчук К. В. Право на охорону життя і здоров'я особи: цивільно-правовий та кримінально-правовий аспекти / К. В. Катеринчук, І. А. Коваленко // Wissenschaft für den modernen Menschen: wirtschafts, management, marketing, tourismus, rechts und politikwissenschaften. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft» / Monograph published in the author's edition. Buch 4, Teil 6. Karlsruhe, Germany : ScientificWorld-NetAkhatAV in conjunction with Institute "SE&E", 2021. P. 145-15
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#top
3. Сідей О.В. Здійснення та захист права фізичної особи на здоров'я: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Харків, 2017. 215 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top
5. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU46004>
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
7. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148. Дата оновлення: 19.10.1973. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-08#Text>
8. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Tex

9. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14.09.2006 № 137-V. Дата оновлення: 08.06.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text>

10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

11. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-26>

DUE DILIGENCE У ПРОЦЕСІ ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ КОМПАНІЙ: ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Щербак О. П.

здобувач вищої освіти першого (магістерського рівня)

за спеціальністю 081 – Право

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Головачова А. С.

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри економічного права та економічного судочинства

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

У сучасному економічному середовищі, особливо в умовах трансформацій, одним із ключових інструментів управління ризиками при злитті та поглинанні підприємств (M&A) виступає процедура due diligence. Це поняття охоплює комплексну перевірку цільового об'єкта з метою виявлення правових, фінансових, податкових, кадрових та інших ризиків, що можуть вплинути на доцільність угоди. Незважаючи на зростання практичного значення due diligence в Україні, питання його нормативного регулювання та практичного застосування, особливо в умовах воєнного стану, залишаються актуальними та потребують глибокого аналізу.

Термін «due diligence» був введений в юридичний обіг у США на початку XX ст., після Великої депресії 1933 року в США [1, с. 231]. Спочатку цей термін означав процедуру розкриття інформації брокером перед інвестором про компанію, акції якої торгуються на фондовій біржі. Починаючи з другої половини 90-х років минулого сторіччя набуває

широкого використання для характеристики комплексного аналітичного супроводження операцій з реорганізації, M&A, антикризового управління. Нині під цим терміном розуміється також збір і аналіз інформації з метою оцінки різноманітних ризиків, пов'язаних з інвестуванням [2, с. 51].

В науковій літературі «due diligence» визначають, як спеціальний аудит суб'єктів господарювання, спрямований на виявлення можливих ризиків у процесі їх злиття або поглинання. Основна мета такої перевірки – забезпечити об'єктивне розуміння реального стану справ підприємства, його активів, зобов'язань, репутаційних ризиків, податкових обов'язків тощо [3, с. 102].

Залежно від цілей та об'єкта перевірки, due diligence під час злиття та поглинання може бути поділений на:

- **Юридичний** – аналіз корпоративної структури, договорів, прав на інтелектуальну власність, ліцензій, дозволів, судових спорів, визначення правових ризиків, що можуть вплинути на угоду.

- **Фінансовий** – полягає у перевірці фінансової діяльності компанії перед угодою. Він охоплює аналіз фінансової звітності, доходів, витрат, прибутку, грошових потоків, а також оцінку боргів і активів.

- **Операційний** – оцінка внутрішніх процесів компанії, включно із ефективністю управління, станом виробництва, рівнем технологій, якістю продукції, логістикою та ланцюгами постачання.

Під час злиття і поглинання важливо розуміти не тільки фінансовий стан компанії, а й те, як вона працює зсередини. Для цього використовуються два типи перевірки: Soft Due Diligence та Hard Due Diligence. **Soft Due Diligence** фокусується на людях і корпоративній культурі, аналізуючи кадровий склад, відгуки клієнтів. **Hard Due Diligence** оцінює бізнес-показники: KPI, стратегію, фінансову документацію, інтелектуальну власність, капітальні вкладення та майновий стан[4].

На відміну від низки країн ЄС, в Україні немає єдиного нормативного акта, який би прямо регулював проведення due diligence. Водночас низка законів та підзаконних актів торкається аспектів, які є предметом перевірки в межах цієї процедури.

Цивільний кодекс України (ст. 104 ЦКУ) та Господарський кодекс України визнають злиття та приєднання як форми припинення юридичних осіб, однак не містять чітких дефініцій термінів «злиття» та «поглинання» [5][6]. Закон України «Про акціонерні товариства» (ст. 117) містить визначення злиття акціонерних товариств як процедура припинення кількох акціонерних товариств, за якої такі товариства передають товариству- правонаступнику все своє майно, всі права та обов'язки [7].

Законодавство не встановлює вимог до обов'язкового проведення due diligence, що створює прогалину, яка заповнюється договірною практикою та стандартами консалтингових фірм.

Проте, враховуючи те, що Україна робить активні кроки до ефективного впровадження міжнародних стандартів з прозорості та обміну інформації, 20 березня 2023 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки» [8], який набув чинності 28 квітня 2023 року. У Законі введено міжнародні стандарти щодо автоматичного обміну інформацією та подання звітності про підзвітні рахунки, одним із яких є загальний стандарт звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (Common Standard on Reporting and Due Diligence for Financial Account Information (CRS)) [9].

Також Європейський Союз нещодавно урегулював питання корпоративної сталості та due diligence, прийнявши Директиву (ЄС) 2024/1760, широко відому як Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD). Ця директива має на меті сприяти стійкій та відповідальній корпоративній поведінці в глобальних ланцюгах створення цінностей, гарантуючи, що компанії виявляють та усувають несприятливий вплив своїх дій на права людини та навколишнє середовище як в Європі, так і за її межами [10]. Згідно з директивою, компанії зобов'язані: інтегрувати due diligence у свою політику та системи управління ризиками; ідентифікувати та оцінювати фактичний або потенційний негативний вплив на права людини та навколишнє середовище; створити та підтримувати механізм повідомлення та процедуру розгляду скарг; моніторити ефективність своєї політики та заходів due diligence; публічно інформувати про впровадження due diligence [11].

Воєнний стан, запроваджений в Україні, значно ускладнив ведення бізнесу та створив нові види ризиків. Необхідно додатково перевіряти: територіальне розташування активів; мобілізаційний ресурс (кількість працівників, що підлягають призову); ланцюги постачання (чи не розташовані контрагенти у зонах бойових дій); ризик примусового відчуження майна державою [3, с. 105].

Таким чином, успішність процесу злиття або поглинання підприємств значною мірою залежить від глибини та якості проведеного due diligence. В умовах українських реалій, особливо під час воєнного стану, проведення цієї процедури є не лише бажаним, а й критично необхідним кроком. Саме тому подальша розробка нормативних засад та методичних рекомендацій щодо проведення правового та комплексного due diligence в Україні та імплементація європейського досвіду має стати пріоритетом як для законодавців, так і для бізнес-спільноти.

Література:

1. Lajoux A. R. The art of M & A, due diligence: navigating critical steps and uncovering crucial data, Second Edition. New York: McGraw-Hill Professional, 2009. 480 p.
2. Безус А. М., Шафранова К. В., Шевчун М. Б. Застосування процедури дью ділідженс як важеля зменшення інформаційних ризиків при здійсненні емісії цінних паперів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 50–53.
3. Костінська В. М. Дью ділідженс злиття та поглинання підприємств у воєнний час. URL: <https://surl.li/xdaxdm>
4. Due Diligence під час злиття і поглинання (M&A). URL: <https://surl.lu/npcuhr>
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Президент України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 26.04.2025).
6. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV / Президент України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 03.05.2025).
7. Про акціонерні товариства : Закон України від 2022 р. № 2465-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1633> (дата звернення: 05.05.2025).
8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки : Закон України від 2023 р. № 2970-IX. *Офіційний вісник України*. 2023.
9. Про затвердження Порядку застосування загального стандарту звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (Common Standard on Reporting and Due Diligence for Financial Account Information): Наказ Міністерства фінансів України від 2023 р. № 282. *Офіційний вісник України*. 2023.
10. Corporate sustainability due diligence. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/doing-business-eu/sustainability-due-diligence-responsible-business/corporate-sustainability-due-diligence_en (дата звернення: 13.05.2025).
11. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859. *Official Journal of the European Union*. 2024. L 168. P. 1–62. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj/eng> (дата звернення: 13.05.2025).

НАПРЯМ 2. ЕКОНОМІКА. МЕНЕДЖМЕНТ. ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА ТА ТУРИЗМ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-27>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЕФЕКТИВНОГО КЕРІВНИКА В УМОВАХ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Адамчук Б. О.

аспірант за спеціальністю 073 – Менеджмент

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Каламан О. Б.***

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Управління має великий вплив на значення економічних показників діяльності кожного сучасного підприємства. Існують значні та постійні відмінності в продуктивності між менеджерами всередині відділів управління персоналом та між країнами [1]. Хороші менеджери підвищують продуктивність за допомогою багатьох каналів, включаючи мотивацію, моніторинг ефективності та перерозподіл працівників на кращі ролі або робочі завдання [2].

На практиці HR-відділи значною мірою покладаються на судження існуючих менеджерів, які страждають від відомих упереджень. Фірма також можуть вибирати менеджерів на основі рис особистості, освіти та когнітивних здібностей, які позитивно прогнозують продуктивність [3].

Однак, існуючі дослідження з відбору менеджерів мають дві проблеми. По-перше, менеджери не випадково розподіляються по командах, що ускладнює причинно-наслідкові зв'язки управлінської ефективності. По-друге, перелік менеджерів у вибірці складається не випадково, що може призвести до неправильних висновків про характеристики, які дійсно покращують продуктивність. Наприклад, дослідники стверджують, що менеджерів вибирають на основі їхньої продуктивності як лінійних працівників («принцип Пітера», коли працівників підвищують до рівня їхньої некомпетентності), хоча інші атрибути є кращими предикторами управлінської ефективності [4]. Відбір на основі принципу Пітера викликає хибну негативну кореляцію між продуктивністю працівників та

управлінською ефективністю, хоча граничний ефект від продуктивності працівників, ймовірно, є позитивним.

Новий експериментальний метод для визначення причинно-наслідкового внеску менеджерів у продуктивність команди вимагає багаторазового випадкового розподілу менеджерів по кількох командах та ретельного контролю індивідуальних предикторів продуктивності [5]. Інтуїтивно, хороші менеджери постійно змушують своїх працівників перевищувати прогнозовану продуктивність.

Основне питання може бути сформуоване наступне: чи добре люди, які хочуть бути менеджерами, виконують свою роботу? Після опису очікуваних завдань та структури компенсації ролей менеджера та працівника, доцільним є визначення бажання учасників бути менеджером за шкалою від 1 до 10. Половина груп була випадковим чином розподілена на групи за методом «самопросування», де учасники з найсильнішими уподобаннями ставали менеджерами. В іншій половині груп менеджерів призначали випадковим чином. Було зазначено, що самопросування гірше, ніж випадковий вибір менеджерів. Команди з менеджерами, які самостійно просуваються, мають на 0,1 стандартного відхилення нижче, ніж команди з випадково призначеними менеджерами. Ця величина приблизно еквівалентна призначенню менеджера з гнучким IQ на одне стандартне відхилення нижче.

Таким чином, самовибір може призвести до помилкових висновків про характеристики хороших менеджерів. Люди, які віддають перевагу керуванню, мають характеристики, що відрізняються від характеристик ширшої популяції. Наприклад, було виявлено аргументи, що самопромоутери схильні переоцінювати власні соціальні навички порівняно з об'єктивним тестом на емоційну сприйнятливість, який називається тестом «Читання думок в очах» (RMET). Серед менеджерів, які самостійно просуваються, було виявлено негативний зв'язок між самооцінкою навичок спілкування з людьми та управлінською ефективністю. На противагу цьому, випадково відібрані менеджери не схильні переоцінювати свої соціальні навички, і не було виявлено негативного зв'язку між самооцінкою навичок спілкування з людьми та управлінською ефективністю.

Доцільним було би змодельовати вплив різних правил відбору менеджерів, використовуючи результати експерименту з випадковим розподілом. Було виявлено, що вибір менеджерів на основі навичок прийняття економічних рішень покращує продуктивність на 0,7 стандартного відхилення порівняно із саморекламою. Це еквівалентно заміні середньостатистичного працівника працівником із високим рівнем індивідуальної продуктивності. Вибір менеджерів на основі навичок прийняття економічних рішень та гнучкого інтелекту дає значно кращу

продуктивність, ніж контрольний показник випадкового розподілу, вибір за соціальними навичками або вибір за навичками виконання завдань працівником (наприклад, «принцип Пітера»).

Наступним для дослідження може стати питання: що роблять хороші менеджери, щоб допомогти своїй команді досягти успіху? Було виявлено, що хороші менеджери контролюють своїх працівників, щоб уникнути марних зусиль, підбирають працівників для правильних завдань та підтримують мотивацію та залученість працівників. Подібні експерименти були проведені в командах з трьох осіб з одним менеджером та двома працівниками, то результати означають, що хороший менеджер майже вдвічі цінніший за хорошого працівника. Відповідно до цієї інтерпретації, Вайдманн та Демінг виявили, що хороші командні гравці покращують продуктивність групи в командах з трьох осіб [5].

Було виявлено, що люди, які займаються саморекламою, загалом більш впевнені у своїй продуктивності та здібностях. Це узгоджується з відповідними доказами того, що менеджери та керівники схильні бути надмірно впевненими, їм доручають підзавдання, які, навіть якщо вони будуть виконані, не покращать загальний бал групи, що свідчить про марнування зусиль. Менеджери, які на 1 стандартне відхилення вище середнього за оцінкою продуктивністю, марнують зусилля працівників лише вдвічі менше, ніж інші менеджери (8 % проти 16 % загалом). Було виявлено, що хороші менеджери набагато частіше оптимізують розподіл завдань відповідно до порівняльних переваг працівників. Таким чином, на продуктивність менеджера сильно впливає те, як команди виконують завдання в кінці; команди, очолювані менеджером, який на 1 стандартне відхилення вище середнього, вирішують на 0,6 задачі більше за перші дві хвилини, тоді як розрив у продуктивності за перші дві хвилини становить лише 0,3 задачі.

Таким чином, може бути підсумовано чотири основні висновки. По-перше, необхідною є розробка нового методу оцінки здатності менеджера покращувати результати команд, якими він керує. Метод вимагає як повторного випадкового розподілу по командах, так і контролю за індивідуальними навичками. Важливо, що цей підхід пропонує можливість перспективно виявляти хороших менеджерів. Наш підхід можна легко впровадити в польових умовах. Є підстави вважати, що результати можуть бути актуальними в більш реалістичних умовах. Експерименти з впливу продуктивності колег дають дуже схожі величини, коли проводяться в лабораторії та в польових умовах. Також оцінки продуктивності хорошого менеджера дуже схожі на оцінки, які показують вплив менеджерів на продуктивність окремих працівників, використовуючи дані великого роботодавця.

По-друге, доцільно кількісно оцінити вплив політики відбору менеджерів. У США найпоширенішим підходом до відбору менеджерів є поєднання самореклами та судження існуючих менеджерів, які самі могли бути не оптимально відібрані. Випадковим чином призначаючи метод відбору менеджерів, а також визначаючи причинно-наслідковий вплив кожного менеджера на свою команду, запропонований формат дозволяє кількісно оцінити великі потенційні переваги підходу до найму за основними навичками. Застосування об'єктивних методів відбору на основі навичок може значно підвищити ефективність управління та загальну ефективність команди.

По-третє, була висвітлена важливість хороших менеджерів, зокрема важливість розподілу завдань та порівняльних переваг. Єдиним найкращим предиктором управлінської продуктивності є теоретично обґрунтований показник ефективності розподілу ресурсів, який визначає вплив менеджера через невинякову ротацію працівників, а не випадкове призначення.

По-четверте, доцільно допрацювати в ширшій літературі детермінанти ефективного лідерства та важливість того, як відбираються лідери. Щоразу, коли виробництво відбувається в командах, лідери необхідні для контролю ефективності та запобігання безробіттю. Лідери також можуть допомогти вирішити проблеми координації. Відповідно до цих висновків, неієрархічні команди покращують свою ефективність, коли їх випадковим чином заохочують вибирати лідера. Багато досліджень показують, що лідери мають великий вплив на ефективність команди, а також те, як їх відбирають, впливає на сприйняття працівниками та їхню продуктивність. Як і в кількох інших дослідженнях зазначено, що жінки набагато рідше висувують себе на керівні посади, незважаючи на те, що вони однаково або навіть більш ефективні. У подібній літературі важко розрізнити вплив лідерів та членів команди, що ускладнює розуміння як визначальних факторів ефективного лідерства, так і впливу різних механізмів відбору на ефективність команди.

Література:

1. Hjort J., D. Chandler. How to Make the Hybrid Workforce Model Work. *MIT Sloan Management Review*. 2022. № 63. P. 1–10.
2. Adhvaryu A., Gaule P., Nyshadham A. Performance Pay and Worker Experience. *The Quarterly Journal of Economics*. 2023. № 138. P. 511–560.
3. Hoffman M., Kahn L. B., Li D. Discretion in Hiring. *The Quarterly Journal of Economics*. 2017. № 133. P. 765–800.
4. Benson A., Li D., Shue K. Promotions and the Peter Principle. *The Quarterly Journal of Economics*. 2019. № 134. P. 2085–2134.

5. Weidmann B., Deming D. J. Team Players: How Social Skills Improve Team Performance. *Econometrica*. 2021. № 89. P. 2637–2657.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-28>

СИСТЕМА ОСВІТНІХ КРІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анісімов В. А.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового рівня)
за спеціальністю 073 – Менеджмент*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Нестерова К. С.***

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У контексті глобальних трансформаційних процесів, що охоплюють систему загальної середньої освіти, особливої актуальності набуває проблема формування науково вивірених підходів до оцінювання її ефективності.

За даними дослідження Лукіної Т.О. [1], якість загальної середньої освіти визначається результатами навчання випускників, впливом на суспільство та якістю освітнього середовища. Втім, вважаємо, що такий підхід є дещо обмеженим, оскільки ігнорує багатоаспектність сучасного освітнього процесу. У динамічних умовах освітніх трансформацій дедалі більшої актуальності набуває концепція збалансованої системи показників (ЗСП), яка дозволяє інтегрувати різнорівневі, кількісні та якісні індикатори для комплексного оцінювання ефективності об'єкта управління [2].

Впровадження ЗСП у процес управління закладом загальної середньої освіти дозволяє переосмислити саму природу якості освіти – не як статичний підсумковий результат, а як динамічний процес розвитку закладу як системи, здатної до саморефлексії, адаптації й інновацій.

Наприклад, у Сингапурі КРІ шкіл включають понад 50 показників, серед яких – академічні результати, соціально-емоційна адаптація учнів, рівень цифрової трансформації навчального процесу [3]. У Фінляндії – ключовою увагою охоплюються аспекти психоемоційного комфорту та педагогічної автономії. У США, Великій Британії, Австралії активно

застосовується управлінський аудит шкіл, що поєднує кількісні та якісні індикатори [4].

Для України впровадження подібної багатовимірної системи оцінювання набуває особливого значення з огляду на триваючі структурні зміни в освіті, цифрову трансформацію та децентралізацію управління. Хоча на нормативному рівні відсутній єдиний державний стандарт КРІ для закладів середньої освіти, проте наявні законодавчі акти (Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту»), а також методичні розробки МОН дозволяють сформулювати методологічне підґрунтя для побудови національної системи оцінки ефективності освітніх інституцій.

В умовах українських шкіл особливої уваги заслуговує застосування показників, що відображають не лише навчальні досягнення учнів (результати ЗНО, динаміку річних оцінок, участь у STEM-проектах тощо), а й комплекс соціально-психологічних індикаторів: рівень задоволеності батьків, наявність дружнього освітнього середовища, ефективність інклюзивних практик, мобільність учнів і педагогів. Крім того, доцільно враховувати фінансову ефективність, у тому числі рівень залучення позабюджетних ресурсів, оптимізацію витрат на одного учня, а також кадрові ресурси: кваліфікацію, плінність, участь у професійному розвитку.

Емпіричні приклади підтверджують ефективність цього підходу. Зокрема, в Одеській області вже здійснюються спроби моніторингу ефективності ЗЗСО за допомогою узагальнених КРІ: результати НМТ, впровадження електронних освітніх платформ, задоволеність учнів і батьків новими управлінськими підходами.

У підсумку, формування збалансованої системи показників як інструменту управління закладом загальної середньої освіти дозволяє вийти за межі формального підходу до оцінки навчальних результатів і створює передумови для сталого розвитку шкільної освіти. Для цього необхідне комплексне впровадження стратегічного планування (коротко- і довгострокового), цифрових аналітичних платформ, механізмів зворотного зв'язку та міжсекторального партнерства. Таким чином, КРІ у форматі збалансованої системи показників постають як ефективний засіб реалізації принципів підзвітності, прозорості та якості в освітній сфері.

Література:

1. Лукіна Т. О. Управління якістю загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2020. 230 с.
2. Збалансована система показників (BSC): що включає та як впровадити. FinAcademy. 2023. URL: <https://finacademy.net/ua/materials/article/sbalansirovannaya-sistema-pokazatelej-bsc> (дата звернення: 18.05.2025).

3. Srikanthi Yulia. A Generating Balanced Scorecard as Performance Measurement Framework for Secondary Education: A Case Study at Singapore National Academy. *International Journal of Review Management Business and Entrepreneurship* (RMBE). 2024. № 4. P. 32–46.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-29>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Ахмад Зубайр
доктор філософії,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Сучасний світ, епоха глобалізації та розвиток цифрових технологій створили величезний вплив на розвиток бізнесу та світової економіки. Сучасний світ бізнесу можна охарактеризувати трансформацією традиційних шляхів ведення підприємницької діяльності, що створило можливості для появи нового формату – електронної комерції.

Для розгляду міжнародно-правового забезпечення електронної комерції спочатку важливо зрозуміти чим саме є електронна комерція та надати визначення сучасного формату ведення бізнесу. Науковці Садчикова І.В., Тарасенко. та Дубина М.В в своїй роботі «Теоретичне обґрунтування сутності поняття «Електронна комерція» прийшли до висновку, що електронна комерція – це складова електронного бізнесу, яка представляє собою кооперацію між підприємством і всіма контрагентами з використанням засобів електронної торгівлі, що основані на використанні інформаційних технологій для оптимізації витрат і покращення економічної ефективності бізнесу [5].

В цілому, розглядаючи електронну комерцію можна сказати, що вона може включати в себе будь який вид підприємницької діяльності, який може реалізовуватись з використанням електронних мереж.

Закон України «Про електронну комерцію» визначає цей напрям підприємницької діяльності як відносини, що спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, в наслідок чого

в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру.

Міжнародно-правове регулювання електронної комерції можна почати з розгляду Типового закону про електронну торгівлю ЮНСІТРАЛ, який було прийнято в рамках Організації об'єднаних націй в 1996 році. Цей міжнародно-правовий акт став основою для визнання електронної комерції як дуже важливої форми ведення підприємницької діяльності, а також головною метою закону ЮНСІТРАЛ можна назвати гармонізацію правових систем більшості держав світу для створення єдиного відношення у світі до торгівлі із використанням електронних мереж. Цей міжнародно-правовий акт створив принципи правового визнання дуже важливих для торгівлі речей, таких як електронні комунікації, електронні підписи та цифровий договори, що створило можливості менеджменту бізнесу в електронних мережах та створення можливостей для співпраці підприємств дистанційно завдяки використанню Digital технологій [2].

В 2005 році була прийнята конвенція Організації об'єднаних націй про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах. Конвенція було створена для розвитку основ типового закону ЮНСІТРАЛ та сформуvala визнання юридичної сили електронних повідомлень встановивши, що повідомлення або договір не можуть бути позбавлені дійсності або позовної сили на тій підставі, що вони складені у формі електронного повідомлення.

Також конвенція про використання електронних повідомлень встановила такі важливі для електронної комерції норми, як встановлення часу та місця відправки та отримання електронних повідомлень, вимог до форми договору та повідомлень, а також визначила питання оферти в електронній торгівлі. [1]

Для країн Європейського Союзу важливим правовим актом є Директива ЄС 2000/31/ЄС про електронну комерцію, що регулює великий спектр питань щодо торгівлі в електронному режимі. Крім формування стандартів електронних договорів та їх юридичної сили, директива також встановила норми щодо відповідальності сторін і навіть інтернет провайдерів. Директива ЄС про електронну комерцію встановила принцип країни походження, за яким підприємство, діюче в одній з країн-членів Європейського Союзу має право діяти на всій території ЄС [3].

Для ведення підприємницької діяльності в електронних мережах дуже важливим питанням є питання безпеки, особливо питання захисту персональних даних, що може нести загрозу для менеджменту бізнесу та навіть для краї. Для формування стандартів безпеки в ЄС був створений загальний регламент по захисту даних (GDPR), який встановив стандарти обробки персональних даних, а також створив умови, завдяки яким громадяни ЄС мають можливість контролювати свої персональні дані.

Крім того, регламент створив умови ведення персональних баз для економічних відносин [4].

Підсумовуючи можна зробити акцент на тому, що електронна комерція стала важливою складовою сучасного життя та підприємницької діяльності і міжнародна спільнота створила нормативні акти для гармонізації світових правових систем для того, щоб система електронного ведення бізнесу по всьому світу стала єдиною, легкою та безпечною. Саме для цього були прийняті такі важливі міжнародно правові акти, як Типовий закон про електронну торгівлю ЮНСІТРАЛ, конвенція Організації об'єднаних націй про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах, директива ЄС про електронну комерцію та інші.

Література:

1. Конвенція Організації об'єднаних націй про використання електронних повідомлень в міжнародних договорах. 2005р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/elect_com.shtml
2. Типовий закон про електронну торгівлю ЮНСІТРАЛ 1996 р. Організація об'єднаних націй. 1996 р. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/v1504119_ebook.pdf
3. Директива ЄС 2000/31/ЄС «про електронну комерцію» 2000р. URL: <https://cedem.org.ua/library/dyrektyva-2000-31-yes/>
4. Загальний регламент по захисту даних ЄС (GDPR). 2016р. URL: <https://gdpr-info.eu/>
5. Садчикова, І., Тарасенко, А., & Дубина, М. Теоретичне обґрунтування сутності поняття «Електронна комерція». *Економіка та суспільство*, (53). 2023. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-36>

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПОВЕДІНКОЮ В ЕПОХУ КРИПТОВАЛЮТ: РИЗИК, СПЕКУЛЯЦІЯ ЧИ СТРАТЕГІЧНА ІННОВАЦІЯ

Бабенко К. В.

*здобувачка 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 073 – Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Горбаньова В. О.

*стариша викладачка кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Зростання популярності криптовалют, зокрема Bitcoin, Ethereum та інших цифрових активів, привертає увагу як приватних, так і інституційних інвесторів [9, с. 3]. Інвестори стикаються з новими викликами – високою волатильністю, відсутністю регулювання, інформаційною асиметрією. У цьому контексті вивчення управління інвестиційною поведінкою є вкрай актуальним для формування ефективних стратегій поведінки на нових ринках. Інвестиційна поведінка є складним явищем, що формується під впливом психологічних, соціальних та економічних чинників. Інвестори демонструють різні стилі поведінки залежно від рівня ризикотолерантності, інформаційної обізнаності та доступу до технологій [5, с. 17]. Деякі з них ухвалюють обережні, зважені рішення, інші ж керуються емоціями або моментом. В епоху цифрових технологій цей розрив посилюється: активні користувачі інтернету та мобільних додатків мають доступ до біржових даних у реальному часі, що спонукає до імпульсивної поведінки. Поведінкові фінанси пояснюють ірраціональні дії на ринку криптовалют, зокрема «страх упустити вигоду» (FOMO), що змушує інвесторів купувати активи на піку ринку, побоюючись упустити потенційний прибуток [7, с. 21]. Також до психологічних факторів належать стадний інстинкт, надмірна впевненість у власній інтуїції та недооцінка ймовірності втрат.

У більшості випадків криптовалюти використовуються як інструмент спекуляції, а не як довгострокова інвестиція [6, с. 45]. Це зумовлено високою волатильністю цифрових активів: курси основних криптовалют можуть змінюватися на десятки відсотків протягом одного дня. Через

відсутність гарантованої дохідності та нестабільність курсу, інвестори частіше використовують криптоактиви для отримання короткострокового прибутку, а не для стратегічного накопичення капіталу. Висока волатильність та невизначеність регуляторної бази створюють середовище для короткострокових операцій з високим ризиком. Більшість урядів світу ще не виробили єдиного підходу до правового статусу криптовалют, що ускладнює їх інтеграцію в традиційні фінансові ринки та підсилює ризиковий характер таких інвестицій.

Інвестування у криптовалюту пов'язане з рядом ризиків, які можна класифікувати на фінансові, технологічні та правові. Фінансові ризики включають нестабільність курсу, відсутність гарантій доходності, схильність до раптових обвалів та залежність від ринкових настроїв. Технологічні ризики охоплюють атаки на біржі, зломи криптогаманців, втрату ключів доступу до гаманців, а також залежність від цифрової інфраструктури. Правові ризики пов'язані з відсутністю правового захисту в більшості юрисдикцій, неоднозначною податковою політикою та можливою криміналізацією обігу криптоактивів у деяких країнах [3, с. 9]. Водночас криптовалюти розглядаються не лише як об'єкт для спекуляцій, а й як інструмент цифрової трансформації фінансового сектору. В умовах діджиталізації криптовалюти поступово інтегруються в традиційну фінансову систему, зокрема через запуск біржових фондів (ETF), легалізацію крипторгівлі в окремих державах та експерименти з цифровими валютами центральних банків (CBDC) [2, с. 11]. Крім того, блокчейн – як технологічна основа криптовалют – дедалі активніше використовується у сфері логістики, кібербезпеки, обліку та документообігу. Завдяки прозорості та неможливості зміни записів, блокчейн здобуває визнання як надійний інструмент корпоративного управління.

Для ефективного управління інвестиційною поведінкою у сфері криптовалют необхідно застосовувати комплексний підхід. Перш за все, йдеться про розробку диверсифікованого портфеля, що включає криптовалюти в межах допустимого ризику – як правило, не більше 10–15% від загального капіталу [4, с. 33]. Це дозволяє збалансувати потенційний прибуток і можливі втрати. Окрім того, інвестори повинні активно використовувати фундаментальний і технічний аналіз для оцінки ринку. Фундаментальний аналіз дозволяє оцінити перспективність проєкту або монети, а технічний – виявити точки входу та виходу на основі графічних моделей. Застосування штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання для прогнозування ринкових змін також набуває популярності серед професійних трейдерів [8, с. 6].

Криптовалюти у сучасних умовах виступають як багатогранний інструмент: з одного боку – це спекулятивний актив з високими ризиками,

з іншого – інноваційне фінансове рішення, що відкриває нові можливості. Управління інвестиційною поведінкою в цьому сегменті вимагає не лише фінансової грамотності, а й глибокого розуміння психологічних, технологічних та правових аспектів. Рішення інвестора мають ґрунтуватися на ретельному аналізі ринку, усвідомленні власної стратегії та здатності адаптуватися до швидкоплинних змін. Успішна інвестиційна діяльність із криптовалютами передбачає поєднання гнучкості мислення, технічної підготовленості та довгострокового бачення. Тому розвиток компетенцій у сфері цифрових активів є необхідною умовою для прийняття зважених та ефективних фінансових рішень у майбутньому.

Література:

1. Боді З., Кейн А., Маркус А. Інвестиції : підручник / пер. з англ. Нью-Йорк : Макгроу-Гілл, 2020.
2. Делойт. Майбутнє цифрових активів. 2023.
3. Кахнеман Д. Мислення швидке й повільне / пер. з англ. Нью-Йорк : Фаррар, Страус і Жиру, 2011.
4. Кругман П. Криптовалюта: зростання цифрового ризику. *Журнал економіки NYT*. 2021.
5. Накатомо С. Біткоїн: однорангова електронна грошова система. 2008.
6. Слав'юк Р. А. Інвестиційна діяльність: управління та оцінка ризиків : навч. посіб. Київ : Знання, 2022. 314 с.
7. Світлична Н. П. Фінансові інновації в епоху цифровізації. *Економіка і суспільство*. 2023. № 3. С. 3–11.
8. Шевчук А. В. Поведінкові фінанси: теорія і практика : навч. посіб. Львів : Українська академія друкарства, 2020. 272 с.
9. Тапскотт Д., Тапскотт А. Революція блокчейну: як технологія змінює гроші, бізнес і світ / пер. з англ. Лондон : Пінгвін, 2016.

АДАПТАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕХОДУ ДО “ЗЕЛЕНОЇ” ЕКОНОМІКИ

Балан О. М.

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового рівня)

за спеціальністю 051 – Економіка

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Нестерова К. С.***

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У ХХІ столітті «зелена» економіка трансформується з елементу екологічної доктрини в ключову складову національних стратегій розвитку. У відповідь на зростаючу загрозу зміни клімату, виснаження природних ресурсів, деградацію екосистем і соціальну вразливість, міжнародні організації, уряди та бізнес-структури здійснюють стратегічний зсув у бік економічної моделі, що забезпечує зниження антропогенного навантаження на довкілля за умов збереження економічного зростання. Центральну роль у цьому процесі відіграє інституційний механізм, який включає систему правових, фінансових, регуляторних та організаційних інструментів, що формують передумови сталого переходу до екологізованої економіки.

Сучасна динаміка глобальних трансформацій – включаючи енергетичну кризу, пандемію COVID-19, геополітичну нестабільність – виявляє критичну залежність економічних систем від природних ресурсів. У цьому контексті посилюється роль державної політики, зорієнтованої на підтримку зеленої трансформації, через податкове стимулювання, зелене бюджетування, субсидії для інноваційних технологій, а також встановлення стандартів викидів і енергетичної ефективності. Прикладом є «Європейський зелений курс», згідно з яким до 2050 року ЄС має досягти кліматичної нейтральності, що супроводжується створенням Фонду справедливому переходу з бюджетом понад 100 млрд євро [1].

За даними Програми ООН з навколишнього середовища, інвестиції у відновлювану енергетику у 2022 році досягли 495 млрд дол. США, що на 17% більше, ніж попереднього року [2]. При цьому країни, що розвиваються, все ще зіштовхуються з проблемою обмеженого доступу до

фінансування, технологій та ринків, що потребує розбудови інституційної інфраструктури для стимулювання зеленого зростання.

Україна, попри війну, задекларувала прагнення до інтеграції у європейську кліматичну політику. Прийняття оновленої Стратегії низьковуглецевого розвитку до 2050 року, а також проєктування Національного плану відновлення після війни з акцентом на зелений розвиток, свідчить про поступову інституціоналізацію екологічних пріоритетів [3; 4]. Разом з тим, низький рівень узгодженості нормативної бази, слабкість регуляторних агентств та брак економічних стимулів залишаються бар'єрами для ефективного впровадження зеленої економіки.

На цьому тлі важливим завданням стає формування ефективної інституційної архітектури, яка передбачає координацію між секторальними політиками, розвиток зеленого фінансування, впровадження системи ESG-індикаторів, посилення екологічного моніторингу та залучення громадянського суспільства. Успішна реалізація таких заходів здатна забезпечити не лише екологічну, а й соціально-економічну стабільність, сприяти зростанню зайнятості у галузях екотехнологій та підвищити адаптивність країни до глобальних викликів.

Література:

1. European Commission. The European Green Deal. Brussels: EU Publications, 2020. 44 p.
2. United Nations Environment Programme. Global Trends in Renewable Energy Investment 2023. Nairobi : UNEP, 2023. 54 p.
3. Програма розвитку ООН в Україні. Зелений відновлюваний розвиток: стратегічне бачення. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine> (дата звернення: 18.05.2025).
4. Кабінет Міністрів України. Стратегія низьковуглецевого розвитку України на період до 2050 року. Київ, 2021. 68 с.

ТНК ТА КУЛЬТУРНА ІНТЕГРАЦІЯ: ВПЛИВ ЗАХІДНИХ БРЕНДІВ НА ЛОКАЛЬНІ КУЛЬТУРИ

Бербер А. І.

*викладач кафедри маркетингу та міжнародної логістики
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Саналатій М. О.

*студентка 2 курсу
за спеціальністю 292 – Міжнародні економічні відносини
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Транснаціональні корпорації (ТНК) стали важливими гравцями на світовій арені, впливаючи не лише на економіку, але й на культурні аспекти різних країн. Західні бренди, такі як McDonald's, Starbucks, Coca-Cola, Nike та інші, активно інтегруються в локальні культури, що викликає як позитивні, так і негативні наслідки. Вплив західних брендів на локальні культури можна розглядати через призму економічного розвитку, культурного обміну, а також гомогенізації культур. ТНК можуть сприяти економічному розвитку в країнах, де вони ведуть бізнес. Наприклад, відкриття ресторанів McDonald's в Україні у 1997 році стало знаковою подією, що не лише принесло нові робочі місця, але й змінило стандарти обслуговування та швидкого харчування [1]. Це стало можливим завдяки впровадженню нових технологій і бізнес-моделей, які ТНК привносять у локальні ринки. Таким чином, західні бренди можуть стимулювати розвиток місцевої економіки. Культурний обмін є ще одним позитивним аспектом впливу західних брендів. Starbucks, наприклад, не лише продає каву, але й популяризує культуру кав'ярень у країнах, де традиційно пили чай. Це сприяло змінам у соціальних звичках людей, адже кав'ярні стали новими місцями зустрічей і спілкування для молоді. У багатьох країнах світу, від Японії до Польщі, Starbucks став символом сучасного способу життя, що поєднує роботу та відпочинок.

Проте вплив ТНК на локальні культури не завжди є позитивним. Одним із найбільш критичних аспектів є гомогенізація культур. Західні бренди часто нав'язують свої цінності та стилі життя, що може призводити до знищення локальних традицій і звичаїв [2]. Наприклад, у багатьох країнах Азії спостерігається зменшення інтересу до традиційної кухні на

користь фаст-фуду. Згідно з дослідженнями, це може призводити до втрати культурної ідентичності. Комерціалізація культури є ще одним негативним наслідком впливу західних брендів. Бренди можуть трансформувати традиційні святкування в маркетингові кампанії, що ставить під загрозу їх автентичність [3]. У Японії традиційні свята все частіше стають об'єктами комерційного використання, що викликає критику з боку культурних активістів. Соціальна нерівність також може бути наслідком діяльності ТНК. Наприклад, у країнах Африки західні компанії отримують значні прибутки від експлуатації природних ресурсів, тоді як місцеві громади залишаються бідними [4]. Це може призводити до соціальних конфліктів та протестів проти експлуатації. У деяких випадках місцеві жителі стверджують, що ТНК не враховують їхні інтереси і потреби.

Важливо також зазначити, що вплив західних брендів може мати різні наслідки в залежності від культурного контексту. У Китаї відкриття McDonald's стало символом економічних реформ і відкриття країни для західного капіталу [5]. Однак це також призвело до змін у харчових звичках населення і зменшення інтересу до традиційної китайської кухні. У цьому контексті можна говорити про двосторонній вплив – з одного боку, економічний розвиток, з іншого – культурна трансформація. Coca-Cola в Індії є ще одним яскравим прикладом впливу західних брендів. Компанія активно просуває свої продукти в цій країні, використовуючи локальні традиції у своїй рекламі [6]. Однак це також викликало критику за експлуатацію водних ресурсів в регіонах з обмеженим доступом до води. Місцеві громади стверджують, що діяльність Coca-Cola негативно впливає на їхнє життя і добробут. Вплив західних брендів на локальні культури є складним і багатограним процесом. ТНК можуть приносити як позитивні зміни – економічний розвиток, культурний обмін, інновації – так і негативні наслідки – гомогенізацію культур, комерціалізацію традицій та соціальну нерівність. Важливо аналізувати цей вплив з різних точок зору і враховувати як позитивні, так і негативні аспекти.

У підсумку можна стверджувати, що західні бренди мають значний вплив на локальні культури в усьому світі. Позитивні аспекти включають економічний розвиток, інновації та культурний обмін, які можуть збагачувати локальні громади новими ідеями та можливостями. Однак негативні наслідки, такі як гомогенізація культур, комерціалізація традицій і соціальна нерівність, ставлять під загрозу автентичність і культурну ідентичність народів. Для того щоб зберегти цю ідентичність і уникнути негативних наслідків глобалізації, важливо знайти баланс між адаптацією до нових умов і збереженням традиційних цінностей. Це передбачає свідоме ставлення до впливу західних брендів на локальні культури, а також активну участь місцевих спільнот у формуванні власної культурної

політики. Лише за таких умов можливо досягти гармонійного співіснування різних культур у глобальному світі, де кожна культура зможе зберегти свою унікальність та самобутність.

Література:

1. Транснаціональні корпорації в Україні: вплив на економіку та соціальну сферу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
2. Глобалізація та її вплив на локальні культури. URL: <https://i-soc.com.ua/>
3. Комерціалізація традицій: як бренди змінюють свята. URL: <https://economyandsociety.in.ua/>
4. Вплив транснаціональних корпорацій на соціальну нерівність в Україні. URL: <https://repository.lnup.edu.ua/>
5. McDonald's в Китаї: символ економічних реформ. URL: <https://epravda.com.ua/>
6. Вплив Coca-Cola на місцеві громади в Індії. URL: <https://www.bbc.com/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-33>

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГАСТРОНОМІЧНИХ ТУРІВ

Бордан В. А.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)

за спеціальністю 242 – Туризм

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Олійник В. Д.***

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Гастрономічний туризм – це вид туризму, пов’язаний із ознайомленням виробництва, технологією приготування та дегустацією національних страв і напоїв, а також кулінарними традиціями народів світу. З організаційної точки зору гастрономічний туризм передбачає знайомство з особливостями технологій приготування місцевих харчових продуктів, історією і традиціями їх споживання, а також можливу участь туриста

в приготуванні національних страв, відвідання кулінарних фестивалів та конкурсів. Гастрономічний туризм також можна вважати допоміжним інструментом у пізнанні культурної спадщини країн та регіонів світу, оскільки страви національної кухні є одним із елементів, що відображають спосіб життя, світогляд, традиції етносів.

Гастрономічний туризм – різновид туризму, взаємопов’язаний з пересуваннями по різних країнах з метою ознайомлення з національними стравами, продуктами, напоями [1].

Методологія гастрономічних турів включає:

1. Ресторанні. Це поїздка, що включає відвідування найбільш відомих і популярних ресторанів, що відрізняються високою якістю, ексклюзивністю кухні, а також національної спрямованістю. Припускають відвідування брендів ресторанів, ресторанів високої кухні з зірками ресторанного гіда «Мішлен», ресторани при легендарних готелях, або популярні заклади на думку інтернет-суспільства.

2. Сільські. Тур по сільській місцевості — це вид туру, який передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості з метою дегустації місцевої кухні і продуктів, вироблених в цьому регіоні. Включають в себе участь туристів в зборі врожаю на виноградниках, в садах і на агідних плантаціях, знайомство з технологією переробки сільськогосподарської продукції та дегустацію місцевих страв.

Такі тури цікаві не лише своєю кулінарною складовою, але й тим, що дають можливість через їжу та продукти зануритися в повсякденне життя місцевих жителів, дізнатися їхні звичаї, звички, порядки та інші тонкощі, часом дивовижні і незрозумілі представникам іншої мови і культури.

3. Освітні. Пропонують знайомство з технологією харчового виробництва, навчання в спеціальних освітніх установах з кулінарної спеціалізації, участь в майстер-класах.

4. Подієві. Тур, орієнтований на відвідування місцевості в певний час з метою участі у громадських та культурних заходах з гастрономічною спрямованістю: виставки, ярмарки, шоу, фестивалі, свята.

5. Екологічні. Тур, що включає відвідання екологічно чистих господарств і виробництв, де відбувається знайомство з технологією виробництва органічних продуктів, дегустація еко-продуктів, відвідання майстер-класів з приготування екологічно чистих страв.

6. Спеціалізовані. Знайомлять з технологією приготування однієї страви в різних місцевостях. Прикладом є сирні, пивні, винні та інші тури.

7. Комбіновані. Поїздка, яка містить кілька вищеперерахованих напрямів. Комбіновані тури підходять для туристів «зі стажем», тих, хто вже знайомий з гастрономією тієї чи іншої країни, інакше тур може виявитися інформативно перенасиченим [3].

Отже, гастрономічний туризм – є досвідною поїздкою до гастрономічного регіону для відпочинку й розваг, що включає в себе відвідування первинних та вторинних виробників продуктів харчування, гастрономічні фестивалі, продовольчі ярмарки, події, фермерські ринки, кулінарні шоу та демонстрації, дегустації якісних продуктів харчування або будь-якої туристичної діяльності, пов'язаної з харчовими продуктами.

Крім того, ця подорож пов'язана з певним способом життя, який включає в себе як пізнання різних культур, набуття знань та розуміння якості або атрибутів, пов'язаних з туристичними продуктами, так і гастрономічні вироби даного регіону через їх споживання.

Гастрономічний туризм також можна вважати допоміжним інструментом у пізнанні культурної спадщини країн та регіонів світу, оскільки страви національної кухні є одним із елементів, що відображають спосіб життя, світогляд, традиції етносів [3].

Основним завданням у розробці гастрономічного туру є поєднання кулінарії та культурно-пізнавальної програми в одному турі. Перевагою гастрономічного туризму, в порівнянні з іншими підвидами пізнавального туризму, є те, що тільки гастрономічний туризм задіює крім зору і слуху також інші органи відчуття людини, зокрема смаку та запаху.

Під час гастрономічних турів турист має гарну нагоду відвідати ресторани та інші заклади національної кухні, взяти участь у гастрономічних фестивалях, ознайомитися з історією та рецептурою національної кухні відповідно до сезонів, спробувати себе у приготуванні національних страв.

Специфічні риси гастрономічного туризму:

1. Умови для розвитку кулінарного туризму мають абсолютно всі країни і це унікальна відмінна риса даного виду туризму.

2. Також гастрономічний туризм не носить характер сезонного відпочинку, для будь-якого сезону року можна підібрати тур.

3. Кулінарний туризм в тій чи іншій мірі є складовим елементом усіх турів. Але на відміну від інших видів туризму знайомство з національною кухнею стає головним мотивом, метою та елементом гастрономічної подорожі.

4. Просування місцевих господарств та виробників продовольчих товарів — є невід'ємною частиною будь-якого гастрономічного туру.

5. Можливість поєднання інформативної частини туру з практичною (майстер-класи, кулінарні шоу).

6. Тільки гастрономічний туризм задіює крім зору і слуху також інші органи відчуття людини, зокрема смаку та запаху [2].

Отже, гастрономічний туризм є має всі перспективи до подальшого просування в Україні та світі.

Література:

1. Гастрономічний туризм: лікнеп для початківців. URL: <https://www.biletik.aero/handbook/blog/gastronomicheskiiy-turizm-likbez-dlya-nachinayushchikh/> (дата звернення 19.05.2025).
2. Грошова О., Дмитро А. Шляхи просування туристичного продукту на ринку. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/3526/1/Groshova%20O.pdf> (дата звернення 19.05.2025).
3. Любіцева О. О. Методика розробки турів. URL: <https://studfile.net/preview/5265651/page:7/>. (дата звернення 19.05.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-34>

АДАПТАЦІЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТРЦ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бринзило А. В.

*здобувач 2 курсу освітньо-наукової програми 073 – Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Повномасштабна війна в Україні, що розпочалася у лютому 2022 року, зумовила глибоку трансформацію ринкових механізмів у сфері торговельної нерухомості. Торгово-розважальні центри (ТРЦ), як інститути споживчої активності, зіткнулися з низкою критичних викликів: зниженням трафіку, обмеженням платоспроможного попиту, підвищенням вартості утримання та порушенням логістики. Це зумовило потребу у стратегічному перегляді договірної політики ТРЦ та впровадженні гнучких моделей оренди.

Метою дослідження є ідентифікація структурних змін у договірній політиці торгово-розважальних центрів в умовах високої волатильності ринку та формування підходів до оптимізації контрактного портфеля в період 2022–2024 років.

У дослідженні застосовано емпіричний аналіз даних 14 ТРЦ з шести великих міст України (Київ, Львів, Дніпро, Одеса, Харків, Хмельницький). Ключовими параметрами оцінювання виступили:

- структура моделей оренди (fixed, turnover-based, змішані);

- показник орендного навантаження до товарообігу (Occupancy Cost Ratio, OCR);
- частка короткотермінових договорів та умовних пролонгацій;
- практики управління ефективністю орендарів.

Основні результати

1. Зміна структури договорів

– Частка договорів із фіксованою орендною платою знизилась з 72 % у 2021 р. до 32 % у 2024 р. [1].

– Контракти, прив'язані до товарообігу, зросли з 7 % до 32 % [2].

– Змішані моделі (фіксована + змінна частина) зросли з 21 % до 36 %.

Це вказує на зрушення до розподілу ризиків між орендодавцем і орендарем через адаптивне ціноутворення.

2. Динаміка показника OCR

OCR став ключовим індикатором контролю фінансового навантаження на орендаря [13]. У 2024 році:

– fashion-сегмент: 6,5 %;

– громадське харчування: 5,5 %;

– продуктова торгівля: 3 %.

Регіональна варіативність: найнижчі рівні OCR у Хмельницькому та Харкові, найвищі – у Києві та Львові, що корелює з рівнем трафіку і купівельної спроможності.

3. Скорочення тривалості договорів

Середня тривалість нових договорів скоротилась з 31,7 до 10,7 місяців. Частка короткотермінових контрактів із тестовою функцією сягнула 29 % у 2024 році, що забезпечує гнучкість управління та оперативне реагування на зміни попиту.

Управлінські інновації

ТРЦ почали застосовувати параметризовані моделі оцінювання ефективності орендарів, враховуючи:

– обсяги товарообігу;

– дисципліну платежів;

– участь у спільних маркетингових ініціативах;

– показники повторних візитів.

Рішення щодо пролонгації договору або зміни умов приймаються на основі цифрових звітів, що дозволяє індивідуалізувати управління без збільшення адміністративного навантаження.

Практичні рекомендації

1. Фазова модель взаємодії з орендарем: умовна пролонгація після досягнення ключових показників.

2. Визначення граничних OCR: з урахуванням галузевої маржинальності для запобігання дефолту [4].

3. Автоматизоване оновлення умов договорів: на основі тригерів (зміна обороту, падіння трафіку тощо).

4. Інтеграція скорингових моделей: для аналізу ризиків і прийняття управлінських рішень.

Висновки. Аналіз підтверджує, що у 2022–2024 роках договірна політика ТРЦ в Україні зазнала якісних трансформацій: відбулась децентралізація договірних моделей, інтеграція гнучких схем оренди та цифровізація управлінських процесів. Застосування turnover-based та змішаних моделей оренди знижує фінансову вразливість об'єктів у кризовий період та підвищує адаптивність до коливань попиту.

Література:

1. Retail market Ukraine, Q4 2024. <https://cbre-expandia.com/en/research/>
2. Ukraine retail market 2021–2024. <https://www.colliers.com/uk-ua/research#sort=%40datez32xpublished%20descending>
3. Ukrainian Council of Shopping Centers. <https://www.ucsc.org.ua/ukrainian-retail-real-estate-market-in-2022-the-impact-of-war/>
4. Retailing in Ukraine: Category performance and operating costs. <https://www.euromonitor.com/retail-in-ukraine/report>

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Голенко І. С.

*здобувач вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
кафедри менеджменту
за спеціальністю 073 – Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет*

Чумаченко Д. О.

*здобувач вищої освіти третього курсу ступеня бакалавра
кафедри менеджменту
за спеціальністю 073 – Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: **Горбаньова В. О.**
старша викладачка кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Україна має плани на розвиток. У липні під час конференції в Лугано Україна презентувала масштабну та комплексну стратегію відновлення держави. Цей десятирічний план розвитку отримав позитивні оцінки та підтримку з боку міжнародної спільноти.

Країна поставила перед собою амбітне, але досяжне завдання – до 2032 року перейти від транзитної економіки до статусу країни з динамічною економікою, що розвивається.

З метою залучення іноземного капіталу Україна запустила електронну платформу Advantage Ukraine, яка акумулює понад 500 інвестиційних проєктів у десяти ключових галузях.

Кожен зацікавлений інвестор, зареєструвавшись на платформі, має змогу отримати детальну інформацію про перспективні напрямки для інвестування, конкретні ініціативи та потенційні переваги від співпраці з українською економікою [2].

17 лютого 2021 року Кабінет Міністрів України призначив державну установу UkraineInvest офіційним координатором у сфері підтримки інвестиційних проєктів. Організація надає супровід інвесторам, які претендують на державну підтримку, зокрема допомагає з підготовкою заявок і встановленням зв'язку з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Для полегшення розуміння положень Закону розроблено інформаційний посібник (Guide), який у доступній формі пояснює процедури, форми державної підтримки, вимоги до заявників та до самих інвестиційних проєктів, а також покроково описує процес подання заявки [1].

Топ підприємств які вносять найбільший соціальний вклад для нашої країни:

- Монобанк. У 2022 році monobank запустив банки Mono. Це один із найзручніших та найвідоміших способів збирати кошти на будь-які потреби – від гуманітарної допомоги до підтримки ЗСУ.

- ТОВ «Нова Пошта». Через Нову пошту досі проходять тонни гуманітарної допомоги, військового спорядження та іншої продукції для наших захисників.

- ПрАТ «System Capital Management» (SCM) (Метінвест, ДТЕК, ПУМБ, Укртелеком). SCM систематично надає гуманітарну допомогу цивільному населенню у прифронтових зонах: передаються продукти, побутові прилади, ліки, засоби гігієни. З 2014 року благодійники передали 700 тисяч одиниць медикаментів та понад 13 млн продуктових наборів.

- Кондитерська корпорація «Рошен». Компанія на постійній основі співпрацює із різними українськими лікувальними закладами та забезпечує їх необхідним обладнанням, облаштовує культурні будівлі та інфраструктуру для дітей.

- Мережа АЗС «ОККО». Відбудовує школи у деокупованих регіонах Київщини, надавала пальне для рятувальників, зокрема, для ліквідації наслідків підриву Каховської ГЕС.

- Приватна компанія «Епіцентр К». Епіцентр першим з українських бізнесів підтримав ініціативу «Гуманітарне розмінування» від United24 та дав 1 млн доларів США на першу партію броньованих автомобілів для розмінування.

- AT Kernel. Компанія власноруч доставляла на деокуповані території усі необхідні продукти та речі, завозила генератори і техніку.

- Група «Інтерпайп». Для реабілітації військових запущена мережа центрів RECOVERY: зараз діє 10 закладів у Києві, Львові, Рівному, Вінниці, Хмельницькому, Черкасах, Одесі та у Дніпропетровській області.

- ПрАТ «Київстар». У 2022 році компанія запустила проєкт Суперсила "Допомога ЗСУ", в рамках якого абоненти можуть робити донати на ЗСУ, а Київстар надає за це додаткові бонуси зв'язку.

- Vodafone Group Plc. Водафон також турбується і про психічне здоров'я українців та підтримує роботу гарячої лінії з питань профілактики самогубств та підтримки психічного благополуччя за номером 7333 [3].

У післявоєнний період фінансовий менеджмент набуває особливої ваги як інструмент стратегічного управління економічним відновленням країни. Ефективне залучення інвестицій, зокрема через законодавчі ініціативи,

цифрові платформи та підтримку соціально відповідального бізнесу, відкриває для України нові можливості для модернізації, підвищення конкурентоспроможності та сталого розвитку. Ключовим завданням залишається створення сприятливого інвестиційного клімату, що забезпечить довгострокове економічне зростання та стабільність.

Література:

1. Guide: Державна підтримка інвестиційних проєктів із значними інвестиціями URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/analytics-research/explanatory-guide/> (дата звернення: 20.04.2024).

2. Міністерство економіки України. Інвестиції в Україну та відновлення економіки URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki> (дата звернення: 20.04.2024).

3. Які компанії стали опорою країни під час повномасштабної війни: ТОП-10 соціально-відповідальних бізнесів. URL: <https://ua.news/ua/money/kakye-kompanyy-staly-oporoj-strany-vo-vremya-polnomasshtabnoj-vojny-top-10-sotsyalno-otvetstvennyh-byznesov> (дата звернення: 20.04.2024).

**ІННОВАЦІЇ В МАРКЕТИНГУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ.
ВИКОРИСТАННЯ ТАРГЕТОВАНОЇ РЕКЛАМИ
ТА НЕЙРОМАРКЕТИНГУ У ТУРИЗМІ**

Дишкантjuk О. В.

*кандидат технічних наук, доцент,
декан факультету менеджменту, готельно-ресторанної справи
та туризму
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Власюк К. В.

*доктор філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент,
старший викладач кафедри готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасний туристичний ринок зазнає значних трансформацій під впливом цифровізації, зміни поведінкових моделей споживачів та зростання конкуренції серед туристичних компаній. Впровадження інноваційних маркетингових стратегій дозволяє суттєво підвищити ефективність просування туристичних послуг, забезпечуючи персоналізований підхід до клієнтів і підвищуючи рівень їхньої залученості.

Дослідження у сфері маркетингу туристичних послуг демонструють зростаючу роль таргетованої реклами та нейромаркетингу у формуванні споживчих переваг та підвищенні ефективності маркетингових стратегій. Таргетована реклама є одним із ключових інструментів цифрового маркетингу, що дозволяє підприємствам ефективно сегментувати аудиторію та налаштовувати рекламні кампанії відповідно до інтересів споживачів.

Нейромаркетинг як інноваційний підхід у дослідженні поведінки споживачів набуває все більшого значення у туристичній сфері. Зокрема, в дослідженні команди з Університету Малаги розглядається концепція нейротуризму, яка передбачає використання психофізіологічних методів для аналізу емоційних реакцій туристів на рекламні матеріали [1]. Автори доводять, що інтеграція нейромаркетингових технологій, таких як відстеження руху очей та аналіз мозкової активності, дозволяє створювати більш ефективні рекламні кампанії, що викликають позитивні емоції

у потенційних клієнтів. У статті [2] автори аналізують, як нейромаркетингові технології можуть впливати на процес прийняття рішень споживачами під час туристичних подорожей, підкреслюючи важливість емоційного залучення та сенсорного досвіду у формуванні позитивного сприйняття туристичних продуктів.

Окрему увагу слід приділити методам персоналізації рекламного контенту на основі аналізу поведінкових характеристик користувачів соціальних мереж. Згідно з дослідженням [3] ефективність таргетованої реклами у Facebook та Instagram зростає на 40%, якщо вона базується на аналізі пошукових запитів та історії взаємодії користувача з веб-ресурсами.

Таким чином, сучасні дослідження підтверджують, що інтеграція таргетованої реклами та нейромаркетингових технологій у маркетингові стратегії туристичних компаній сприяє більш глибокому розумінню потреб споживачів, підвищенню їхньої залученості та лояльності, що в кінцевому підсумку забезпечує конкурентні переваги на ринку туристичних послуг.

На основі проведеного аналізу сформульовано низку практичних рекомендацій щодо впровадження таргетованої реклами та нейромаркетингових технологій у туристичну галузь. По-перше, слід активно застосовувати технології машинного навчання та аналізу великих даних для точного визначення цільової аудиторії та прогнозування попиту на туристичні послуги.

По-друге, необхідно використовувати мультимедійний та інтерактивний контент. Відеоролики, віртуальні тури, доповнена реальність та анімовані рекламні матеріали значно підвищують рівень залученості потенційних клієнтів і сприяють створенню ефекту присутності, що особливо важливо у процесі вибору туристичних послуг. Використання персоналізованого контенту, створеного на основі аналізу уподобань та поведінки користувачів, дозволить забезпечити високий рівень відповідності рекламних повідомлень очікуванням клієнтів, що сприятиме підвищенню коефіцієнта конверсії. По-третє, слід інтегрувати нейромаркетингові дослідження у процес розробки рекламних кампаній, що дозволить підвищити їхню емоційну ефективність.

Окремої уваги заслуговує питання впровадження омніканальної стратегії маркетингових комунікацій у туристичній сфері. Для підвищення ефективності взаємодії зі споживачами необхідно використовувати синхронізовані рекламні кампанії у різних цифрових каналах, а саме в соціальних мережах, пошукових системах, мобільних додатках та на туристичних платформах. Такий підхід сприятиме підвищенню впізнаваності бренду та створенню цілісного комунікаційного середовища, що формуватиме довготривалу лояльність клієнтів.

Таким чином, для підвищення ефективності маркетингових стратегій у сфері туристичних послуг доцільно впроваджувати інноваційні технології аналізу споживчої поведінки, адаптувати рекламний контент відповідно до нейрофізіологічних особливостей цільової аудиторії, активно застосовувати інтерактивні рекламні формати та забезпечувати комплексний підхід до побудови комунікаційних стратегій. Запропоновані рекомендації сприятимуть підвищенню рівня довіри споживачів до туристичних компаній, покращенню їхньої взаємодії з брендами та формуванню сталих конкурентних переваг на ринку туристичних послуг.

Література:

1. Neuroturismo: Investigadores malagueños fusionan viajes y psicología para potenciar el marketing. *Cadena SER*. 2025. 25 січня. URL: <https://cadenaser.com/andalucia/2025/01/25/neuroturismo-investigadores-malagueños-fusionan-viajes-y-psicologia-para-potenciar-el-marketing-ser-malaga> (дата звернення: 17.05.2025).
2. Кулиняк І. Я., Жигало І. І., Коваль С. О. Вплив на прийняття рішень споживачів на ринку туристичних послуг за допомогою технологій нейромаркетингу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки*. 2022. № 2. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-2-7892> (дата звернення: 17.05.2025).
3. Лисюк Т., Терещук О., Демчук О. Роль PR та реклами в організації туристичних подорожей в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-28> (дата звернення: 17.05.2025).

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Дуднік Д. В.

здобувач вищої освіти 4 курсу першого(бакалаврського рівня)

за спеціальністю 073 – Менеджмент

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Лебедєва Н. А.***

доцент кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У сучасних умовах господарювання успішне функціонування підприємств неможливе без ефективного управління людськими ресурсами. Персонал організації виступає ключовим ресурсом, який безпосередньо впливає на досягнення цілей підприємства, його конкурентоспроможність та економічну ефективність. Мотивація персоналу стає вирішальною ланкою в системі управління підприємством, оскільки забезпечує узгодження інтересів працівників з інтересами організації. У сучасних підприємствах мотивація персоналу розглядається через призму теорій мотивації, які поділяються на змістовні та процесуальні. Змістовні теорії зосереджуються на визначенні потреб, які спонукають людей до дії. До цієї групи належать теорії А. Маслоу, Ф. Герцберга, Д. Мак Клеелланда. Процесуальні теорії аналізують, як люди розподіляють свої зусилля для досягнення цілей та як обирають конкретний тип поведінки. До таких теорій відносять теорію очікувань В. Врума, теорію справедливості С. Адамса, модель ПортераЛоулера. На формування системи мотивації персоналу впливають численні фактори, серед яких: галузева специфіка підприємства; розмір та організаційна структура підприємства; стадія життєвого циклу підприємства; корпоративна культура; стиль керівництва; характеристики персоналу (вік, стать, освіта, професійний досвід, особистісні якості); економічна ситуація в країні; рівень конкуренції на ринку праці.

Сучасні концепції мотивації охоплюють залученість персоналу, баланс роботи та особистого життя,персоналізовані мотиваційні пакети, мотивацію через цінності та соціальну відповідальність. У воєнний час в Україні акцент зміщується на забезпечення безпеки,психологічну підтримку, гнучкість робочих процесів і волонтерські програми, що сприяє внутрішньої мотивації та підвищенню зміцненню корпоративної культури.

Важливим елементом мотивації стає залучення персоналу до соціально значущих проєктів, таких як допомога Збройним Силам України, підтримка громадських ініціатив чи участь у благодійних програмах. Це дозволяє працівникам відчувати причетність до суспільно важливих справ, що посилює їхню внутрішню мотивацію та зміцнює командний дух. За даними Бали В. В. та Мацак А. Г. мотивація через цінності та соціальну відповідальність сприяє зниженню плинності кадрів, оскільки працівники бачать у своїй роботі не лише професійний, а й соціальний сенс. У воєнний період підприємства також активно використовують нематеріальні стимули, такі як визнання внеску працівників, публічна подяка за волонтерську діяльність чи нагороди за інноваційні ідеї, спрямовані на підтримку діяльності компанії в складних умовах. Колот А. М. та Цимбалюк С. О. підкреслюють, що сучасні мотиваційні системи повинні бути гнучкими та адаптивними, щоб відповідати як індивідуальним потребам працівників, так і стратегічним цілям організації. Наприклад, підприємства можуть створювати програми менторства для молодих спеціалістів або надавати можливості для професійного розвитку через онлайн-курси, що є особливо актуальним в умовах обмеженого доступу до традиційних форм навчання. Оцінка ефективності системи мотивації включає аналіз економічних показників, задоволеності та залученості персоналу, руху кадрів, компетенцій, організаційної культури та бенчмаркінг.

Таким чином, оцінка ефективності системи мотивації персоналу є елементом управління підприємством, який дозволяє забезпечити відповідність мотиваційних механізмів стратегічним цілям організації та потребам працівників. Використання комплексу методів оцінки дозволяє отримати об'єктивну інформацію про стан системи мотивації та розробити заходи для її удосконалення, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності підприємства в цілому. Воєнний стан змінив пріоритети мотивації, акцентуючи на безпеці, психологічній підтримці, збереженні робочих місць для мобілізованих працівників і залученні до волонтерства.

Література:

1. Артеменко А. К., Антощенкова В. В., Пономарьова М. С. Мотивація та стимулювання праці в ефективному управлінні та інноваційній діяльності підприємства. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2022. № 1. С. 152–163.
2. Бала В. В., Мацак А. Г. Процес мотивації персоналу підприємства та його складові. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2022. № 3(3). С. 46–50.

3. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотивація персоналу : підручник. Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». К. : КНЕУ, 2021. 397 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-38>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНОЮ СИСТЕМОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Єрмоленко Я. С.

здобувач вищої освіти 4 курсу першого (бакалаврського рівня)

за спеціальністю 073 – Менеджмент

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Лебедева Н. А.

доцент кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Економіка України переживає період трансформацій: глобалізація, розвиток технологій та зростання конкуренції змушують компанії шукати нові способи підвищення ефективності. В умовах переходу підприємств на ринкові принципи управління дуже актуальна проблема підвищення ефективності його функціонування. У зв'язку з цим важливим напрямом розвитку та подальшої стабілізації реального сектору економіки країни є використання безпосередньо у практичній діяльності організацій логістичного підходу для оптимізації товаропровідних систем у сферах матеріально-технічного забезпечення, виробництва, ремонтно-обслуговуючого виробництва, розподілу та перерозподілу готової товарної продукції.

Для ТОВ “Сільпо” (Fozzy Group), одного з лідерів ринку ритейлу, ключовим завданням є вдосконалення логістичної системи, яка забезпечує безперебійне постачання товарів і якісний сервіс. Проблема полягає в тому, що сучасні виклики – цифрова трансформація, нестабільність ринку та зростання вимог клієнтів – потребують нових підходів до організації логістики. Ця робота спрямована на аналіз логістичної системи “Сільпо”, виявлення її проблем і розробку рішень, які допоможуть компанії знизити витрати, прискорити процеси та стати більш конкурентоспроможною. Основні завдання дослідження: дослідити, що таке логістична система та з яких частин вона складається; визначити методи

оцінки ефективності логістики та застосувати їх до “Сільпо”; проаналізувати нові тенденції в логістиці торговельних мереж; запропонувати конкретні кроки для покращення логістики “Сільпо”, включаючи оптимізацію складів і транспорту. Ефективне управління логістичною системою – одне з ключових завдань підприємств в ринкових умовах. Логістична система – це основа роботи торговельної компанії, яка забезпечує рух товарів від постачальника до споживача. Вона складається з кількох частин: постачання (закупівля товарів), складське господарство (зберігання), транспорт (доставка), виробництво (якщо є), збут (продаж) і сервіс (обслуговування клієнтів). Для “Сільпо” важливо, щоб усі ці елементи працювали злагоджено: наприклад, затримка в постачанні може призвести до нестачі товарів у магазинах, а це вплине на продажі. Логістична система також включає потоки: матеріальні (товари), фінансові (гроші) та інформаційні (дані про замовлення). Ефективність логістики залежить від правильної взаємодії всіх її частин. Як перевірити, чи добре працює логістична система. Щоб зрозуміти, наскільки ефективна логістика “Сільпо”, потрібно її оцінити. Для цього використовують різні методи: аналіз показників: наприклад, як швидко товари доставляються в магазини, скільки коштує їх зберігання, чи вчасно виконуються замовлення клієнтів; порівняння з конкурентами: провести моніторинг, як працюють інші мережі, щоб знайти, як роботу “Сільпо” можна покращити; економічна ефективність: наприклад, ефективність можна визначити на основі розрахунку та аналізу економічних показників.

Ці методи допоможуть виявити слабкі місця в логістиці “Сільпо”, наприклад, надто дорогі склади чи повільну доставку, і що можна зробити для їх виправлення. Нові ідеї в логістиці для торговельних мереж мають важливе значення. Логістика в торгівлі швидко змінюється через нові технології та потреби клієнтів. Проведемо аналіз ключових трендів: автоматизація: використання програм (наприклад, WMS для складів, TMS для транспорту), щоб прискорити роботу та зменшити ризики; онлайн-продажі: зростання інтернет-магазинів змушує “Сільпо” швидше доставляти товари клієнтам, які замовляють онлайн; екологічність: “зелена логістика” – це використання електротранспорту та економія ресурсів, щоб зменшити шкоду для природи; передача задач: аутсорсинг (3PL, 4PL) дозволяє “Сільпо” віддати частину роботи (наприклад, доставку) спеціалізованим компаніям, щоб зосередитися на продажах.

Отже, висока значимість застосування логістичного підходу в практиці обумовлена необхідністю оптимізації витрат та тривалості циклів у процесі доведення сировини та матеріалів до виробничого підприємства, їх переробки, реалізації готової продукції споживачеві. У свою чергу, новизна логістичного підходу полягає у встановленні органічного взаємного зв'язку та інтеграції в єдину систему. Ці тенденції показують, як

“Сільпо” зможе покращити свою логістику, щоб працювати швидше, дешевше та з більшою користю для клієнтів, а дослідження в цьому напрямку будуть продовжені в дипломній роботі.

Література:

1. Крикавський Є. В. Логістика: теорія і практика : підручник. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2020. 612 с.
2. Марченко, В. М. Логістика : підручник / В. М. Марченко, В. В. Шутюк. 2-ге вид., доповн. Київ : НУХТ, 2022. 334 с.
3. Резнік Н.П. Логістика : навчальний посібник. Київ : НУБіП України, 2021. 200 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-39>

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ГОТЕЛЬНИЙ СЕКТОР ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Іванов А. А.

аспірант

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Дишкантюк О. В.

кандидат технічних наук, доцент,

*декан факультету менеджменту, готельно-ресторанної справи
та туризму*

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У сучасних умовах трансформації туристичної галузі готельний сектор стикається з необхідністю активного впровадження інноваційних технологій. Цифровізація, автоматизація бізнес-процесів, використання смарт-рішень та систем штучного інтелекту стали не лише актуальними трендами, а й критичними інструментами підвищення ефективності готельного бізнесу. Одеський регіон, як один із ключових туристичних центрів України, має значний потенціал для модернізації готельної інфраструктури. Зростання туристичних потоків, наявність міжнародного аеропорту, морського порту, активна діяльність готельєрів та інвесторів формують потребу в оновленні підходів до сервісу та управління.

Впровадження інновацій у готельний бізнес Одеси охоплює декілька ключових напрямів. Перш за все, це цифровізація взаємодії з гостем: використання мобільних додатків для бронювання номерів, управління замовленнями, надання віртуального консьєрж-сервісу, застосування безконтактних технологій (check-in, check-out, електронні ключі тощо). Такі рішення активно реалізуються у готелях вищої категорії – зокрема, в M1 Club Hotel, Hotel de Paris Odessa, Premier Geneva Hotel та Il Decameron Clubhouse Odessa. Проблематика впровадження та розвитку цифрових технологій у сфері гостинності в Україні є об'єктом уваги багатьох науковців. Зокрема, у працях Г. Волянник, Н. Колінько та С. Шутки досліджено інноваційні аспекти використання електронної комерції в готельному бізнесі [1]. Цифрові технології як ключовий чинник активізації туристичної діяльності в Україні були предметом аналізу Р. Кожухівської та В. Непочатенка [2]. М. Паска, О. Графська та А. Запісоцький акцентували увагу на особливостях управління якістю у сфері гостинності в умовах цифрової трансформації [3]. Крім того, Н. Погуда зосередилася на вивченні значення цифрових рішень для розвитку туризму в сучасних умовах [4].

Другим важливим напрямом є автоматизація внутрішніх бізнес-процесів. Йдеться про впровадження систем PMS (Property Management System), які дозволяють ефективно управляти номерами, бронюваннями, фінансовими потоками, маркетинговими кампаніями. Додатково використовуються CRM-рішення для підтримки комунікацій з постійними клієнтами, формування персоналізованих пропозицій та програм лояльності. Значна увага у сучасному готельному бізнесі приділяється підвищенню енергоефективності. Смарт-технології у сфері енергоспоживання дозволяють не лише знизити витрати, а й демонструвати відповідальну екологічну позицію готелю. У цьому контексті важливими є системи автоматичного керування освітленням, температурним режимом, контролем споживання води, а також використання сонячних панелей та електронних панелей керування для гостей.

Окрему увагу варто звернути на інновації у сфері управління персоналом. Використання цифрових HRM-систем дає змогу автоматизувати процеси набору, адаптації, навчання та оцінки ефективності працівників. У контексті готельної справи, де людський ресурс має критичне значення, особливо важливо формувати гнучкі системи мотивації, обліку роботи та планування змін. Усе це сьогодні реалізується за допомогою спеціалізованих платформ, що дозволяють HR-відділам швидко приймати рішення на основі аналітики. Підвищенню професіоналізму працівників сприяє і впровадження LMS-платформ (Learning Management System), які використовуються для проведення внутрішнього навчання, тренінгів, оцінювання знань і формування персональних траєкторій професійного

розвитку. Завдяки цьому готелі здатні оперативного оновлювати компетенції персоналу відповідно до нових стандартів сервісу.

Хоча в Одесі повноцінна присутність міжнародних готельних мереж є обмеженою, окремі приклади все ж існують. Зокрема, Best Western Hotel Central Odessa є першим представником глобального бренду Best Western у місті. Також мережа Premier Hotels and Resorts, хоч і має українське походження, активно запроваджує міжнародні стандарти обслуговування. Готелі, як-от Premier Geneva Hotel, працюють за принципами якості, близькими до європейських франшиз. Крім того, готель Il Decameron Clubhouse Odessa певний час входив до асоціації Design Hotels, яка є частиною глобальної системи Marriott International. Це свідчить про потенціал регіону до інтеграції у міжнародний готельний простір.

Світовий досвід міжнародних готельних мереж може бути використаний як орієнтир для розвитку одеських готелів. Зокрема:

- Hilton впроваджує платформу Hilton University для онлайн-навчання персоналу.

- Marriott використовує екосистему Talent Development для цифрової трансформації HR-процесів.

- Assog застосовує інструменти штучного інтелекту для управління персоналом, прогнозування ефективності та виявлення ризиків вигорання.

Таким чином, приклади міжнародних мереж демонструють стратегічну важливість цифрових інновацій у готельному бізнесі, а досвід локальних готельєрів в Одесі свідчить про поступове, але впевнене впровадження сучасних підходів. Розвиток цифрових технологій в управлінні персоналом, клієнтському сервісі та внутрішній організації роботи стає основою підвищення конкурентоспроможності готельного сектору Одещини в умовах посткризового відновлення та глобальної інтеграції.

Література:

1. Воляник Г., Колінько Н., Шутка С. Інноваційні цифрові технології електронної комерції у готельній індустрії. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2024. No 2(12). С. 28-33. [https://doi.org/10.32782/2708-4949.2\(12\).2024.4](https://doi.org/10.32782/2708-4949.2(12).2024.4)

2. Кожухівська Р.Б., Непочатенко В.О. Digital-технології як основа розвитку туристичної діяльності в Україні. *Економіка та держава*. 2020. No 7. С. 93–98. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.7.93>

3. Паска М., Графська О., Запісоцький А. Управління якістю в індустрії гостинності: концептуальні підходи в умовах цифрової трансформації. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. No 2(11). С. 172–176. <https://doi.org/10.32782/dees.11-27>

4. Погуда Н. В. Цифрові технології у туризмі. *Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні* : зб. матеріалів

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-40>

НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Іванюк М. В.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю 292 – Міжнародні економічні відносини*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Семенова В. Г.***

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Розвиток економічних систем відбувається сьогодні під впливом науково-технічного прогресу, появи нових напрямів економічного розвитку, розширення застосування інтелектуальних продуктів, залучення ІІІ в управлінську та виробничу сфери. Важливого значення набуває присутність та активність країн на міжнародних ринках збуту. Конкурентоспроможність на міжнародних ринках є ключовим фактором економічного розвитку будь-якої країни. Для України, яка прагне інтегруватися в глобальну економіку, це питання набуває особливої актуальності.

Інноваційний розвиток є основою для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Т. Олійник та К. Соколова підкреслюють значення також і стратегічного планування при виході підприємств на міжнародні ринки, зокрема через впровадження інновацій та новітніх технологій. Вони зазначають, що використання інноваційних підходів сприяє успішному глобальному розширенню бізнесу та забезпеченню конкурентних переваг [1, с. 134].

Інтелектуальний капітал є чинником глобальної конкурентоспроможності. Дослідження науковців свідчать, що Україна володіє значним інноваційним потенціалом, високим рівнем вищої освіти та професійної

підготовки. Ці чинники є ключовою конкурентною перевагою, яка сприяє успішному економічному розвитку та прискоренню інтеграції України до Європейського Союзу. Лише шляхом створення і впровадження передових технологій у різні сфери можна забезпечити стійке економічне зростання та підвищення добробуту нації в умовах глобалізації. Водночас, на шляху реалізації цих процесів стоять такі перешкоди, як корупція, політична нестабільність, інфляція та неефективна державна політика. Для підвищення інноваційності і конкурентоспроможності країні необхідно сконцентруватися на структурних та комплексних реформах інституційного середовища, що включають етичну поведінку компаній, захист прав власності, зокрема інтелектуальної, прозорість державних рішень, незалежність судової системи, ефективне використання державних коштів [2, с. 117].

Цифровізація та розвиток ІТ-індустрії є факторами підвищення конкурентоспроможності. Дослідження показують, що Україна має значний потенціал для посилення своїх позицій на глобальній цифровій арені. Розвиток цифрової інфраструктури, підтримка інновацій та залучення інвестицій сприяють підвищенню конкурентоспроможності української економіки через активний розвиток цифрової економіки. Українська ІТ-індустрія має всі необхідні передумови для посилення своїх позицій на світовому ринку, проте для цього потрібні скоординовані зусилля на рівні держави, бізнесу та академічної спільноти. Посилена державна підтримка цих напрямків допоможе подолати існуючі виклики, зокрема кадровий дефіцит і обмежений доступ до міжнародних ринків та забезпечить сталий розвиток зазначеної сфери [3].

Воєнні ризики значно впливають на конкурентоспроможність підприємств. Т. Мельник підкреслює необхідність адаптації стратегій підприємств до нових умов та розробки механізмів підвищення конкурентоспроможності в умовах воєнного стану. Війна з Росією суттєво змінила бізнес-середовище в Україні, змусивши українських підприємців шукати нові шляхи для розвитку та підвищення конкурентоспроможності своїх компаній. Водночас, на шляху до міжнародної експансії українські компанії стикаються з низкою викликів, серед яких – складні бюрократичні процедури реєстрації, високі податки, нестача міжнародного фінансування, а також труднощі у пошуку клієнтів і партнерів. Ці фактори потребують від бізнесу додаткових ресурсів і зусиль для адаптації до умов іноземних ринків [4, с. 8].

Отже, забезпечення конкурентоспроможності на міжнародних ринках є багатограним процесом, що включає інноваційний розвиток, цифровізацію, розвиток людського капіталу та адаптацію до воєнних викликів. Україна має значний потенціал для посилення своїх позицій на глобальній

арені, однак для цього необхідно здійснити заходи, спрямовані на розвиток цих напрямків.

Література:

1. Олійник Т., Соколова К. Стратегічне планування виходу підприємств на міжнародні ринки з урахуванням інновацій та новітніх технологій. *Молодий вчений*. 2024. № 1(125). С. 130–135. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-1-125-2> (дата звернення: 15.05.2025).
2. Школа В., Троян, М., Домашенко М., Бавілічев М. Global competitiveness of the economy and intellectual capital index: case of the EU countries and Ukraine. *Mechanism of an economic regulation*. 2021. № 1 (91). С. 108–119.
3. Педченко Н. С., Кононенко Ж. А., Зінченко О. М. Конкурентоспроможність економіки в умовах розвитку ІТ-індустрії та цифрових трансформацій. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : Економіка та управління*, 2024. (16). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-03-02> (дата звернення: 15.05.2025).
4. Мельник Т. Ю. Особливості виходу українського бізнесу на міжнародні ринки під впливом воєнних ризиків. *Економіка, управління та адміністрування*, 2025. № (4(110)), С. 3–11. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-4\(110\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2024-4(110)-3-11) (дата звернення: 15.05.2025).

ЗАКОНОДАВЧО-ПРАВОВА БАЗА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ КРАЇНИ

Кішина Т. О.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)
за спеціальністю 242 – Туризм*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Олійник В. Д.

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Зростання впливу людини на навколишнє природне середовище включає масштабні та багатопланові процеси, що в цілому сприятливі для ведення та розвитку народного господарства, але у той же час завдають шкоду навколишньому середовищу, зокрема, спричиняють його забруднення, трансформацію ландшафтних комплексів. Наразі, не всі межі земель природно-заповідного фонду (заказників, заповідників) винесені в натуру (на місцевість), тому значні площі територій щорічно викошуються мешканцями навколишніх сіл, використовуються як пасовища та випалюються для поліпшення кормової цінності угідь.

Сучасний екологічний стан навколишнього середовища Одеської області має бути стабілізований, а природоохоронні заходи повинні спрямовуватись на підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону [6]. В сучасних умовах значення туристичної галузі актуальним є створення моніторингових систем, які дадуть змогу констатувати, аналізувати та прогнозувати розвиток об'єктів природно-заповідного фонду. Реалізацію державної політики щодо використання та охорони земель, наукове обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, створення екологічно сталих агроландшафтів тощо, забезпечує Закон України «Про землеустрій» [3].

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів [4]. Обов'язковій державній експертизі підлягають проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення,

оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів, що регулюється Законом України «Про державну експертизу землепорядної документації» [2]. Законом України «Про державний земельний кадастр» визначено, що державний земельний кадастр – єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами [1].

Через проекти землеустрою визначають місце розташування і розміри земельних ділянок, межі територій природнозаповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого (округи і зони санітарної (гірничо-санітарної) охорони), рекреаційного та історико-культурного (охоронні зони) призначення, водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, смуг відведення та берегових смуг водних шляхів, а також встановлюють режим використання та охорони їх територій [5].

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення підлягають обов'язковій державній експертизі, яка проводиться спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері державної експертизи, передача проекту відведення до органу державної експертизи здійснюється замовником. Обов'язкова державна експертиза проводиться за клопотанням (заявами) замовників чи розробників об'єктів державної експертизи, а при вирішенні земельних спорів – також за клопотанням відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Згідно до вимог статті 35 Закону України «Про державну експертизу землепорядної документації» позитивні висновки державної експертизи щодо проектів відведення обов'язкової державної експертизи є підставою для прийняття відповідного рішення органами місцевого самоврядування, відкриття фінансування робіт з реалізації заходів, передбачених проектом відведення [2]. Після погодження проекту у встановленому порядку здійснюється Державна реєстрація земельної ділянки [1].

Природно-заповідний фонд Одеської області налічує більше 120 об'єктів, до складу яких входять природні комплекси, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну й іншу цінність і виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища. Тому виділення меж даних об'єктів винесення їх в натуру, відповідно до законодавства та подальшій

моніторинг стану з використанням в туристичних цілях має вагоме значення для збереження екосистеми, просування туристичної галузі та соціально-економічного розвитку області.

Література:

1. Закон України «Про державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення 19/05/2025).

2. Закон України «Про державну експертизу землепорядної документації» від 17.06.2004 № 1808-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text>. (дата звернення 19/05/2025).

3. Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення 19/05/2025).

4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення 19/05/2025).

5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення 19/05/2025).

6. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2019 році. *Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації*. URL: <http://ecology.odessa.gov.ua/zvti/> (дата звернення 19/05/2025).

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: УПРАВЛІНСЬКІ МОДЕЛІ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Коваленко В. О.

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового рівня)

за спеціальністю 073 – Менеджмент

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Рассадникова С. І.***

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

В умовах повномасштабної збройної агресії РФ в Україні корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) набула нових форм, перетворившись із додаткової функції на ключовий елемент стратегії сталого розвитку компаній. Згідно з дослідженням «Індекс КСВ 2023», проведеним CSR Ukraine та The Page, 28 з 30 опитаних компаній активно підтримують Збройні сили України, при цьому 23 з них зберігають заробітну плату мобілізованим працівникам, а 17 забезпечують їх військовим спорядженням [1].

Крім того, 16 компаній впровадили програми реінтеграції ветеранів, включаючи перенавчання, психологічну підтримку та розширення медичного страхування. Це свідчить про глибоку інтеграцію КСВ у внутрішні HR-політики та стратегічне управління персоналом [1].

З погляду менеджменту, трансформація КСВ у стратегічний ресурс відображає зміну парадигми управління: компанії переходять від реактивної до проактивної моделі поведінки. Стратегічне впровадження КСВ передбачає вбудовування її цілей у загальні бізнес-стратегії, бюджетування відповідних ініціатив, а також формування систем внутрішнього моніторингу результатів реалізації соціальних програм.

Приклади конкретних ініціатив демонструють масштаб і різноманітність соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Так, мережа аптек «АНЦ у 2024 р. спрямувала понад 35 мільйонів гривень на підтримку військових, лікарень та вразливих верств населення, а також передала понад 150 дронів для потреб ЗСУ. Компанія «Svitla Systems» забезпечила своїх працівників психологічною підтримкою, технічними засобами для роботи в умовах енергетичних обмежень та спрямувала 21 тис. дол. США

на підтримку понад 30 волонтерських проєктів. «Philip Morris Ukraine» надала гуманітарну допомогу на суму близько 10 млн. дол. США, включаючи закупівлю медичного обладнання та підтримку мобільних медичних бригад [2].

Зростає також значення ESG-підходів у формуванні репутації компаній. За даними дослідження “RepTrak”, кореляція між впровадженням ESG-практик та репутацією компанії становить 86%, що підкреслює важливість соціальної відповідальності для споживачів та інвесторів [3].

Водночас слід враховувати наявні бар’єри: скорочення фінансування, нестабільність логістики, обмежений доступ до кадрів, психологічне виснаження працівників. Також недосконала державна політика стимулювання КСВ обмежує розвиток партнерств між приватним сектором і державними інституціями.

Таким чином, в умовах війни КСВ в Україні трансформується з інструменту корпоративного іміджу в основу стратегічного управління та сталого розвитку бізнесу, сприяючи зміцненню соціальної єдності та підтримці національної стійкості.

Впровадження КСВ у стратегічне управління потребує формування відповідних управлінських компетенцій, зокрема в галузі ризик-менеджменту, ESG-аналітики та соціального маркетингу. Зміцнення міжсекторальної взаємодії, зокрема через державно-приватне партнерство, може стати основою сталого економічного відновлення в післявоєнний період.

Література:

1. Сталість українського бізнесу під час війни: що показав «Індекс КСВ 2023». URL: https://thepage.ua/ua/rating/stalist-ukrayinskogo-biznesu-pid-chas-vijni-sho-pokazav-indeks-ksv-2023?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.05.2025).
2. Кращі благодійні проєкти року. Як бізнес змінює суспільство через соціальну відповідальність. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/krashchi-blagodiyni-proekti-roku-k-biznes-1734952682.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.05.2025).
3. Вплив репутації на український бізнес: тренд за ESG. URL: https://epravda.com.ua/columns/2024/08/2/717504/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.05.2025).

ІСТОРІЯ ЗАРОДЖЕННЯ ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Кравченко Я. С.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)

за спеціальністю 242 – Туризм

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Олійник В. Д.

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Гносеологічні основи екологічного туризму сягають корінням у часи античності, коли подорожі були важливим засобом пізнання світу. Вже у VI ст. до н.е. давні греки та римляни активно подорожували до інших країн, зокрема, до Єгипту, де їх приваблювали унікальні природні умови, велична архітектура та багата культура. Видатні філософи Давньої Греції, такі як Геродот, Аристотель і Демокріт, у своїх працях підкреслювали важливість безпосереднього спілкування з природою як одного з ключових елементів виховання та самопізнання.

В епоху Просвітництва, зокрема у XVII ст., ідеї екологічного туризму отримали подальший розвиток завдяки працям таких мислителів, як Жан-Жак Руссо та Г. Лібіл. Вони звернули увагу на роль туристичних походів у патріотичному вихованні та формуванні моральних цінностей. Руссо, зокрема, наголошував на важливості пішохідних подорожей для зміцнення фізичного здоров'я та морального розвитку молоді. Він обґрунтував теорію навчання, де подорожі стали невід'ємною складовою, що сприяє гармонійному розвитку особистості.

Ключовим моментом у розвитку екологічного туризму стало створення туристського товариства "Die Naturfreunde" ("Друзі природи") за ініціативою віденської газети "Arbeiterzeitung". Метою цього товариства було забезпечення робітничого класу правом на відпочинок і доступ до природи, що до цього часу було привілеєм аристократії. Це товариство сприяло розповсюдженню ідей , зеленого, природознавчого та етнографічного туризму на території Австро-Угорщини, зокрема й у Західній Україні. Яків Головацький, Іван Франко, Іван Нечуй-Левицький та інші українські діячі стали активними учасниками природознавчих подорожей, спрямованих на вивчення природи та культурної спадщини Українських Карпат.

З другої половини XIX ст. розвиток екологічного туризму набуває нових форм. Крим стає елітним курортним регіоном, а також важливим центром гірського туризму. Виникають туристичні клуби, які популяризують екскурсії та наукові дослідження природи, зокрема Кримських гір. У 1890 р. в Одесі було засновано Кримський гірський клуб, який пізніше перетворився на Кримсько-Кавказький гірський клуб, діяльність якого сприяла розвитку туризму в Криму і на Кавказі. Основними цілями цього клубу були наукові дослідження, популяризація гірського туризму та охорона рідкісних видів флори та фауни.

Однією з важливих подій для розвитку зеленого та екотуризму стало заснування скаутського руху, що підкреслював важливість гармонійної взаємодії людини з природою. У 1907 році Роберт Баден-Пауелл організував перший скаутський табір, метою якого було виховання молоді через активне спілкування з природою. Ці ідеї знайшли відгук і в Західній Україні, де в 1911 році були засновані молодіжні організації "Січ" та "Пласт", які під час туристичних походів вивчали природу та культуру рідного краю.

У XX ст. важливим кроком для розвитку екологічного туризму стало створення національних парків. Перший національний парк, Йеллоустон, був заснований у США в 1872 році. До середини XX ст. ідея національних парків активно поширювалася по всьому світу, сприяючи збереженню природних територій для відпочинку та наукових досліджень. Такі національні парки, як Йосеміті та Гранд-Каньйон у США, стали символами зеленого (м'якого) туризму, залучаючи мільйони відвідувачів щороку.

Таким чином, історія зеленого туризму має глибоке коріння і тісно пов'язана з розвитком філософії, культури та науки. Сучасний туризм спирається на ідеї збереження природи, патріотичного виховання та гармонійної взаємодії людини з довкіллям, що має особливу актуальність у контексті глобальних екологічних викликів сьогодення [1].

Сільський туризм та агротуризм мають велику історію в Сполучених Штатах Америки. Відпочинок і туризм на фермах можна простежити з кінця 1800-х років, коли сім'ї, намагаючись втекти від літньої спеки міста, відвідували родичів-фермерів. У 1930-х і 1940-х роках серед людей, які прагнули втекти від стресів Великої депресії та Другої світової війни, поїздки в сільську місцевість знову стали популярними. Широкого інтересу набули прогулянки на конях, контактні зоопарки на фермах. Відпочинок на фермі, готель типу «ліжко та сніданок» і комерційні екскурсії на ферму були популярні в 1980-х і 1990-х роках.

Після періоду культурного та політичного просування, агротуризм вперше увійшов до італійського законодавства на місцевому рівні в 1973 році (автономна провінція Тренто). Перша згадка про агротуризм (розміщення в агротуризмі) в законі штату належить до рамкового закону

про туризм 1983 року (Закон від 17 травня 1983 року, п. 217). Перший закон для регулювання агротуризму був виданий через два роки (Закон № 730 від 5 грудня 1985 р.). Сьогодні в Італії кількість агротуристичних центрів становить від 9000 до 20 000. Їхній успіх спонукав багато інших країн Європейського Союзу до впровадження подібної національної політики, щоб допомогти збільшити дохід ферми та створити робочі місця в сільських громадах [3].

Зелений туризм, як відпочинок у селі, для України не є новиною, адже ще на початку XX ст. до карпатських сіл приїжджали на відпочинок відомі українські письменники, художники, артисти, політики. На законодавчому рівні в Україні проєкт Закону про сільський зелений туризм внесено в 2021р. На жаль у зв'язку з політичними подіями в країні, його не було розглянуто [3].

Література:

1. Горшкова Л. О. Розвиток сільського «зеленого» туризму як складової частини туристичного комплексу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Том 31 (70). № 1, 2020 С. 115–120.
2. Зелений туризм. Банк даних сільського туризму в Україні. URL: <https://ruraltourism.com.ua/?a=cvitantsiya> (дата звернення: 10.05.2025).
3. Ecotourism and Sustainable Tourism Statistics 2024. Radical Storage. URL: <https://travel.radicalstorage.com/ecotourism-statistics/> (дата звернення: 27.04.2025).

**ДЕРЖАВНЕ-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО (ДПП)
ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ
В ІНФРАСТРУКТУРІ**

Крохмаль І. В.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового рівня)
за спеціальністю 051 – Економіка*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Нестерова К. С.***

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У сучасних умовах трансформації публічного управління та необхідності модернізації інфраструктурного комплексу держави зростає значущість державного-приватного партнерства (ДПП) як інноваційного механізму реалізації стратегічних управлінських рішень. Цей інструмент об'єднує потенціал держави та приватного сектору з метою ефективного управління життєвим циклом складних проєктів, особливо в капіталомістких галузях національної економіки, таких як транспорт, енергетика, комунальне господарство.

Інституціоналізація ДПП у глобальній практиці базується на синергії фінансових, технічних та управлінських ресурсів приватних компаній і стратегічного бачення держави. За даними Світового банку, у 2022 році загальна сума інфраструктурних ініціатив, реалізованих у форматі ДПП, перевищила 120 млрд дол. США, що свідчить про сталість та зростання довіри до цього механізму [1]. Найбільшу активність у впровадженні партнерських моделей демонструють країни з високим рівнем інституційної зрілості, зокрема Велика Британія, Індія, Чилі та Туреччина [2].

В українських реаліях ДПП дедалі більше позиціонується як інструмент не лише фінансування, а й трансформації інфраструктурного управління, особливо в умовах необхідності післявоєнного відновлення. За офіційними даними Міністерства економіки, лише упродовж 2021–2023 років було підписано 27 партнерських договорів на суму понад 15 млрд грн, серед яких особливе значення мають концесійні проєкти в морських портах «Ольвія» та «Херсон», а також модернізація теплогенеруючих потужностей у місті Біла Церква [3].

Застосування ДПП передбачає не лише делегування окремих функцій приватному партнеру, а й перехід до нової парадигми управління, в якій досягнення соціально-економічного ефекту інтегрується у фінансову логіку проєкту. Такий підхід ґрунтується на оцінці повної вартості володіння активом, прогнозуванні довгострокових вигід, включаючи зовнішні ефекти, та ретельному аналізі ризиків з урахуванням можливостей їх трансферу між сторонами.

Водночас ефективність ДПП обумовлена низкою інституційних і правових чинників. Зокрема, недосконалість нормативного регулювання, відсутність спеціалізованого органу з питань координації партнерств, низький рівень проєктної підготовки, а також домінування адміністративно-розпорядчого стилю управління перешкоджають масштабному впровадженню інструменту. За результатами дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку, понад 40% невдалих партнерств у країнах, що розвиваються, були спричинені недооцінкою ризиків, браком комунікацій та непрозорістю механізмів конкурсного відбору [4].

На цьому тлі актуалізується питання реформування моделі ДПП в Україні. Першочергового значення набуває перегляд законодавчої бази у напрямі гармонізації з директивами ЄС, посилення ролі стратегічного планування, впровадження цифрових інструментів управління проєктами (наприклад, платформи аналізу ефективності), а також запровадження системи незалежної оцінки життєвого циклу проєктів за принципом «value for money». Водночас у міжнародній практиці застосовуються методи оцінки чистої приведеної вартості (NPV), внутрішньої норми доходності (IRR) та розрахунки мультиплікаторів соціального ефекту.

Критично важливим залишається підвищення рівня фахової підготовки працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, які безпосередньо залучені до підготовки й реалізації партнерських ініціатив.

У контексті повоєнної відбудови України використання механізмів ДПП відкриває унікальні можливості для масштабної модернізації критичної інфраструктури. Залучення приватного сектору до процесів реконструкції дозволяє не лише компенсувати дефіцит бюджетних коштів, а й забезпечити технологічну інноваційність, ефективне управління та підвищену прозорість реалізації проєктів. ДПП може стати ключовим елементом у розбудові транспортних коридорів, енергетичних об'єктів, соціальної інфраструктури, що відповідатиме стандартам ЄС та сприятиме інтеграції України у європейські виробничі та логістичні ланцюги. З огляду на високий рівень зацікавленості міжнародних фінансових організацій та донорів, створення сприятливого нормативно-правового поля для ДПП є визначальним чинником успішної реалізації відновлення країни [5; 6].

Таким чином, ДПП виступає не лише інструментом мобілізації приватного капіталу, а й каталізатором інституційних змін в управлінні інфраструктурними активами. Його потенціал полягає у здатності забезпечити системне вирішення довгострокових стратегічних завдань держави за умов ефективного розподілу ризиків, прозорості взаємодії та орієнтації на суспільну цінність результатів.

Література:

1. World Bank. Private Participation in Infrastructure (PPI) Annual Report 2022. Washington: World Bank Group, 2023. 78 p.
2. European PPP Expertise Centre (EPEC). Market Update: Review of the European PPP Market in 2022. URL: <https://www.eib.org/epec> (дата звернення: 18.05.2025).
3. Міністерство економіки України. Державне-приватне партнерство в Україні: огляд та перспективи. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 18.05.2025).
4. OECD. Public-Private Partnerships in Infrastructure: A Comparative Analysis. Paris : OECD Publishing, 2022. 112 p.
5. Круглов В.В. Впровадження механізмів державно-приватного партнерства в інфраструктурних проєктах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2018. № 4. Т. 29(68). С. 68–73.
6. Нагорна О., Василенко Ю., Рябий Р., Мураховський М. Державно-приватне партнерство у відбудові України. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 11(281). С. 101–108.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ КОМПАНІЇ «НОВА ПОШТА» ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: СТРАТЕГІЧНІ ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ

Лазарєва І. В.

*здобувачка 4 курсу за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
за спеціальністю 073 – Менеджмент*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Горбаньова В. О.

старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Масштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року стало безпрецедентним викликом для всіх сфер суспільного життя, включаючи бізнес-світ. У нових умовах український бізнес був змушений адаптуватися до критичних обмежень, ризиків та нестабільності [1]. Особливої уваги потребує досвід трансформації маркетингової стратегії ТОВ «Нова Пошта», одного з лідерів логістичного сектору України. Компанія зіткнулася з численними викликами, але завдяки швидкій адаптації, гнучкому управлінню та клієнтоорієнтованості їй вдалося не лише підтримувати свою діяльність, а й забезпечити свій розвиток у воєнних умовах.

Головною проблемою було різке скорочення обсягів поставок. У перші дні повномасштабної війни рівень оперативної діяльності компанії знизився на 95%, що пов'язано з масовою евакуацією населення, фізичним руйнуванням частини інфраструктури та загальною панікою. Багато відділень та сортувальних терміналів розташовувалися в зонах активних бойових дій або були тимчасово закриті через нестачу персоналу. Логістичні труднощі посилювалися внаслідок зруйнованих транспортних шляхів, блокувань, комендантською годиною та постійною загрозою обстрілів. У найкритичніший період компанія обробляла лише близько 30 тисяч відправлень на день, що у десятки разів менше, ніж довоєнні показники (1-1,2 мільйона посилок на день) [2].

Крім того, війна призвела до помітних змін у клієнтській базі. Масова міграція українців за кордон призвела до втрати частини постійних клієнтів. Це зробило необхідним переорієнтацію маркетингових комунікацій та пошук нових каналів взаємодії зі споживачами. Усі

вищезазначені обставини вимагали від компанії негайної реакції та розробки нової стратегічної моделі [3].

Одним із ключових рішень було швидке відновлення діяльності. Всього через три тижні після початку вторгнення «Нова Пошта» відновила діяльність понад 2000 відділень по всій Україні. До середини березня 2022 року компанія також відновила роботу поштоматів в обласних центрах та частково відновила кур'єрську доставку. Це дозволило забезпечити базовий рівень логістичних послуг у найскладніший період і допомогло зберегти довіру клієнтів [2].

У логістичному секторі компанія здійснила масштабну перебудову маршрутної мережі. Було запроваджено нові логістичні маршрути з урахуванням змінених умов безпеки, транспортної доступності та пріоритетних маршрутів постачання. Такий підхід забезпечив гнучкість та стійкість операцій навіть у регіонах, близьких до зони бойових дій.

У відповідь на масову міграцію населення та зміну географії клієнтів, компанія розпочала міжнародну експансію. Зокрема, філії були відкриті в Польщі, Литві, Чехії, Румунії та Німеччині. Це рішення не лише стало своєчасною реакцією на зміну попиту, але й заклало основу для довгострокового виходу компанії на міжнародний ринок логістики. Стратегія була зосереджена на підтримці лояльності українських клієнтів за кордоном, а також на створенні позитивного іміджу бренду на нових територіях [4].

Компанія приділила особливу увагу комунікації з клієнтами. В рамках адаптованої маркетингової стратегії активно використовувалися цифрові канали для інформування населення про доступні послуги, години роботи відділень та умови доставки. Також було запроваджено низку антикризових послуг, зокрема безкоштовну переадресацію посилок, що покращило обслуговування клієнтів у складних умовах.

Соціальна відповідальність стала важливим компонентом антикризової стратегії. ТОВ «Нова Пошта» долучилася до ініціативи «Сміливість», започаткованої Міністерством цифрової трансформації України, тим самим демонструючи свою активну позицію у підтримці суспільства під час війни. Компанія також брала участь у волонтерських ініціативах, гуманітарних перевезеннях та сприяла логістиці критично важливих вантажів [5].

Підсумовуючи, варто наголосити, що повномасштабна війна стала серйозним випробуванням для компанії «Нова Пошта», але її реакція на кризу є прикладом стратегічної гнучкості, ефективного управління кризами та трансформаційної здатності. Завдяки своєчасним управлінським рішенням, клієнтоорієнтованості та розширенню присутності на нових ринках.

Література:

1. Солоділова О. В. Вплив російсько-української війни на трансформацію політичного режиму в Україні. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. С. 223.
2. Клюєв С. О., Юров Б. В. Особливості роботи служб доставки в Україні до та під час військових дій на прикладі ТОВ «Нова пошта». 2023. С. 7.
3. Кирич Н. Б., Мосій О. Б., Машлій Г. Б., Горбатюк В. В. Зміни управлінських процесів в організаціях, викликані війною в Україні. *Економічний простір*. № 190. 2024.
4. Котова М. Розвиток підприємства «Нова Пошта» в умовах війни / Марина Котова, Валерія Германова. *Сучасні технології комерційної діяльності і логістики* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 1 листоп. 2024 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана ; [редкол.: О. І. Олексюк (відп. за вип.) та ін.]. Електрон. текст. дані. Київ : КНЕУ, 2024. С. 246–248.
5. Фісун Ю., Марчук В. Концепція холістичного маркетингу: теоретичні аспекти та особливості практичного застосування. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2023. 1(47), 61–69.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-46>

РЕПУТАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУЧАСНИЙ КРИТЕРІЙ БІЗНЕС-ЕФЕКТИВНОСТІ

Лепетко А. С.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю 051 – Економіка*

Державний торговельно-економічний університет

Науковий керівник: Хлевицька Т.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри світової економіки

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

У 21 столітті нематеріальні фактори стали ключовими в процесі створення цінності для підприємств. Традиційна фінансова звітність не враховує інформацію про нематеріальні активи, що призводить до неповного уявлення ринку про загальну вартість компанії. Це створює

особливі труднощі при намаганні вказати, де у бізнес-звіті, зокрема у річному звіті з добровільними розкриттями, буде представлено репутаційний капітал.

Репутація серед нематеріальних активів посідає одне з чільних місць через особливу значущість для інвесторів. Водночас вона поки залишається складною для виділення як самостійного фактору, що впливає на ринкову капіталізацію компанії. Це обумовлено низкою причин, зокрема, відсутністю узгодженого розуміння обсягу та структури корпоративної репутації. Крім того, цей актив формується під впливом багатьох чинників – від якості продукції й фінансової результативності до стилю управління компанією. Ситуація ускладнюється тим, що ці фактори є динамічними: з одного боку, вони змінюються залежно від зовнішнього середовища, а з іншого – їхній вплив на репутацію також еволюціонує з часом [1].

У літературі репутаційний капітал характеризується як цінність, що формується іміджем компанії у свідомості зацікавлених сторін через їхню взаємодію з організацією [2]. Численні дослідники пов'язують репутаційний капітал з такими позитивними результатами для компаній, як бажання клієнтів придбати послуги, привабливість для потенційних співробітників і міцне відчуття ідентифікації працівників з фірмою. Репутаційний капітал компанії є багатограним і системним поняттям. На думку Миколайчука І.П., його слід розуміти як сукупність нематеріальних активів, а також зовнішніх та внутрішніх характеристик суб'єкта, які сприяють підвищенню ринкової вартості компанії [1]. Варто уточнити, що репутаційний капітал формується не за рахунок усієї сукупності нематеріальних активів підприємства, а лише тієї частини, яка відповідає за створення певного образу компанії для цільових аудиторій і визначає характер їхнього сприйняття, будь то позитивний чи негативний.

Репутаційний капітал сьогодні набув статусу одного з найбільш значущих нематеріальних активів, який відчутно впливає на вартість компанії, її конкурентні переваги та стабільність на ринку [3]. Попри це, традиційна фінансова звітність не відображає повного значення таких активів, як довіра споживачів, репутація бренду чи клієнтська лояльність. Це створює викривлену картину реальної цінності бізнесу.

Інструменти та методи оцінювання репутаційного капіталу можуть допомогти визначити рівень компанії з точки зору сприйняття її споживачами. Вони суттєво спрощують сприйняття бренду.

1. Річне опитування NPS (індекс чистого промоутера) дозволяє визначити ймовірність того, що клієнти порадять вашу компанію іншим. Низький NPS часто є показником недостатньої лояльності клієнтів, що може призводити до скорочення їх числа, зниження вартості акцій і погіршення фінансових результатів [5; 6].

2. Індекс лояльності клієнтів (CLI), схожий на NPS, демонструє, наскільки ймовірно, що клієнти повторно придбають продукцію, скористаються послугами або порадять компанію. Результати опитувань CLI допомагають коригувати стратегію, щоб краще відповідати очікуванням клієнтів [6].

3. Довічна цінність клієнта (CLV), лояльність клієнтів можна оцінити й без опитувань, базуючи розрахунки на їхній довічній цінності. Для цього множать річний дохід на одного клієнта на кількість років, протягом яких він залишається вашим покупцем, віднімаючи витрати на його залучення. Якщо втрачаються клієнти з високим показником CLV або постійні замовники, це може свідчити про проблеми у бізнесі.

4. Коефіцієнт повторних покупок. Показник, що також не потребує зовнішніх аналітичних даних чи опитувань. Його визначають, поділяючи кількість постійних клієнтів за рік на загальну кількість унікальних покупців за той самий період. Зменшення коефіцієнта повторних покупок із року в рік може свідчити про погіршення репутації.

Існують різні чинники, які сприяють зміцненню репутаційного капіталу. Насамперед це залежить від характеру стосунків, які бізнес формує зі своїми клієнтами та зацікавленими сторонами. Такі відносини базуються на взаємній довірі, що ґрунтується на чесності та відкритості. Важливо також дотримуватися обіцянок навіть у складні часи, забезпечуючи якість послуг або продуктів, які відповідають очікуванням. Зусилля зосереджуються на тому, щоб максимально задовольнити клієнтів і партнерів, демонструючи відповідальність і надійність. Йдеться про те, щоб бізнес не лише виконував свої обіцянки, а й прагнув перевершити очікування, додаючи цінність у кожній взаємодії.

Ще одним значущим фактором є емоційний зв'язок, який бізнес створює з аудиторією. Це досягається тоді, коли клієнти стають щирими прихильниками бренду, а зацікавлені сторони висловлюють лояльність до компанії чи її продукції. Для одних це може бути пов'язано з фінансовими успіхами бізнесу, для інших – із його підходом до корпоративної соціальної відповідальності чи екологічною стійкістю. Усі ці аспекти разом формують потужний репутаційний фундамент, який сприяє довгостроковому розвитку бізнесу.

Література:

1. Миколайчук, І. П. Формування ділової репутації як ключової компетенції підприємства торгівлі. *Підприємництво і торгівля*. 2018. (22). 5–10. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/pidprtorgi/article/view/72>
2. Klewes J. Wreschniok R. Reputation Capital: Building and Maintaining Trust in the 21st Century. Aufl. 2009. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-01630-1>

3. Ito, K., Umeda, S., & Sekiya, H. Impact of intangibles on corporate value. *Journal of Human Resource and Sustainability Studies*. 2020. 8(2). 131–150. <https://doi.org/10.4236/jhrss.2020.82008>

4. Стратегічний моніторинг ділової репутації підприємств водопостачання та водовідведення за групами зацікавлених осіб : монографія / Т. В. Момот, Ю. І. Мізік, О. О. Конопліна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп- ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 171 с.

5. NPS: як використовувати формулу лояльності клієнтів. URL: <https://sendpulse.ua/blog/net-promoter-score-guide>

6. Сухорукова Г. Успішний клієнтський досвід – ключ до прибутків бізнесу. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/uspishnyj-kliyentskyj-dosvid-klyuch-do-prybutkiv-biznesu>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-47>

ІНТЕГРАЦІЯ ГЛОБАЛЬНИХ КОНЦЕПЦІЙ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ТРАНСФОРМАЦІЙНУ МОДЕЛЬ ВІДНОВЛЕННЯ АГРОБІЗНЕСУ УКРАЇНИ: ІННОВАЦІЙНІ ВЕКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Мокану О. В.

здобувачка 4 курсу за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

за спеціальністю 073 – Менеджмент

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Горбаньова В. О.

старша викладачка кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Аграрний сектор України знаходиться на етапі суттєвої трансформації, зумовленої низкою системних викликів, серед яких воєнні дії, руйнування логістичних мереж, проблеми з внутрішньою частиною інфраструктури, скорочення земельних ресурсів, нестача трудових ресурсів і коливання цін на міжнародних ринках. Цей сектор має критичне значення для макроекономічної стабільності країни, сприяючи надходженню валютних коштів та гарантуванню продовольчої безпеки не лише на національному, але й на глобальному рівнях.

В цих умовах аграрна галузь набуває ключового значення не лише в аспектах формування державної виручки та зміцнення фінансової стабільності, але й для забезпечення економічної стійкості в цілому. Згідно з інформацією Міністерства аграрної політики, у 2023 році аграрний сектор сформував понад 53% експортних надходжень країни [1].

Для забезпечення подальшого розвитку аграрного сектору України необхідно переглянути стратегічні підходи до управління, спираючись на такі ключові принципи, як адаптивність, інноваційність, ефективність та довгострокова стійкість. Це можливо шляхом впровадження та адаптації до українських умов сучасних управлінських інструментів, зокрема Balanced Scorecard (BSC), Objectives and Key Results (OKR), Key Performance Indicators (KPI), Hoshin Kanri, Європейської моделі досконалості (EFQM), концепцій бережливого виробництва, шести сигм та управління за цілями (МВО). Застосування цих підходів може забезпечити не лише стабільне відновлення аграрного бізнесу, а й його ефективну інтеграцію у європейський простір сталого розвитку [2].

Фундаментом для розробки трансформаційної моделі виступає збалансована система показників (BSC), яка формує навчальну та розвиткову основу для створення цілісної стратегічної карти агропідприємства. Balanced Scorecard дозволяє структуровано представити стратегічні пріоритети через чотири взаємопов'язані перспективи: фінансову, клієнтсько-орієнтовану, внутрішніх бізнес-процесів і навчання та розвитку. Ця концепція не лише допомагає адаптувати місію та бачення організації до вимірюваних операційних завдань, але й покращує взаємодію між різними елементами бізнесу.

У комбінації з OKR – методикою гнучкого встановлення короткострокових амбітних цілей – формується динамічна система стратегічного управління, здатна оперативно реагувати на зміни середовища та спрямовувати зусилля на пріоритетні ініціативи.

Застосування KPI забезпечує не лише досягнення стратегічних цілей, але й поглиблену діагностику ефективності використання ресурсів, стійкість логістичних ланцюгів, здатність до інноваційної діяльності та інтеграцію стратегічних орієнтирів між різними рівнями організаційної структури. Вони сприяють організаційному розвитку, підвищуючи залученість персоналу у процеси стратегічного планування та виконання поставлених завдань.

Lean Production і Six Sigma, або Бережливе виробництво та Шість Сигм, орієнтовані на мінімізацію втрат, стандартизацію процедур і підвищення якості продукції. У сфері агропромисловості ці підходи можуть бути особливо ефективними при модернізації інфраструктури, оптимізації використання обмежених земельних ресурсів і зниженні витрат на паливо, запчастини та логістику. Упровадження цих інструментів створює

прозору, контрольовану та адаптивну систему управління операційною діяльністю, здатну протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім ризикам [3].

Особливе значення в побудові інтегрованої трансформаційної моделі має концепція EFQM (Європейської моделі досконалості). Вона орієнтована на комплексне вдосконалення всіх аспектів роботи підприємства – від стратегічного лідерства та взаємодії зі стейкхолдерами до впровадження інновацій та дотримання екологічних стандартів. Її відповідність європейським принципам сталого розвитку гарантує інтеграцію ESG-критеріїв (екологічних, соціальних і управлінських) та нефінансову звітність, яка дедалі більше визнається необхідною умовою для отримання міжнародних фінансових ресурсів, грантів і доступу до експортних ринків [4].

Розробка нової траєкторії розвитку агробізнесу України вимагає переходу від фрагментарного управління до системної трансформаційної моделі, заснованої на інтеграції провідних світових концепцій стратегічного управління. Це передбачає підвищення ефективності, контроль стратегічних показників, а також забезпечення сталого зростання і екологічної відповідальності [5].

Такі методики як BSC, OKR, KPI, Hoshin Kanri, EFQM, Lean, Six Sigma та MBO можуть не лише забезпечити стійке відновлення аграрного сектора, але й сприяти його перетворенню на європейські орієнтований, конкурентоспроможний та інноваційний сектор економіки. Сама структура цієї моделі є репрезентативним прикладом інституційної готовності до інтеграції України в спільний економічний простір ЄС.

Література:

1. Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-agrarnoyi-politiki-ta-prodovolstva> (дата звернення: 05.05.2025).
2. Шульгіна Л. М., Юхименко В. В. Сучасні концепції стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 3(2). С. 79–84. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2011_3\(2\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2011_3(2)_13) (дата звернення: 05.05.2025).
3. Гончаренко О. В., Тимошук В. В. Управлінський аспект розвитку інновацій сільськогосподарських підприємств. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 1(10). С. 19–23. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-4> (дата звернення: 05.05.2025).
4. Власова К. В. Інноваційна стратегія розвитку підприємств АПК України в сучасних умовах : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Київ, 2019. 248 с. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/17312> (дата звернення: 05.05.2025).

5. Степаненко С. Відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в умовах інклюзивної економіки. *Підприємництво та інновації*. 2022. С. 75–81. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/25.12> (дата звернення: 05.05.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-48>

ГЛЕМПІНГ ІНДУСТРІЯ – ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ОДЕЩИНИ

Павловська М. Ю.

*здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти 4 курсу
за спеціальністю 241 – Готельно-ресторанна справа*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Тітомир Л. А.***

кандидат технічних наук,

доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Готельний бізнес – це сучасна галузь індустрії гостинності, яка має великий потенціал для українського ринку. Зростання привабливості сфери обслуговування посилює конкуренцію між закладами готельно-ресторанного бізнесу, що потребує впровадження інноваційних рішень в організацію діяльності закладів і підвищення їх конкурентоспроможності на ринку готельних послуг. Це вимагає від закладів готельного бізнесу підвищувати ефективність ведення господарства, шукати резерви покращення якості обслуговування, надання креативних типів розміщення, шляхом впровадження інновацій на всіх етапах діяльності підприємств гостинності [1]. На сьогоднішній день зростає кількість споживачів, яких не влаштовує одноманітність стандартних номерів готелів, а при плануванні відпочинку вони звертають особливу увагу на екологічні аспекти подорожей і особливості номерного фонду, місцезнаходження закладу та стан території, комфортність і дизайн приміщень. Нові зміни країни диктують і нові зміни в альтернативному засобі розміщення туристів. Одним із перспективних напрямів розвитку в сфері готельного бізнесу є розміщення у стилі глемпінг. Цей вид розміщення набирає популярності швидкими темпами, а його функціональність сприяє широкому розвитку нових підприємств. Все більше готельних підприємств

намагаються зробити свій номерний фонд цікавішим і незвичним: все більшої популярності набирають номери різної категорії у якості глемпінгу. Це відносно новий напрямок засобів розміщення, що виник в результаті постійного розвитку тенденцій сегментації ринку в готельній індустрії

Актуальність даного дослідження полягає у аналізі впровадження закладу нового формату-глемпінг, що не потребує капітального будівництва і тільки набирає популярність серед споживачів в нашій країні. Новизна роботи полягає у моніторингу сучасної тенденції у сфері еко-відпочинку, яка полягає в поєднанні природного середовища і новітніх розробок готельних номерів та вимагає постійного вдосконалення у зв'язку із кліматичними умовами Одеського регіону .

Наукова новизна методів дослідження полягає у поєднанні інноваційних маркетингових технологій з психологічними аспектами сприйняття нового типу розміщення туристів на Одещині, у аналізі впровадження цих технологій у специфічних умовах українського готельного ринку, а також можливості оцінити всі переваги глемпінг індустрії для відвідувачів різної сфери діяльності, які є активними користувачами готельних послуг. Для цього було використано різні підходи оцінювання результатів: огляд літератури, анкетування проживаючих гостей різних глемпінгів, опитування персоналу, використання інтернет ресурсу, як основну соціальну мережу, відгуки проживаючих гостей на офіційних сайтах підприємств.

Глемпінг – один з різновидів стаціонарного відпочинку в природному оточенні з особливістю розміщення в специфічному засобі – глемпінгу. Глемп, за своєю суттю, – оригінальний швидкокомтований намет ;побудований в більшості із сучасних екологічних матеріалів та має повне наповнення всіма необхідними зручностями у відповідності до ідентичності різних типів номерів, що пропонуються при розміщенні гостей готелю [2]. Глемпінг як вид відпочинку на природі з комфортом почав стрімко розвиватися в Україні з 2021 року і наразі налічує понад 960 комплексів у різних місцевостях [3]. В Одеській області функціонують шість об'єктів нового формату розташованих в рекреаційній зоні, а саме: Mandra Glamping(смт Затока), Mandra Lavandii» (с. Протопопівка, що на березі Хаджибейського лиману),Ойстервіль» (с. Кордон, що на березі Тилігульського лиману), Еко-глемпінг парк «Hugge Valley»(с.Чабанка), глемпінг «Мінімаліст»(с. Нова Дофінівка), глемпінг «Moncastro» розташований в Дунайському біосферному заповіднику (с. Вилкове) [4]. Незважаючи на відсутність широкого дослідження в умовах українського ринку, проведений аналіз впровадження нового типу засоба розміщення на Одещині дозволить

оцінити ефективність цього підходу в умовах місцевого ринку готельних послуг та виявити його специфіку.

Комплексний підхід до оцінки ефективності передбачає вплив на економічні показники підприємства та його попит; підвищення лояльності гостей та покращення якості обслуговування. Вибір унікального типу глемпу, може бути ефективним інструментом для диференціації закладу на ринку послуг Одещини, який стане частиною його бренду та виділить заклад серед конкурентів.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки нових стратегій маркетингу і управління у сфері готельного бізнесу, що враховують концепцію закладу, вдосконалення існуючих методів залучення гостей і підтримку іміджу.

Таким чином, глемпінг індустрія стає не лише трендом, а й необхідною стратегією подальшого розвитку готельних підприємств, що прагнуть підвищення рівня якості обслуговування гостей та своєї конкурентоспроможності на ринку послуг сфери гостинності регіону.

Література:

1. Бурий С. А. Інноваційний потенціал у сфері готельно-ресторанного бізнесу та туризму. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2014. Т. 2, № 5. С. 201–205.
2. Шаповалова О. М. Інноваційна діяльність як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16. С. 224–228.
3. Боковець В. В. Інноваційна діяльність в Україні / В. В. Боковець, О. І. Гарафонова, С. В. Сідлак. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. Т. 1, № 6. С. 7–11.
4. Незвідані перлини України: топ-5 глемпінгів в унікальних природних локаціях. URL : <https://glamping.ua/nezvidani-perlyny-ukrainy-top-5-hlempinhiv-v-unikalnykh-pryrodnykh-lokatsiiakh/>
5. Українські глемпінги: топ-10 наметових екоготелів від Карпат до Одеси. URL: <https://ukrainky.com.ua/ukrayinski-glepmingy-top-10-nametovyh-ekogoteliv-vid-karpat-do-odesy/>
6. Глемпінг в Україні – де поєднуються комфорт і природа. URL: <https://www.journeys6senses.com/glamping-v-ukraine/>

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ВОЄННОЇ ЗАГРОЗИ

Поволоцький В. О.

здобувач вищої освіти третього рівня (доктор філософії)

за спеціальністю 051 – Економіка

Національний аерокосмічний університет

«Харківський авіаційний інститут»

Науковий керівник: Лебедченко В. В.

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та публічного управління

Національний аерокосмічний університет

«Харківський авіаційний інститут»

м. Харків, Україна

Російська воєнна агресія кардинально змінила соціально-економічний ландшафт України. Війна створила системні ризики для національної та регіональної економічної безпеки, призвела до масштабних руйнувань, скорочення виробничого потенціалу, втрати трудових ресурсів і підвищення залежності від зовнішнього фінансування. У цих умовах перед українськими регіонами постала необхідність не лише у відновленні, але й у побудові нової парадигми розвитку – стійкої, інклюзивної, адаптивної до багатофакторних загроз. Саме концепція сталого розвитку, яка поєднує економічну, соціальну та екологічну складові, може слугувати ідейною та інституційною основою для забезпечення економічної безпеки в умовах затяжної війни.

З-поміж основних загроз економічній безпеці регіонів України варто виокремити:

1) руйнування критичної інфраструктури (транспортної, енергетичної, комунальної), що унеможливорює нормальну життєдіяльність громад і стримує економічну активність;

2) зниження рівня інвестиційної привабливості через високий рівень ризиків, зокрема безпекових;

3) вимушене переміщення населення, що призводить до депопуляції окремих територій і надмірного навантаження на інші регіони;

4) диспропорції у структурі економіки: деякі регіони зберігають часткову промислову активність, інші ж повністю втратили виробничі кластери.

Окрему загрозу становить перерозподіл публічних фінансів, який часто є реактивним і спрямований на оперативне покриття воєнних потреб, у той час як довгострокові програми сталого розвитку залишаються недофінансованими.

Згідно з дослідженнями О. В. Крупської, «економічна безпека регіону має розглядатися не лише як здатність протистояти деструктивним впливам, а й як спроможність реалізовувати стратегічні напрями сталого розвитку на основі адаптивного управління та активного залучення місцевих ресурсів».

У свою чергу, І. Б. Біла вказує, що «українські регіони демонструють нерівномірний рівень готовності до реалізації принципів сталого розвитку в умовах кризи, що вимагає не лише фінансової підтримки, а й формування нової управлінської культури, орієнтованої на довгострокову стійкість» [1].

Концепція сталого розвитку за своєю природою передбачає баланс між короткостроковими викликами й довгостроковими цілями. У контексті України цей баланс має вибудовуватись у межах:

1) економічного компонента – підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток кластерних моделей, інноваційних економік на базі ІТ, агросектору, зеленої енергетики;

2) соціального компонента – інтеграція ВПО, стимулювання зайнятості, модернізація системи освіти, охорони здоров'я, створення безпечного середовища;

3) екологічного компонента – відновлення довкілля, що зазнало значних пошкоджень внаслідок воєнних дій, розвиток системи управління відходами, екологічна сертифікація виробництв.

Варто підкреслити, що регіони, які раніше мали вищий рівень дотримання принципів сталого розвитку, демонструють кращу адаптацію до кризових умов. Це засвідчує потребу не лише в короткотерміновій відбудові, а у впровадженні системного управління сталим розвитком на рівні громад і регіонів.

Напрями державної та регіональної політики:

1. Інтеграція цілей сталого розвитку ООН до стратегічного планування громад.

2. Підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування для реалізації проєктів у сфері сталого розвитку.

3. Диверсифікація економіки та розвиток регіональної спеціалізації з урахуванням воєнних і післявоєнних викликів.

4. Фінансове стимулювання приватного сектору, що впроваджує екологічні та соціальні стандарти.

Сталий розвиток у період воєнних загроз і в майбутньому післявоєнному відновленні має стати не лише теоретичною моделлю,

а реальною практикою трансформації регіонів. Тільки через поєднання економічної ефективності, соціальної інклюзивності та екологічної відповідальності можна досягти дійсно безпечного, стійкого та конкурентоспроможного розвитку регіонів України.

Література:

1. Біла І. Б. Стійкість регіональних економік України в умовах війни: оцінка та стратегічні пріоритети. *Регіональна економіка*. 2024. № 2. С. 30–36.

2. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-vysokikh-voennykh-ryzykiv> (дата звернення 16.05.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-50>

РОЗРОБКА ТЕХНОЛОГІЇ НАПІВФАБРИКАТУ «ЗОЛОТЕ ЯБЛУЧКО» ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ВУГЛЕВОДНЕВОГО ОБМІНУ

Рицька Х. С.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)
за спеціальністю 181 – Харчові технології
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Жмудь А. В.

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Порушення вуглеводного обміну, зокрема цукровий діабет, є однією з найбільш поширених хронічних патологій у світі серед дорослих та дітей. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, кількість людей з діабетом постійно зростає, що зумовлює необхідність розробки спеціалізованих продуктів харчування, зокрема запіканок, які є безпечними для таких споживачів. Одним із ключових напрямів у цій сфері є

розробка технологій виготовлення запіканок із зниженим вмістом доданого цукру.

Постійне збільшення темпу життя підвищує попит на продукти харчування у вигляді напівфабрикатів, які зручні у використанні і користуються попитом.

Людям з порушенням вуглеводного обміну необхідно суворо контролювати рівень глюкози в крові. Основним принципом їхнього харчування є обмеження швидких вуглеводів (цукрів), зниження калорійності раціону та використання продуктів із низьким глікемічним індексом. У зв'язку з цим, звичні солодощі, виготовлені на основі цукру рафінованого, борошна пшеничного, насичених жирів, стають неприйнятними у раціоні харчування.

Розробка технології запіканки для людей з порушенням вуглеводного обміну (наприклад, при цукровому діабеті) – важливе завдання, яке вимагає врахування особливостей раціону таких осіб: обмеження простих вуглеводів, помірне споживання складних вуглеводів, висока харчова цінність та наявність клітковини.

Основною задачею технології виготовлення дієтичних запіканок є використання сировини з низьким глікемічним індексом (ГІ), безпечних цукрозамінників та інших рецептурних компонентів для контролю рівня цукру в крові [1, 2].

Метою досліджень даної наукової роботи є розробка та наукове обґрунтування новітніх технологій виробів для харчування людей з порушенням вуглеводного обміну. Відповідно до мети досліджень поставлено наступні завдання: аналітично і експериментально обґрунтувати технологію виробництва запіканки на основі яблук з використанням кукурудзяного крохмалю; вивчити та дослідити технологічні властивості сировини та рецептурних компонентів; визначити масову частку кукурудзяного крохмалю для забезпечення необхідної водозв'язуючої здатності готового виробу; розробити та науково обґрунтувати технологію приготування запіканки; провести дослідження хімічного складу готового продукту та розробити рецептуру запіканки; розробити технологічну документацію на готовий виріб.

Цільовою аудиторією, для якої розробляється даний продукт є люди з цукровим діабетом 1 або 2 типу, особи з метаболічним синдромом, та люди, які дотримуються кето- та низьковуглеводної дієти.

Новітні дослідження свідчать про те, що споживання страв до рецептури яких входить кукурудзяний крохмаль, формула якого з пролонгованим вивільненням, допомагає контролювати нормоглікемію до 6-8 годин [3; 4].

До складу запіканок можуть входити молочна, овочева та плодова сировина, яйця, деякі крупи, горіхи і т.д.

Нами запропоновано в якості основної сировини для використання яблука, які широко розповсюджені на території України, мають у своєму складі вітаміни, мінеральні речовини та клітковину і широко використовуються в технології приготування десертів, напоїв та запіканок.

Глікемічний індекс (ГІ) яблук свіжих складає до 30, яблучного пюре до 40. При виробництві запіканки використовують структуроутворювачі – стабілізатори консистенції. Найбільш поширеними є різноманітні камеді, карагінани, крохмаль картопляний та кукурудзяний.

Проблемою при виробництві заморожених напівфабрикатів є відділення вільної вологи після розморожування [5]. Тому нами обрано в якості структуроутворювача кукурудзяний крохмаль, що безпечний до споживання людьми з порушенням вуглеводного обміну.

При розробці технології яблука сортували, мили, видаляли насіннєву камеру, протирали, змішували з попередньо підготовленою хурмою та кукурудзяним крохмалем з різною масовою часткою і нагрівали помішуючи до температури 75...80 °C протягом 10..15 хв. Потім досліджували водозв'язуючі здатності готового продукту. При додаванні кукурудзяного крохмалю масовою часткою 4 %, та нагріванням до температури клейстеризації 75..80 °C вміст зв'язаної вологи складає до 60%.

В подальшому готовий продукт піддається фасуванню і шоковому заморожуванню і пакуванню. Для споживання напівфабрикат «Золоте яблучко» достатньо помістити у духову шафу чи мікрохвильову піч на короткий час.

Отже, нами розроблено технологію виробництва напівфабрикату «Золоте яблучко», проведено дослідження хімічного складу готового продукту та розроблено рецептуру та технологічну документацію. Готовий продукт має високі органолептичні характеристики, не має у своєму складі доданого цукру, містить вітаміни групи B, вітамін PP, залізо та мінеральні речовини у вигляді калію.

Література:

1. Lillford P., Hermansson A. M. Global missions and the critical needs of food science and technology. *Trends in Food Science & Technology*. 2021. Т. 111. С. 800–811.
2. Eldridge A. L., Piernas C., Illner A.-K., Gibney M. J., Gurinović M. A., De Vries J. H. M., Cade J. E. Evaluation of new technology-based tools for dietary intake assessment—An ILSI Europe dietary intake and exposure task force evaluation. *Nutrients*. 2019. Vol. 11, № 1. P. 55. DOI: <https://doi.org/10.3390/nu11010055>
3. Aini, N., Sustriawan, B., Wahyuningsih, N., Mela, E. Blood sugar, haemoglobin and malondialdehyde levels in diabetic white rats fed a diet of corn

flour cookies. *Foods*. 2022. Vol. 11, No. 12. Article number: 1819. DOI: <https://doi.org/10.3390/foods11121819>

4. Yagi M., Takahashi N., Izawa S., et al. Effect of heat-moisture-treated high-amylose corn starch-containing food on postprandial blood glucose. *Glycative Stress Research*. 2018. Т. 5, № 3. С. 151–162.

5. Допоміжні хімічні речовини : навч. посіб. для студентів спец. 161 "Хімічні технології та інженерія" / А. А. Остапенко, О. М. Мовчанюк. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 112 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-51>

СТРУКТУРА І ЗМІСТ САМООРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВА УМОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рудь О. І.

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 073 – Менеджмент*

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Боднар О. С.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

У сучасних умовах трансформації освіти зростають вимоги не лише до якості освітнього процесу, але й до професійної компетентності педагогів. Одним із важливих аспектів цієї компетентності є здатність до особистісної та професійної самоорганізації. У закладі дошкільної освіти (ЗДО) ця здатність стає основою ефективної управлінської діяльності, оскільки саме від рівня самоорганізації педагогів залежить якість освітніх послуг, злагодженість командної роботи та динаміка розвитку закладу загалом.

Окреслене питання актуалізувалося в руслі наукових напрацювань українських науковців у різних аспектах: від психологічного до професійно-методичного, зокрема І. Зязюна, Н. Кузьміної, Б. Циммермана, О. Савченка, В. Кременя, І. Беха, С. Сисоєвої, Л. Левченко, О. Боднар, Т. Дороніної та ін.

Самоорганізація педагога розглядається як складова процесу управління на рівні конкретної особистості. Основне призначення – мобілізація людини на досягнення поставлених життєвих цілей; забезпечує оновлення ресурсів (психологічних, матеріальних, фінансових тощо) у часі [2, с. 72].

Виокремлюємо такі складові професійної саморганізації вихователя ЗДО (див. рис. 1). У вітчизняній науці акцент робиться на психологічних, акмеологічних і педагогічних аспектах (І. Зязюн, Н. Кузьміна, Л. Карамушка, В. Семиченко та ін.), а в зарубіжній – на концепціях самоефективності й саморегуляції (А. Бандура, Б. Циммерман, П. Пінтріч та ін.).



Рис. 1. Складові самоорганізації вихователя

Мотиваційна складова пояснює, що спонукає вихователя до професійного й особистісного зростання, зокрема внутрішній інтерес до роботи з дітьми, ціннісне усвідомлення значущості дошкільного виховання та прагнення досягати конкретних професійних цілей.

Організаційно-управлінська складова відображає здатність вихователя ефективно планувати, координувати та контролювати власну діяльність, зокрема раціонально розподіляти час, визначати пріоритети та узгоджувати робочі процеси з вимогами освітнього середовища.

Ресурсно-інформаційна складова охоплює здатність вихователя знаходити, аналізувати та використовувати актуальні інформаційні

ресурси, технічні засоби й інструменти для підвищення професійної ефективності та безперервної самоосвіти.

Психологічна складова відображає здатність вихователя підтримувати внутрішній баланс, керувати емоціями й поведінкою в професійних ситуаціях, зберігати стійкість до стресу, дотримуватись самоконтролю та мислити конструктивно.

Соціально-комунікативна складова характеризує здатність вихователя ефективно взаємодіяти з оточенням, будувати партнерські стосунки, проявляти емпатію та працювати в команді, забезпечуючи позитивне соціальне середовище для всіх учасників освітнього процесу.

Рефлексивна складова полягає в здатності вихователя аналізувати власні дії та результати, критично оцінювати свою роботу, виявляти сильні й слабкі сторони, а також планувати подальший професійний розвиток для вдосконалення методів виховання.

Зміст самоорганізації у діяльності педагога ЗДО охоплює: [1; 3; 4]:

- чітке планування освітньої діяльності відповідно до програм і вікових особливостей дітей;
- систематичну самоосвіту та участь у професійних заходах;
- розробку й упровадження власних методичних матеріалів;
- ефективну комунікацію з батьками та колегами;
- формування навичок емоційного самоконтролю й уникнення професійного вигорання.

Для керівника ЗДО самоорганізований педагог є опорою в реалізації управлінських функцій. Такий фахівець вимагає мінімального адміністративного супроводу, є ініціативним, здатним до командної роботи, самостійного прийняття рішень у межах повноважень. В умовах колективу з високим рівнем самоорганізації управлінський процес стає більш ефективним, відкритим та продуктивним.

Формування навичок самоорганізації не є виключно особистісною справою педагога – це також управлінське завдання. Ефективні підходи керівника ЗДО включають запровадження програм наставництва; організацію практичних тренінгів з тайм-менеджменту та самоменеджменту; створення умов для творчої реалізації; формування системи внутрішнього моніторингу та зворотного зв'язку; моральне й матеріальне стимулювання самостійної праці [3; 4].

Отже, самоорганізація є інтегративною характеристикою професійної особистості педагога, яка безпосередньо впливає на якість освітнього процесу й ефективність управлінської діяльності. У сучасних ЗДО розвиток культури самоорганізації має стати пріоритетом як для кожного педагога, так і для керівника. Тільки за таких умов можливе створення інноваційного, гнучкого, результативного освітнього середовища.

Література:

1. Мирончук Н. М. Основи самоорганізації у професійній діяльності: навчально-методичний посібник. Житомир : Житомирський державний університет ім. І.Франка, 2020. 133 с.
2. Новаченко Т.В. Самоорганізація діяльності державного службовця: вітчизняний та європейський досвід : навч.-метод. матеріали / Т.В. Новаченко; уклад. Н.В. Ясько. Київ : НАДУ, 2013. 96 с.
3. Подолання синдрому професійного вигорання педагогів шляхом використання педагогіки емплауерменту / авт.-упоряд.: Михальчук Л. Я., Шуберчук М. П. Нетішин, 2019. 78 с.
4. Самовдосконалення педагогічних працівників фахових коледжів : методичні рекомендації / за наук. ред. О. А. Тітової. Київ : ПО НАПН України, 2024. 182 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-52>

АНАЛІЗ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Семенова К. Д.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасних умовах господарювання важливим аспектом фінансової стабільності та ефективності діяльності підприємства є аналіз його зобов'язань. Зобов'язання є складовою частиною пасиву балансу і відображають заборгованість підприємства перед іншими суб'єктами господарювання, фінансовими установами, державою та працівниками. Ефективне управління зобов'язаннями дозволяє підприємству забезпечити ліквідність, уникнути надмірної боргової залежності та своєчасно виконувати зобов'язання [1, с. 229].

Інформаційною базою для аналізу зобов'язань є фінансова звітність підприємства, зокрема Баланс та Звіт про фінансові результати. Додаткову інформацію може надавати управлінський облік, який деталізує структуру боргів, умови кредитування, строки погашення та відсоткові ставки.

Методи аналізу зобов'язань включають горизонтальний і вертикальний аналіз, що дозволяють відстежити динаміку та структуру боргових зобов'язань у часі, а також коефіцієнтний аналіз, що охоплює показники

фінансової стійкості (коефіцієнт автономії, співвідношення власного і позикового капіталу), платоспроможності (коефіцієнт поточної ліквідності, швидкої ліквідності) та оборотності кредиторської заборгованості. Ефективність аналізу залежить від порівняння показників із нормативними значеннями або середньогалузевими орієнтирами.

Останніми роками в Україні спостерігається зростання зобов'язань підприємств, що зумовлено низкою факторів, зокрема економічною нестабільністю, інфляційними процесами та впливом зовнішніх чинників. За даними Державної служби статистики України, загальний обсяг зобов'язань підприємств у 2024 році зріс порівняно з попередніми роками, що свідчить про підвищення боргового навантаження на бізнес-сектор.

Зокрема, значне зростання спостерігається в сегменті поточних зобов'язань, що може вказувати на збільшення короткострокових кредитів та кредиторської заборгованості. Це підкреслює необхідність ретельного моніторингу та управління зобов'язаннями для забезпечення фінансової стійкості підприємств.

Розглянемо динаміку показників, що характеризують склад капіталу та фінансову стійкість підприємств України (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників капіталу підприємств України

Показник	Рік		
	2021	2022	2023
Капітал усього, млрд грн у тому числі:	14070,5	14654,7	16442,6
1. Власний капітал, млрд грн	4113,3	3975,9	4612,3
2. Залучений капітал, млрд грн	9957,2	10678,8	11830,3
2.1. Довгострокові зобов'язання, млрд грн	1841,7	1960,3	2199,3
2.2. Поточні зобов'язання, млрд грн	8111,3	8714	9625,8
2.3. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу та групами вибуття, млрд грн	4,2	4,5	5,2
3. Коефіцієнт автономії	0,292	0,271	0,281
4. Коефіцієнт фінансового ризику	2,421	2,686	2,565
5. Питома вага поточних зобов'язань у загальній сумі залученого капіталу	0,815	0,816	0,814

Джерело: розраховано на підставі даних [2]

На основі даних, наведених у табл. 1, можна зробити наступні висновки. Протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення

загальної суми капіталу підприємств. При цьому щороку зростає сума залученого капіталу, у той час як власний капітал у 2022 р. порівняно з 2021 р. зменшився, а в 2023 р. зріс. Зростає щороку і сума довгострокових та поточних зобов'язань.

Розрахунок коефіцієнтів показав, що питома вага власного капіталу в загальній сумі капіталу підприємств складає близько 30 %, що значно нижче рекомендованого значення. Тобто, сума залученого капіталу перевищує суму власного більш ніж у 2,5 рази. При цьому питома вага поточних зобов'язань у загальній сумі зобов'язань підприємств складає більше 80 відсотків. Отже, підприємства здійснюють поточну діяльність в основному за рахунок запозичених коштів, причому суттєво переважає частка поточних зобов'язань, які є більш ризиковими запозиченнями.

У зв'язку з вищезазначеними тенденціями, підприємствам рекомендується:

- регулярно проводити аналіз структури та динаміки зобов'язань для виявлення потенційних ризиків;
- оптимізувати співвідношення між поточними та довгостроковими зобов'язаннями з метою забезпечення ліквідності;
- впроваджувати ефективні системи управління боргами та кредиторською заборгованістю;
- залучати фінансових експертів для розробки стратегій управління зобов'язаннями в умовах економічної нестабільності.

Дотримання цих рекомендацій сприятиме підвищенню фінансової стійкості підприємств та їх здатності адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Таким чином, аналіз зобов'язань є невід'ємним елементом оцінки фінансового стану підприємства. Його результати слугують підґрунтям для стратегічного планування, зміцнення фінансової дисципліни та зниження ризику неплатоспроможності. Рациональне управління зобов'язаннями підвищує інвестиційну привабливість підприємства та сприяє довгостроковому розвитку.

Література:

1. Спіцина Н. В., Кравцова С. В. Зобов'язання: сутність, класифікація, облік. *Держава та регіони*. 2020. № 2. С. 228–233.
2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 11.05.2025).

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ: ПОТЕНЦІАЛ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

Сич Т. І.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)

за спеціальністю 242 – Туризм

Науковий керівник: Олійник В. Д.

кандидат географічних наук, доцент

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Медичний туризм – це форма міжнародної мобільності, коли люди подорожують в інші країни для отримання якісної, спеціалізованої або доступної за ціною медичної допомоги. За останнє десятиліття ця сфера стала важливим чинником розвитку національних економік, особливо в державах, що прагнуть диверсифікувати свої послуги на світовому ринку [1, с. 15–18]. Україна до 2022 року демонструвала позитивну динаміку в галузі медичного туризму завдяки високому рівню медичних кадрів, сучасному обладнанню та порівняно низькій вартості лікування [2, с. 24].

Однак після повномасштабного військового вторгнення країною-агресором у лютому 2022 року система охорони здоров'я України зазнала значних змін. Багато медичних закладів були пошкоджені або переорієнтовано на потреби Збройних Сил України та внутрішньо переміщених осіб, а логістичні ланцюги й безпекова ситуація зазнали глибоких трансформацій. Це вплинуло й на сектор медичного туризму, який був змушений пристосовуватися до нових реалій [3, с. 5–9].

Попри ці виклики, українська медична система, зокрема в окремих регіонах, зберігає потенціал для відновлення і подальшого розвитку медичного туризму. Одеса, як один із ключових центрів південного макрорегіону України, має унікальне поєднання факторів: наявність сучасних клінік, медичного персоналу з міжнародним досвідом, доступ до Чорного моря, логістичних можливостей, а також історичну репутацію курортного та лікувального регіону [4, с. 36–37].

Сфера медичного туризму в Україні перебуває у стадії поступової стабілізації й адаптації до нових реалій. Незважаючи на виклики та нестабільність, українські клініки продовжують приймати іноземних пацієнтів, зокрема з Молдови, Румунії, Польщі, Італії, Ізраїлю, Казахстану, Азербайджану та Німеччини [5, с. 12–14].

Одеса – один із перспективних центрів медичного туризму з сучасною медичною інфраструктурою, міжнародними стандартами обслуговування та зручним транспортним сполученням. Місто приваблює також комфортним кліматом і можливістю поєднати лікування з відпочинком [5, с. 30–32].

Медичні заклади регіону активно використовують телемедичні консультації та дистанційний супровід, що підвищує доступність послуг для іноземних пацієнтів [6, с. 40].

Переваги медичного туризму в Україні й Одесі:

- високий рівень кваліфікації лікарів;
- сучасне обладнання;
- індивідуальний підхід;
- конкурентні ціни порівняно з Європою та Ізраїлем;
- відсутність мовного бар'єру для російськомовних пацієнтів;
- гнучкі умови організації прийому [5, с. 50–52].

Водночас існують виклики: слабкий міжнародний маркетинг, нестача міжнародних акредитацій, недостатня державна підтримка та потреба оновлення цифрової інфраструктури. Важливо також посилювати довіру до безпеки й стабільності регіону.

Загалом, медичний туризм в Україні зберігає потенціал розвитку, а Одеський регіон активно інтегрується в міжнародний ринок медичних послуг.

Одеса є одним із провідних центрів розвитку медичного туризму в Україні завдяки унікальному поєднанню якісних медичних послуг, розвиненої інфраструктури та вигідного географічного розташування. Місто традиційно приваблює пацієнтів з країн Європи, СНД, Близького Сходу і навіть із далекого зарубіжжя. Проте сучасні умови вимагають від регіону адаптації до нових викликів, пов'язаних із забезпеченням безпеки та підвищенням конкурентоспроможності [7, с. 30–32].

У містах функціонує понад 30 приватних і державних медичних установ, орієнтованих на прийом іноземних пацієнтів. Серед них – клініки «Odrex», «Into-Sana», «Клініка Святої Катерини», які мають міжнародні сертифікати якості (ISO, JCI). Ці медзаклади спеціалізуються на таких напрямках:

– Стоматологія та імплантологія – завдяки сучасному обладнанню та використанню імпортованих матеріалів одеські стоматологи забезпечують високий рівень лікування із середнім часом перебування пацієнта 5–7 днів [8, с. 35].

– Репродуктивна медицина – одеські центри пропонують комплексні програми ЕКЗ, з урахуванням індивідуальних особливостей пацієнтів та міжнародних протоколів [9, с. 45].

– Пластична хірургія та косметологія – популярні процедури включають ринопластику, мамопластику, лазерну корекцію шкіри; середній термін перебування пацієнтів 7–14 днів із програмами реабілітації [6, с. 22].

– Кардіологія та ортопедія – завдяки кваліфікованим фахівцям, сучасному діагностичному обладнанню та багаторівневій реабілітації, Одеса приваблює пацієнтів із захворюваннями серця і опорно-рухового апарату [7, с. 50].

– Онкологія – застосування новітніх методів променевої терапії та хіміотерапії, участь у клінічних дослідженнях [9, с. 52].

Усі клініки надають послуги з організації трансферу, проживання, перекладу та юридичного супроводу, що сприяє зручності та довірі іноземних пацієнтів. Для полегшення комунікації більшість медзакладів забезпечують консультації англійською, а іноді й румунською та арабською мовами

Одеса має стратегічне розташування на Чорноморському узбережжі з розвинуеною транспортною мережею:

– Міжнародний аеропорт Одеси забезпечує регулярні рейси з Європи, Близького Сходу, СНД, що дає змогу пацієнтам легко дістатися міста. Відстань від аеропорту до основних клінік не перевищує 15 км, що робить логістику максимально зручною [8, с. 42].

– Морський порт та залізничне сполучення сприяють доступності для пацієнтів, які прибувають із сусідніх країн [7, с. 32].

– Розвинена готельна база: понад 200 готелів та санаторіїв різного рівня комфорту, серед яких як бюджетні, так і преміум-категорії, що дає змогу пацієнтам обирати оптимальні умови перебування під час лікування та реабілітації [6, с. 25].

– Рекреаційні зони – пляжі, парки, бальнеологічні курорти сприяють відновленню та покращенню загального стану здоров'я пацієнтів [7, с. 28].

Додатково, у місті активно розвиваються цифрові сервіси – онлайн-запис на консультації, телемедичні консультації з провідними фахівцями, електронні медичні карти, що підвищує зручність та доступність медичних послуг [9, с. 40].

Проте, аналіз сучасних тенденцій і досліджень свідчить, що для успішного розвитку медичного туризму в Одеському регіоні необхідне комплексне поєднання інноваційних цифрових рішень, активної міжнародної співпраці та системної державної підтримки. Таким чином, медичний туризм в Україні, зокрема в Одеському регіоні, має всі передумови для поступового відновлення та сталого розвитку. Реалізація комплексних заходів дозволить не лише відновити сектор, а й

трансформувати його у конкурентоздатну галузь, що принесе економічну вигоду і підвищить міжнародний імідж країни.

Отже, медичний туризм в Україні має всі умови для подальшого зростання, а Одеський регіон – перспективи стати одним із провідних центрів цієї сфери, що позитивно вплине на регіональний розвиток і інтеграцію України у світову медичну спільноту.

Література:

1. Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія і практика. Київ : Знання, 2021. 176 с.
2. Кудінова І. П., Грищенко О. С. Розвиток медичного туризму в Україні. *Вісник Черкаського університету*. 2022. Вип. 2(75). С. 23–25.
3. Міністерство охорони здоров'я України. Звіт про стан медичної інфраструктури 2023. URL: <https://moz.gov.ua/reports/2023>
4. Одеська міська рада. Звіт про розвиток медичного туризму в Одесі. Одеса, 2023. 42 с.
5. Мальська М.П., Бордун О.Ю. Медичний туризм в Україні: стан та перспективи розвитку. Київ : Наукова думка, 2024. 68 с.
6. Вісті Черкащини. Телемедицина та інновації у медичному туризмі. 2024. № 7(234). С. 20–42.
7. Кудінова І.П., Грищенко О.С. Сучасні медичні послуги в Україні: аналіз і тренди. Львів : Видавництво ЛНУ, 2023. 80 с.
8. Bookimed. Medical Tourism Ukraine Overview. 2024. URL: <https://www.bookimed.com/ukraine-medical-tourism/>
9. Novy Zir Clinic. Послуги офтальмології в Україні. 2023. 24 с.

**УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА
ДЛЯ ВИХОДУ НА МІЖНАРОДНІ РИНКИ**

Станкевич К. Є.

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського рівня)
за спеціальністю 292 – Міжнародні економічні відносини
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Рассадинова С. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасному світі особливо актуальним постає питання ефективного функціонування економічних суб'єктів – країн, підприємств, господарств та робочої сили. Внаслідок глобалізаційних змін, особливо актуальним постає питання удосконалення системи управління фінансово-економічною безпекою підприємств. Адже в умовах економічної нестабільності, до яких насамперед слід віднести: повномасштабну військову агресію Росії проти України, нестабільність світової економіки, гібридні загрози, непередбачуваність розвитку національної економіки, посилення конкуренції, пришвидшення технологічних змін, розрив традиційних зв'язків, економічні санкції, тероризм, політичні переслідування, техногенні катастрофи, природні катаклізми, глобальна нерівність економічного і соціального розвитку, необхідно забезпечувати вихід економіки до міжнародного рівня. В умовах постійного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз вони потребують гнучкості й здатності швидко реагувати на виклики. Здатність до адаптації та трансформації відіграє ключову роль у забезпеченні фінансово-економічного розвитку та успіху на міжнародних ринках [1].

Фінансово-економічна безпека – це основа міжнародної стратегії підприємств. Успішне освоєння міжнародних ринків можливе лише за умови надійної фінансово-економічної безпеки, що дає змогу підприємству протистояти ризикам глобального середовища [2].

Система фінансово-економічної безпеки підприємства включає в себе ряд організаційних, правових, фінансових та управлінських рішень, спрямованих на виявлення, оцінку та нейтралізацію внутрішніх і зовнішніх загроз у кризових умовах, особливу увагу слід приділяти:

- оперативному управлінню фінансовими потоками;
- диверсифікації джерел фінансування;
- антикризовому плануванню;
- захисту комерційної інформації та активів;
- підвищенню прозорості та адаптивності.

Для виходу на міжнародний ринок підприємство повинно мати конкурентоспроможний продукт, надійну систему фінансового моніторингу, ризик-менеджменту та стратегічного планування. Удосконалення зазначеної системи сприятиме:

- зміцненню ділової репутації;
- підвищенню інвестиційної привабливості;
- зменшенню витрат, пов'язаних із валютними та кредитними ризиками;
- забезпеченню стійкого розвитку навіть у турбулентному зовнішньому середовищі.

Удосконалення системи безпеки – шлях до інвестиційної привабливості. Прозоре управління фінансами, антикризове планування та фінансова стійкість підвищують довіру міжнародних партнерів та інвесторів.[3]

Впровадження економічної безпеки здійснюється за певної послідовності дій, які можуть реалізовуватись як поетапно, так і паралельно зокрема:

1. Створення необхідної бази корпоративних ресурсів, таких як капітал, трудові ресурси, правова база, інформаційні системи, технології та обладнання.

2. Стратегічне прогнозування та планування економічної безпеки з урахуванням основних функціональних напрямів.

3. Розробка стратегічних планів фінансово-господарської діяльності підприємства.

4. Загальнотактичне планування економічної безпеки за окремими функціональними аспектами.

5. Розробка тактичних планів фінансово-господарської діяльності.

6. Оперативне управління фінансовими та господарськими процесами підприємства.

7. Проведення функціонального аналізу поточного рівня економічної безпеки.

8. Комплексна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки [4].

Фінансово-економічна безпека підприємства дозволяє мінімізувати наслідки кризових явищ та забезпечити довгострокову конкурентоспроможність.

Інструменти забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємства представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Інструменти фінансово-економічної безпеки

Інструменти	Ціль	Плюси	Мінуси	Приклад
Фінансове планування	Оптимізувати ресурси	Контрольованість витрат	Організаційна складність	Планування витрат бюджету
Кредитний менеджмент	Контролювати боргову діяльність	Зменшення фінансових витрат	Необхідність контролю	Контроль дебіторів
Аналіз даних	Оцінка ефективності	Оптимізація управління	Додатковий час для аналізу	Ліквідність коштів підприємства
Страховання ризику	Захист від ризиків	Зниження збитків	Витрати на страхування	Захищеність фінансів
Диверсифікація активів	Зменшення збитків	Інвестиційний захист	Трудомісткість організації	Збільшення доходу

Розроблена автором на основі [5]

Таким чином, результатами таблиці 1 визначено, що фінансове планування зменшує витрати, страхування ризиків покращує фінансову стабільність, диверсифікація активів гарантує стабільний дохід, аналіз фінансових показників підвищує стійкість, а кредитний менеджмент покращує оборотність.

Багатокритеріальний вибір заходів в процесі управління фінансовою безпекою підприємств має основні критерії вибору:

1. Економічна доцільність – співвідношення витрат на очікуваний економічний результат.
2. Рівень зниження фінансових ризиків – здатність зменшувати зовнішні та внутрішні загрози.
3. Термін реалізації – необхідний час для очікуваного результату.
4. Гнучкість та адаптивність – здатність швидкого прийняття рішень до змін навколишнього середовища.
5. Організаційна складність впровадження – технічні, кадрові та ресурсні обмеження.

Отже, фінансово-економічна безпека є невід'ємною частиною виходу на міжнародний ринок. Вона захищає підприємство від ризиків різного походження. Ефективне управління фінансово-економічною безпекою

підприємства потребує системного та поетапного підходу, що охоплює діагностику поточного стану, стратегічне планування, впровадження відповідних інструментів і механізмів, а також постійне вдосконалення й адаптацію до змін зовнішнього середовища.

Фінансово-економічна безпека підприємства є гарантією для економічного росту, привабливості інвестицій та довгострокового функціонування. Розвиток системи управління допомагає у зростанні прибутку, покращенні оборотності та модернізує виробництво.

Література:

1. Возняк Г. В. Підприємницькі активи територіальних громад в умовах війни: нові виклики та проблеми управління. *Фінанси України*. 2022. № 3. С. 38–52.
2. Гринчак Н. І. Фінансова безпека підприємства: сучасні загрози та механізми забезпечення. Київ. 2020. С. 75–123.
3. Дьяків С. І. Антикризове управління підприємством в умовах економічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Економіка* 32(2). 2020. С. 115–120.
4. Хацер М. В. Трансформація процесів планування та управління фінансами підприємств як реакція на економічні виклики. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. № 4(26). 2023. С. 106–114.
5. Boikos, S., Panagiotidis, T., Voucharas, G. Financial development, reforms and growth. *Economic Modelling*, 108 p. 2022.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-55>

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ РОЛІ ДЕРЖАВИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Фещук В. К.

аспірант

*Класичний приватний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Актуальність дослідження економічної ролі держави в ринкових умовах зумовлена рядом факторів, серед яких вирізняються трансформаційні процеси, що відбуваються в світі під впливом глобалізації, цифровізації та перманентних соціально-економічних криз, зокрема в умовах воєнного стану у нашій країні. Сучасна економіка є

принципово змішаною системою, де вільні ринкові відносини гармонійно доповнюються раціональними формами державного втручання. При цьому критичні виклики сучасності, такі як екологічні загрози, фінансова нестабільність, пандемії та воєнні конфлікти, лише загострюють потребу в активізації державних механізмів регулювання економіки. Сучасна держава має як забезпечувати стабільність економічної системи, так і виступати гарантом соціальної справедливості, національної безпеки та сталого розвитку, що визначає її центральну роль у вирішенні комплексних завдань розвитку суспільства.

Розмірковуючи про роль держави в економічному розвитку, важливо зазначити, що в сучасних умовах посилення глобальної конкуренції відбувається запозичення багатьох інститутів та інституцій, які опосередковують соціально-економічне життя. При цьому розмах кризових процесів вимагає від країн переосмислення стратегій національного розвитку, адже глобалізація не лише створює механізми та джерела комунікацій, але й змінює якість тих діючих інститутів, що встановлюють правила та рамки функціонування господарських систем. Тобто глобальні трансформаційні зміни одночасно як підсилюють невизначеність траєкторії національного соціально-економічного розвитку, так і породжують нові можливості й альтернативи [1, с. 262]. Дійсно, у сучасному світі, що характеризується високою швидкістю змін, багатовекторністю викликів і глибокою взаємозалежністю економік, держава вже не може функціонувати в межах класичних підходів до національного суверенітету чи адміністративного контролю. Натомість, вона має трансформуватися у адаптивного регулятора, що здатен інтегрувати зовнішні впливи, транснаціональні норми та водночас зберігати управлінську ідентичність.

У свою чергу, А.Я. Табачук в контексті економічної ролі держави в ринкових умовах приходить до висновку, що сучасна економіка виступає як змішана, тому механізм її регулювання повинен поєднувати елементи ринкового саморегулювання з елементами державного регулювання. Важливим у цьому питанні є визначення міри доповнення ринкового механізму державним регулюванням, не мають пригнічуватись самі основи ринку. Роль держави у сучасних економічних системах в умовах їх екологізації та глобалізації не зменшується, інститут держави еволюціонує, модифікуючи свої класичні функції задля забезпечення якомога кращого рівня життя та середовища існування своїх громадян [2, с. 48]. Зазначена концепція щодо змішаного характеру сучасної економіки та необхідності поєднання ринкових і державних регуляторів становить цінний теоретико-практичний внесок у сучасну науку державного управління. Вона перегукується з глобальним переходом від монолітних до гібридних моделей економічного розвитку, в яких держава вже не виступає

антагоністом ринку, а партнером та модератором соціально-економічних процесів.

Особливої уваги заслуговує ідея про важливість збереження основ ринкової саморегуляції при посиленні державної участі. Такий підхід узгоджується з теорією, що передбачає розумну участь держави у ринкових процесах не через директивний контроль, а через адаптивне управління, стимулювання та партнерство. В умовах екологічних викликів та глобалізаційного тиску держава має розвивати екологічно відповідальну політику, засновану на принципах сталого розвитку, що інтегрує соціальні, економічні й природоохоронні пріоритети.

Звичайно, що найбільшою загрозою соціально-економічному становищу України є ризики неприпинення військових дій. Однак, негативний вплив чинить також зміщення акцентів у прийнятті управлінських рішень із системного на ситуативний підхід та слабка роль держави у відновленні національної економіки або протидії її руйнації. Тому при оперативному вирішенні короткострокових проблем відновлення економіки мають прорховуватись екстерналії, що впливатимуть на середньостроковий стан національної економіки. Державна політика України має бути спрямована на розробку і впровадження механізмів відновлення виробництва, збереження та створення нових робочих місць, пов'язаних з відбудовою народного господарства, в інфраструктурних галузях, будівництві, промисловості, науці та надання економічних стимулів до повернення економічно активного населення до України. Необхідним є використання інструментів різних видів державної політики (грошово-кредитної, бюджетно-податкової, інвестиційної, інноваційної тощо) комплексно з урахуванням можливості їх різнонаправленого впливу та досягнення синергетичного ефекту [3, с. 17–18].

Науковець влучно окреслює складний і багатовимірний контекст регулюючої ролі держави в сучасній Україні, де економічне управління відбувається в умовах затяжної війни, руйнації інфраструктури та значного відтоку трудових ресурсів. Автор справедливо вказує на ключову методологічну помилку в кризовому врядуванні – зміщення системного управлінського підходу на ситуативний, що унеможливорює формування стабільної парадигми економічного відновлення.

Тож, можемо резюмувати, що сутність економічної ролі держави в ринкових умовах зводиться до наступних аспектів: 1) нормативно-законодавчий – сутність економічної ролі держави в цьому аспекті полягає у формуванні правового поля, котре регламентує відносини власності, конкуренцію, умови ведення бізнесу тощо. Без чітких і передбачуваних норм ані ринок, ані держава не зможуть ефективно реалізувати свої цілі. Отже, тут держава виступає гарантом прозорих, однакових для всіх учасників умов. Тобто загалом він полягає державній діяльності щодо

встановлення «правил гри»; 2) забезпечення соціальної рівноваги – ринок, будучи ефективним розподільником ресурсів, не завжди враховує соціальну справедливість і захист вразливих верств населення. Тому сутність державного впливу полягає у встановленні справедливих податків, субсидій, соціальних виплат, виправленні ринкових провалів. Це у сукупності сприяє стабільності, запобігає соціальним конфліктам і водночас зберігає ринкове середовище; 3) макроекономічна стабілізація – коливання економічних циклів, інфляційні сплески, валютні коливання вимагають обґрунтованих заходів макроекономічної політики. Сутність ролі держави тут полягає в проведенні монетарної та фінансової політики, здатної згладжувати кризові явища, стимулювати зростання або охолоджувати перегрітий ринок. Тож, сутність даного аспекту виражається у управлінні циклами та ризиками; 4) інституційне оформлення ринку (організаційна інфраструктура) – держава забезпечує функціонування організацій, які підтримують ринок: від системи судів і наглядових органів до державних агентств, відповідальних за сертифікацію та стандарти. Відповідна інфраструктура виконує роль своєрідного «каркаса», на який спирається все приватне підприємництво. Без ефективного інституційного середовища ринкові механізми працюють з вагомими викривленнями; 5) інноваційно-інвестиційне модераторство – сутність такого аспекту полягає в тому, що держава, прагнучи зміцнити конкурентоспроможність, створює умови для інноваційного розвитку шляхом прямих інвестицій у науку, освіту, високотехнологічну інфраструктуру. Водночас вона стимулює приватний сектор до інновацій – наприклад, податковими пільгами, грантовими програмами і державно-приватним партнерством у високоризикових галузях; 6) захист і відстоювання національних інтересів – сутність такого аспекту полягає в тому, що через міжнародні договори, торговельні блоки, квоти та мита держава захищає національного виробника, регулює доступ закордонних товарів і перерозподіл доходів від зовнішньоекономічної діяльності. Тому, сутність економічної ролі в даному аспекті зводиться до гарантування національної безпеки.

Література:

1. Жукова Л. М. Роль держави в економічному розвитку: основні теоретичні підходи. *Проблеми економіки*. 2018. № 1. С. 257–264.
2. Табачук А. Я. Роль держави у сучасних економічних системах в умовах їх екологізації та глобалізації. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів, 2016. Вип. 26.6. С. 45–49.
3. Олешко А. А. Регулююча роль держави у відновленні національної економіки. *Економіка та держава*. 2022. № 8. С. 15–18.

ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ НА РІВЕНЬ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ

Шинкаренко Л. В.

*доцент кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Шинкаренко В. М.

*проректор з науково-педагогічної роботи
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна*

Повномасштабна війна, яка розпочалася в Україні у лютому 2022 року, суттєво вплинула на макроекономічну стабільність країни, зокрема на рівень інфляції. Військові дії порушили налагоджені роками економічні зв'язки, зруйнували виробничі потужності підприємств, призвели до скорочення обсягів внутрішнього виробництва і транспортування товарів, що стало одним із головних чинників стрімкого зростання інфляції. Руїнування інфраструктури, порушення звичної роботи портів, втрата значної частини аграрного та промислового потенціалу країни, а також вимушене переміщення мільйонів громадян як у межах країни та за кордоном створили дефіцит товарів і послуг, наслідком якого є суттєве зростання цін.

Додатковим фактором інфляційного тиску стало погіршення ситуації на валютному ринку. Девальвація гривні через зменшення золотовалютних резервів та великий попит на іноземну валюту викликали побічний інфляційний тиск. Вартість імпортованих товарів, закордонного палива та енергоносіїв різко зросла, що відобразилося на всіх без винятку сферах економіки та добробуту громадян. Енергетична криза, спричинена руйнуванням електростанцій та енергетичної інфраструктури внаслідок російських обстрілів, також призвела до підвищення тарифів на енергоносії та, як наслідок, подорожчання всіх видів товарів і послуг, пов'язаних з енергетичними витратами.

Визначимо антикризові заходи, що запроваджені урядом та Національним банком України, які, в деякій мірі, сприяли стримуванню інфляції. Незважаючи на тиск з боку іноземних партнерів та дефіцит державного бюджету, на деякий час було запроваджено мораторій на підвищення тарифів на енергоносії та комунальні послуги, часткове

зниження податків на деякі види товарів, фіксацію обмінного курсу гривні разом із введенням деяких валютних обмежень. На жаль, третій рік повноцінної війни виснажив грошові запаси і уряд запровадив низку непопулярних заходів стабілізації економіки, що привели до прискорення темпів інфляції [1].

Дослідженням інфляційних процесів займалися наступні вітчизняні вчені: Є. Алімпієв, В. Гєєць, Т. Гітис, С. Герасименко, А. Головач, А. Гриценко, А. Єріна, І. Іванов, Н. Ковтун, Н. Костіна, Р. Кулінич, Г. Купалова, Р. Моторин та інші, а також зарубіжні: І. Белявський, Е. Герде, І. Єлісєєва, О. Кунін, Н. Рязов, Д. Хохич та інші. В. Васютю та Б. Курило на основі статистичних даних досліджено динаміку зміни та співвідношення між рівнями номінальної та реальної заробітної плати в Україні.

В статті інфляційні процеси досліджуються на основі річного індексу споживчих цін (ІСЦ) в Україні за період з 2002 по 2023 роки за даними Офіційного сайту Державної служби статистики [2]. Також враховано дані Національного банку України [3], Агенції «Радіо Свобода» [4], Міністерства економіки України [5]. Масив даних наведено у таблиці 1

Таблиця 1

Деякі макроекономічні показники в Україні за 2016 – 2024 рр.

Роки	ІСЦ	ВВП	КГ	ЗП	ІСЦ	ВВП	КГ	ЗП
2016	112,4	2383173	25,55	5187,33	1,124	1,204	1,170	1,233
2017	113,7	2982916	26,60	7105,42	1,137	1,252	1,041	1,370
2018	109,8	3558695	27,20	8867,33	1,098	1,193	1,023	1,248
2019	104,1	3974561	25,85	10503,8	1,041	1,117	0,950	1,185
2020	105,0	4193717	26,96	11596,6	1,050	1,055	1,043	1,104
2021	110,0	5758590	28,78	14017,8	1,100	1,373	1,068	1,209
2022	126,6	5239114	31,15	14857	1,266	0,910	1,082	1,060
2023	105,1	6537825	36,27	17442	1,051	1,248	1,164	1,174
2024	112,0	7658659	41,72	21473	1,120	1,171	1,151	1,231

Джерело: складено авторами за даними [2, 3, 4, 5].

Для розуміння динаміки індексу споживчих цін в Україні та заробітної плати на протязі 2002–2023 років побудовано діаграми зазначених показників (Рисунок 1). Побудовані діаграми зміни індексу споживчих цін в Україні та динаміки заробітної плати на протязі 2002–2023 років наочно показують, що між зазначеними показниками не існує цільного зв'язку. Переважно, зростання середньої заробітної плати на деякий період часу (рік) відстає від значного підвищення рівня інфляції.



Рис. 1. Динаміка індексу споживчих цін та темпи зростання заробітної плати в Україні за 2002–2023 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [2, 3, 4, 5].

Згідно з даними Державної служби статистики та Національного банку України, в 2022 році інфляція сягнула 26,6%, що стало найвищим показником з початку XXI сторіччя. Найбільше подорожчали продукти харчування (особливо овочі, зернові, олійні культури), паливні матеріали та комунальні послуги. Ціни на споживчі товари зростали швидше за доходи населення та підвищення середньої заробітної плати, що призвело до зниження купівельної спроможності й поглиблення соціальних проблем.

У 2023 році, завдяки вжитим заходам з боку Кабінету Міністрів, Національного банку України, таким як жорстка монетарна політика, фіксація валютного курсу та обмеження грошової емісії, в деякій мірі вдалося стабілізувати інфляційні процеси. Рівень інфляції знизився до 5,1%, проте залишився дещо вищим за довоєнні показники.

Проведемо аналіз 2024 року. Інфляція зросла до 12% через ситуацію в енергетиці, наслідком чого є зростання витрат бізнесу та інші негативні чинники. На 2025 рік НБУ прогнозує поступове сповільнення інфляції до 8,4% за умови продовження рівня міжнародної фінансової підтримки, успішного відновлення економічної активності та зростання внутрішнього виробництва. Проте, інфляційні ризики залишаються високими: серед них – продовження бойових дій, поглиблення енергетичної кризи, зміни політичних обставин та глобальна нестабільність.

Повномасштабна війна стала поштовхом для глибокої економічної трансформації України. Вона виявила структурні слабкості економіки, підвищила потребу в реформах та міжнародній інтеграції. Водночас, українська економіка продемонструвала високу стійкість до кризових ситуацій, змогла уникнути гіперінфляції і забезпечити базову макроекономічну стабільність навіть у надзвичайно складних умовах. Надалі темпи інфляції будуть залежати від тривалості воєнних дій, ефективності внутрішньої економічної політики, обсягів зовнішньої допомоги та швидкості повоєнного економічного відновлення.

Таким чином, вплив повномасштабної війни на рівень інфляції в Україні є глибоким, комплексним і довготривалим. Збереження стабільності цін у післявоєнний період стане однією з ключових умов для відновлення економіки, підвищення добробуту громадян і повернення економіки України до сталого розвитку.

Література:

1. V. Shinkarenko, A. Hostryk, L. Shynkarenko, L. Dolinskyi. A Forecasting the consumer price index using time series model. SHS Web of Conferences 107, 10002 (2021). URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110710002>

2. Державна служба статистики України. Інфляція в Україні у 2022 році. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/01/10/695830/> (дата звернення: 27.04.2025).

2. Національний банк України. Інфляційний звіт, січень 2024 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiya-pochne-zniyuvatisya-v-nastupnomu-rotsi-a-ekonomika-y-nadali-zrostatime--inflyatsiyniy-zvit-nbu> (дата звернення: 28.04.2025).

3. Радіо Свобода. Інфляція в Україні у 2024 році: причини і прогнози. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayina-inflyatsiya-derzhstat/33271305.html> (дата звернення: 27.04.2025).

4. Міністерство економіки України. Огляд макроекономічної ситуації, березень 2024 року. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=27f5d1b3-8c6a-4c20-b879-f18ef42d4d0a&title=OgladMakroekonomichnoiSituatsii> (дата звернення: 28.04.2025).

ЦИРКУЛЯРНІ ЛАНЦЮГИ ПОСТАЧАННЯ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ У НАПРЯМІ СТАЛОСТІ

Южаков М. Ю.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового рівня)
за спеціальністю 073 – Менеджмент*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Нестерова К. С.***

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У відповідь на загострення екологічних криз, виснаження природних ресурсів та посилення соціального тиску на бізнес, у світовій практиці все більшої уваги набуває концепція циркулярної економіки. Її інтеграція в управлінські стратегії провідних компаній відбувається через трансформацію традиційних ланцюгів постачання у циркулярні. Йдеться не лише про зменшення негативного впливу на довкілля, а й про системну зміну логіки створення цінності: від лінійної моделі «взяти – виготовити – утилізувати» до моделі, в якій ресурси зберігаються в економіці якнайдовше [1].

Циркулярні ланцюги постачання (ЦЛП) передбачають повне переосмислення кожної ланки товарного потоку: від дизайну продукту до його повторного використання або утилізації з максимальним вилученням цінних компонентів. Такі ланцюги не завершуються в момент реалізації продукту споживачеві, навпаки – вони створюють умови для його повернення, обробки, реновації, вторинного виробництва або перетворення на сировину. У цьому контексті змінюються функції постачальників, з'являються нові інституційні ролі, формуються інтегровані екосистеми між виробниками, споживачами, логістичними операторами та переробними компаніями.

За даними звіту Global Circularity Gap Report 2024, лише 7,2% використаних матеріалів повертаються до економіки у вигляді вторинних ресурсів, і ця частка має тенденцію до зменшення [1]. Такий рівень ресурсної неефективності є критичним: понад 90% від загального обсягу використаних сировинних ресурсів закінчують свій цикл як відходи. При цьому світова економіка демонструє стабільне зростання обсягів видобутку сировини, що лише поглиблює екологічну нестійкість

виробництва. Враховуючи ці дані, впровадження циркулярних підходів у ланцюги постачання є не стільки альтернативним шляхом, скільки необхідною умовою збереження ресурсної бази для майбутніх поколінь.

Реальні приклади свідчать про ефективність циркулярного підходу до управління поставками. Великі виробники побутової електроніки, автокомпанії, виробники пакування та меблів активно переходять на моделі зворотного логістичного циклу. Вони організовують системи повернення використаних товарів, реалізують проєкти повторного використання компонентів, впроваджують стандарти екодизайну, що дозволяє продуктам легше розбиратись, ремонтуватись і оновлюватись.

Наприклад, «Philips» запровадила програму «Pay-per-Lux», яка дозволяє клієнтам орендувати освітлення замість його купівлі. «IKEA» відкриває магазини секонд-хенду, а «Renault» має завод з переробки та повторного використання запчастин [3].

Підприємства, які адаптують виробництво під потреби циркулярності, не лише оптимізують витрати, а й отримують репутаційні переваги на міжнародних ринках, що дедалі більше орієнтовані на принципи ESG (екологія, соціальна відповідальність, належне управління).

Попри позитивні тенденції, трансформація ланцюгів постачання у циркулярному напрямі супроводжується низкою викликів. Одним з основних є відсутність розвиненої інфраструктури зворотного збору та переробки продукції, особливо в країнах, що розвиваються.

Наприклад, у країнах ЄС діють зобов'язання щодо переробки упаковки (ціль – 70% до 2030 року), тоді як в Україні рівень переробки побутових відходів залишається нижчим за 10% [4].

Також значну роль відіграють обмеження на рівні законодавства, коли відповідні нормативні акти не стимулюють або навіть перешкоджають обміну ресурсами, повторному використанню чи транспортуванню відходів. Ще однією суттєвою перешкодою є економічна недоцільність: за відсутності системної підтримки з боку держави та інвестиційної спроможності бізнесу перехід до ЦЛП потребує довгострокової окупності, що не завжди прийнятне для середнього і малого підприємництва [5].

З іншого боку, нові технології (зокрема цифрова ідентифікація продуктів, блокчейн для прозорості походження сировини, автоматизація зворотної логістики) відкривають нові горизонти для циркулярної трансформації. Їх застосування дозволяє більш ефективно відстежувати рух продукції, управляти запасами, оптимізувати маршрути повернення та прогнозувати попит на вторинну сировину. Так, блокчейн дозволяє відстежувати «життєвий цикл» продукту від джерела сировини до утилізації, що забезпечує прозорість та підзвітність на кожному етапі. Наприклад, компанія «Everledger» застосовує цю технологію для контролю за походженням діамантів, а зараз – і електроніки [5]. Поєднання

технологій, регуляторних інструментів та стратегічного бачення здатне забезпечити сталий перехід до замкнених циклів у ланцюгах постачання.

Загалом, циркулярні ланцюги постачання – це не просто нова логістична модель, а радикальна зміна мислення щодо того, як створюється і функціонує економічна система. Вони вимагають перегляду стратегій закупівель, підходів до дизайну, вимог до партнерів, критеріїв оцінки ефективності та структури ланцюгів вартості. З огляду на глобальні кліматичні та ресурсні виклики, ЦПП можуть стати відповіддю не лише для окремих компаній, а й для національних економік, які прагнуть інтегруватися в екологічно відповідальні виробничі мережі.

Таким чином, циркулярні ланцюги постачання поступово перетворюються на ключову складову стратегії сталого розвитку компаній, що дозволяє одночасно зменшувати ресурсну залежність, знижувати екологічні ризики та зміцнювати конкурентні позиції на глобальних ринках. Їх подальше поширення потребує узгоджених зусиль бізнесу, уряду, споживачів та міжнародних інституцій, зокрема через створення сприятливого політичного, технологічного та фінансового середовища.

Література:

1. Circle Economy. Global Circularity Gap Report. URL: <https://www.circularity-gap.world/> (дата звернення: 18.05.2025).
2. Ellen MacArthur Foundation. Circular Supply Chains in Action. URL: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/> (дата звернення: 18.05.2025).
3. World Economic Forum. Circular Economy Reports. URL: <https://www.weforum.org/> (дата звернення: 18.05.2025).
4. European Commission. Circular Economy Action Plan. URL: <https://environment.ec.europa.eu/> (дата звернення: 18.05.2025).
5. Нестерова К. С., Щербата М. Ю., Гришова Р. В. Ризики розвитку циркулярної моделі економіки в умовах нестабільності світового ринку. *Бізнес Інформ*. 2023. С. 48–53.

РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У ПОГЛИБЛЕННІ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Юзіна Т. А

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського рівня)
за спеціальністю 292 – Міжнародні економічні відносини*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Бербер А. І.***

викладач факультету права та економіка

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Глобалізація є фундаментальною характеристикою сучасного світового порядку, а транснаціональні корпорації виступають її основними агентами. Завдяки мобільності капіталу, інноваціям у сфері логістики та інформаційним технологіям, ТНК відіграють вирішальну роль у формуванні глобальних економічних зв'язків, водночас трансформуючи межі традиційного суверенітету. Усе частіше постає питання: чи здатна держава зберігати повноцінний контроль над своїм економічним простором в умовах активної присутності ТНК?

Транснаціональні корпорації – це компанія, яка включає одиниці (підрозділи) у двох або більше країнах, незалежно від їхньої юридичної форми та сфери діяльності та оперує у рамках системи прийняття та реалізації управлінських рішень, що надає змогу керівництву ТНК проводити узгоджену політику та реалізовувати загальну стратегію компанії через один або більше центрів управління [2].

Їхня поява стала логічним наслідком розвитку міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації виробництва та лібералізації фінансових ринків. Модель функціонування ТНК передбачає використання глобальних ланцюгів вартості, оптимізацію податкових режимів та геостратегічне розміщення активів. У цьому контексті ТНК виступають не лише економічними, а й політичними акторами.

ТНК стимулюють міжнародну інтеграцію шляхом:

1. Інвестицій у країни з різними рівнями розвитку, що сприяє передачі технологій, створенню нових робочих місць і модернізації економіки. Наприклад, компанії «Samsung», «Nestlé» чи «Toyota» мають тисячі філій по всьому світу, часто сприяючи розвитку інфраструктури в приймаючих країнах.

2. Формування глобальних ланцюгів постачання, що об'єднують виробничі процеси на різних континентах, зменшуючи значущість національних кордонів.

3. Сприяння регіональній інтеграції, оскільки багато ТНК активно підтримують створення єдиних ринків, таких як ЄС чи USMCA, для спрощення торгівлі й руху капіталу.

ТНК також відіграють важливу роль у стандартизації бізнес-процесів і споживчих практик, формуючи єдиний глобальний економічний і культурний простір.

Попри позитивні аспекти, присутність ТНК може становити виклик для економічного та політичного суверенітету держав:

Транснаціональні корпорації можуть вказувати економічний тиск на країну, що приймає. Уряди часто змушені надавати податкові пільги чи змінювати законодавство, щоб утримати присутність ТНК на своїй території, що послаблює регуляторну автономію.

Через лобістські механізми ТНК можуть впливати на формування політики, зокрема екологічної, трудової та інвестиційної.

Значна частина доходів ТНК часто репатріюється до країни походження, залишаючи мінімальні податкові надходження для приймальних країн, особливо у випадку використання офшорних схем.

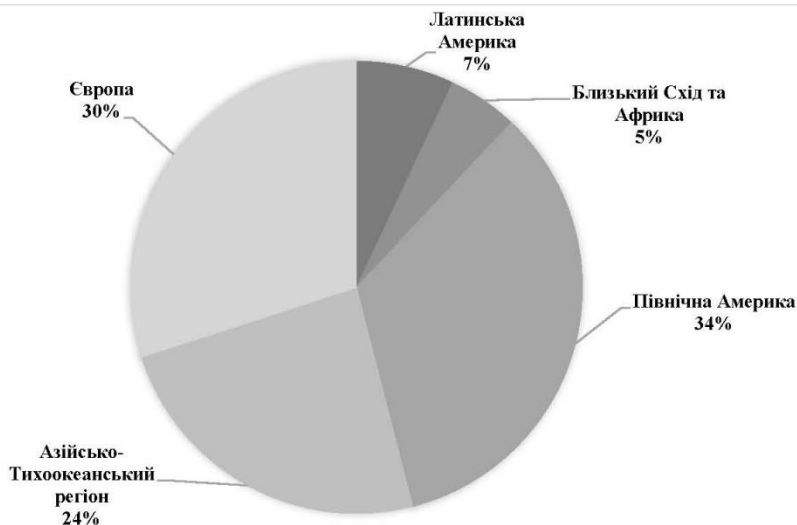


Рис. 1. Частка світових доходів транснаціональних корпорацій
Джерело [1]

Діаграма демонструє, що найбільшу частку світових доходів транснаціональні корпорації отримують у Північній Америці (34%) та Європі (30%), що свідчить про високу концентрацію економічної потужності та споживчого попиту в цих регіонах. Водночас значна частка доходів припадає на Азійсько-Тихоокеанський регіон (24%), що підкреслює висхідне значення Азії в глобальній економіці та активну експансію ТНК на ці ринки. Нижчі показники Латинської Америки (7%) та Близького Сходу й Африки (5%) вказують на менш розвинену інфраструктуру, політичні ризики або обмежену купівельну спроможність населення, що стримує економічну активність ТНК у цих регіонах. Такий розподіл доходів відображає нерівномірність інтеграції різних частин світу у глобальну економіку та водночас вказує на потенційні зони зростання для майбутнього розширення ТНК.

Ці процеси актуалізують потребу в нових підходах до захисту державних інтересів у глобалізованому світі. У країнах Африки, Латинської Америки та Південно-Східної Азії спостерігається висока залежність від діяльності ТНК, що проявляється у вразливості до змін зовнішньої кон'юнктури. Наприклад, у Нігерії нафтові корпорації часто мають більший вплив на екологічну політику, ніж місцеві органи влади. В той самий час країни Європейського Союзу демонструють вищу здатність до інтеграції ТНК у національну економіку з одночасним збереженням суверенітету через спільні нормативні механізми.

Транснаціональні корпорації відіграють ключову роль у процесах глобалізації, виступаючи потужними рушіями міжнародної економічної інтеграції. Їхня діяльність сприяє активному переміщенню капіталу, технологій, товарів, послуг і трудових ресурсів через національні кордони, що веде до зростання взаємозалежності економік світу. Водночас посилення впливу ТНК супроводжується трансформацією національного суверенітету, оскільки держави змушені адаптувати свої політики до вимог глобального ринку та інтересів великих корпорацій. Це часто проявляється у зміні пріоритетів державного регулювання, послабленні контролю над стратегічними секторами економіки та обмеженні автономії у прийнятті рішень. Таким чином, сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується не лише розширенням інтеграційних зв'язків, а й викликами для держав у збереженні свого суверенітету в умовах домінування транснаціонального капіталу. Ефективна взаємодія можлива лише за умови посилення регіонального співробітництва, створення справедливих міжнародних норм і прозорих механізмів корпоративної відповідальності.

Література:

1. OECD. Guidelines for Multinational Enterprises 2023. Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/>
2. Войтко С. В., Гавриш О. А., Корогодова О. О., Мосеєнко Т. Є. Транснаціональні корпорації : навчальний посібник. Київ, 2016. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/443e7402-6c8f-4f78-9d3d-d89f9c0cfab2/content>
3. Дудкін О. В. Транснаціональні корпорації у глобальній економіці: сучасні тенденції та вплив на країни, що розвиваються *Економіка і держава*. 2020 № 11. С. 18–24.
4. Звіт про світові інвестиції 2024: сприяння інвестиціям і цифровий уряд. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2024_en.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-59>

КОРПОРАТИВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Ядвіжина А. О.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського рівня)

за спеціальністю 073 – Менеджмент

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Каламан О. Б.***

докторка економічних наук, доцент,

професор кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У сучасному світі корпоративна ідентичність стає найважливішим інструментом стратегічного управління, особливо в умовах високої конкуренції та цифровізації економіки. Це набір характеристик, які роблять організацію унікальною, формують її внутрішню культуру та визначають, як її сприймають клієнти, партнери та широка громадськість.

У науковій та практичній літературі стратегічне управління визначається як система управління, орієнтована на визначення та досягнення цілей. Йдеться не лише про планування, а про цілий комплекс управ-

лінських підходів, які охоплюють розробку місії, формулювання стратегічних цілей, аналіз ресурсів, побудову моделей поведінки, моні-

торинг виконання та постійну адаптацію. Стратегічне управління слугує сполучною ланкою між аналізом, корпоративними цінностями та операційною діяльністю. Увага приділяється не лише поточним результатам, а й сталому розвитку компанії в майбутньому [1].

Стратегічне управління також спрямоване на досягнення довгострокових цілей організації. Фірмова ідентичність відіграє важливу роль у цьому процесі, забезпечуючи цілісність бренду, узгодженість цілей та управління змінами.

Фірмова ідентичність, особливо важлива в банківському секторі, де рівень довіри та стабільність іміджу відіграють фундаментальну роль у функціонуванні та розвитку. Прикладом успішної реалізації концепції корпоративної ідентичності можна вважати діяльність АТ КБ «ПриватБанк», одного з найбільших банків України.

АТ КБ «ПриватБанк» активно розвиває свою корпоративну ідентичність, інтегруючи її у стратегічне управління. Ключовими елементами ідентичності банку є цінності та місія, корпоративна культура та візуальні елементи. Ці елементи сприяють зміцненню позицій банку на ринку та підвищенню лояльності клієнтів [5].

Фірмовий стиль включає не лише візуальні елементи, такі як логотип, корпоративні кольори та стиль комунікації, але й глибші аспекти, такі як місія, цінності, філософія управління, принципи взаємодії з клієнтами та корпоративна культура. У контексті стратегічного управління він слугує основою для формулювання стратегії, координації дій різних відділів та адаптації до зовнішніх змін. Маючи стабільну та чітко визначену ідентичність, організація може бути єдиним вектором розвитку, що особливо важливо під час реалізації довгострокових планів [3].

АТ КБ «ПриватБанк» успішно використовує корпоративну ідентичність як інструмент стратегічного управління. Його корпоративна філософія базується на принципах прозорості, інновацій та клієнтоорієнтації. Ці принципи відображаються як у стратегічних рішеннях банку, так і в повсякденній діяльності його співробітників. Наприклад, впровадження передових цифрових послуг та розвиток мобільного банкінгу відповідають місії банку бути технологічним лідером та зробити банківські послуги максимально доступними та зручними для кожного клієнта. Водночас, внутрішня комунікація, стиль управління персоналом та корпоративна культура також орієнтовані на цінності відкритості, відповідальності та професійного зростання [5].

Наявність чіткої корпоративної ідентичності допомагає підвищити ефективність стратегічного управління. Перш за все, це дозволяє будувати міцні стосунки з клієнтами, створюючи сталий та привабливий імідж бренду. По-друге, ідентичність оптимізує внутрішні процеси, оскільки співробітники краще розуміють цілі та цінності організації, що сприяє

їхній залученості та відповідальності. По-третє, в умовах трансформації, кризи або зміни ринкових умов фірмовий стиль слугує опорою, дозволяючи зберігати стабільність та адаптуватися до нових викликів, не втрачаючи ключових орієнтирів [3].

Крім того, корпоративний стиль відіграє важливу роль в управлінні брендом. Узгодженість зі стратегічними цілями та корпоративною культурою робить бренд більш послідовним та впізнаваним. У випадку з АТ КБ «ПриватБанк», корпоративний стиль, поведінка в ЗМІ, стандарти обслуговування та підхід до інновацій формують унікальний, логічний та привабливий імідж, що сприяє зростанню лояльності клієнтів та зміцненню позицій компанії на ринку. Це особливо важливо для державних та системно важливих банків, для яких стабільність та довіра є критично важливими факторами успіху.

На етапі контролю та коригування стратегічне управління АТ КБ «ПриватБанк» також базується на ідентичності. Наприклад, якщо банк впроваджує нову цифрову платформу, він оцінює не лише її технічну ефективність, але й відповідність очікуванням клієнтів, сприйняття бренду та загальний користувацький досвід. Якщо сприйняття бренду не змінюється, це ознака того, що вам потрібно змінити свій підхід. Таким чином, фірмовий стиль стає не лише відправною точкою, а й критерієм успіху стратегії.

Сучасні дослідження в галузі управління бізнесом підтверджують, що найбільш стійкими та успішними організаціями є ті, які не просто будують стратегії, а формують їх на основі глибоко усвідомленої та послідовно комунікативної корпоративної ідентичності. У цьому контексті стратегічне управління та ідентичність є двома взаємодоповнюючими компонентами, що забезпечують цілісність, гнучкість та конкурентоспроможність організації в довгостроковій перспективі [2].

Корпоративний стиль також відіграє ключову роль у стратегічному управлінні ПриватБанком. Це забезпечує координацію внутрішніх процесів та зовнішнього іміджу, сприяє зміцненню довіри клієнтів та партнерів, а також підвищує ефективність діяльності банку. Розробка та підтримка сильної корпоративної ідентичності є важливою для успішного функціонування та зростання організації в сучасній економіці.

Таким чином, фірмовий стиль – це не просто зовнішня оболонка компанії, а стратегічний актив, від якого залежить її конкурентоспроможність, стійкість та здатність досягати своїх цілей. Приклад ПриватБанку наочно демонструє, як продумана та інтегрована корпоративна ідентичність сприяє формуванню ефективного стратегічного управління, забезпечуючи не лише стабільність, а й динамічний розвиток організації в умовах сучасного ринку. Успіх банку в цифровій трансформації, зростання довіри споживачів та стабільна присутність на ринку

є результатом такого системного підходу. Ідентичність АТ КБ «ПриватБанк» послідовно доноситься через його місію, візуальний стиль, стандарти обслуговування та корпоративну поведінку, що забезпечує узгодженість дій на всіх рівнях управління [5].

На завершення слід наголосити, що фірмовий стиль – це не просто маркетинговий чи іміджевий інструмент, а фундаментальний елемент стратегічного управління, який має прямий вплив на довгострокову ефективність організації. Це створює стабільну основу для внутрішніх процесів, допомагає узгодити стратегічні цілі з корпоративними цінностями, зміцнює корпоративну культуру та встановлює стандарти поведінки як для співробітників, так і для зовнішньої взаємодії. Крім того, у сучасному динамічному та невизначеному світі чітко визначена та стійка корпоративна ідентичність дозволяє організаціям легше долати кризи, зміцнювати зв'язки з ключовими аудиторіями та зберігати стратегічний фокус навіть у неспокійні часи. ПриватБанк демонструє, як опора на ідентичність не лише допомагає впроваджувати поточні стратегії, але й буде довгострокову репутацію, що базується на довірі, інноваціях та соціальній відповідальності.

Література:

1. Muller M. V., Korniienko M. V. The system of corporate identity visual elements while forming the company's image. *Економіка і регіон*. 2019. № 1(72). С. 101–107. DOI: 10.26906/eip.2019.1(72).1443/
2. Пап В. В. Сучасний стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Бізнес Інформ*. 2013. № 6. С. 160–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_6_27 (дата звернення: 19.05.2025).
3. Гречан А. П., Шатіло О. В. Передумови застосування стратегічного управління на сучасних підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. 2020. № 55. С. 90–96. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.1\(55\).90-96](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2020.1(55).90-96)
4. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / за заг. ред. Бутка М. П. [М. П. Бутко, М. Ю. Дітковська, С. М. Задорожна та ін.]. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 376 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Butko_Mykola/Stratehichnyi_menedzhment.pdf (дата звернення: 19.05.2025).
5. ПриватБанк – офіційний сайт. URL: <https://privatbank.ua> (дата звернення: 19.05.2025).

НАПРЯМ 3. ФІЛОЛОГІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-60>

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ СОЦМЕРЕЖАХ: МЕМИ, СЛЕНГ, АКРОНІМИ

Безносюк Ю. П.

*викладач кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Грушецька А. Ю.

*викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У XXI столітті інтернет став провідним середовищем для обміну інформацією, комунікації та самовираження. Однією з найяскравіших ознак нової цифрової доби є активне використання соціальних мереж, таких як Facebook, X, Instagram, TikTok, Reddit та інші, де комунікація набуває специфічних мовних форм. Соціальні мережі не лише трансформують спосіб передачі повідомлень, а й стимулюють розвиток нових лінгвістичних явищ, зокрема появу інтернет-сленгу, популяризацію мемів та широке використання акронімів [3, с. 15].

Ці мовні елементи становлять унікальний пласт сучасної англійської мови, який вимагає окремого лінгвістичного аналізу. Їхнє використання визначається прагненням до лаконічності, емоційності, неформальності, а також до створення групової ідентичності в межах цифрових спільнот. Дослідження таких мовних особливостей дозволяє краще зрозуміти механізми функціонування мови в інтернет-дискурсі та її вплив на міжособистісну взаємодію.

Поняття «мем» увійшло в обіг завдяки Річарду Докінзу, який у своїй праці «The Selfish Gene» (1976) описав мем як одиницю культурної інформації, що передається від людини до людини. В інтернет-контексті мему – це візуально-текстові повідомлення, які швидко поширюються, повторюються з варіаціями та відображають актуальні соціальні, політичні, культурні явища.

З мовної точки зору, меми використовують:

- Інтертекстуальність – посилання на відомі образи, фрази, фільми, події.

- Сленг та акроніми – для створення лаконічного, зрозумілого меседжу.

- Гумор, іронію, сарказм – основні прагматичні засоби впливу [2, с. 20].

Як приклад можна навести сучасний тренд:

«No one:

Absolutely no one:

Me at 3AM: Let's reorganize the entire room».

Цей мем створює комічний ефект через граматичну незавершеність та очікуваний контраст із несподіваним завершенням.

Меми формують власний лексикон, збагачуючи англійську мову новими значеннями та конотаціями, нерідко впливаючи на мову за межами інтернету.

Інтернет-сленг – це сукупність нестандартних, переважно молодіжних лексичних одиниць, що виникають і функціонують у віртуальному середовищі. Його особливість полягає в тому, що він є живим, змінним, динамічним. Нові слова можуть швидко входити в ужиток і так само швидко зникати.

Типами інтернет-сленгу є неологізми: cringe, yeet, simp, finsta; семантичне переосмислення: tea (у значенні «плітки», «інформація»); фразеологізми: spill the tea, lowkey hate it, on fleek [1, с. 26].

Сленг має певні функції, такі як експресивність; побудова групової приналежності; стислість та зручність у спілкуванні; демонстрація «включеності» в тренди.

Сленг віддзеркалює актуальні соціальні явища, зокрема фемінізм, толерантність, моду, поп-культуру. Він також часто пов'язаний із конкретними субкультурами: геймерською, фанатською, технокультурною.

Ще одну чисельну й активно вживану категорію лексичних одиниць становлять інтернет-акроніми та скорочення, які вже давно вийшли за межі суто онлайн-спілкування. Багато з них увійшли до офіційних словників, зокрема до «Oxford English Dictionary» [5]. Прикладами таких загальноновживаних скорочень є: LOL (laughing out loud), IMHO (in my humble opinion), TMI (too much information) та BFF (best friends forever).

Окрім цього, існує велика кількість абrevіатур, які здебільшого функціонують виключно у віртуальному просторі. До них належать, зокрема: PLS/PLZ, RSN (real soon now), SMT (sorry), WKND (weekend), GF/BF (girlfriend/boyfriend), GN/HAGN (good night/have a good night), COS/CUZ (because), CUL8R (call you later/see you later), CUL (see you later), CIAO (goodbye).

У цьому розряді також широко представлені скорочення, що використовують цифри й символи як заміники частин слів або цілих слів з метою пришвидшення спілкування. Наприклад: & = and, 0 = nothing, 2 = two, to, too, 2DAY = today, 2MORO/2MROW = tomorrow, 2U = to you, 4U = for you, 4E = forever, D8 = date.

Ці мовні скорочення стали важливою частиною цифрового лексикону, що відображає прагнення користувачів до максимальної лаконічності, швидкості та зручності в комунікації.

Усі перелічені мовні явища – меми, сленг і акроніми – не є випадковими чи хаотичними елементами онлайн-комунікації. Вони формуються відповідно до певних комунікативних потреб і виконують низку важливих функцій, які забезпечують ефективність і динамічність мовленнєвої взаємодії в цифровому середовищі.

По-перше, експресивна функція є однією з ключових. Завдяки мемам, сленговим виразам або навіть акронімам, користувачі здатні передати свій емоційний стан, ставлення до подій чи співрозмовника. Наприклад, вживання мемів із саркастичним підтекстом або акроніма «LOL» сигналізує про іронію, гумор або захоплення. Така форма мовлення надає емоційного забарвлення спілкуванню, що особливо важливо в умовах письмової онлайн-комунікації, де відсутня невербальна складова.

По-друге, ідентифікаційна функція проявляється в тому, що специфічні мовні одиниці маркують приналежність до певної групи або спільноти. Наприклад, у середовищі геймерів поширені вирази типу «GG» (good game), «noob», «grind», які є зрозумілими для членів цієї спільноти, але можуть бути незрозумілими для сторонніх. Так само фанати конкретного серіалу чи музичного гурту можуть створювати й вживати власні меми або скорочення, що функціонують як своєрідні маркери свого серед своїх.

По-третє, інформаційна функція проявляється у здатності цих мовних засобів швидко і стисло передавати повідомлення. Сленг дозволяє замінити довгі фрази короткими, але місткими виразами, а акроніми є зручним способом економії часу під час листування. Мем, у свою чергу, часто є візуальною формою стиснення складних ситуацій або соціальних явищ до легко впізнаваного образу з коротким підписом.

Естетична або творча функція виражається в тому, що користувачі соціальних мереж активно експериментують з мовою, створюючи оригінальні форми, гумористичні конструкції, несподівані поєднання слів і зображень. Це стимулює креативність і сприяє формуванню нових мовних трендів. Наприклад, поява нових мемів або акронімів часто є результатом колективного творчого процесу в онлайн-спільнотах, де іронія, гра слів та культурні алюзії використовуються як інструменти комунікації [4, с. 45].

Ці елементи також часто використовуються у меметичному перекладі, адаптації контенту з однієї мови в іншу, і потребують від перекладача глибокого розуміння культурного контексту.

Основні труднощі у вивченні мовних особливостей комунікації в англomовних соціальних мережах зумовлені низкою факторів. Насамперед, це постійна еволюція термінів, які виникають, змінюються або зникають у надзвичайно динамічному темпі. Лексика, яка ще вчора була актуальною, вже сьогодні може вважатися застарілою або втратити своє первинне значення. Це ускладнює процес фіксації матеріалу для аналізу та створення систематизованих словників або досліджень. Також великою перешкодою є відсутність фіксованої мовної норми. Мова соціальних мереж функціонує переважно у неформальному реєстрі, що допускає велику варіативність написання, скорочень, орфографічних відхилень, а також креативне маніпулювання граматиною та синтаксисом.

Крім того, важливою особливістю є тісний взаємозв'язок візуального та текстового компонентів – значення повідомлення часто залежить не лише від слів, але й від зображень, гіфок, емодзі, які супроводжують його. Це створює додаткові складнощі в інтерпретації, особливо для тих, хто не належить до певної онлайн-спільноти або культурного середовища.

Література:

1. Ніколаєва Т. М. Лексико-семантичні аспекти мови соціальних мереж. Закарпатські філологічні студії : науковий журнал / голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. Вип. 9. С. 96–101.
2. Пилипей Ю. А. Сленг, його етапи розвитку та місце в сучасному світі. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. Ун-ту. Сер. Філологія*. Одеса, 2018. № 36. Т. 1. С. 112–114.
3. Сеньків О. М., Летнянка О. І. Неологізми-скорочення в англomовних версіях міжнародних соцмереж. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/6/95.pdf>
4. Zote J. 130 Most Important Social Media Acronyms and Slang You Should Know. Sprout Blog. URL: <https://sproutsocial.com>
5. Oxford Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>

**ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖГАЛУЗЕВУ
ТА ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВУ ОМОНІМІЮ
В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ**

Бережна О. О.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Одним з актуальних завдань сучасної лінгвістики є вивчення терміносистем у межах конкретної сфери людської діяльності. Особливу увагу науковці фокусують на систематизації й удосконаленні терміносистем окремих галузей, оскільки саме в науковій мові різних галузей активно породжуються нові та переосмислюються старі поняття, найбільш яскраво реалізуються міжмовні контакти і живі процеси формування термінів

У сучасній лінгвістиці вдосконалюються наукові підходи до вивчення омонімії на матеріалі різних термінологічних підсистем, виявляються диференційні ознаки цих лексичних одиниць. Проте, незважаючи на значні досягнення в дослідженні проблеми омонімії в сучасній лінгвістиці (М. Кочерган, Ю. Грибінник, Я. Тагільцева та інші), немає єдиного загальноприйнятого визначення та розуміння цього явища [1, с. 124–125].

Загальновизнаним є той факт, що омонімія – це незмінна універсалья, тому присутність омонімів у мові є абсолютною та закономірною. Саме цей факт визначає одну з основних проблем, що можуть виникнути під час перекладу науково-технічних текстів, адже лексичні елементи є тотожними за своєю формою, але різняться за своїми значеннями. Це явище пояснюється тим, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантична форма словотворення: наявним формам слова надається інше конкретне значення. Незалежно від того, яким є термін – багатокомпонентним сполученням чи виступає як термін-слово-сполучення або термін-слово, омонімія поширюється на кожен з них, і кожен перекладач так чи інакше зустрічає це явище у процесі роботи [2, с. 127].

Традиційно омонімію поділяють на два типи – міжгалузеву та внутрішньогалузеву.

У міжгалузевій омонімії за термінами закріплені різні дефініції, бо вони використовуються в різних термінологічних системах. У внутрішньогалузевій омонімії одна і та ж форма слова має різні значення в одній і тій самій термінологічній системі. [2, с. 128]. Міжгалузева омонімія –

це терміни однієї області значення, які піддалися переосмисленню і ввійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузевої омонімії характерні, по крайній мірі, дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні бути закріплені різні дефініції, і ці терміни функціонують в різних термінологічних системах. Наприклад, термін *finish* (від лат. «*finis*») має такі значення: у техніці – «обробка, поліровка, чистова обробка», у текстильній промисловості – «апретур, чистота поверхні», у сільському господарстві – «фініш, остання фаза відгодовування», у спорті – «фініш, завершення змагання», в комп'ютерній галузі – «кінець, строк закінчення роботи, доведення до кінцевого вигляду ПО, що проектується» [4].

У мові науки і техніки особливо поширена омонімія термінів через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення. Так, наприклад, слово *leader* (один з міжгалузевих термінів) у політиці позначає «лідера, керівника, голову», у військовій лексиці – «генерала, полководця, командира», у спорті – «спортсмена, який веде біг, перегони», у фізиці має значення «іскровий або грозовий розряд, лідер», у кінематографії – «зарядка ділянки кіноплівки, зарядний кінець кінострічки» або «провідний актор» чи «головна роль», у музиці – «концертмейстер, диригент, капельмейстер чи регент хору», у кібернетиці – «початок масиву», у слюсарній справі – «ходовий гвинт», у геодезії – «попередній мершак», у гірничій справі – «направляюча стріла копра», у політології – «провідник, керівник», у поліграфії – «пунктир, пунктирна лінія», у ботаніці – «головна гілка», у сільському господарстві – «основний сорт», у медицині – «сухожилля», тощо [4].

Зрозуміло, що значною мірою характер значення таких омонімічних термінів визначається належністю оригіналу до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак, перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором значення омонімічного терміну із суміжної галузі науки або техніки. Так медичний термін *debris*, який має два значення: одне ширше, загально медичне («чужорідна речовина»), а інше – вузьке, стоматологічне («зубний наліт») [4]. При перекладі тексту зі стоматології можливий неправильний переклад даного терміну у тому випадку, коли він вжитий у тексті, що перекладається у широкому значенні, а вузький чи широкий контекст не дозволяють визначити, у якому із зазначених значень вжитий цей термін. Таким чином, правильне тлумачення терміна залежить від його контексту та сфери застосування, оскільки один і той самий термін може мати різні значення в різних галузях науки і техніки. Точне визначення значення терміна можливе лише за умови аналізу тематики тексту оригіналу, його предметної області та специфіки використання

термінології в конкретній дисципліні. Це особливо важливо при перекладі спеціалізованих текстів, де неврахування галузевого контексту може призвести до помилок у розумінні й передачі змісту [3, с. 4]. Досить часто зустрічається й внутрішньогалузева омонімія термінів, якій характерна одна й та ж форма слова, що має різні значення в межах тієї ж самої галузі науки чи техніки. Так, у авіаційній промисловості термін *air engine* вживається у значенні «пневматичний двигун», *air-chamber diesel engine* – «повітряно-камерний двигун», *(air) ram-jet- engine* – «прямоточний повітряно-реактивний двигун», *side-by-side (air) engine* – «двигун з паралельно розміщеними циліндрами», *(air) twin engine* – «двигун з V-подібним розміщенням циліндрів, дворядний двигун», *(air) arrow engine* – «двигун з W-подібним розміщенням циліндрів» [4; 5].

Крім зазначеного виду омонімії термінів, коли одне значення терміну ширше іншого, існують ще й інші види термінологічної омонімії. Йдеться про суто терміни, які не мають загальноновживаних лексичних відповідників. Один з таких видів термінологічної омонімії – це коли одна й та ж форма слова (тобто, терміну) має різне значення у різних галузях науки. Наприклад, *core* в терміносистемі гірничої справи має значення «клиновий вруб», в ядерній енергетиці – «активна зона (реактору)», у геодезії – «кern, колонка (проба ґрунту, породи)», у металургії – «стрижень», у виробництві паперу – «накатний патрон», у геології – «нуклеус» (основна зона накопичення) [4; 5]. Другий вид термінологічної омонімії виділяють у тому випадку, коли одна й та ж форма слова має різні значення в різних підгалузях суміжних галузей науки або техніки. Так, *core* в електриці – «жила кабелю», в енергетиці – «ротор двигуна». Не менш важливим є вид термінологічної омонімії, коли одна й та ж форма має різні значення у різних підгалузях однієї й тієї ж галузі: у металургії *green core* означає «сирий стрижень», *a mould core* – «ливарний стрижень» [4; 5]. І останнім можна відмітити вид омонімії, у якому одна й та ж форма слова має різні значення в межах однієї підгалузі. Наприклад, у ядерній фізиці *one-pass core* має значення «прямоточна активна зона», а у ядерній енергетиці *two-pass core* означає «двоходовий стрижень» [4; 5]. Зрозуміло, що вибір точного перекладного відповідника омонімічних термінів визначається конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором.

Отже, зацікавленість у вивченні омонімів, їх походженні та розвитку в окремих мовах, в сім'ях і групах споріднених мов, то розгорталася, то затухала, але ніколи не зникала повністю. Це пояснюється тим, що поява омонімії багатоаспектна і потребує всебічного мовного аналізу. Переклад термінів – дуже відповідальне завдання для перекладача. Незважаючи на поширення зв'язків між народами на планеті,

використання все більш ефективних засобів комунікації і пов'язане з цим взаєморозуміння культур, перекладач повинен рахуватися з тим, що кожна мова розвивається самостійно: в ній діють власні мовні реалії, закріплені культурно-історичні реалії, з'являються нові реалії, які ще не мають еквівалентів на момент перекладу іншими мовами.

Література:

1. Литвинко О. А. Омонімія в сучасній англійській термінологічній підсистемі насособудування. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2021. № 1. С. 124–128. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/1246> (дата звернення 7.05.2025).
2. Синельникова І. С. Особливості перекладу англомовних багатозначних та омонімічних термінів підмови птахівництва українською мовою. *Південний архів (філологічні науки)*. 2021. № 86. С. 126–130.
3. Рудоман О. А., Кравчина Т. В., Школяр Н. В. Особливості та складнощі перекладу англомовної професійної термінології інженерної галузі українською мовою. *Академічні візії*. 2025. Випуск 41. С. 1–8.
4. ABBYY Lingvo-online. URL: <https://www.lingvo.ua>
5. Dictionary of Contemporary English. Harlow : Longman, 2003. P. 1950.

ОКУПАЦІЙНИЙ ЩОДЕННИК ВОЛОДИМИРА ВАКУЛЕНКА У КОНТЕКСТІ ЩОДЕННИКОВОГО ДИСКУРСУ

Герасименко Н. В.

*кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу української літератури XX ст.
та сучасного літературного процесу
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Кулінська Я. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

У часи суспільних зламів і потрясінь, а війна, безперечно, є саме таким явищем, жанри документальної літератури стають особливо затребуваними. Щоденник – не виняток, після початку російської агресії на Донбасі свої записи залишили чимало українців: бійців, капеланів, волонтерів та ін. Та справжній бум жанру почався після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року – у результаті з'явилися десятки нових імен, нових книжок, і нових жанрових різновидів, серед них і щоденник з окупації Володимира Вакуленка.

Та попри велику кількість таких видань і нагальну потребу в їхньому опрацюванні, масштабного наукового інтересу для літературознавців вони досі не становлять. Проблематику та жанрово-стильові аспекти щоденникового жанру епізодично порушували в своїх статтях переважно дослідники воєнної літератури, є такі матеріали і в нашому доробку [4, 5, 6, 11]. Однак, як бачимо, цих студій відверто замало: жанр сучасного і особливо воєнного щоденника потребує системного й комплексного вивчення. Тож проблема нашої наукової розвідки – актуальна, гостра й на часі.

Мета нашої роботи – дослідити «Щоденник окупації» В. Вакуленка, визначити особливості подання інформації у записах і з'ясувати їхню специфіку задля подальшого аналізу такого щоденникового підтипу в контексті загальних досліджень жанру.

Теоретичну й методологічну основи нашої наукової розвідки становлять праці Тетяни Бовсунівської [1], Олександра Галича [3] та ін. Також використано результати студій літературознавців-дослідників сучасного літпроцесу, і зокрема, воєнної прози – Людмили Тарнашинської [9], Марини Рябченко [8] Оксани Пухонської [7] та ін.

Основним літературознавчими методами нашого дослідження є передовсім історико-біографічний: завдяки йому опрацьовуватимемо щоденникові тексти, оскільки саме в них відображені й закарбовані епізоди авторської біографії; а також – порівняльно-типологічний та зіставний, щоби визначити та порівняти схожість/відмінність цього щоденникового тексту з іншими.

У «Літературознавчому словнику-довіднику» під редакцією Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка щоденник пояснюється як «літературно-побутовий жанр, фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка щойно сталася» [10, с. 745].

Відома літературознавиця Т. Бовсунівська визначає його як «форму оповіді, що ведеться від першої особи у вигляді щоденних записів, від вузько документальних, завдання яких – фіксація поточних справ, до таких, що наближаються до літературного висловлювання» [1].

Наведеними визначеннями ми послуговуватимемося в нашому дослідженні, як такими, що найточніше відбивають суть досліджуваного явища

У щоденнику Володимира Вакуленка (2024) «Я перетворююся...» лише тридцять шість сторінок. Нерівний почерк, багато закреслень, червоні й чорні чорнила.

Нотатки починаються останніми днями лютого 2022 року: уже відбулося повномасштабне вторгнення, і ці кілька днів – загальні роздуми письменника про війну, що суне Україною і наближається безпосередньо до його дому. Та вже 7-го березня у село Капитолівку на Харківщині, де жив письменник, зайшли російські війська, і зміст та характер нотаток кардинально змінюються: починається фіксація нової реальності – життя на окупаційній території, створення загарбниками штучного гетто для місцевого населення. Автор нотує все, що бачить – рух ворожих колон із триколорами, методи ведення війни і поведінку ворога на захопленій землі: «ворожі літаки касетними та вакуумними бомбами бомбардували рідне місто, і що характерно: саме житлові квартали. Неподалік рідного села чотири будинки, як ніколи й не було – лише велика вирва та цегла, передроблена в дрібне каміння. По дорозі рясніли уламки бомб, обірвані дроти, купа різного передробленого мотлоху...» [2, с. 41]. У середмісті відкрилися вже нові «краєвиди» нічних бомбардувань. Різними математичними фігурами ледь не перегнулося навпіл броньоване скло банку, решту скляних вікон деякі господарі затуляли шматком заліза,

пластику чи дерева. Ялини в центральному парку ніби по голці хтось пообскубував, деякі дерева від вибухів до половини зрізало. Школа 140-річної давності стояла запустіла, обідрана, без скла і часом без рам. Поруч з нею стояли автівки: деяким пощастило, деякі сплющило до самих сидінь...» [2, с. 42]. У продуктовий супермаркет було вцілено саме в zenіт, у п'ятиповерхівці над ним не лишилося жодного живого скла і навіть подекуди рам...ворог під час бомбардувань зніс повністю вул. Українську, а за офіційними даними, загинуло 8 дорослих та 3-є дітей» [2, с. 43]. І письменницькі висновки: навряд, щоб окупант не знав назви вулиці й цілив у неї навання – це спроба імперії знищити українську ідентичність.

До ведення щоденника Вакуленко ставиться дуже відповідально: записує події чи думки майже щоденно, записи – чітко-датовані й від першої особи; здебільшого це фіксація нових реалій, тобто усі вони стосуються теперішнього часу і війни. За змістом записи також поділяються на дві площини – побутова: розповіді про виживання людей в умовах, коли нема світла, газу, зв'язку, про мародерство – і окупантів, і своїх місцевих тощо; і ментальній – тут здебільшого міркування, присвячені морально-етичним нормам поведінки: приміром, як сталося, що ті, хто ще донедавна були позірними патріотами, перетворилися зі власної волі на колаборантів, як сусідка провокує на відвертості у присутності російських солдатів, як закопують вишиванки на городі, як хутко поширилася проституція серед юних дівчат тощо. Характер записів – спонтанний, літературне редагування відсутнє, також є діалогічність, але водночас і невизначеність, неконкретність адресата – тобто щоденник для всіх і для кожного, у нотатках багато особистого, інтимного, сімейних подробиць, наприклад, про аутизм сина, про лікування, кілька разів зацентовано «у малого, нікого крім мене нема», «залишився через сина» та інші деталі приватного життя.

Останній запис – 21 березня 2022 року. 24 березня по В. Вакуленка прийшли росіяни і забрали назавжди.

Як бачимо, усі записи письменника в щоденнику «Я перетворююсь...» – це фіксація фактів очевидцем, про які не знають, а отже, й не розкажуть достовірно ті, хто не пережив російську окупацію; документ, що викриває суть рашизму і його політику на завойованих, хай і тимчасово, землях; зрештою – це важливі свідчення для міжнародного трибуналу: «Сьогодні десятий день окупації. Розумію, що ці рукописи потраплять до рук ФСБ, яке має прийти після рашистської дивізії «Z», ось тільки закінчатся бої, але все ж розраховую їх передати в разі довготривалої окупації в руки міжнародних організацій, а вони за правилами міжнародних спільнот, будуть» [2, с. 19].

Література:

1. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. С. 438.
2. Вакуленко В. «Я перетворююсь...» Щоденник окупації. Харків : Віват, 2024. 192 с.
3. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть : специфіка, генеза, перспективи : монографія. Луганськ : Знання. 246 с.
4. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза : жанрово-стильова типологія. *Слово і Час*. 2023. № 3. С. 35–49.
5. Герасименко Н., Кулінська Я. Візія війни у дитячих щоденниках (на матеріалі маріупольських текстів). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Київ, 2024. Т. 35(74). № 1. С. 46–51.
6. Герасименко Н., Кулінська Я. Жіночий воєнний щоденник : проблематика, жанрові особливості. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2024. Вип. 33. Т. 2. С. 159–165.
7. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 304 с.
8. Рябченко М. Екстремальні свідчення в сучасній літературі : особливості художньо-документальних наративів полонених в Криму та на Сході України. *Nalnowsza slowianska literatura i kultura popularna*. 2019. С. 37–45.
9. Тарнашинська Л. Україна в огні. Війна 2022 крізь призму Довженка : 100 днів протистояння. Київ : Смолоскип, 2023. 168 с.
10. Щоденник. *Літературознавчий словник-довідник* / упоряд. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : ВЦ «Академія», 1997. С. 745 с.
11. Kulinska Y., Gerasimenko N., Koval O., Redkina O. Diary in modern Ukrainian literature : varieties of the genre. *Linguistics and Culture Review*. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1546> (дата звертання: 09.05.25).

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ В РОМАНІ ХАЛЕДА ГОССЕЙНІ «І ГОРИ ВІДПОВІЛИ ЛУНОЮ»

Гетман Ю. С.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Халед Госсейні – сучасний американський письменник афганського походження, чия творчість вирізняється глибоким психологізмом, емпатією до персонажів і здатністю передати складну історію країни через долі окремих людей.

У своєму третьому романі «І гори відповіли луною» (And the Mountains Echoed, 2013) він досліджує теми родинної розлуки, травм поколінь і моральної відповідальності. Особливо важливу роль у творі відіграють жіночі персонажі, через яких розкриваються як особистісні, так і соціокультурні виміри існування жінки в Афганістані та за його межами.

Одним із центральних жіночих образів роману є Парі. Батько змушений віддати її бездітній подружній парі в Кабулі. Попри те, що її лінія розвивається фрагментарно, образ Парі є наскрізним і символічним. Утрата братської підтримки розрив із рідним середовищем, життя з нерідною матір'ю формують у ній глибоку внутрішню порожнечу. Цей образ є уособленням дитини, яку позбавили коріння: її досвід свідчить про те, що жінка може мати комфортні зовнішні умови, але внутрішньо залишатися вразливою й самотньою.

Ніла Вахдат, прийомна мати Парі, втілює зовсім інший тип жіночої постаті. Вона вільна у слові, сексуальності та виборі. Її поезія емоційно відверта, іноді провокаційна, вона кидає виклик патріархальним нормам афганського суспільства. Ніла тікає від реальності Афганістану до Парижа, однак її свобода не робить її щасливою: вона замикається в собі, зловживає алкоголем, втрачає зв'язок із прийомною донькою. Госсейні через цей образ показує, що емансипація не завжди означає звільнення від болю, є радше, формою втечі, спробою зберегти себе в умовах, де жінку не сприймають як особистість [1].

У романі чітко простежується наскрізна тема материнства, зокрема небіологічного. Яскравий приклад – Амра, друга дружина Сабура, яка після смерті своєї сестри виховує Парі як рідну дитину. Вона фактично

замінює їй матір. Проте ця жінка вимушено віддає Парі в чужу родину під тиском чоловіка, бідності й обставин. Образ Амри трагічний. Це жінка, яка мусить змиритися з болісною втратою, не маючи права на протест.

Інша сильна жіноча постать – Розія, яка працює в багатій родині. Вона залишає своїх дітей, щоб працювати і забезпечити їм виживання. Її образ є голосом мільйонів жінок, змушених жертвувати материнською присутністю заради фінансової стабільності. Опис того, як вона крадькома телефонує додому, соромлячись свого становища, викликає співчуття й повагу.

Особливе місце займає Таля – молода дівчина, яка виростає в грецькій родині, але має афганське коріння. Її шлях є прикладом нової жінки, яка поєднує в собі співчуття, прагнення допомагати, але також внутрішню свободу. Через її образ Госсейні демонструє можливість нової жіночої ролі, що будується не лише на жертвності, а й на самореалізації.

Кожна жіноча історія в романі є відлунням великої теми, що і відповідає назві твору. Жінки тут не лише матері, сестри, дружини, а й повноправні суб'єкти історії. Вони страждають, борються, зневіряються, приймають важкі рішення, знаходять власний голос. Їхні долі різні, але всіх об'єднує глибина внутрішнього життя й спроба зберегти гідність навіть у безнадійних обставинах.

Особливістю побудови жіночих образів є відсутність однозначності: жінки тут не ідеалізовані, а справжні, суперечливі. Ніла водночас сильна і вразлива, Амра добра, але безсила, Парі загублена, але здатна віднайти себе. Це створює глибоке психологічне тло роману.

Жіночі образи в романі «І гори відповіли луною» є глибокими, складними та символічно навантаженими. Через них автор порушує важливі соціальні теми: самотності, втрати, жертви, материнства, внутрішньої свободи й гідності. Жінки в його романі не лише зазнають страждань, але й виявляють силу, витривалість і людяність. Їхні історії є дзеркалом світу, в якому навіть найменші рішення можуть мати наслідки на покоління вперед.

Література:

1. Hosseini, Khaled. *And the Mountains Echoed*. Riverhead Books, 2013.
2. Stotesbury, John A. Khaled Hosseini's Narratives of Displacement and Trauma. *Nordlit*, no. 34, 2015, pp. 123–138.

SOCIAL ISSUES IN 19TH CENTURY AZERBAIJANI SATIRICAL POETRY

Guluzada S. H.

PhD Student,

Department of the History of Azerbaijani Literature

Baku State University

Baku, Azerbaijan

In 19th-century Azerbaijani literature, satirical poetry emerged as a powerful medium that reflected the moral and cultural life of the people and exposed the flaws of society. The satirical poets of this period-Mirza Alakbar Sabir, Seyid Azim Shirvani, Ashig Alasgar, Baba bey Shakir, and others-opposed social injustice, ignorance, and moral degradation through criticism and irony. Their satirical verses mirrored the realities of the time and played an important role in disseminating ideas of enlightenment.

The 19th-century Azerbaijani literary period is characterized as a time of both national awakening and socio-political change. During this period, the genre of satire held a special place in poetry. Satirical poetry sharply criticized social flaws, injustice, bureaucratic despotism, bribery, and the situation of women and the poor, while also fulfilling a public enlightenment function. This article presents a general overview of social problems in 19th-century Azerbaijani satirical poetry, analyzing the poets' perspectives on the socio-political situation and the social themes reflected in their works. At the end of the 19th and beginning of the 20th centuries, Azerbaijani society was undergoing a transition from a feudal system to capitalist relations. The major social problems of this period-oppression, bribery, low educational levels, the status of women in society, authoritarianism, and injustice-were widely addressed in poetry. Satire emerged as one of the most powerful literary tools used to oppose these problems.

Among the key themes of 19th-century Azerbaijani satirical poetry are oppression and injustice, governmental tyranny and corruption, the social position of women, and the issue of education. Through this genre, poets brought society's problems to the attention of readers and contributed to the elevation of social consciousness.

Some of A. Bakikhanov's narrative poems consist of verse stories and fables. These works, drawing on the themes of classical Near Eastern literature and folk tales, promote high human values and humanistic ideas. The poet, opposing the

arbitrariness of feudal rulers, defends principles such as populism, civil freedom, justice, equality, and democracy in his narrative poems. In this respect, verse stories such as *"The Virtue of Wisdom"*, *"The Word of Truth, The Disappointment of Hope"*, and *"The old Woman and Harun"* are noteworthy". Concluding the narratives, the poet emphasizes the necessity for wise people to govern countries, implicitly commenting on the events of his own time.

In works like *"The King's Abdication"*, *"The Punishment of Action"*, *"The Virtue of Wisdom"*, and *"The Old Woman and Harun"*, A. Bakikhanov criticizes the rulers for turning the fate of the people and state affairs into entertainment. Although the time of the events is not specified and hints are given that they occurred in the past, the author's intention is to present current problems against the backdrop of history. The idea of awakening kings from ignorance and advocating for a just ruler forms the core of *"The Word of Truth"*. The story also criticizes ignorance, arrogance, and self-satisfaction, while praising moral values such as spiritual freedom and devotion to the people. The need to study secular sciences in addition to religious ones is emphasized.

A. Bakikhanov's poems *"The King Beats a Man"*, *"The Arrogant Emir and the Critic"*, and *"The Peasant's Complaint to the King"* reflect the lawlessness and protests of the common people. In *"The Peasant's Complaint to the King"*, the peasant reports that his neighbour's buffalo has destroyed his garden, and the king responds with the "wise" advice: *"Build a fence, so the buffalo doesn't enter your garden"* [1, p. 230], dismissing the complaint. This also illustrates the exposure of negligence. Z. Asgarli comments: *"Through the image of the king, the poet demonstrates the ruling class's indifference to the people; the buffalo symbolizes brute force and destructive violence; the peasant represents the powerless victim. If the aggressor is strong, what use is a fence?"* [2, p. 69].

The poet creates the image of ignorant and impulsive individuals through the metaphor of the buffalo. They destroy everything in their path, cross boundaries, demolish homes, and ravage gardens—breaking public order and creating chaos. The poet boldly describes these people:

*"It charges at a house or garden in its path,
Tramples and destroys all beneath.
Question it, and it replies: I am not afraid—
I am a buffalo, not a man."* [1, p. 229]

Qasim bey Zakir continued the realist tradition in his narrative poems. He used metaphorical language to highlight moral failings in society, distorted family relationships, and the suppression of women's rights. For example, in the story *"On Shameless Dervishes"*, hypocritical individuals who exploit religion and deceive the masses are harshly criticized. The poet sympathetically portrays women and girls, exposing those who degrade them. A similar motif appears in *"The Shameless Dervish and the Virtuous Girl"*.

According to K. Mammadov: “*The poet tells the story first and then summarizes the lesson. Nizami, in contrast, would express his ideas first, then support them with narrative. Zakir does the opposite*” [3, p. 76]. While agreeing with this, it should be noted that Nizami’s narrative poems lack a satirical tone. In contrast, Zakir’s works are deeply satirical in essence. “*Baba bey Shakir (1772–1844) is another poet known for his satirical poems during this era. Unfortunately, scholarly work on him is limited. Neither Mirza Yusif nor Adolf Berge included his work in their collections; Navvab also omitted him. Only Muhammad Agha Muftahidzade mentioned him in Riyaz al-Ashiqin*”. F.Köçərli criticized him but cited only a five-line stanza [4, p. 161]. The limited research may be due to the greater number of existing works by poets like G.Zakir and the broader thematic scope of their writings. Only seven satirical poems, two lyrical *goshma*, one *gerayli*, and a few incomplete couplets of Shakir have survived. He understood the need for a new, rebellious literary form to reflect economic and moral struggles.

In his satire “*Turned Into*”, B.Shakir targets administration and imperial domination. He sorrowfully describes the collaboration between local and foreign oppressors and highlights the painful realities of the era. Some analysts suggest he avoided direct criticism of the Tsar and remained loyal to the Caucasus governor. F.Gasimzade writes: “*Shakir assumed that the injustices were committed by district governors and local beys. He believed the Tsar and his governor were unaware*” [5, p. 216].

This belief is also reflected in G. Zakir’s work. Both poets misjudged the root causes of governance issues, interpreting events as they wished to see them.

Bibliography:

1. Bakikhanov, A. Selected works / A. Bakikhanov. Baku : Avrasiya Press, 2005, 487 p
2. Asgarli, Z. Bakikhanov-Qudsi / Z. Asgarli. Baku : Elm, 2015. 176 p.
3. Mammadov, K. Gasimbey Zakir / K. Mammedov. Baku : Elm, 1957. 258 p.
4. Mumtaz, S. Sources of Azerbaijani literature / S. Mumtaz. Baku : Yazchi, 2006. 440 p.
5. Gasimzade, F. History of Azerbaijani literature of the 19th century. Textbook for higher schools / F.Gasimzade. Baku : Elm and education, 2017. 552 p.

THE PRECIOUS SOURCE OF ISLAMIC SICILY: AL-DURRA AL-KHATIRA

Damirova J. V.

PhD in Philology,

*Head of the Department of doctorate and scientific progress
National Museum of Azerbaijan Literature named after Nizami Ganjavi
Baku, Azerbaijan*

Ibn Qatta's work is undoubtedly the most valuable source on medieval Arab-Sicilian literature. The manuscript copies of this work were unknown to the scientific world for a long time, only some parts of the work were preserved in medieval sources. Yaquṭ al-Hamawī notes that this anthology of Ibn Qatta includes 20 thousand verses by 170 poets [2, p.1669] Unfortunately, the extended version of the work has not survived to our time. Bashir al-Bakwīsh (بشير البكوش), who published the work in 1995, in his preface to "Ad-Durra al-Khatira and its place in the literary and intellectual life of Sicily" (الدرة الخطيرة) (ومكانه في تاريخ الحركة الأدبية والفكرية في صقلي), provides information about manuscript copies of the work that were unknown to the scientific community for a long time [1, p.7]. From this information it is understood that a large copy of the work has not survived to our time. In general, in classical Arabic literature, countless works are created around each famous work: numerous new works are created around the main work under the name of commentaries, abridgements, footnotes. Although these works repeat the main source, they are often rich in new information. On the other hand, if the main source is lost, these works prevent its complete disappearance. Ibn Qatta's work also experiences a similar fate. The copies that have come down to us are abridgements of the work compiled and copied by various authors. For this reason, the published copy in our possession reflects the biographies of only 106 poets, not 170. The last essay is about Ibn Qatta himself.

One of the authors who abridged al-Durra was Hasan ibn Ali ibn Munjib ibn Sulayman ibn as-Sayrafi. The biography of the author known as as-Sayrafi is unknown. It is known that he was the son of Abu-l-Qasim Ali ibn Munjib, one of the prominent scribes of the Fatimid period [1, p.17]. Another abridgement of the work belongs to Abu Ishaq ibn Aghlab [1, p.16]. Abu Ishaq was probably a younger contemporary of Ibn Qatta's. A manuscript of his copy is preserved in the Bibliothèque Nationale in Paris under the code 34/18. Ad-Durra appears on pages 96-109 of this manuscript [1, p. 16].

The surviving manuscript of Ibn Sayraf contains poems by only 19 poets. The manuscript is kept in the Ahmadiyya library of Zeytunah Mosque in Tunisia under the code number 4465 [1, p. 19].

As discussed, no manuscript copy covers the work in its entirety. For this reason, the published copy of the work that we have also reflects the news and poems preserved in various sources. Although the published copy is incomplete, it is possible to obtain a certain idea about Arabic literature in Sicily and study the main trends of Sicilian poetry based on it. It should be noted that Ibn Qatta's work was created in Sicily itself and is the only anthology that reflects information about Arabic literature here. Without this work, the literary process in Sicily would have remained almost unstudied.

It is known that after the Fatimids overthrew the Aghlabids on the historical stage, around the beginning of the 10th century, the Aghlabid rule in Sicily was replaced by governors of the Fatimid dynasty. Starting from around the 70s of the 10th century, the rule in Sicily passed into the hands of the Fatimids. The Kalbis, representing the Fatimids, were able to retain power in Sicily until the middle of the 11th century. Although they were Fatimid governors, they yearned for independence and advanced into the interior and north of Sicily, capturing new territories. A new influx of Muslims began to enter the country. Those who arrived were mainly soldiers and artisans.

It is known that during the reign of Caliph Mustansir (1035–1094), the Fatimid Caliphate began to weaken. Like other provincial rulers, the Kalbi did not submit to the Fatimids. From 1038, the Byzantine Empire intensified military operations against the Muslims of Sicily. The Kalbi emirs, who were not dependent on Fatimid rule, fought with each other for influence and territory, which made the work of the Normans easier. Starting from 1040, their attacks on Sicily began. Starting from 1061, the Norman ruler Roger attacked the southern territories of Sicily. Following Roger, Robert conducted military operations in southern Sicily and captured it in 1071. By 1091, all of southern Sicily was in the hands of the Normans.

The Norman conquest of Sicily was a long process, lasting about half a century. Therefore, it is not possible to say when Ibn Qatta left Sicily. Most likely, he lived in the south of Sicily and did not leave the island for a long time. Because his work shows that he was deeply familiar with Sicilian literature. Such extensive knowledge, poems heard from the lips of different people, can only be characteristic of a person who lived there for a long time.

Conclusion: The Arabic poetry of Sicily is not very rich in sources. The only anthology that preserves this poetry is Ibn Qatta's *ad-Durra al-Khatira fi Shuara al-Jazira*. The work covers a large part of the Arabic poetry of Sicily – examples of the poetry of 170 poets. In addition, there are reports on Sicilian literature in Yaqut al-Hamawi's *Mujām al-udāba* [2], Ibn Khallik's *Wafāyat al-āyān* [3], and al-Qifti's *Anbah ar-ruwāt* [4].

Bibliography:

1. Ali ibn Ja'far ibn Ali al-Sa'di. The Precious Pearl of the Poets of the Island. Beirut, Lebanon. 1995 – in English
(in Arabic 1995 – علي بن جعفر بن علي السعدي، الدرة الخطيرة في شعراء الجزيرة، دار الغرب الإسلامي، بيروت)
2. Yâqût al-Hamawî. Dictionary of Countries. Beirut, Lebanon. 1977 – in English
(ياقوت الحموي الرومي، معجم البلدان، دار صادر، بيروت، 1977 – in Arabic)
3. Ibn Khallikān. Deaths of Eminent Men and History of the Sons of the Epoch. Beirut, Lebanon. 1972 – in English
(ابن خلكان، وفيات أعيان وإنباء أبناء الزمان، بيروت، دار صادر، 1972 – in Arabic)
4. Jamāl al-Dīn Abū al-Ḥasan 'Alī ibn Yūsuf ibn Ibrāhīm ibn 'Abd al-Wahid al-Shaybānī. Alert The Narrators To The Attention Of The Grammarians. Cairo. 1986 – in English
(علي بن يوسف بن إبراهيم الشيباني القفطي، أبو الحسن، جمال الدين، إنباء 1986 – in Arabic)
(الرواة على أنباه النحاة، دار الفكر العربي، القاهرة،

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-66>

ФОНЕТИЧНІ РИСИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПЕРЕКЛАДНОМУ ЛАТИНСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОМУ СЛОВНИКУ XVIII СТ.

Дем'янюк М. П.

кандидат філологічних наук,

науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики

Інститут української мови Національної академії наук України

м. Київ, Україна

У XVIII ст. фонетична система української мови була повністю сформована. Вона зберегла риси попередніх періодів своєї історії, у ній закріплювалися нові зміни, що відбувалися в звуковій системі. Фонетичні риси в пам'ятках цього періоду відображають перехідний етап у розвитку української мови. Багато рис, характерних для сучасної української мови, вже були присутні, але деякі староукраїнські риси ще зберігалися або перебували в процесі змін.

Як відомо, однією з диференційних ознак української мови є вживання **i** на місці праслов'янського ***ě**, що традиційно позначався буквою **ѣ** [5, с. 246]. У словнику спостерігається послідовна вимова літери **ѣ** як **i**. напр.: *край рѣки* (1123), *лѣсны(й)* (84), *рѣдина* (1403), *рѣзець* (1201),

латинської мови, з XVI ст. вживався в староукраїнській мові й у варіанті *антика* [4, I, 81].

У “Лексиконі” засвідчено як твердий, так і м’який приголосний **р**. Відомо, що в українській мові ця фонема, неоднакова в різних фонетичних умовах, зазнавала депалаталізації. У словнику маємо пом’якшення **р’** у кінцевій позиції слів, які належать до найдавнішого шару лексики, напр.: *дичеръ* (412), *матеръ* (583). Питомо українським словам таке написання є невласливе, напр.: *друкаръ* (562), *чоботаръ* (378). В абсолютному кінці слова сонорний **р** завжди твердий, напр.: *гончаръ* (966), *кухаръ* (253), *всляръ* (850), *писаръ* (1162), *сухаръ* (253) тощо. У пам’ятці засвідчено депалаталізований **р** у позиції перед **а** та **у**, напр.: *баграница* (221), *баграничникъ* (227), *вечера* (200), *дѣравый* (1342), *и(з)варую* (198), *свѣратко* (61), *кудравлю* (224), *вбварую* (184), *всмо(т)ру(ю)* (184). У сучасній українській мові **р** у такій позиції м’який (*звіратко*, *вечера*, *варю*). Разом з тим у “Лексиконі” І.Максимовича відбито і м’яку вимову **р**, що є характерним для частини південно-східних та південно-західних говорів, напр.: *багранный* (221), *борюся* (205), *вечеря* (199) тощо. Таку вимову нерідко фіксують і тексти XVIII ст. північноукраїнського походження [6, 111]. Нерозрізнення на письмі **р** та **р’**, започатковане в XI ст., тривало аж до XVIII ст., що було спричинено складною артикуляцією цього приголосного [7, с. 251, с. 254].

Для української мови характерна м’яка вимова **ц** у всіх позиціях, окрім випадків, коли після нього має бути голосний **е**, та в іншомовних запозиченнях. У “Лексиконі латинсько-слов’янському” засвідчено твердий **ц**, напр.: *коцъ* (196), *вгневища недугъ* (376), *праца* (647) тощо. Пом’якшений варіант зафіксовано лише в слові *потилиця* (835). Закономірною є пом’якшена вимова цієї африкати перед голосним **і**, напр.: *цѣна* (872). Для основної маси говірок північного діалекту характерний твердий **ц** (*хлопец*, *серца*) [2, 201]. М’який **ц** характерний для південно-західних говорів [5, 315], а також для частини говірок сучасної Волині [1, II, карта № 98].

І.Максимович доволі часто вживає літеру **г**. Засвідчено чимало слів, де вона присутня, особливо в іншомовних запозиченнях, напр.: *атрестовы(й)* (849), *танки* (925), *тегаю* (497) але *гего(т)гусинный* (191), *гзикъ* (485), *гонтаръ* (1154), *грата* (158), *трогулецъ* (797), *гроно* (1079), *грунтъ* (481), *губернаторъ* (1048), *инститато(р)* (936). Сплутання літер **г** та **г** відбиває або процес фонетичного освоєння відповідних лексем, або вплив польської чи російської фонетики (*танки*, *трогаю* тощо).

Дослідження фонетичних особливостей пам’яток XVIII століття є важливим для розуміння історії української мови та процесів, що призвели до формування її сучасної звукової системи. Аналіз написання слів, використання певних літер та їхніх сполучень дозволяє лінгвістам реконструювати фонетичну систему того часу.

Література:

1. Атлас української мови : у 3-х т. Київ : Наук. думка, 1988. Т. 2: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 248 с.
3. Вступ до порівняльного вивчення слов'янських мов. Київ : Наукова думка, 1966. 596 с.
4. Етимологічний словник української мови : у 7 т. Київ : Наукова думка, 1982. 2003. Т. 1–4.
5. Історія української мови: Фонетика. Київ : Наукова думка, 1979. 368 с.
6. Передрієнко В.А. Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі. Київ : Наукова думка, 1979. 144 с.
7. Шевельов Ю. В. Історична фонологія української мови. Харків : Акта, 2002. 1054 с.
8. Małimowicz J. Dictionarium latino-slavonum, 1718–1724. Лексикон латинсько-слов'янський, 1718– 724 / Фотопередрук О. Горбача. Рим, 1991. Ч. I.–II.

**ФРЕЙМ «ХАРЧУВАННЯ ЛЮДИНИ» ЯК СКЛАДОВА
КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПОЛЯ «АНАТОМІЯ ТА ФІЗІОЛОГІЯ»
ПОЛІТИЧНОЇ МЕТАФОРИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Кабанцева Н. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології та методики
викладання іноземних мов
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Назаренко О. М.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

У сучасній лінгвістиці дедалі більшого значення набуває когнітивний підхід до аналізу мовних явищ, де одним із його ключових понять є концептуальні поля та фрейми. Продуктивним напрямом дослідження фреймів в українській мові є вивчення концептуальних метафор, які відображаються у різних типах дискурсу, зокрема в політичному. Політичний дискурс часто використовує метафоризацію як засіб впливу на масову свідомість, формуючи певні уявлення про владу, суспільство, державу. Вивчення метафор у політичному дискурсі дозволяє виявити приховані смисли та ідеологеми, зрозуміти, як формуються колективні уявлення про владу, суспільство, державу, розпізнавати маніпулятивні впливи в ЗМІ та досліджувати мовну картину світу сучасного країномовного простору.

Концептуальні поля метафори структуруються у свідомості носія мови у вигляді фреймів – ментальні структури, які організовують знання про світ що, своєю чергою, складаються з множини слотів – смислових елементів, пов'язаних між собою. Одним із найбільш частотних джерел метафор є тілесний досвід, зокрема анатомічна і фізіологічна сфери, які формують концептуальне поле «анатомія та фізіологія», до якого належить фрейм «харчування людини».

Фрейм «харчування людини» охоплює такі елементи, як їжа, споживання, голод, ситість, апетит, обмеження в їжі тощо. У політичному дискурсі ці поняття активно використовуються для позначення процесів

перерозподілу ресурсів, соціальної справедливості, взаємодії між владою та громадянами. Наприклад, політики можуть постати як ті, хто «годує народ» або, навпаки, «забирає останній кусень», а громадяни – як ті, хто «голодує», «виживає», «потребує пайка». Такі метафоричні моделі мають виразне емоційне забарвлення й виконують маніпулятивну функцію, наприклад: *МВФ тримає Україну на голодному пайку*

(1) *МВФ тримає Україну на голодному пайку* [7] – Лексема «пайок» має значення «продовольство, цигарки і т. ін., що видаються за певними нормами на певний строк» [4, с. 16]. «Голодний пайок» – це «дуже мала, мізерна для харчування норма чого-небудь»; «дуже мала, недостатня для завантаження устаткування кількість чого-небудь» [4, с. 16]. У поданому реченні вираз «тримає на голодному пайку» означає, що МВФ не дає обіцяні Україні кредити через певні невиконані зобов'язання.

(2) *Саакашвілі закликав уряд спростити реєстрацію автомобілів, щоб не годувати хабарників* [9]. – У прикладі (2) спостерігаємо вживання лексеми «годувати», що має значення «давати кому-небудь їжу»; «бути джерелом засобів до існування» [2, с. 104]. У переносному значенні «годувати хабарників» означає утримувати кого-небудь за допомогою хабарів.

(3) *Проблема на проблемі: сіль перейла всю техніку, а механізаторів забрали на фронт* [8] – Лексема «переїдати» має первинне значення «наїдатися зверх міри; об'їдатися»; «зїдати, споживати усе, багато чого-небудь або усіх, багатьох» [4, с. 185]. У переносному значенні «переїдати» означає «порушувати цілісність чого-небудь (про кислоту, іржу і т. ін.); роз'їдати» [4, с. 185]. У нашому випадку мова йде про те, що сіль пошкодила всю техніку для очищення доріг від снігу й ожеледиці.

(4) *Як не дивно, пан Курчик “проковтнув” образу, і тим самим остаточно показав свою залежність від очільників ВО “Дрогобицького Майдану* [10] – Лексема «ковтати» має первинне значення «рухом мускулатури горла проштовхувати що-небудь із порожнини рота в стравохід і шлунок» [3, с. 205]. Метафора «ковтати образу» означає приймати мовчки, без заперечень, не вживаючи дій у відповідь.

Отже, концептуальне поле «анатомія та фізіологія» об'єднує не лише фізіологічні частини тіла, а й процеси, пов'язані з тілесним досвідом. Саме через них формуються образи політичної системи як живого організму.

У цьому контексті фрейм «харчування людини» є складовою частиною ширшого концептуального поля, що дозволяє структурувати складні соціально-політичні явища у зрозумілий для пересічного громадянина спосіб. Дослідження поданого фрейму дає змогу краще зрозуміти механізми формування смислів у політичному дискурсі, а також виявити потенціал метафоризації як інструмента впливу та переконання.

Література:

1. Андрейченко О. І. Метафоричне вираження концептосфери «політика» в сучасному публіцистичному дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2011. Том 24 (63). С. 81–86.
2. Білодід І. К., Бурячок А.А., Винник В.О. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2. 550 с.
3. Білодід І. К., Бурячок А.А., Винник В. О. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. 840 с.
4. Білодід І. К., Бурячок А. А., Винник В. О. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 6. 916 с.
5. Дацишин Х.П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.08. Львів, 2005. 18 с.
6. Жаботинська С. А. Концептуальний аналіз: типі фреймів. *Вісник Черкаського ун-ту. Серія : Філологічні науки*. Вип.11. Черкаси, 1999. С. 3–20.
7. МВФ тримає Україну на голодному пайку. URL: <https://lb.ua/economics/2016/06/27/338789.html> (дата звернення 28.10.2022).
8. Проблема на проблемі: сіль переїла всю техніку, а механізаторів забрали на фронт. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4651532-sil-iz-zemli-chomu-ne-dobuvaiemo-u-sebe-a-importuiemo-z-afryky-y-turechchyny> (дата звернення 08.11.2021).
9. Саакашвілі закликав уряд спростити реєстрацію автомобілів, щоб не годувати хабарників. URL: <https://uainfo.org/blognews/1446209896-saakashvili-zaklikav-uryad-sprostiti-reestratsiyu-avtomobiliv-.html> (дата звернення 20.10.2020).
10. Як не дивно, пан Курчик “проковтнув” образу, і тим самим остаточно показав свою залежність від очільників ВО “Дрогобицького Майдану”. URL: <https://ukrclassic.com.ua/katalog/t/tyutyunnik-grigorij/963-grigorij-tyutyunnik-vir/96> (дата звернення 18.09.2019).

INTERCULTURAL COMMUNICATION AND ITS INFLUENCE ON CULTURAL CONTEXTS

Kulabnieva O. A.

*Senior Lecturer at the Department of "Foreign Philology and Translation"
National University "Zaporizhzhia Polytec
Zaporizhzhia, Ukraine*

Globalization has caused profound transformations in the nature of interpersonal and intercultural communication, contributing to the growth of internationalization of socio-cultural practices and the expansion of interethnic contacts. In this context, the knowledge of foreign languages ceases to be an element of elite education, but instead acquires the status of a functional necessity for effective professional and social inclusion in a multicultural environment. However, empirical experience shows that linguistic competence is only a partial prerequisite for effective intercultural interaction. In this regard, there is a need to master intercultural communication as a separate field of knowledge, which allows us to comprehend culturally conditioned behavioral paradigms, symbolic codes, mental guidelines and axiological systems of various ethno-cultural communities.

Intercultural communication is not only an academic discipline, but also an interdisciplinary platform for the formation of the so-called "intercultural competence", that is, the ability to adaptive, reflective and tolerant interaction with representatives of other cultures. Its significance is growing in the context of transcultural challenges caused by labor migration, international cooperation, diplomacy, mass tourism, and sometimes military-political conflicts. Inadequate understanding of the cultural determinants of communicative behavior can lead to disruption of social interaction, conflicts, culture shock and deviant interpretation of communicative acts.

The complexity of intercultural interaction is due not only to linguistic, but primarily mental and cognitive differences between the subjects of communication. In this sense, the metaphor of "civilizational orbits" within which different cultures exist is appropriate: the collision between them is not an existential catastrophe, but an everyday reality that can be harmonized through conscious cultural reflection.

In the context of theoretical understanding of intercultural communication, the problem of isolating its basic units deserves special attention. Unlike linguistics, where such units are phonemes, morphemes, lexemes, etc., intercultural communication as a scientific discipline offers the conceptualization

of such units as cultureme, lacuna, specialeme, cultural standard, symbol, etc. At the same time, the leading category is the culturally specific meaning, which is the semiotic essence of any unit of intercultural communication. Verbal and non-verbal signs can act as such units – language constructs, gestures, clothing, behavioral patterns, ritual practices – everything that has symbolic meaning in a given cultural context.

The goal of intercultural communication as a science is not only to describe cultural phenomena, but also to form a humanistic worldview based on respect for cultural diversity, the prevention of interethnic conflicts, and the creation of a tolerant socio-cultural environment.

Culture (Latin *cultura* – processing and as a result – education, development). 1. In the broad sense of the word – a set of material and spiritual values created by a human community, which characterize a certain level of development of society. Distinguish between material and spiritual K. in the narrow sense – the level of spiritual life of people. To a certain extent, culture is an interpretative model of the world of a person socialized in certain conditions. 2. A holistic historical phenomenon, a local civilization that arose on the basis of territorial, ethnic, linguistic, political, economic and psychological community. The key concept in this discourse is communication (from Latin *communicatio* – "to make common"), which is defined as the process of exchanging information using verbal and/or non-verbal means. In the field of intercultural interaction, the emphasis is shifted to the dialogue of cultures, which is the mutual enrichment of linguistic and cultural systems through communicative interaction. Communication (Latin *communicatio* – to make common) – 1. One of the modes of existence of language phenomena (along with language and speech). 2. Communication using verbal and/or non-verbal means for the purpose of transmitting and receiving information [2].

For intercultural communication, contact ("communication", dialogue or polylogue) of cultures comes to the fore.

Dialogue of cultures – the interaction of cultures in the process of intercultural communication, mastery of foreign languages, etc., which ensures the mutual enrichment of contacting linguistic and cultural communities.

The concept of culture also requires special understanding. In a broad sense, culture is a set of material and spiritual achievements created by humanity, in a narrow sense, it is a mental-semiotic system that encodes the idea of the world and social models of behavior. Modern cultural studies considers culture as the fourth dimension of being (after nature, society and the individual), which is realized through symbolic systems – cultural codes. These codes, embedded in collective memory, function as mental programs that regulate the behavior of the individual within society. Failure in the functioning of these programs leads to cultural shock – a state of disorientation caused by a mismatch between the expectations and realities of another culture.

Cultural codes are a kind of litmus test, markers of consciousness and subconsciousness, by which the recognition of belonging to a certain culture, its identification is carried out. This is the language that the culture "speaks", the signs with which it reveals itself. One glance is enough to distinguish the architecture of an Orthodox cathedral, a Catholic church, a Muslim mosque, a Buddhist temple, etc. It takes a few minutes to listen to different songs and at least roughly guess which peoples – eastern or western, southern or northern – sing them. You do not need to have a special education to also determine the belonging of peoples to general types of cultures – European, eastern, Asian, African – by national clothing.

The peculiarities of communication between people are one of the most interesting manifestations of various cultural codes, by which we recognize hot Italians, slow Estonians, reserved British, relaxed Americans, emotional Greeks or Gypsies, etc. As E. Hall noted, "culture itself is communication, and communication is culture" [1].

Language, being the most important component of communication, can also be considered as a self-sufficient cultural system, which, as indicated above, gave rise to a separate science – linguoculturology.

Linguoculturology is a scientific discipline that studies the interaction of culture and language, generalizing all possible ways of preserving and transmitting information about the culture of a people through language.

There are thousands of definitions of the concept of culture in different fields of knowledge, from the standpoint of different sciences, ideologies, philosophies, etc. The fact that there is no single accepted definition of this and many other concepts is a completely normal phenomenon. A new aspect, a new time, a different scientific view will always make their adjustments to the "generally accepted" interpretations.

Thus, intercultural communication involves not only mastering the tools of speech interaction, but also a deep understanding of the cultural context in which this interaction takes place. It is through such awareness that the formation of true intercultural competence is possible, which is one of the key prerequisites for peaceful coexistence and integration in a globalized world.

Bibliography:

1. Hall E. T. *Beyond Culture* / E. T. Hall. New York : Anchor Books, 1989. 300 p.
2. Rutledge B. *Cultural Differences – Monochronic versus Polychronic* / B. Rutledge, available at. <http://thearticulateco.typepad.com/my-blog/2011/08>

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА ЗАГОЛОВКІВ У ЗМІ: МІЖ ЕКСПРЕСИВНІСТЮ ТА МАНІПУЛЯЦІЄЮ

Підкамінна Л. В.

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри стилістики української мови
Український державний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Заголовок – одна з найважливіших частин медіатексту, від якої безпосередньо залежить залучення аудиторії до ознайомлення з контентом. Сучасний заголовок повинен бути не лише інформативним, а й враховувати тренди, залучати увагу, викликати емоції, інтригувати, спонукати до прочитання. Усе це не можливо без використання експресивних засобів лінгвостилістики, які допомагають журналістам реалізувати всі вищезазначені настанови. З огляду на це, актуальним напрямком дослідження в медіалінгвістиці є вивчення лексико-семантичних та стилістичних особливостей заголовків у сучасних засобах масової інформації.

Присвятили свої праці дослідженню заголовків А.Калиниченко [1], В.Красавіна[2], Т.Монахова, О.Тулузакова, С.Монахов [3], Р.Савчук [4] та інші. Однак арсенал мовних засобів вираження постійно варіюється й розширюється, з'являються нові механізми впливу на читача, особливості використання, які формуються в сучасні тренди, тому потенції лінгвостилістичних засобів у заголовках ЗМІ для моделювання реакцій реципієнтів медіаконтенту стали предметом цієї розвідки.

Мета – дослідити лінгвостилістичні засоби в заголовках ЗМІ та їх експресивно-емоційний вплив на аудиторію.

Заголовки в медіа використовують абсолютно в усіх жанрах: у новинах, статтях, репортажах, рекламі, рецензіях, оглядах тощо. Кожен із цих жанрів передбачає певну цільову аудиторію і відповідно до цього журналіст намагається використати мовні засоби впливу, релевантні для саме цих споживачів контенту.

Поширеною практикою є використання різноманітних епітетів і метафор для формування емоційного відгуку реципієнта: *«Битва мобілізаційних ресурсів»*[5], *«Із широко розплющеними очима. Чому в підсанкційного Поліщука не забирають будівельний бізнес»* [8]. Переймають цю стилістику й блогери, які є дописувачами на сайтах відомих видань: *«Макрофінансова стійкість та немагічне мислення»* (Василь Фурман) [5].

Такі заголовки часто містять парцеляцію у вигляді двокрапки, після якої уточнюють, розшифровують, деталізують метафоричний підтекст: «*Тіньовий флот і гібридні загрози: ЄС ухвалив 17 пакет санкцій проти Росії*» [5], «*Російські скарби в руках союзників: коли нам передадуть заморожені активи агресора*» [6], «*Політичний сюрприз: як Румунія могла б стати проблемою для України*» [7], «*Російська нафта зникає з радарів: танкери ховають маршрути постачань*» [8]. Рідше парцеляцію оформлюють класичним способом – через крапку: «*Наши андеграунд. Чесна музика з тилу та фронту*» [7].

Метонімію широко використовують для позначення урядів чи жителів різних держав: «*Україна та Чехія домовилися посилювати стратегічне партнерство*» [5]. «*Білорусь засудила понад 30 осіб за перекази на допомогу політв'язням*» [7].

Риторичні запитання часто доповнюють сенсаційність заголовка: «*Чи готовий Трамп продати Україну за крипту?*» [5]. Такий заголовок цілком маніпулятивний, бо в самій статті йдеться про припущення авторки і дослідження зв'язків криптовалютного ринку й американського президента.

Найбільш експресивні заголовки поєднують декілька стилістичних засобів. Наприклад, метонімію, епітет, метафору в риторичному запитанні: «*Як «токсичний» Мінськ може вбити Україну?*» [7].

За допомогою епітетних конструкцій можуть формувати й клікбейт: «*Фейкові промови Папи Лева XIV*» (о.Петро Балог) [5]. Зрештою йдеться про розповсюдження цитат без достовірного джерела, але такий заголовок змушує читача відкрити і прочитати матеріал.

Продуктивними є заголовки з оціночними перифрастичними конструкціями з пейоративною семантикою: «*Страхи кремлівського гельмінта*» [6]. Вони можуть також додавати іронічно-саркастичний ефект: «*Про китайських «іхтамнетів»*» [5].

Отже, найбільш частотними стилістичними засобами в заголовках є метафори, епітети, метонімії, риторичні запитання, парцеляції. Лінгвостилістика заголовків передбачає використання художніх засобів для вираження ідейно-естетичного змісту, надаючи емоційно-оцінних відтінків. Лінгвостилістичні особливості заголовків безпосередньо впливають на спосіб сприймання журналістського матеріалу. Зазвичай стилістичні засоби сприяють експресії та виразності, однак можуть стати й засобом маніпуляцій та клікбейту, тому важливим залишається питання критичного мислення та медіаграмотності з боку читачів і дотримання стандартів з боку журналістів.

Перспективним напрямом для подальших досліджень є вивчення особливостей психологічного впливу стилістичних засобів на рецепцію споживачів інформації.

Література:

1. Калиниченко А. Заголовок як важливий інструмент привернення уваги до новини в онлайн-ЗМІ. *Наука онлайн*. 2018. № 12. URL: <https://u.to/EykfGw> (дата звернення 20.05.2025).
2. Красавіна В. Заголовки-експресиви у сучасних Інтернет-виданнях. *Культура слова*. 2017. № 86. С. 214–222.
3. Монахова Т. В., Тулузакова О. Г., Монахов С. Д. Ефективні заголовки як проблема медіагалузі та об'єкт лінгвістики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Київ, 2021. Т. 2. С. 258–262.
4. Савчук Р. Лінгвістичні засоби експлікації прагматичного значення у заголовках сучасних ЗМІ (за матеріалами регіональних Інтернет-видань). *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. 2018. Вип. 43. С. 252–261.

Список використаних джерел:

1. Лівий берег. URL: <https://lb.ua/> (дата звернення 20.05.2025).
2. Український тиждень URL: <https://tyzhden.ua/> (дата звернення 20.05.2025).
3. Дзеркало тижня URL: <https://zn.ua/> (дата звернення 20.05.2025).
4. Українська правда URL: <https://www.pravda.com.ua/> (дата звернення 20.05.2025).

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД

Розвод Е. В.

*доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних
спеціальностей*

*Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Переклад як складний багатогранний процес є одним із найважливіших феноменів міжмовної комунікації. Традиційно він розглядається через лінгвістичні, культурологічні, функціональні аспекти, проте в останні десятиліття суттєвого розвитку набув психолінгвістичний підхід, який дозволяє репрезентувати внутрішні механізми мовної діяльності перекладача. Цей підхід не лише доповнює класичні лінгвістичні теорії, а й дає змогу системно дослідити когнітивні процеси, що лежать в основі перетворення інформації з однієї мовної системи в іншу.

Психолінгвістика, що сформувалася як самостійна дисципліна у другій половині XX століття, представляє інтеграцію лінгвістичних і психологічних підходів. Основним предметом її дослідження є сприйняття, опрацювання та продукування мовної інформації у людській психіці. У контексті перекладу психолінгвістичний підхід фокусується на когнітивних механізмах, що забезпечують перехід від тексту джерела до тексту цільової мови. Ключову роль у цій системі відіграють такі когнітивні функції, як робоча пам'ять, увага, аналітичне мислення, метапізнання та мовна компетенція [4]. Робоча пам'ять функціонує як оперативне сховище інформації, в якому тимчасово утримуються мовні елементи, необхідні для аналізу та генерації тексту. Увага забезпечує фокусування на релевантних семантичних і прагматичних характеристиках вихідного тексту, що сприяє мінімізації інформаційного шуму та підвищенню точності перекладу. Метапізнання допомагає контролювати процес перекладу, коригувати помилки і управляти когнітивним навантаженням.

Варто зазначити, що психолінгвістика досліджує процес перекладу не лише за допомогою лінійного методу, а із залученням інтерактивного, у якому відбувається постійний зворотний зв'язок між етапами сприйняття, кодування, трансформації та продукування. Така модель відображає реалії перекладацької діяльності, де перекладач здійснює багаторівневий контроль якості тексту.

У межах психолінгвістичного підходу особливу увагу приділяють функціям робочої пам'яті – ключовому компоненту когнітивної системи, що забезпечує тимчасове зберігання та обробку інформації під час складних психічних операцій. Робоча пам'ять у процесі перекладу виконує роль «оперативного простору», де інтегруються мовні одиниці оригіналу, аналізуються їхні семантичні та контекстуальні особливості, формується стратегія передачі інформації цільовою мовою.

Відповідно до класичної моделі Алана Бадделєя, робоча пам'ять містить кілька компонентів: фонологічне кільце, візуально-просторовий скетчпад, виконавчий контролер і епізодичний буфер. У контексті перекладу фонологічне кільце опрацьовує мовний матеріал, візуально-просторовий скетчпад допомагає організувати інформацію, виконавчий контролер регулює увагу і координує інші процеси, а епізодичний буфер інтегрує інформаційні потоки у цілісну ментальну репрезентацію [1].

Обмеженість обсягу робочої пам'яті є ключовим фактором, який визначає межі одночасної обробки інформації. Ця обставина обґрунтовує використання перекладачами різноманітних когнітивних стратегій, таких як сегментація тексту, ідентифікація контекстуальних підказок, а також застосування когнітивних схем і сценаріїв, які спрямовані на оптимізацію процесів розуміння та відтворення текстового матеріалу. Здатність ефективно керувати ресурсами робочої пам'яті є важливою ознакою професійної компетентності.

Увага в межах психолінгвістичного підходу трактується як механізм вибіркового фокусування на релевантних мовних та контекстуальних компонентах. Перекладач здійснює оперативне перемикання між різними рівнями мовного аналізу – від лексичного до глобального семантичного рівня, забезпечуючи при цьому цілісність інформаційного потоку [3]. Когнітивне мислення забезпечує стратегічне планування та прийняття рішень у процесі перекладу. Це включає вибір адекватних лінгвістичних еквівалентів, корекцію помилок, адаптацію тексту до лінгвокультурних особливостей цільової аудиторії. Метапізнавальні навички, зокрема, самоконтроль, оцінка власної діяльності та корекція – є критично важливими для досягнення високої якості перекладу.

Звертаємо особливу увагу у формуванні психолінгвістичного підходу на феномен двомовності, який вважається когнітивною основою перекладу. Двомовність – це не лише про володіння двома мовами, а складна когнітивна система, у якій активуються дві мовні мережі, що взаємодіють і іноді конкурують одна з одною [2].

Психолінгвістичні дослідження, зокрема на основі нейронаукових методів, показали, що дві мовні системи у мозку перекладача постійно перебувають у стані коактивації. Це створює виклики у вигляді потенційної мовної інтерференції, яка може проявлятися вигляді

семантичних чи синтаксичних помилок. Успішний переклад залежить від здатності контролювати цей процес через механізми когнітивного контролю та перемикання мовних кодів.

Перемикання мовних кодів (code-switching) розглядається як одна з ключових навичок перекладача. Передбачає швидке і точне перемикання між мовами без втрати когнітивної цілісності та збереження високої якості мовного продукування [5].

Якість перекладу значною мірою залежить від індивідуальних характеристик перекладача. До когнітивних факторів належать обсяг і ефективність робочої пам'яті, швидкість обробки інформації, рівень розвитку метапізнавальних стратегій. Емоційні чинники, такі як рівень стресостійкості, мотивації, втомі, також істотно впливають на когнітивну продуктивність і, відповідно, на якість перекладу.

Сучасні технології перекладу, зокрема комп'ютерні допоміжні системи (CAT), побудовані з урахуванням психолінгвістичних принципів. Вони дозволяють розвантажити когнітивні ресурси перекладача, забезпечують узгодженість і точність тексту, а також підтримують процес прийняття рішень, що сприяє покращенню якості перекладу.

Застосування психолінгвістичного підходу в перекладознавстві становить комплексний науковий напрям, що розглядає переклад як багаторівневий когнітивний процес, який передбачає активну взаємодію пам'яті, уваги, мислення та мовної компетентності. Усвідомлення ментальних механізмів, що лежать в основі процесу перекладу, дає змогу не лише поглибити теоретичне розуміння його складності, а й практично вдосконалити діяльність перекладача, сприяючи підвищенню якості та адекватності перекладу.

У контексті сучасного розвитку міждисциплінарних досліджень та комп'ютерних технологій психолінгвістичний підхід залишається одним із ключових чинників прогресу в перекладознавстві.

Література:

1. Baddeley A. D. Working memory, thought, and action. Oxford : Oxford University Press, 2007. 412 p.
2. Bialystok E. Bilingualism in development: Language, literacy, and cognition. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 300 p.
3. Cook V. J. Effects of the second language on the first. Clevedon : Multilingual Matters, 2003. 268 p.
4. Gile D. Basic concepts and models for interpreter and translator training. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2009. 283 p.
5. Jackson G. M., Swainson R., Cunningham R., Jackson S. R. ERP correlates of executive control during repeated language switching. *Bilingualism: Language and Cognition*. 2001. Vol. 4. P. 169–178.

INTERNATIONAL ENGLISH IN TEACHING ENGLISH FOR PROFESSIONAL PURPOSES

Syniova T. V.

*Senior lecturer at the Department of foreign languages
for professional communication,
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

Alieksieiev M. E.

*Senior lecturer at the Department of foreign languages
National University «Odesa Law Academy»
Odesa, Ukraine*

Under the conditions of globalization, an International English has never been so important. Operation of a large number of international organizations including the UN and its agencies, World Bank, World Health Organization, numerous EU bodies including the Venice Commission, European Court of Human Rights, OSCE increases pressure to establish a global language.

In 1985, Braj B. Kachru proposed his model to classify the English speaking world [2]. According to him, all countries where English is used can fit three circles: the Inner Circle (IC) includes countries where English is historically spoken as mother tongue, such as Great Britain, Australia, the USA; the Outer Circle (OC) embraces Britain's former colonies where English is important in politics, judiciary and is often spoken as the second language, e.g. South Africa, Nigeria, India, etc.; and, finally, the Expanding Circle (ExC). The latter includes countries "where English is becoming an important language in business, science, technology and education" [3, p.2]. Although more sophisticated models have been propounded since then, e.g. Conical Model of English by Pung in 2009 [4], Kachru's three-circle model remains a useful tool for understanding the mechanism of expansion of English simultaneously allowing estimation of a country's position with regard to the English language.

Within the recent 20 years Ukraine has joined the countries of the Expanding Circle although such admission should not be regarded as a fact but rather as a process and degrees of a country's involvement may differ with Ukraine being on one of the initial stages.

International English occupies the key position in world communications, the practical question that arises is, should International English (IL) or English as lingua franca (ELF) substitute national variants of English at educational

institutions of Expanding Circle countries, particularly in Ukraine? What standards should be applied when deciding what is correct or wrong? What culture(s) should be represented in the educational process?

International English can and should be included in the educational process. English for professional communication of businesspeople, seafarers and lawyers is to a large extent international, which should be reflected in the academic process.

Legal English used in European institutions and organization can be justly regarded as legal English lingua franca – International (or more precisely European) legal English (ELE). For many thousands of officials and clerks of European institutions it serves “a contact language between persons who share neither a common native tongue nor a common national culture, and for whom English is the chosen foreign language of communication” [1, p. 240). It is with these people and in this language that Ukrainian officials and business people have to communicate.

The growing demand for high-professional specialists in international communication sphere puts forward new requirements to their high quality training. Since teaching English as a foreign language appears important for our country it seems expedient to study prospects of International English in Ukrainian educational space.

The three-circle model as a useful tool was propounded as working methods for understanding the mechanism of expansion of English simultaneously allowing estimation of a country’s position with regard to the English language.

Many researchers note that there are significant differences in European legal English as compared to British and American legalese, which are able and actually cause misunderstandings. Secretariat General, Translation Directorate has published “Misused English words and expressions in EU publications” specially dedicated to the issue.

The results of the study are: the defining Ukraine’s place as an Expanding Circle country; national variant of (British/American) English remains indispensable for English teachers’ and interpreters/translator’s basic training; international English is applicable and desirable in teaching English for professional purposes in the spheres where international communication is anticipated, particularly, law.

Bibliography:

1. Firth A. The discursive accomplishment of normality. On “lingua franca” English and conversation analysis. *Journal of Pragmatics*. Vol. 26. 1996. P. 237–259.
2. Kachru B. Standards, Codification and Sociolinguistic Realism: the English Language in the Outer Circle. In R. Quirk and H.G. Widdowson,

English in the world: Teaching and learning the language and literature. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. P. 11–36.

3. Kilickaya F., World Englishes, English as international language and applied linguistics. English language Teaching. P. 1–7.

4. Looking under Kachru's Three Circle Model www.scielo.br

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-72>

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ В ЛІТЕРАТУРІ

Слободянюк К. М.

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового рівня)

за спеціальністю 035 – Філологія

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: Білоконенко Л. А.

кандидат філологічних наук,

професор кафедри української мови

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Останніми роками спостерігається значна популяризація літературного жанру фентезі в Україні та світі. Цей жанр мало досліджений українськими науковцями, які наразі не пропонують єдиного визначення жанру. Серед зарубіжних дослідників одностайності у розумінні сутності жанру теж немає, а перейняття їхнього досвіду українськими літературознавцями ускладнене через подвійне розуміння англійського терміна «fantasy», який в українській термінології відповідає термінам «фантастика» та «фентезі». Необхідними є дослідження сутності фентезі та пропозиція визначення терміна, що зумовлює **актуальність роботи**.

Метою цієї розвідки є аналіз визначень жанру фентезі, запропонованих українськими та зарубіжними літературознавцями.

Жанр фентезі у літературі досліджували такі українські та зарубіжні дослідники як О. Леоненко, Д. Паранюк, О. Стужук, С. Хороб, Б. Атебері, Г. Гарві, Дж. Грант, К. Г'юм, Р. Джексон, Дж. Клют, К. Менлав, К. Левіцка, Г. Трембіцкі та ін.

Багато дослідників вказують на значні труднощі у визначенні жанру фентезі [1; 3; 4; 6; 7; 8; 12].

У «Літературознавчій енциклопедії» знаходимо одне з небагатьох в українському літературознавстві визначень жанру фентезі, згідно з яким фентезі розуміють як «жанровий різновид фантастики, в якому використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, рицарського епосу, поєднані з реалістичною нарацією <...>, змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією. Такі твори не підлягають логічному тлумаченню як належні до наукової фантастики, тому при їх аналізі не використовують жодних мотивувань. Натомість визначальними для них є фатум, бінарна етична опозиція «добро – зло», винагорода за зусилля, подолання перешкод, диво, «трансцендентне бачення» як вияв свободи...» [2, с. 529–530].

У поданому визначенні дослідники, як і багато інших [12, с. 11–12], тлумачать фентезі як споріднений, хоча в певних аспектах протилежний до наукової фантастики, жанр. Проте це визначення не відображає еволюції жанру, внаслідок якої етична опозиція «добро – зло» не є визначальною ознакою жанру, а світ художнього твору не обов'язково нагадує середньовічний (прикладом може слугувати *історичне фентезі*, культурні особливості якого базуються на певній історичній епосі [там само]).

На розбіжності в розумінні терміна «fantasy» наголошує Г. Трембіцкі [там само, с. 11–12], який вказує, що західні дослідники тлумачать цей термін як:

1) неміметичну літературу загалом – або просто літературу, що містить елементи, які в розмовній мові називають «фантастикою»;

2) споріднений з науковою фантастикою жанр (хоча в деяких аспектах його окреслюють як протилежний науковій фантастиці).

Згідно з Г. Гарві фентезі – це спроба «створити цілісні, уявні світи (complete, imaginary worlds) з власними істотами, культурами та землями, які керуються власним набором фізичних законів, власною мораллю та принципами» (тут і далі переклад наш – К. С.) [7, с. 13]. Дослідник не уточнює, що мається на увазі під «цілісними уявними світами», а прикметник «imaginary» (уявний) натякає на спробу науковця розрізнити створений автором фентезі світ та світи, у яких відбувається дія міметичних творів (твори, які імітують емпіричну реальність).

Деякі дослідники визначають фентезі, використовуючи терміни *первинний світ* (primary world) та *вторинний (альтернативний) світ* (secondary – alternative – world) [5, с. viii; 10, с. 4; 13, с. 72].

Дж. Клют та Дж. Грант визначають твір жанру фентезі як «цілісну оповідь, що, будучи розгорнута в нашій реальності, розповідає історію, яка неможлива у світі, яким ми його сприймаємо; коли ж вона розгортається в іншому світі або вторинному світі, цей інший світ буде неможливим, але історії, розказані в ньому, будуть можливими в умовах іншого світу» [5, с. viii].

Деякі дослідники [9; 11] характеризують світ художнього твору жанру фентезі як такий, що діаметрально протилежний реальності, проте ми погоджуємось із Р. Джексоном, яка зазначає, що «фантастичне рекомбінує і перетворює реальність, але не уникає її: воно існує в паразитичному або симбіотичному зв'язку з реальністю. Фантастичне не може існувати незалежно від «реального» світу» [8, с. 12].

На наш погляд, найбільш точним визначенням жанру фентезі є дефініція, запропонована польським дослідником Г. Трембіцкі, який розуміє фентезі як «споріднений з науковою фантастикою жанр екзотиметичної літератури (такої, що представляє іншу модель реальності, не намагаючись протиставити її моделі емпіричної реальності) <...>. Фентезі прагне надати моделі, яку воно представляє, максимально загальний і конкретний характер, прагне детально описати її часові та просторові параметри, її соціальний та онтологічний порядок, надати їй специфічну причинно-наслідкову обумовленість, незвичну з точки зору емпіричної реальності, але логічну і послідовну в межах представленого світу» [12, с. 20]. Ми погоджуємося з таким визначенням та вважаємо доцільним його використання як основи для подальших досліджень.

Висновки. Дослідження жанру фентезі в українському літературознавстві перебуває в зародковому стані, тому не пропонує достатнього теоретичного підґрунтя для визначення фентезі. Зарубіжні дослідники пропонують різні погляди на розуміння цього жанру. Найповніше визначення фентезі запропоноване польським дослідником Г. Трембіцкі. Перспективою подальших досліджень є вивчення жанрово-стильових ознак і різновидів жанру фентезі, а також особливостей його вираження в українській літературі.

Література:

1. Леоненко О.С. Жанр фентезі в українській прозі кінця XX – початку XXI століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Черкаси, 2010. 19 с.
2. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Київ: Академія, 2007. Т. 2. 622 с.
3. Паранюк Д. В. Еволюція фантастики у метажанр фентезі: приклад Кліффорда Саймака : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Чернівці, 2019. 226 с.
4. Хороб, С. С. Жанрові особливості української фантастики кінця XX – початку XXI століття : дис. ... канд. філол. наук : 13.01.01. Івано-Франківськ, 2017. 224 с.
5. Clute J., Grant J. The Encyclopedia of Fantasy. Orbit, 1997. 1049 p.
6. Hume K. Fantasy and mimesis: Responses to reality in Western literature. USA: Routledge, 1984. 232 p.

7. Harvey G. The origins of Middle-earth for dummies. New Jersey, 2003. 368 p.
8. Jackson R. Fantasy. The Literature of Subversion. London, New York : Routledge, 1981. 126 p.
9. Lewicka K. Fantasy znowu pod lupą, „Nowa Fantastyka”. 1997, nr 3. S. 65–66.
10. Manlove C. N. The Fantasy Literature of England, London : Macmillan Press, 1999. 222 p.
11. Mobley J. Toward a Definition of Fantasy Fiction, „Extrapolation”, 1974. v. 15, nr 2. Pp. 17–28.
12. Trębicki G. Fantasy. Ewolucja gatunku. Kraków : Universitas, 2007. 184 s.
13. Zorpa M. G. Reality and Fantasy in British Children's Fantasy Fiction : Protagonists at the Cross Roads. *Journal of Narrative and Language Studies*.. 2019. Volume 7. Issue 12. Pp. 71–77.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-73>

PREVENTING COMMUNICATIVE FAILURES IN THE PROCESS OF BUILDING INTERCULTURAL COMPETENCE

Stepykina T. V.

PhD in Philosophy,

Senior Lecturer at the Human and Social Sciences Faculty

Mykolas Romeris University

Vilnius, Lithuania

In the process of learning a foreign language, the starting point for comparing different cultures is their equivalence. At the same time, the educational goals of intercultural education include tolerance and readiness to question one's own cultural norms. The primary task of the educator is to prepare students to perceive otherness, to experience and empathize.

We view intercultural communication as a type of communication between speakers belonging to different linguistic and cultural communities. Initially, as an academic discipline, intercultural communication had a distinctly applied aspect. It is not only a science but also a set of skills that must be mastered. These skills are particularly essential for those whose professional activities involve staying or interacting with another culture, where mistakes and

communicative failures lead to other failures – in negotiations, in ineffective teamwork, and in social tension.

From a linguistic perspective, the problem of communication failures was addressed by scholars such as Deborah Schiffrin, Janet Holmes, Jenny Thomas, Anna Wierzbicka, Liudmyla Slavova. From the perspective of the theory of pedagogical mastery, the problem of intercultural competence was discussed in the works of Michael Byram and Milton Bennett. The purpose of the proposed report is to examine the prerequisites for successful communication and identify the factors influencing the occurrence of communicative failures. By determining situations that disrupt the success of the communication act, we can outline possible ways to overcome them.

Communicative failures most often occur not during monocultural but during intercultural communication. The study of such failures is one of the main problems in linguodidactics. The typology of communicative failures is vast. They can be classified according to various principles and criteria. The proposed classification of communicative breakdowns will integrate communicative failures caused by both insufficient knowledge of verbal and non-verbal codes.

Successful communication is impossible without a sufficient level of language proficiency. However, even language knowledge alone is not enough for adequate communication. Background knowledge is also necessary. The peculiarities of intercultural communication can mainly be revealed through the analysis of negative material, namely the breakdowns of various types of communicative acts between people from different linguistic and cultural communities. The process of intercultural communication may occur through an intermediary language or the native language of one of the participants in the communicative act.

Finnish researcher Ari-Veikko Anttiroiko distinguishes between knowledge and competence by defining knowledge as our understanding of how the world operates, and competence as the ability to apply this knowledge effectively in practical settings [1]. Knowledge is the information and set of data that enable performing certain speech operations. The term "competence" is defined by many scholars as the ability to operate with this knowledge.

The speech component of communicative competence reproduces the language system in action and implies the ability to use linguistic means, knowledge of their functioning patterns, to construct utterances that express the simplest feelings and even convey nuances of intellectual information.

The pragmatic component of communicative competence manifests itself in communicators mastering a certain sociocultural experience, communication laws, principles and rules of communicative interaction, strategies and tactics of conversation, and a flexible system of communicative acts [2].

We distinguish three types of reasons that cause communicative failures:

1. Failures caused by poor knowledge of the semiotic system of certain languages.

2. Failures caused by national differences between speakers, specifically the cognitive aspects of communicators predetermined by their cultures.

3. Failures caused by various pragmatic factors, which can be referred to as discourse failures.

Behavioral failures, which can be quite frequent in the process of intercultural communication, significantly impact verbal communication and cannot be considered separately from the semiotics of non-verbal communication.

The study of these communicative failures has both theoretical and practical significance. It is evident that the main source of communicative failures is the incorrect understanding of the speech and behavioral act by one of the interlocutors. In the process of intercultural interaction, communicative failures are caused by a low level of awareness of the system of meanings of another culture. Moreover, at this level, there is no point in distinguishing between verbal and non-verbal failures.

Main findings:

1. Communicative failures are not always recognized as such by the participants themselves. This perception poses a danger since interlocutors may assume that the communicative act has supposedly taken place. Consequently, the incorrect interpretation of the communicative purpose of verbal behavior can often lead not only to communicative failure but even to serious intercultural conflict.

2. It is clear that the communication process will be successful if the communicators are an ideal speaker and an ideal listener. However, even if a speaker is ideal, it does not mean they will also be an ideal listener, and vice versa.

3. Both speaker and listener should be aware of possible difficulties in the communication process, be prepared to overcome them, and ultimately achieve the intended communicative goal.

Bibliography:

1. Anttiroiko, A.-V. Global Competition of High-Tech Centres / A.-V. Anttiroiko. 2004. URL: https://www.academia.edu/3112615/Global_Competition_of_High_Tech_Centres. (дата звернення: 17.05.2025).

2. Hymes, D. H. On Communicative Competence. *Sociolinguistics. Selected Readings* / ed. by J. B. Pride, J. Holmes. Harmondsworth : Penguin, 1972. Part 2. P. 269–293.

МОВА ЯК ГЕНЕТИЧНИЙ КОД НАЦІЇ

Хожасенко Ю. В.

*вчитель вищої категорії, старший вчитель,
вчитель української мови і літератури, зарубіжної літератури
Дніпровський ліцей № 1 Дніпровської міської ради
м. Дніпро, Україна*

Мова – це найдивовижніше явище у світі, створене людством за всю його історію, ознака, яка відрізняє людину від інших істот. Вдало сказав Т. Шевченко: *«Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос –більш нічого. А серце б'ється, ожива, Як їх почує!..* (2, с. 224) Серед усіх можливих засобів комунікацій, які створило людство, основною є мова, для якої комунікативна функція визначальна. Тому в центрі уваги міжкультурної комунікації завжди перебуває мова, в якій віддзеркалюються ключові особливості людської особистості та всієї національно-культурної спадщини [5, с. 10]. Лексема «мова» тісно пов'язана з поняттям «мова національна». За термінологічним словником, мова національна – 1) мова нації як соціально-історичної спільноти людей, яка функціонує в усній та писемній формі і складається на ґрунті мови народності одночасно зі становленням нації з цієї народності; 2) спільна мова нації, яка разом з іншими ознаками (спільність території, культури, економічного життя та ін.) характеризує конкретну націю, має літературну форму існування, постійну тенденцію до єдності [5, с. 277]. Вчений І. Огієнко говорив: *«Мова –душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб...Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання...І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови –не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...»* [6, с. 9]. Також І. Огієнко влучно назвав мову *«генетичним кодом нації»*; І. Малкович – *«найважливішим національним ідентифікатором»*; О. Захаренко – *«національною святинею»*; О. Ткаченко – *«формою вияву національної ментальності кожного народу»*; О. Тихий – *«однією з основних ознак нації»*, *«фундаментом культури»*. На думку О. Потебні, *«мова –містичне ядро нації, тобто об'єктивне дане, що живе у підсвідомих глибинах етнографічної маси та може видобутися на поверхню свідомості й стати керманічем усіх національних змагань на всіх ділянках життя»*. А. Бортняк стверджує, що *«мова не просто інформативний засіб*

спілкування, хоч і важливий. Вона – це глибоке джерело художньо-естетичних цінностей, постійний і невичерпний акумулятор духовності, емоційності. Високої моральності». Свої думки стосовно, що таке мова висловлювали і зарубіжні мовознавці. Фернард де Соссюр зауважив, «звичаї народу позначаються на його мові, а з іншого боку, значною мірою саме мова формує народ». Ганс-Георг Гадамер мову назвав «середовищем, в якому об'єднуються «Я» і світ». На думку Вільгельма фон Гумбольдта, «мова не є довільним витвором окремої людини, а завжди належить усьому народу: наступні покоління успадковують її від попередніх поколінь», «у мові – дух нації», «мова – це об'єднана духовна енергія народу, яка прекрасно втілена у певних звуках, і в такому вигляді й через взаємозв'язок своїх звуків зрозуміла всім мовцям і збуджує в них приблизно однакову енергію»; «мова завжди втілює в собі своєрідність цілого народу. Мова є відбиттям духу людського і засобом для творчого перетворення матеріального світу у світ духовний» (3, с. 5–6, 8–9, 14). Переважно говоримо про мову як про важливий засіб спілкування між людьми, як про могутній інструмент мислення та пізнання світу, вивчаємо її граматичну структуру тощо, проте менше розглядаємо її як основу буття народу, його життєдіяльності, зокрема явища зі своєї історії, культури тощо. Досліджуючи, наприклад, етимологію (походження) слова, відкриваємо нашу минувшину. Про це переконливо висловився відомий український мовознавець І. Вихованець: «Слово – найвірніший посланець з минулого в сьогодення, з сьогодення у майбутнє... Це схованка мудрості і невмирущості народу». Сучасний мовознавець І. Ющук підкреслює, що «мова, передаючись від покоління до покоління, вбирає, акумулює в собі життєвий досвід з найвіддаленіших предків» [8, с. 17–18]. Панас Мирний говорив: «Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка живого духу, багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, почування». Нашу українську мову В. Самійленко назвав «діамантом дорогим», Д. Білоус – «дивом калиновим», В. Сосюра – «мовою солов'їною». Вона – «життя духовного основа», – писав М. Рильський. «Рідна мова дорога людині, як саме життя» – каже народна мудрість [8, с. 22]. У дібраних висловлюваннях відомих українців бачимо «...досвід багатьох поколінь, справді практичну народну мудрість...» [4, с. 221].

Слово «мова» часто вживаємо у мовленні. Тому, не дивно, що до лексеми «мова» О. Вусик у словнику синонімів української мови добирає низку синонімів: балакання, балачка, говір, говірка, говірок, гомінка, гутірка, діалект, жаргон, наріччя, прामова, промівка, просторіччя, річ; фразеологічні відповідники: багата мова, барвиста мова, батьківська мова, безбарвна мова, бідна мова, говірна мова, державна мова, дипломатична мова, діалектна мова, ділова мова, друга мова, жаргонна

мова, запашина мова, засмічена мова, засушена мова, зерниста мова (М. Гоголь), знакова мова, іноземна мова, калинова мова, літературна мова, материнська мова, мертві мови, мова жестів, мова колискова, народна мова, національна мова, неньчина мова, офіційна мова, писемна мова, проста мова, пташина мова, рідна мова, розмовна мова, своя мова, соковита мова, стисла мова, усна мова, чужа мова тощо [7, с. 279].

За новим словником епітетів української мови за редакцією С. Єрмоленко, мова (розм. річ, заст. язык). У ньому представлено епітети різного значення. Про характер вимови звуків, звучання мови епітети: *благозвучна, близька, гарна, голосна, гортанна, груба, гучна, дзвінка, красива, легка, мелодійна, милозвучна, музикальна, музична, м'яка, особлива, охрипла, плавна, повільна, правильна, приємна, пристойна, рівна, розмірена, слабка, слабіша, співуча, суха, тиха, хрипла, швидка, шепітлива, шумна*. Про лаконічну або багатослівну мову: *коротка, лаконічна, лапідарна, скупа, стисла*. Про просту, правильну мову: *бездоганна, вчена, добірна, добра, доступна, жива, звичайна, земна, зразкова, зрозуміла, легка, людська, народна, натуральна, невигадлива, невимушена, незатійлива, неламана, побутова, повсякденна, принадлива, природна, пристойна, проста, розвинена, розмовна, самобутня, точна, чиста, чітка, щоденна, ясна*. Про багату, гарну мову: *афористична, багатогранна, барвиста, блискуча, божественна, велична, вибрана, виняткова, виразна, високохудожня, відишліфована, вільна, влучна, гладенька, глибокодумна, гнучка, гостра, дзвінка, дивовижна, живописна, індивідуальна, квітчаста, колоритна, конкурентна, красива, красна, милозвучна, міцна, могутня, найдавніша, найдорожча, незвичайна, неповторна, образна, оброблена, оригінальна, пластична, повноцінна, поетична, прекрасна, приваблива, провідна, розвинута, розкішна, розумна, самобутня, свіжа, сильна, соковита, співуча, художня, чудова, шанована, широка, яскрава*. Про українську мову: *барвінкова, батьківська, безсмертна, буденна, відроджена, вічна, всесвітня, дзвінка, дорога, жива, збережена, земна, калинова, квітуча, мальовнича, материнська, найдорожча, найрідніша, негасима, нев'януча, незнищенна, предківська, прекрасна, проста, рідна, священна, солов'їна, співуча, Тарасова, трагічна, чарівна*. Індивідуально-авторські епітети: *вузлувата, гартована, кривава, мускуляста, огненна, плитка, прямокутна [1, с. 229–230].*

Робимо висновок, що мова – це не тільки граматична структура, засіб спілкування, а й основа буття народу, його генетичний код, де він фіксує усі здобутки в галузі культури, свою історичну пам'ять.

Література:

1. Єрмоленко С. Я., Єрмоленко В. І., Бирик С. П. Новий словник епітетів української мови. Київ : Грамота, 2012. 488 с.

2. Кобзар : зб. творів / Т. Шевченко. Харків :ВД «Школа», 2023. 352 с.
3. Лінгвістичні афоризми та образні вислови : посібн. для вчителів-словесників та студентів філолог. спеціальностей закладів вищої освіти / упорядн. Г. Одинцова, Ю. Одинцова. Тернопіль : Богдан, 2021. 168 с.
4. Лінгвокультурологічна та етнолінгвістична інтерпретація слова й тексту : хрестоматія / упорядники : Вавринюк Т. І., Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. ; за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2015. 221 с.
5. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. / В. М. Манакін. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
6. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 326 с.
7. Словник синонімів української мови : понад 2500 синонім. гнізд / О. С. Вусик ; за ред. докт. філолог. наук, проф. А. М. Поповського. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2019. 576 с.
8. Цимбалюк В. Мова як генетичний код народу : навч. посіб. для факульт. занять. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 176 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-75>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Хоружева Л. Є.

*старший викладач кафедри української та іноземних мов
Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

Юнак В. Г.

*старший викладач кафедри української та іноземних мов
Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

Під час навчання в українському закладі вищої освіти іноземних студентів викладачеві необхідно будувати педагогічне спілкування з урахуванням низки чинників, основним з яких є специфічний міжкультурний характер спілкування студентів з викладачем.

Особливе місце в побудові педагогічного міжкультурного спілкування відводиться початковому етапу навчання іноземних студентів, який є складним і неоднозначним періодом адаптації та соціалізації. До його особливостей слід віднести нове соціокультурне середовище, значні психологічні, емоційні та фізичні навантаження, інтенсивний характер навчання, фахову спрямованість навчання, значну навчальну зайнятість студентів, спадкоємність на горизонтальному та вертикальному рівні, тобто між предметами та між етапами; координація навчання між навчальними дисциплінами тощо.

Можна виокремити такі етапи адаптації:

- подолання мовного бар'єру;
- входження в студентське середовище;
- засвоєння основних норм інтернаціонального колективу;
- вироблення стилю поведінки;
- формування стійкого позитивного ставлення до своєї майбутньої професії.

Проблеми іноземних студентів на етапі адаптації пов'язані з новими вимогами української вищої школи, з їхнім статусом іноземця в Україні, з особливостями вікової психології, з їхніми національно-психологічними особливостями.

Міжкультурна комунікація іноземних студентів, особливо на етапі довузівської підготовки, формується в нерозривному зв'язку з їхньою адаптацією. Спілкування між викладачем та іноземними студентами як представниками різних культур може відбуватися в різних ситуаціях, бути успішним або, навпаки, призводити до культурного шоку. Умови успішної комунікації залежать від правильної побудови навчального процесу, якнайшвидшої навчальної, соціально-психологічної та інших видів адаптації, контакту студентів з викладачем, іншими студентами та людьми, що їх оточують, наявності навчальних матеріалів, забезпеченості факультетів для іноземних громадян грамотними фахівцями та багатьох інших необхідних складових [1].

На думку авторів, формування міжкультурної комунікації передбачає врахування трьох основних складових: етнопсихологічної (зумовленої ментальними особливостями національних культур), поведінкової (зумовленої національно-культурною специфікою комунікативної поведінки) та зумовленої власне національно-культурним мовним змістом. Тож викладачам доводиться розв'язувати питання і мовної підготовки студентів, і «вирівнювання» рівня знань іноземців, які приїхали з різних країн, і суворого «дозування» навчального матеріалу, і визначення балансу між навчальними дисциплінами на довузівському та наступних етапах.

Протягом першого навчального року іноземні студенти адаптуються до нових вимог української системи вищої освіти, а потім процес адаптації триває на старших курсах. Завдання викладачів у перший рік навчання – максимально наблизити рівень соціокультурного, особистісного та освітнього розвитку іноземних студентів до рівня українських першокурсників.

Основна частина іноземних студентів, які навчаються в Україні, погано обізнана про культуру спілкування, про український мовленнєвий етикет. Тому важливий елемент педагогічної діяльності – навчити їх міжкультурного та міжособистісного спілкування в нових умовах. Педагогічне спілкування реалізується в аудиторії, під час і після занять, у позанавчальний час. На заняттях спілкування викладача зі студентами будується за допомогою умовно-мовленнєвих ситуацій і нерідко має дещо умовний характер. Позааудиторна діяльність може бути більш різноманітною і природною. Чим успішнішою буде ця робота, тим швидше представники різних культур зможуть досягти взаєморозуміння.

Бажання іноземців прискорити процес входження в інший соціум з метою зменшення дистанції між власною культурою та культурою країни мови, що вивчається цілком зрозуміле. Але штучно прискорити цей процес неможливо. Неминуче виникнуть суперечності між учасниками комунікації, які належать до різних культур.

Треба пам'ятати, що не завжди труднощі, що виникають під час спілкування з людиною з іншої культури, є результатом культурних відмінностей. Завжди треба мати на увазі, що людина, з якою ми можемо зустрітись, перебуває в певній життєвій ситуації, а також її поведінка значною мірою обумовлена індивідуальними особливостями, які не обов'язково мають своє підґрунтя в культурі. Просто кожна людина є іншою [2].

У цей період дуже важливими є поведінка і позиція викладача, який має пам'ятати про неприпустимість тиску, повчальності. Йому необхідно проявити особливий такт, повністю виключивши нав'язливу пропаганду іншої культури. Головним у цей період є не пропаганда національного, не протиставлення, а зіставлення різних культур і утвердження думки, що культура зближує народи.

Низка дослідників серед позитивних чинників адаптації іноземних студентів називають ступінь товариськості, тобто кількість соціальних контактів іноземця. Динаміка педагогічного спілкування і, зрештою, успішної адаптації залежить від розвитку знань, умінь, навичок міжкультурного спілкування.

На початковому етапі навчання викладач для розвитку основ спілкування обов'язково має включати в уроки діалоги, рольові, імітаційно-моделювальні ігри, що враховують міжкультурні відмінності, а також заняття з мовленнєвого етикету. Усі ці види діяльності вчать студентів-

іноземців міжкультурного спілкування, допомагають подолати бар'єри спілкування. Педагог, який володіє технологією педагогічного спілкування, має налагодити контакт із групою студентів і з кожним студентом окремо.

У період академічної та соціально-психологічної адаптації іноземні студенти зазнають значних змін як особистості: вони стають членами студентського малого та великого колективу – від академічної групи до університету.

Заглиблення в українську національно-мовну картину світу переконливо демонструє пріоритетність в зманифестованій нею системі світовідношення та світорозуміння високих духовних почуттів, почуттів емпатії до людини, пробуджує та зміцнює упевненість в життєвих можливостях, у протистоянні стресам та тривожності [3].

У нових умовах навчання іноземних студентів викладач має прагнути використовувати всі можливі засоби емоційного та психологічного впливу для створення нормальної атмосфери в навчальній групі, уникати тиску та повчальності, а також авторитарного тону в спілкуванні з ними. Необхідна технологія навчання, спрямована на академічну, соціально-психологічну та соціокультурну адаптацію іноземних студентів, яка б сприяла успішному міжособистісному, міжкультурному та професійному спілкуванню.

При цьому техніка педагогічного спілкування має складатися з таких компонентів:

- стиль поведінки викладача, який називають «інтегративним»;
- навчання комунікативних умінь;
- оцінка емоційного стану викладача та студентів;
- уміння впоратися зі стресом і навчання цього студентів;
- формування позитивних міжособистісних стосунків зі студентами;
- уміння стримувати почуття й емоції та допомога студентам у подоланні страху, невпевненості;
- правильна постановка голосу, керування мімікою й жестами;
- стиль спілкування.

Викладачеві, який працює з іноземцями, необхідні такі якості, як комунікабельність, уміння впоратися зі стресом, уміння долати психологічні бар'єри у спілкуванні, володіння спеціальними техніками спілкування.

Отже, соціально-психологічна адаптація та вторинна соціалізація іноземних студентів на підготовчому та подальших етапах навчання сприяє правильній організації педагогічного спілкування і впливає на всі сторони життя іноземних студентів в Україні, формуючи основи міжкультурного спілкування.

Педагогічними умовами формування міжкультурного спілкування, насамперед на підготовчому етапі навчання іноземних студентів, є:

- психолого-педагогічна підготовка викладачів для розвитку в іноземних студентів навичок і вмінь міжкультурної комунікації;
- добір навчального країнознавчого, культурознавчого та краснзнавчого мовленнєвого матеріалу;
- використання соціально-рольових ігор на заняттях та в позанавчальний час;
- широке використання позааудиторних форм роботи;
- певні якості особистості викладача в іноземній аудиторії.

Можливість педагогічного спілкування викладача та іноземних студентів складається під час їхньої педагогічної взаємодії. Ми розуміємо цю взаємодію насамперед як освітній і виховний процес, спрямований на розвиток особистості іноземного студента. Педагогічне спілкування не можна зводити лише до комунікації, це ще й складна система взаємовідносин між двома сторонами, які представляють різні культури, вік, стать, спосіб життя тощо. Можна сказати, що ці дві сторони взаємно впливають одна на одну в процесі міжкультурного педагогічного спілкування.

Таким чином, педагогічне спілкування викладача та іноземних студентів – не тільки обмін навчальною інформацією, а й взаємодія педагога та студентів, спрямована на освіту, виховання та розвиток студентів-іноземців. У ньому містяться резерви вдосконалення навчально-виховного процесу та розвитку основ міжкультурної компетентності іноземців. При цьому між іноземним студентом і викладачем вишу існують суб'єктно-суб'єктні стосунки, і іноземний студент є самостійним рівноправним суб'єктом.

Отже, педагогічне спілкування в іноземній аудиторії – специфічна форма взаємодії суб'єктів міжкультурного спілкування викладача і студента. Воно формується на основі володіння викладачем спеціальною технологією спілкування, залежить від його педагогічної майстерності та спрямоване на освіту, виховання і розвиток іноземного студента. У ньому містяться резерви вдосконалення навчально-виховного процесу та розвитку основ міжкультурної компетентності як студента, так і викладача.

Література:

1. Лаппо В.В. Теорія і методика виховання : навчальний посібник. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 384 с.
2. Культурні відмінності та культурний шок. Безпечний притулок. 01.07.2020. Режим доступу: <https://migranciwielokopolska.caritas.pl/uk/01-07-2020/>

3. Мовна свідомість як ментальнісно-терапевтичний феномен: філософсько-наукові виміри. <https://nubip.edu.ua/node/139760>

4. Радул С. Г., Радул І. Г. Концептуальні основи діалогу культур в європейському освітньому просторі. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Т. 2. 2022. С. 87–90.

5. Полянська К. С. Роль позааудиторної роботи іноземних студентів у формуванні культури міжнаціонального спілкування. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Кропивницький : Центрально-український державний університет імені Володимира Винниченка, 2024. Вип. 215. С. 239–245.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-76>

TRAINING CONFERENCE INTERPRETERS AS A STRATEGIC COMPONENT OF UKRAINE'S POST-WAR LINGUISTIC REVIVAL

Shkvorchenko N. M.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of Romance and Germanic Languages
and Foreign Language Teaching Department
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

The war in Ukraine has inflicted profound damage not only on the country's physical infrastructure but also on its sociocultural and linguistic landscape. As Ukraine moves toward recovery, the role of language and communication in national reconstruction becomes increasingly vital. In this context, the training of professional conference interpreters emerges as a strategic priority, serving both as a practical necessity for international cooperation and as a symbolic assertion of Ukraine's cultural and linguistic sovereignty.

Conference interpreters act as linguistic mediators in high-stakes settings – diplomatic negotiations, international aid coordination, legal processes, and global academic forums. Their work ensures that Ukraine maintains a strong and coherent voice in international discourse, particularly as the country deepens its integration into European and global institutions. Furthermore, the development of interpreter training programs reflects broader philological concerns, including language policy, identity reconstruction, and the

preservation and promotion of the Ukrainian language in multilingual environments.

This paper explores the significance of training conference interpreters in post-war Ukraine, analyzing its implications from linguistic, sociocultural, and philological perspectives. It argues that interpreter education is not merely a technical or professional issue, but a crucial component of Ukraine's broader linguistic revival and cultural resilience.

The training of conference interpreters has long been recognized as a critical component in international communication, particularly in post-conflict and transitional societies. Scholars such as Daniel Gile (1995), with his *Effort Models*, and Barbara Moser-Mercer (2005) have laid the foundation for understanding cognitive and pedagogical aspects of interpreter training. Their work emphasizes the importance of systematic curriculum design, mental resilience, and multilingual proficiency for high-pressure interpreting contexts.

In the Ukrainian context, researchers like Oksana Pavlenko, a prominent Ukrainian-American linguist, have explored the intersection of language, identity, and post-Soviet transformation. While not focused exclusively on interpreting, her work informs the sociolinguistic backdrop against which interpreter training is situated. Ukrainian scholars such as Olena Syniavska and Nataliia Karpilovska have contributed to the study of translation studies and language policy, examining the integration of Ukrainian linguistic identity into global translation paradigms.

Recent research by Halyna Matsyuk and Iryna Kovalchuk addresses the institutional challenges of interpreter education in Ukrainian universities, especially in wartime and post-war conditions. They underscore the urgency of adapting curricula to include not only technical training but also components of cultural diplomacy and national representation.

These perspectives collectively support the argument that interpreter education in Ukraine today serves not only as vocational preparation but also as a vehicle for linguistic and cultural restoration.

This study employs a qualitative approach, drawing on discourse analysis, curriculum review, and expert interviews to assess the current state and strategic importance of conference interpreter training in Ukraine. The methodological framework is built on three core components: discourse analysis, curriculum review, expert interviews. The integration of these methods allows for a holistic understanding of how interpreter training is positioned not only as an academic discipline but also as a national strategic resource in the broader framework of Ukraine's linguistic revival and post-war reconstruction.

The post-war reconstruction of Ukraine demands a multifaceted approach, in which language and communication occupy a central place. Training conference interpreters is not only a matter of professional preparation, but also an act of cultural and political significance. In international negotiations,

humanitarian efforts, and cultural diplomacy, interpreters serve as linguistic ambassadors, shaping perceptions of Ukraine and facilitating its integration into the global community.

This study affirms that interpreter education should be recognized and supported as a strategic component of Ukraine's linguistic revival. The resilience of the Ukrainian language, the visibility of Ukrainian perspectives in global discourse, and the preservation of national identity depend, in part, on the ability to cultivate a new generation of highly trained, culturally competent interpreters. Future research should further explore the potential of interpreter education as a tool of soft power, resistance, and reconstruction in post-conflict societies.

Bibliography:

1. Dvorianchykova S., Bondarchuk J., Syniavska O., Kugai K. Development of Intercultural Communicative Competence in the Process of Teaching English to Future Interpreters. *Arab World English Journal*. 2022. Vol. 13. No. 2. P. 50–60. DOI: 10.24093/awej/vol13no2.4 (<https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol13no2.4>).

2. Gile, D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. John Benjamins. 1995. (<https://www.benjamins.com/catalog/btl.8>).

3. Moser-Mercer, B. Training for the future: Building a profession for the 21st century. *The Interpreter and Translator Trainer*, 1(1), 2007. C. 17–27. (<https://www.tandfonline.com/toc/ritt20/1/1>).

4. Pavlenko, A. Multilingualism in post-Soviet countries: Language revival, language removal, and sociolinguistic theory. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 11(3–4), 2008. C. 275–314. (<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13670050802271517>)

5. Matsyuk, H., & Kovalchuk, I. Interpreter training in times of war: Adaptive strategies in Ukrainian universities. *Journal of Translation and Interpreting Studies*, 16(1), 2023. C. 44–59. (<https://benjamins.com/catalog/tis.16.1>).

НАПРЯМЯ 4. СТОМАТОЛОГІЯ ТА ФАРМАЦІЯ. МЕДИЦИНА ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-77>

QSAR-АНАЛІЗ В ФАРМАЦІЇ

Анищенко В. О.

здобувач вищої освіти магістерського рівня за спеціальністю

226 – Фармація, промислова фармація

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Борисюк І. Ю.

доктор фармацевтичних наук, професор,

завідувач кафедри загальної та клінічної фармакології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

QSAR – Quantitative Structure-Activity Relationship – дієвий інструмент для отримання кількісних оцінок біологічної активності потенційних сполук. Якою є основна ідея даного методу *in silico*? Відомо, що хімічна структура сполуки буде впливати на відповідні фармакологічні властивості. Даний метод моделювання дозволяє встановити математичні залежності між молекулярними дескрипторами і біологічною активністю. Тобто QSAR-аналіз – один із потужних методів, який використовується для передбачення ймовірної біологічної активності хімічних сполук на основі їх хімічної структури. Як застосовувати даний метод саме в фармації? Даний метод в фармації застосовують, по-перше, для проведення скринінгових досліджень нових лікарських засобів, що дозволяє достатньо швидко оцінювати потенційно активні сполуки ще до проведення доклінічних досліджень на лабораторних тваринах й дозволить відібрати сполуки-лідери, які перейдуть на етап доклінічних досліджень на тваринах. По-друге, даний метод знаходить застосування для оптимізації структури сполук, оптимізація полягатиме в зміні функціональних груп для покращення активності, зменшення токсичності, що в майбутньому буде протестовано, наприклад на моделях хронічної токсичності. По-третє, може бути проведена оцінка токсичності та можливої побічної дії, прогноз можливих негативних ефектів. Й ключовим також є скорочення потреби у великій кількості експериментів на тваринах, так як потенційно активні сполуки можуть бути знайдені та відібрані на ранніх етапах.

Основними компонентами безпосередньо QSAR-моделі є молекулярні дескриптори, що представляють собою числові характеристики молекул, такі як ліпофільність, розмір, заряд; також біологічна активність – експериментальні данні, такі як LD₅₀. Наприклад, для того щоб побудувати QSAR-модель для прогнозування протисудомної активності рутину потрібно пройти декілька етапів. Оскільки рутин відомий флавоноїд, щоб оцінити його активність порівняно з іншими аналогічними сполуками й побудувати модель на їх основі. Першим кроком буде проведення збору даних відносно протисудомної активності ED₅₀. Наступним етапом стане підбір подібних флаваноїдів – кверцетину, лютеоліну, апігеніну. Далі – розрахунок молекулярних дескрипторів – молекулярна маса, критерії К. Ліпінського, LogP, топологічні індекси (за допомогою програм ChemSketch, ADMETLab). Запропонована схема проведення дослідження дає можливість провести попередню оцінку параметрів. Велика маса і топологічна площа полярної поверхні (TPSA, Topological Polar Surface Area) рутину вказують на низьку проникність через гематоенцефалічний бар'єр, тому ймовірно, що його протисудомна активність буде низькою або непрямою (через зменшення оксидативного стресу) [1, 2].

Відомості з джерел літератури підтверджують, що в дослідях з використання в якості хемоконвульсанту саме пентилентетразол (коразол) внутрішньошлуночкове введення рутину щурам значно збільшувало латентний період до виникнення мінімальних клонічних та ненералізованих тоніко-клонічних судом, а також знижувало смертність (в дозі 25–150 нмоль) [2]. Отже, з прикладу постановки моделювання й опрацювання джерел літератури зрозуміло, що рутин демонструє потенційну протисудомну активність у доклінічних моделях, можливо, через взаємодію з GABA_A рецепторами, антиоксидантні та протизапальні властивості. Однак його ефективність може залежати від дози, способу введення та моделі судом.

Вченими показано, що методи *in silico* відіграють ключову роль у творенні нових лікарських засобів, а також для оптимізації існуючих медикаментів та сполук-лідерів, що в подальшому будуть використовуватись у доклінічних дослідженнях. Відмічено, що у *in silico* ADME-Tox підходах застосовують саме правило К. Ліпінського, проникність гематоенцефалічного бар'єру, наприклад, для нейротропних лікарських засобів. Даний підхід є надзвичайно інформативним оскільки вирішує фармакокінетичні та токсикологічні питання стосовно участі ліків в організмі. Отже, до методів *in silico* відносять молекулярний докінг, метод побудови гомологічних моделей, зворотній докінг, віртуальний скринінг, використання електронних баз даних хімічних сполук та QSAR-моделі [4].

Література:

1. The advancement of multidimensional QSAR for novel drug discovery – where are we headed? / Tao Wang, Xin-song Yuan, Mian-Bin Wu [et al]. *Expert Opinion on Drug Discovery*. 2017. Vol. 12, № 8. P. 769–784.
2. QSAR Modeling: Where Have You Been? Where Are You Going To? / A. Cherkasov, E. Muratov, D. Fourches [et al]. *J. Med. Chemistry*. 2014. V. 57. P. 4977–5010.
3. Schwann Shariati Rad, Marjan Nassiri, Farzaneh Zamansoltani. Anticonvulsive effects of rutin in a rat model of absence seizure: a novel compound to treat seizure. *Annals of General Psychiatry*. S219. 2008. doi: 10.1186/1744-859X-7-S1-S219
4. Чекман І. С., Небесна Т. Ю., Симонов П. В. In silico: новий напрям у розробці фармакологічних та фармацевтичних властивостей лікарських засобів. *Клінічна фармація*. 2012. Т. 16. № 2. С. 4–14.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-78>

КЛІНІЧНИЙ ВИПАДОК ЧАСТКОВОГО СИНДРОМУ ДІ ДЖОРДЖИ У ДИТИНИ 14 РОКІВ

Бутченко В. М.

здобувач вищої освіти другого (магістрського рівня)
за спеціальністю 222 – Медицина
Міжнародний гуманітарний університет

Мітрофанова К. М.

здобувач вищої освіти другого (магістрського рівня)
за спеціальністю 222 – Медицина
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: **Врублевська С. В.**
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри внутрішніх хвороб
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Синдром Ді Джорджі (22q11.2 делеційний синдром) – це рідкісне генетичне захворювання, спричинене мікроделецією ділянки хромосоми 22q11.2. Воно характеризується порушенням розвитку третьої та четвертої зябрових дуг, що призводить до різноманітної клінічної картини [1–5].

Ключові клінічні прояви [1–5]:

- Гіпоплазія або аплазія тимуса – імунodefіцит.
- Гіпопаратиреоз – гіпокальціємія, судоми.
- Вроджені вади серця (частіше – тетрада Фалло, перерва дуги аорти).
- Лицьові аномалії (низькорозташовані вуха, мигдалеподібні очі, маленьке підборіддя).
- Порушення мовлення, здатності до навчання, психоемоційні розлади.

Діагностика:

- Фізикальний огляд і аналіз симптомів.
- Генетичне тестування (FISH, мікроматричний аналіз) [3–5].
- Імунограма, УЗД серця, вимірювання рівня кальцію [1–3].

Лікування та спостереження:

- Симптоматичне та підтримуюче (корекція кальцію, хірургія вад серця) [2–5].
- Імуностимулювальна терапія за потреби [1–5].
- Психолого-педагогічна допомога, логопедія [3–5].
- Генетичне консультування [1–5].

Клінічний випадок:

Дівчинка Л., 14 роки, перебуває на диспансерному спостереженні в Обласній клінічній дитячій лікарні. З анамнезу життя: дитина від I вагітності, що перебігала на тлі токсикозу протягом усієї вагітності в матері. Множинні вади розвитку не діагностовано пренатально. Пологи шляхом кесарева розтину в терміні гестації 36 тижнів, маса тіла 2600 г. Вроджені вади кістково-м'язової системи не виражені (диспластичні зміни тазо-стегневих суглобів, пізні прорізування молочних та затримка зміни на постійні зуби, порушення прикусу, множинний карієс, викривлення носової перетинки). Уроджену ваду серця не діагностовано.

У віці 11 міс – правобічна полісегментарна пневмонія, яка супроводжувалась торпідним перебігом та стійким синдромом бронхіальної обструкції. При ультразвуковій діагностиці тимус не візуалізувався. Це дало підставу для проведення поглибленого діагностичного пошуку аномалії будови трахеобронхіального дерева й первинного імунodefіциту. Припущення щодо бронхомалії підтверджено при бронхоскопічному дослідженні. Окрім виявлених мальформацій, у дитини спостерігалися асиметрія обличчя підічас посмішки або плачу, аурикулярні аномалії та характерні риси обличчя, такі як нависання повік, широке перенісся. За даними імунограми виявлений Т-клітинний імунodefіцит.

Отримані дані дали підставу припустити наявність синдрому делеції 22q11.2, що було підтверджено методом FISH: виявлена типова делеція 22q11.2 – LCR22A.

Внаслідок гіпопаратиреозу дитина постійно приймає високі дози вітаміну Д у сполученні з кальцієм на постійній основі. Емоційно лабільна, простежується синдром дефіциту уваги, зниження пам'яті та засвоєння шкільного матеріалу. Бронхообструктивний синдром повторюється при кожному гострому респіраторному захворюванні. 2–3 рази на рік походить лікування у алерголога з приводу загострення бронхіальної астми, виявлена атопія – гіперчутливість до побутових алергенів пилу. З приводу пролапсу мітрального клапану II ступеня 2 рази на рік проходить лікування у кардіолога.

Прогноз для життя при наявності підтримуючої терапії – сприятливий.

Література:

1. Белоусова Е. П., Горелова Н. В. Первинні імунodefіцити: сучасні аспекти діагностики та лікування. *Імунологія та алергологія*. 2020. № 2. С. 30–38.
2. Костюков І. І., Маланчук О. М. Первинні імунodefіцити у дітей: клінічні прояви та алгоритми діагностики. *Педіатрія, акушерство та гінекологія*. 2021. № 6. С. 45–51.
3. McDonald-McGinn DM, et al. (2015). 22q11.2 deletion syndrome. *Nature Reviews Disease Primers*. № 1. P. 15071. DOI: 10.1038/nrdp.2015.71
4. Bassett AS, et al. (2011). Practical guidelines for managing patients with 22q11.2 deletion syndrome. *The Journal of Pediatrics*, 159(2), 332–339.e1. DOI: 10.1016/j.jpeds.2011.02.039
5. Bonilla F. A., Barlan I., Chapel H. et al. International Consensus Document (ICON): Common Variable Immunodeficiency Disorders. *Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice*. 2016. Vol. 4. Issue 1. P. 38–59.

МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ ДИСКОЛОРИТІВ ЗУБІВ У СУЧАСНІЙ ЕСТЕТИЧНІЙ СТОМАТОЛОГІЇ

Волохова Л. Б.

стоматолог-терапевт,

керівник медичного центру

Dr. Volokhova Medical Center

м. Київ, Україна

Зміна кольору або дисколорит зубів має різні причини і може виникнути навіть за умов правильного догляду за ротовою порожниною. Такі стоматологічні патології є досить поширеною естетичною проблемою, адже зміна кольору зубів може негативно вплинути на самооцінку, соціальні взаємодії та загальну якість життя пацієнтів [1, с. 43].

Практичний досвід роботи вказує, що дисколорит твердих тканин зубів спостерігаються навіть у пацієнтів, які не вживають кави, уникають куріння тютюнових виробів та здійснюють регулярні профілактичні огляди у стоматолога. Зміни природнього кольору зубної емалі та різні порушення складу дентину, тобто мінералізованої тканини зубів, що знаходиться під зубною емаллю, спостерігаються також серед дітей та молодих пацієнтів.

До поширених причин дисколоритів зубів можна віднести наступні:

- генетична схильність до зміни природнього відтінку зубної емалі;
- розвиток карієсу зубів;
- розвиток пародонтиту, запалення ясен та скупчення зубного каменю;
- дефіцит мінералів, які необхідні для формування зубної емалі;
- вживання солодких газованих напоїв, які містять велику кількість соди, цукру та яскравих барвників;
- вживання кави, чаю, інших рідин та продуктів, які підвищують кислотність і призводять до ерозії зубної емалі;
- прийом тетрациклінових препаратів¹;
- зміна кольору емалі внаслідок вікових змін.

Корекція дисколоритів твердих тканин зубів є важливим елементом у сучасній естетичній стоматології. У світовій стоматологічній практиці

¹ Тетрациклінові препарати це – бактеріостатичні антибіотики, які утворюють комплекси з кальцієм і відкладаються в кістках, зубах та їх зачатках. Терміном «тетрациклінові зуби» позначається одна з складних патологій зубної емалі, коли емаль стає коричневою або сіро-коричневою.

все більше уваги приділяють розробці нових методів, що забезпечують задоволення естетичних потреб пацієнтів у цій сфері. За даними ВООЗ, в наш час понад 90 % дантистів США активно використовують різні методи відбілювання зубів [1, с. 43].

Зазвичай такі методи відбілювання зубів розділяють на механічні методи щодо усунення зубного нальоту та хімічні, спрямовані на нейтралізацію пігментів, які проникли в емаль зубів, пероксидними засобами або ж органічними кислотами [2, с. 35].

Механічне очищення за допомогою абразивних частин і хімічне відбілювання пов'язане з певними ризиками та перевагами. В обох випадках оптимальний результат досягається тільки якщо правильно визначити причини дисколориту, тобто що саме зумовило зміни кольору зубів. Тому підібрати бажаний метод відбілювання може лише лікар-стоматолог.

Використання механічних процедур для відбілювання зубів без попереднього аналізу причин дисколориту призводить до виникнення побічних ефектів, які в основному пов'язані з неправильним застосуванням абразивних засобів або використанням абразивів з вищою твердістю, ніж стан зубної емалі пацієнта. З метою розробки більш безпечних варіантів сучасні дослідження спрямовані на підбір абразивних засобів, які забезпечують оптимізацію стирання та очищення мембрани пелікула. При цьому, найбільш перспективні результати отримані з використанням порошків для чищення та полірування зубів на основі бікарбонату натрію.

Хімічне відбілювання дає досить швидкі результати, особливо коли воно проводиться в контрольованому середовищі. Використання сучасних гелів та лазерної методики для відбілювання дозволяє освітлити зуби на більш ніж 10 відтінків лише за декілька відвідувань стоматологічної клініки. Лазерні методики, зокрема, з використанням синіх та жовтих діодних лазерів (довжина хвилі 445 нм), демонструють великий потенціал для активації відбілюючих речовин, прискорюючи таким чином хімічні реакції. Заміна відбілюючих засобів на основі пероксидів на слабкі органічні кислоти або ферменти, отримані з натуральних інгредієнтів, є оптимальним рішенням для більш безпечного відбілювання зубів [3, с. 328].

Наразі професійне відбілювання зубів є комплексною стоматологічною послугою, яка включає як використання механічних процедур, так і хімічних. Комбінація різних методів відбілювання в одній процедурі дозволяє досягти значного результату з першого разу. На першому етапі здійснюється повітряно-абразивне полірування зубів з використанням порошків типу KaVo ProphyPearls, а також ультразвукова чистка зубів для видалення нальоту та зубного каменю із нанесенням крем-пасти для зубів, наприклад, Tooth Mousse, що закриває дентинні каналця, зменшуючи

чутливість зубів. На другому етапі використовуються сучасні професійні гелі для відбілювання та три засвіти діодним лазером по 15 хв. кожен (два засвіти лазером із використанням слабкішим за складом та кислотністю гелем, а третій – сильнішим). Майже всі професійні гелі для відбілювання не містять в своєму складі пероксиду водню, а тому не чинять травматичну дію на зубну емаль та взагалі не впливають на структуру та міцність зубів.

Радикальним методом корекції дисколориту зубів є встановлення керамічних вінірів та зубних коронок. Хоча відновлення природного кольору емалі таким способом є досить дорогавартісною та тривалою процедурою у порівнянні із механічними та хімічними методами, такий варіант лишається єдиним для ряду пацієнтів із складними стоматологічними патологіями. Металокерамічні тонкі нашарування, більш відомі як вініри, спеціально підбираються найточнішого відтінку відносно інших зубів для збереження їх естетичного вигляду. Така керамічна реставрація із використанням вінірів чи зубних коронок надійно приховує або ж нівелює дисколорит зубів; приховує різноманітні тріщини, дефекти і нерівності та дозволяє змінити розмір і форму зубів. Проте для закріплення результатів такої стоматологічної процедури варто притримуватися особливого догляду. Так, після встановлення вінірів пацієнтам рекомендовано відмовитися від шкідливих звичок, а також усунути з раціону всі продукти, які мають забарвлюючу дію.

Отже, сучасні методи корекції дисколоритів зубів включають механічне та хімічне їх очищення, а також встановлення вінірів та зубних коронок. Будь-які суттєві маніпуляції в естетичній стоматології мають здійснюватися лише після огляду у стоматолога-терапевта та оцінки загальної ситуації щодо стану зубів та необхідності їх лікування. Методи відбілювання зубів мають бути обрані пацієнтом лише за рекомендацією стоматолога, який враховує причину дисколориту зубів та можливі негативні наслідки відбілювання. Комбінація механічних та хімічних методів відбілювання в одній стоматологічній процедурі дозволяє досягти значного результату для корекції дисколоритів зубів.

Література:

1. Ожоган, Ю., Ожоган, Р. Аналіз впливу відбілюючих систем на мікро- та наноструктуру зубної емалі. *Вісник стоматології*. 2023. № 124(3). С. 42–48. URL: <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2023-49-3.7>
2. Герасименко Є. В. Сучасні методи відбілювання. *Естетична стоматологія*. 2009. No 1 (58). С. 35–37. URL: <http://www.visnyk.od.ua/index.php/mainjournal/article/view/395/352>
3. Iancu M., Tatia C., Robu A., Vasilescu M., Antoniac I., Fratila A. Current Trends On Materials And Methods For Teeth Whitening. *European Journal*

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-80>

DIETARY FIBER IN THE IMPROVEMENT OF CELLULAR IMMUNITY INDICATORS IN UKRAINIAN CHILDREN WITH ELEVATED BLC

Hnida N. I.

*Lecturer at the Department of Histology, Cytology, Embryology
and Pathological Morphology with the Course of Forensic Medicine
Odesa National Medical University
Odesa, Ukraine*

Hnidoi I. M.

*Candidate of Medical Sciences,
Associate Professor at the Internal Diseases Department
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

The immune system is continually exposed to various environmental pathogens and xenobiotics, including heavy metals such as lead, and appears to be one of the most vulnerable targets [1]. The effects of lead poisoning are most critical for children because their bodies are growing and developing [2–5]. The problem is exacerbated by the fact that in low- and middle-income countries, to which Ukraine belongs, there are no such state programs for the primary and secondary prevention of lead lesions that operate in developed countries [6]. In Ukraine, all these negative factors are joined by such as active hostilities in a large part of the territories for three years. Therefore, the problem of assessing the accumulation of lead in the organism of Ukrainian children and the development of methods for the prevention and treatment of chronic lead lesions of their immune system is urgent.

The **purpose** of this investigation was to evaluate the effectiveness of dietary fiber (DF) in reducing blood lead concentrations (BLC) and improvement of cellular immunity indicators in Ukrainian children.

Methods. 80 children of a random sample aged from 4 to 15 years were examined. Determination of lead was carried out in heparinized venous blood by

the method of atomic absorption spectrometry with electrothermal atomization. Indicators of the cellular link of immunity were determined in capillary blood.

To establish the dependence of the studied parameters on the BLC, as well as considering the recommendations of the WHO on the feasibility of clinical intervention [7], children were divided into 2 groups: 1) a group with a lead content of up to 4.9 µg/dL, n = 62; 2) a group with a lead level in the range of 5.0-9.9 µg/dL, n = 18. Evaluation of calculations χ^2 showed that by age, by the presence of certain diseases, the groups were homogeneous. The control in assessing the ecopathogenic effects of lead was the first group of children. In assessing the efficacy of the intervention, indicators at the beginning and end of observation were compared.

The **results** of the study are presented in table 1.

Table 1

**Indicators of the cellular link of immunity in children
of different groups, M±m**

Indicators	At the beginning of the observation		At the end of the observation	
	BLC ≤ 4.9 µg/dL	BLC 5.0-9.9 µg/dL	BLC ≤ 4.9 µg/dL	BLC 5.0-9.9 µg/dL
Lead, µg/dL	3.21±0.23	8.61±0.22*	3.14±0.21	5.16±0.27**
T-lymphocytes (CD3 ⁺), %	55.39±0.78	51.94±1.42*	54.68±1.07	53.67±0.89
T-lymphocytes active (CD3 ⁺ +HLA-DR ⁺), %	41.98±0.85	38.44±2.03	39.68±1.22	38.61±1.03
T-helpers (CD4 ⁺), %	40.35±0.83	37.33±1.43	40.53±0.95	39.22±1.10
T-suppressors (CD8 ⁺), %	15.05±0.56	13.89±0.82	14.11±0.56	14.44±1.34
T-helpers/T-suppressors index	2.98±0.15	3.00±0.38	3.19±0.17	3.33±0.45
B-lymphocytes (CD19 ⁺), %	13.34±0.46	12.17±0.56	13.86±0.49	12.33±0.45
NK sells (CD16 ⁺), %	31.13±1.02	35.78±0.56*	31.47±1.03	33.89±1.00
Phagocytic neutrophil activity, %	59.92±1.09	64.61±3.83	58.31±1.68	59.78±1.20
Phagocytic neutrophil index, %	2.50±0.05	2.26±0.12*	2.49±0.05	2.37±0.10
Eosinophils, %	1.65±0.24	2.83±0.54*	1.77±0.23	1.17±0.28**

Note. * – The difference is reliable (p < 0.05) with the indicator of the first group, ** – the difference is reliable (p < 0.05) between the indicators at the beginning and at the end of the observation in each group.

Analysis of BLC in children showed that about a quarter of them have a concentration above 5 $\mu\text{g/dL}$ at the start of observation. These were children of the second group. They also had the verified decreasing of relative number of T-lymphocytes, as compared with this index in the group of children with lead level up to 4,9 $\mu\text{g/dl}$. The relative content of active T-lymphocytes and T-helpers tended to decrease compared with controls. This is consistent with modern research [1, 4, 5] and it can result in disturbance of the adaptive immune response process.

With it the relative number of NK-cells and eosinophils was increased reliably in these children. It was shown also the verified decreasing of neutrophil phagocytosis index ($p < 0,05$) in the same children. This is consistent with data from other researchers [4], and it may be associated with the course of diseases on the background of elevated lead levels in children, and in the future can lead to an inadequate immune response and the development of immune-mediated diseases, or to depletion of the reserves of the immune system and the development of chronic pathology.

Therefore, it is important to apply medical intervention to prevent this.

When choosing a medical intervention, we relied on the recommendations of the WHO [7]. We informed the parents of the children that “in all cases of lead exposure, action should be taken to identify the source of lead and stop ongoing exposure, as this will, in itself, reduce the blood lead concentration and improve clinical features of toxicity” [7].

According to the algorithm from the WHO, nutritional interventions are recommended in children with a BLC $\geq 5 \mu\text{g/dL}$ but $< 40 \mu\text{g/dL}$ [7]. In our study, these are the concentrations of the second group of children. As a nutritional supplement for these children, dietary fiber from cereals of 10 g per day was used for 30 days, as an addition to main dishes and salads during lunch.

As a result, BLC in children of the second group significantly decreased (see Table 1). This confirms the data about the sorption properties of DF [8–11].

At first glance, it seems that dietary fiber did not affect those immunogram parameters that required correction in children with elevated BLCs. After all, a comparison of the indicators before and after the intervention of children in the second group did not reveal significant differences. At the same time, we see that the differences with the indicators of the first group, which were before the intervention, have also disappeared. That is, T-lymphocytes, NK cells, Phagocytic neutrophil index no longer differ from control in children of the second group after the intervention. So, dietary fiber still contributed to the improvement of these indicators in children in whom BLC was elevated. In addition, a decrease in the relative number of eosinophilic leukocytes in children of the second group after the intervention reached a degree

of reliability. Our results are consistent with the literature on the positive effect of dietary fiber on the immune status [9, 12–15].

Conclusions. Dietary fiber contributes to the removal of lead from the body and helps to improve the immune status in children with elevated levels of lead in the blood. This allows us to recommend this dietary supplement for the improvement of children undergoing environmental lead pressure.

Bibliography:

1. Harshitha P, Bose K, Dsouza HS. Influence of lead-induced toxicity on the inflammatory cytokines. *Toxicology*. 2024;503:153771. doi:10.1016/j.tox.2024.153771

2. Moyebi OD, Lebbie T, Carpenter DO. Standards for levels of lead in soil and dust around the world. *Rev Environ Health*. 2024;40(1):185-196. Published 2024 Jun 11. doi:10.1515/reveh-2024-0030.

3. Halmo L, Nappe TM. Lead Toxicity. 2023 Jul 4. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2025 Jan. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK541097/>

4. Zheng K, Zeng Z, Tian Q, Huang J, Zhong Q, Huo X. Epidemiological evidence for the effect of environmental heavy metal exposure on the immune system in children. *Sci Total Environ*. 2023;868:161691. doi:10.1016/j.scitotenv.2023.161691.

5. Hnidoi I.M., Hnida N.I. The effects of lead exposure on immune cells in Ukrainian children. *Annals of Mechnikov Institute*. 2023. N 1. P. 29–32. doi: 10.5281/zenodo.7721509.

6. Del Rio M, Obeng A, Galkaduwa B, et al. An interdisciplinary team-based approach for significantly reducing lower-level lead poisoning in U.S. children. *Toxicol Rep*. 2022;10:76-86. Published 2022 Dec 9. doi:10.1016/j.toxrep.2022.12.004.

7. WHO guideline for the clinical management of exposure to lead. Geneva: World Health Organization; 2021. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240037045>

8. Karim A, Raji Z, Karam A, Khalloufi S. Valorization of Fibrous Plant-Based Food Waste as Biosorbents for Remediation of Heavy Metals from Wastewater-A Review. *Molecules*. 2023 May 20;28(10):4205. doi: 10.3390/molecules28104205.

9. Hojsak I, Benninga MA, Hauser B, et al. Benefits of dietary fibre for children in health and disease. *Arch Dis Child*. 2022 Nov;107(11):973–979. doi: 10.1136/archdischild-2021-323571.

10. Hnida N. I., Hnidoi I. M. Dietary fiber as an alternative to pharmacological chelators for children exposed to low doses of lead. Proceedings of the Conference "Modern Problems of Pharmacology, Cosmetology and Aromology", September 22, 2023 at the Faculty of Dentistry and Pharmacy,

IHU, Odessa, Ukraine. P. 30–33. URL: <https://www.researchgate.net/publication/375232195>

11. Hnida N., Hnidoi I. Dietary fiber in reducing of elevated blood lead concentration in children. *PNAP*. 2023;59(4):213–220. doi: 10.23856/5927.

12. Suriano F, Nyström EEL, Sergi D, Gustafsson JK. Diet, microbiota, and the mucus layer: The guardians of our health. *Front Immunol*. 2022 Sep 13;13:953196. doi: 10.3389/fimmu.2022.953196.

13. Venter C, Meyer RW, Greenhawt M, et al. Role of dietary fiber in promoting immune health-An EAACI position paper. *Allergy*. 2022 Nov;77(11):3185-3198. doi: 10.1111/all.15430.

14. Salvatore S, Battigaglia MS, Murone E, Dozio E, Pensabene L, Agosti M. Dietary Fibers in Healthy Children and in Pediatric Gastrointestinal Disorders: A Practical Guide. *Nutrients*. 2023 May 6;15(9):2208. doi: 10.3390/nu15092208.

15. Mathers JC. Dietary fibre and health: the story so far. *Proc Nutr Soc*. 2023 May;82(2):120-129. doi: 10.1017/S0029665123002215.

ФІЗИЧНА ТА ЕРГОТЕРАПІЯ В ЛІКУВАННІ ЦИТОМЕГАЛОВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ У ДІТЕЙ

Грицанов Б. М.

бакалавр 3 курсу

*факультету медицини та громадського здоров'я
за спеціальністю 227 – Фізична терапія, ерготерапія
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Нікітіна Н. О.

кандидат медичних наук,

*доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Кукушкін В. М.

кандидат медичних наук,

*доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Актуальність. ЦМВ-інфекція (ЦМВІ) – найпоширеніша з вроджених інфекцій і відома причина вроджених вад розвитку: внутрішньоутробно інфікуються 1–3% новонароджених, а під час пологів та після них – 5–30%. У США щорічно до 40 тисяч новонароджених інфіковані ЦМВ. Виражені прояви хвороби відзначаються у 10%, з них 20% помирають у 1 місяць життя, а 95% тих, хто вижив, страждають на грубі порушення функцій життєво важливих органів. ЦМВІ широко розповсюджена: 50–80% дорослого населення, з них 40% жінок, є серопозитивними; у США інфіковано близько 1% новонароджених, а в країнах, що розвиваються, цей показник вищий [1, 4, 7].

Також ЦМВІ має різноманітні прояви – від безсимптомного перебігу до важких генералізованих форм з ураженням внутрішніх органів і центральної нервової системи: генералізована цитомегалія виявляється у 5–15%, а локалізована – у 10–30% померлих новонароджених і дітей раннього віку [1, 2, 4, 7].

У більшості випадків ЦМВ-інфекція протікає приховано, але може призводити до інвалідизації: безсимптомний перебіг мають до 95% новонароджених, а у 5% знаходять симптоми інфекції при народженні.

Після зараження людина залишається носієм вірусу на все життя, переважно в латентній формі, а 30–50% жінок з первинною інфекцією під час вагітності передають вірус плоду [1, 4, 7].

Метою нашої роботи було вивчення прояву ЦМВІ у дітей, особливостей клініки та результатів застосування на історії захворювання пацієнта.

Об'єктом дослідження була література та історія хвороби дитини, яка перенесла ЦМВІ.

Предметом дослідження був аналіз застосування різних методів лікування та реабілітації дітей із ЦМВІ.

ЦМВІ – це інфекційне захворювання, збудником якого є *Cytomegalovirus hominis* (герпесвірус 5 типу), з родини *Herpesviridae*, підродини β -*Herpesvirinae*, який містить ДНК і викликає утворення цитомегалічних клітин.

Історія відкриття. Перший звіт про ЦМВІ був у 1882 році, коли німецький патологоанатом Х. Рібберт вперше виявив клітини цитомегали, характерні для цієї інфекції у сліні та сечі. Ці трансформовані клітини мали велике ядро з вузькою цитоплазмою, тому їх назвали «пташиним чи совиным оком». У 1921 році Е. Е. Гудпастур і Ф. Талбот запропонували назвати хворобу цитомегалією. Збудник цитомегалії вперше побачили М. Сміт та В. Роу в 1956 р. І лише 1967 року ВООЗ внесла ЦМВІ до міжнародної номенклатури як нозологічну одиницю [1, 4, 7].

Резервуаром і джерелом інфекції може бути тільки людина (носій або хвора особа), яка роками виділяє вірус. Вірус передається практично через усі біологічні рідини: кров, сечу, слину, грудне молоко, сльози, виділення з носоглотки, спинномозкову рідину, навколоплідні води, цервікальні та вагінальні секрети, сперму та фекалії.

Шляхи передачі ЦМВ різноманітні: повітряно-краплинний, статевий, вертикальний, парентеральний, гемотрансфузійний, трансплантаційний і навіть через побутові речі.

У клініці розрізняють: вроджену ЦМВІ (гостра форма та хронічна форма), набуту ЦМВІ (латентна (локалізована), гостра мононуклеозна, генералізована форми) та цитомегалію у ВІЛ-інфікованих та осіб зі зниженим імунітетом [1, 4, 7].

Симптоми у новонароджених залежать від строків інфікування і проявляються гепатомегалією, спленомегалією, петехіальним висипом, тромбоцитопенією, тривалою жовтяницею, пневмонією, затримкою росту, мікроцефалією, кальцифікацією мозку.

Наслідки ЦМВІ дуже тяжкі – нейросенсорна глухота, церебральний параліч, епілесія, хоріоретиніт, атрофія зорового нерва, затримка психомоторного розвитку та ін.

Хворим на ЦМВІ призначають етіотропну терапію (ганцикловір), засоби для підвищення імунітету (специфічні імуноглобуліни – анти-ЦМВ-імуноглобулін (цитогам), препарати інтерферону) та симптоматичну терапію [1, 3, 5, 6, 7].

Ми провели аналіз історії хвороби клінічного випадку хлопчика Н., 5 міс. 10 днів, який поступив у дитячу лікарню зі скаргами на загальну слабкість, затримку фізичного розвитку, субфебрильну температуру, нестійкий стілець, задишку, поліурію та полідипсію. У клініці на підставі скарг, анамнезу хвороби та життя, даних клінічного, лабораторного та інструментального обстежень було поставлено діагноз: наслідки генералізованої ЦМВІ з ураженням ЦНС, ШКТ, печінки, анемія, рахіт III ст., гостра течія, дисбіоз кишечника IV ст.

Хлопчику було проведено етіотропну, симптомну терапію, масаж, ЛФК та рефлексотерапію.

Курс масажу складався з елементів погладжування, рефлекторних вправ для стоп, викладання на живіт, загальною тривалістю – 10–15 хв., 20 процедур.

Точковий масаж включав: точки **меридіана товстого кишечника GI 11, 10, 4; меридіана шлунка E 36, 30, 9; меридіана сечового міхура V 10, 17; задньосерединного меридіана T 20.**

У результаті лікування дитина стала тримати голову, покращився тургор, почала повертатися зі спини на живіт, прибавка у вазі склала 700 г. Хлопчик був виписаний у задовільному стані з рекомендаціями щодо подальшої реабілітації.

Висновки:

ЦМВІ вражає різні органи та системи організму дітей раннього віку, викликаючи затримку фізичного та психомоторного розвитку.

На прикладі клінічного випадку бачимо, що курс загальнозміцнюючого масажу підвищив ефективність лікування дитини, рефлексотерапія прискорила позитивну динаміку нервово-психічного розвитку, а застосування ЛФК надало сприятливий вплив на фізичний та моторний розвиток дитини.

Таким чином, застосування масажу, ЛФК та рефлексотерапії у загальному комплексі лікування ЦМВІ є доцільним, оптимізує результати та скорочує терміни лікування дітей.

Література:

1. Інфекційні захворювання у дітей в амбулаторній практиці лікаря : навчальний посібник / за ред. Крамарьова С. О. 2-ге вид., доповнене та перероблене. Львів : Видавець Марченко Т. В., 2025. С. 274–282.
2. Gyawali, J., Pudasainee-Kapri, S., Agrawal, S. *et al.* Cytomegalovirus-associated pancytopenia in a four-month-old infant: a case report. *BMC Infect Dis* 24, 1277 (2024). <https://doi.org/10.1186/s12879-024-10191-9>
3. Hughes BL, Clifton RG, Rouse DJ, Saade GR, Dinsmoor MJ, Reddy UM, Pass R., Allard D., Mallett G., Fette LM и др. A trial of hyperimmune globulin for the prevention of congenital cytomegalovirus infection. *N. Engl. J. Med.* 2021; 385:436–444. doi: 10.1056/NEJMoa1913569.
4. Leruez-Ville M, Foulon I, Pass R, Ville Y. Cytomegalovirus infection during pregnancy: state of the science. *Am J Obstet Gynecol.* 2020 Sep. 223 (3):330-49.
5. Lin X, Wan Y, Liu Y. Efcacy of ganciclovir in the treatment of cytomegalo - virus (CMV) infection in infants and its efect on infammatory reaction and immune function. *American Journal of Translational Research.* 2023;15(11):6514–23.
6. Märtson A-G, Edwina AE, Kim HY, Knoester M, Touw DJ, Sturkenboom MGG, Alfenaar J-WC. Therapeutic Drug Monitoring of Ganciclovir: Where Are We? *Ther Drug Monit.* 2022;44(1):138–47. <https://doi.org/10.1097/FTD.0000000000000925>.
7. Цитомегаловірусна інфекція. <https://compendium.com.ua/uk/tutorials-uk/infektsiyi/tsitomegalovirusna-infektsiya/>

ВИКОРИСТАННЯ ДЕНСИТОМЕТРІЇ В ДІАГНОСТИЦІ РЕВМАТОЛОГІЧНИХ ХВОРОБ

Денисюк М. О.

здобувач вищої освіти

за спеціальністю 222 – Медицина

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Єфременкова Л. Н.

доктор медичних наук,

завідувач кафедри внутрішніх хвороб

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Денситометрія являється «золотим стандартом» оцінки мінеральної щільності кісткової тканини (МЩКТ) і критично важлива в ревматології для виявлення остеопенії та остеопорозу у пацієнтів із запальними артритами, що знаходяться під впливом хронічного запалення. Міжнародні рекомендації Американського коледжу ревматологів (ACR) рекомендують скринінг DXA всім хворим на ревматоїдний артрит (РА) та системний червоний вовчак (СЧВ) у віці ≥ 50 років, а також молодим пацієнтам з факторами ризику (тривалий прийом кортикостероїдів ≥ 3 міс). У той же час національний клінічний протокол МОЗ України передбачає призначення денситометрії лише за наявності виражених клінічних факторів ризику (надмірна тривала глюкокортикостероїд-терапія, низька маса тіла, переломи). Така різниця в підходах може призводити до пізньої діагностики зниження МЩКТ й пропущеним можливостям профілактики переломів у ревматологічних хворих.

Остеопороз у ревматологічних пацієнтів є поширеною та клінічно значущою коморбідністю, що асоціюється з підвищеним ризиком патологічних переломів і зниженням якості життя. Денситометрія, насамперед DXA-сканування, дає змогу кількісно оцінити мінеральну щільність кістки (МЩКТ) та стратифікувати ризик переломів у хворих із запальними артритами і на тлі глюкокортикоїдної терапії [12]. У доповнення до традиційних показників мінеральної щільності кістки сучасні методики – Trabecular Bone Score (TBS), високоточна периферійна КТ (HR-pQCT), цифрова рентген-радіограметрія (DXR) та кількісна ультразвукографія (QUS) – забезпечують оцінку якості кісткової мікроархітектури й прогнозування фрактур незалежно від щільності [3], [4]. Інтеграція біохімічних маркерів ремоделювання кістки (CTX, PINP) доповнює картину

кісткового метаболізму й дозволяє моніторити ефективність терапії [8]. Останні рекомендації ACR і EULAR чітко визначають показання до денситометрії в ревматології, а позиції Міжнародного товариства клінічної денситометрії стандартизують інтерпретацію результатів у дорослих [2], [9]. Теледенситометрія й застосування штучного інтелекту розширюють доступність і підвищують точність діагностики, відкриваючи нові перспективи персоналізованого менеджменту остеопорозу в ревматологічній практиці [6], [7].

1. Епідеміологія остеопорозу в ревматології

У хворих із ревматоїдним артритом (РА) частота остеопорозу вдвічі–втричі вища, ніж у загальній популяції того ж віку та статі [2].

При системному червоному вовчаку (СЧВ) поширеність остеопорозу досягає 30–50 % і корелює з тривалістю та дозою глюкокортикоїдів [12].

У спондилоартритах та інших запальних захворюваннях суглобів генералізована та периартикулярна втрата кісткової маси спостерігається незалежно від кортикостероїдів через вплив запальних цитокінів (TNF- α , IL-6) на активність остеокластів [4].

Глюкокортикоїд-індукований остеопороз (GIOP) розвивається навіть при низьких дозах преднізолону (≥ 5 мг/добу протягом ≥ 3 місяців) і вимагає ранньої денситометрії для профілактики переломів [12].

2. Показання до денситометрії в ревматологічній практиці

2.1 Глюкокортикоїдно-індукований остеопороз

ACR-рекомендації наказують проводити DXA усім пацієнтам на кортикостероїдах ≥ 5 мг/добу протягом ≥ 3 місяців і повторювати через 1–2 роки залежно від зміни показників мінеральної щільності кісток [1].

2.2 Запальні артрити

EULAR-дослідження підтверджують потребу скринінгу мінеральної щільності у пацієнтів із РА, особливо в осіб із високою активністю захворювання та періодичними курсами глюкокортикоїдів [2].

2.3 Вторинний остеопороз

Пацієнти з СЧВ, системною склеродермією, ювенільними артритами та васкулітами мають підвищений ризик остеопорозу через поєднання запалення, імуносупресії та малорухомості й підлягають скринінгу незалежно від віку [5].

3. Основні методики денситометрії

3.1 Двоенергетична рентгенівська абсорбціометрія (DXA)

DXA – «золотий стандарт» для вимірювання BMD у поперековому відділі хребта та проксимальному відділі стегнової кістки, завдяки низькій іонізуючій дозі й високій відтворюваності результатів [12].

Стандартизовані положення Міжнародного товариства клінічної денситометрії, зменшують міжцентрову мінливість і забезпечують порівнянність даних [13].

3.2 Trabecular Bone Score (TBS)

TBS аналізує текстурну неоднорідність затухання зображення DXA в поперековому відділі й відображає трабекулярну мікроархітектуру у пацієнтів із РА і ГЮ TBS покращує прогнозування переломів незалежно від МЩКТ [3].

3.3 High-resolution peripheral QCT (HR-pQCT) – високороздільна периферична кількісна комп'ютерна томографія

Вона надає тривимірні дані про кортикальну й трабекулярну кістку з роздільною здатністю менше за 100 мкм та дозволяє виявляти мікроруйнівні зміни в запалених суглобах і навколосуглобовій кістці [4].

3.4 Quantitative Ultrasound (QUS) – кількісна ультразвукова денситометрія

Ультрасонографія оцінює швидкість ультразвуку й широкополосний індекс у кальканей чи зап'ястку, відрізняється портативністю й відсутністю радіації, проте є менш точним порівняно з DXA та HR-pQCT [5].

3.5 Digital X-ray Radiogrammetry (DXR)

Радіограметрія дозволяє кількісно оцінити периартикулярну втрату кісткової маси в кисті при ранньому РА й служить раннім рентгенологічним маркером прогресування ерозій [15].

4. Інтерпретація результатів

T-score $\leq -2,5$ визначає остеопороз, між $-1,0$ і $-2,5$ – остеопенію, де **T-score** – це числовий показник, який порівнює щільність кісткової тканини пацієнта з нормою для здорової молодої дорослої людини, а Z-score $< -2,0$ вимагає пошуку вторинних причин зниження МЩКТ, де **Z-score** – це статистичний показник, який визначає, наскільки відхиляється значення щільності кістки конкретної особи від середнього значення для її вікової групи та статі [9], [13].

У ревматологічній популяції комбіноване використання МЩКТ і TBS покращує стратифікацію ризику переломів, особливо в осіб на глюкокортикоїдах [3].

5. Біохімічні маркери ремоделювання

Опосередковані маркери резорбції (CTX, NTX) і формування (P1NP, остеокальцин) відображають стан кісткового метаболізму й іноді передбачають зміну МЩКТ раніше за денситометрію [8].

Проте алгоритм застосування маркерів у рутинній практиці обмежений помірною кореляцією з динамікою МЩКТ у окремих пацієнтів.

6. Телемедицина й штучний інтелект

Проекти асинхронної теледенситометрії (TELERA) демонструють можливість віддаленого моніторингу пацієнтів із РА, включаючи інтерпретацію DXA та супровід терапії [6].

III-алгоритми успішно виявляють компресійні переломи хребта на DXA-знімках та можуть автоматизувати оцінку МЩКТ, мінімізуючи людські помилки й прискорюючи звітування [7].

7. Клінічні рекомендації та стандарти

– ACR 2022 GIOP: денситометрія при кортикостероїдах ≥ 5 мг/день ≥ 3 місяці; повторення через 1–2 роки [1].

– EULAR/EFORT: оцінка ризику переломів через клінічні фактори, DXA-хребет/стегно та візуалізацію хребта на компресійні переломи [11].

– ISCD 2023: скринінг у жінок ≥ 65 р. і чоловіків ≥ 70 р. або за наявності факторів ризику; T- та Z-score інтерпретація[9].

– МОЗ України затверджує денситометрію в протоколах ревматологічної допомоги й рекомендує щорічний або за потреби контроль МЩКТ у високоризикових пацієнтів [19].

8. Перспективи та виклики

Телеменеджмент денситометрії та штучний інтелект для автоматизованого аналізу DXA-знімків уже впроваджуються в клініках і дозволяють виявляти компресійні переломи хребта без додаткової візуалізації [16].

Розробка мобільних додатків і носимих датчиків для моніторингу фізичної активності та прийому кальцію з вітаміном D сприятиме підвищенню приверженості терапії та поліпшенню прогнозу[17].

Стандартизація протоколів комп'ютерної томографії та ультрасонографії, а також інтеграція мультиоміки (BMD, TBS, генетичні маркери) відкривають шлях до персоналізованого менеджменту остеопорозу в ревматології[18].

Висновки:

1. DXA залишається ключовим методом ранньої діагностики остеопенії й остеопорозу в ревматологічних пацієнтів.

2. Гармонізація українських протоколів з міжнародними рекомендаціями ACR та ISCD (включно зі скринінгом пацієнтів ≥ 50 р. та VFA) сприятиме своєчасній профілактиці переломів.

3. Комбіновані підходи (DXA + VFA/QCT) підвищують чутливість і специфічність діагностики кісткових ускладнень.

4. Подальші дослідження в українських популяціях потрібні для визначення регіональних референсних значень T-score і Z-score та оптимізації стратегії скринінгу.

Література:

1. ACR 2022 Guidelines for GIOP (Humphrey, M.B., Russell, L., Danila, M.I., Fink, H.A., Guyatt, G., Cannon, M., Caplan, L., Gore, S., Grossman, J., Hansen, K.E., Lane, N.E., Ma, N.S., Magrey, M., McAlindon, T., Robinson, A.B., Saha, S., Womack, C., Abdulhadi, B., Charles, J.F., Cheah, J.T.L., Chou, S., Goyal, I., Haseltine, K., Jackson, L., Mirza, R., Moledina, I., Punni, E.,

Rinden, T., Turgunbaev, M., Wysham, K., Turner, A.S. and Uhl, S. (2023), 2022 American College of Rheumatology Guideline for the Prevention and Treatment of Glucocorticoid-Induced Osteoporosis. *Arthritis Rheumatol*, 75: 2088–2102. <https://doi.org/10.1002/art.42646>)

2. EULAR recommendations for osteoporosis in RA ([https://ard.eular.org/article/S0003-4967\(24\)37668-X/abstract](https://ard.eular.org/article/S0003-4967(24)37668-X/abstract))

3. Trabecular Bone Score in RA fracture risk (https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10826709/?utm_source=chatgpt.com)

4. HR-pQCT in inflammatory arthritis

5. Clinical utilities of quantitative ultrasound in osteoporosis associated with inflammatory rheumatic diseases https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5835660/?utm_source=chatgpt.com

6. TELERA – Asynchronous TELEmedicine for Patients With Rheumatoid Arthritis: Study Protocol for a Prospective, Multi-Center, Randomized Controlled Trial https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8710736/?utm_source=chatgpt.com

7. Development and reporting of artificial intelligence in osteoporosis management. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11523092/?utm_source=chatgpt.com

8. Biochemical Markers of Osteoporosis. Authors: Caroline Williams; Catherine Anastasopoulou; Amit Sapra.

9. ISCD Adult Official Positions 2023(p. 2; p. 6; p. 37)

10. Detailed analyses of periarticular osteoporosis in rheumatoid arthritis. Authors : F E Alenfeld, E Diessel, M Brezger, J Sieper, D Felsenberg, J Braun

11. EULAR/EFORT recommendations for management of patients older than 50 years with a fragility fracture and prevention of subsequent fractures. Authors: W F Lems¹, K E Dreinhöfer², H Bischoff-Ferrari³, M Blauth⁴, E Czerwinski⁵, <http://orcid.org/0000-0002-2782-6780>JAP da Silva⁶, A Herrera⁷, P Hoffmeyer⁸, LT Kvien⁹, G Maalouf¹⁰, D Marsh¹¹, J Puget^{*,12}, W Puhl¹³, G Poor¹⁴, L Rasch¹, C Roux¹⁵, S Schüler², B Serio¹⁶, U Tarantino¹⁷, T van Geel¹⁸, A Woolf¹⁹, C Wyers^{20,21}, P Geusens²²

12. ACR GIOP criteria (2022 American College of Rheumatology Guideline for the Prevention and Treatment of Glucocorticoid-Induced Osteoporosis.)

13. DXA standards and variability(p. 2)

14. QUS versus DXA comparison(Authors: Corina Hartman, Raanan Shamir, Orly Eshach-Adiv, Galina Iosilevsky, Riva Brik)

15. ACR–SPR–SSR PRACTICE PARAMETER FOR THE PERFORMANCE OF DUAL-ENERGY X-RAY ABSORPTIOMETRY (DXA)

16. Діагностика остеопенії та остеопорузу в комунальних медзакладах

17. МОЗ України затверджує денситометрію в протоколах ревматологічної допомоги й рекомендує щорічний або за потреби контроль МЩКТ у високоризикових пацієнтів.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-83>

ВПЛИВ РІЗНИХ ВИДІВ АНЕСТЕЗІЇ НА ПОКАЗНИКИ ГЕМОСТАЗУ В ХІРУРГІЧНИХ ПАЦІЄНТІВ

Жукатінська Г. І.

здобувач вищої освіти другого (магістерського рівня)

за спеціальністю 222 – Медицина

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Тарабрін О. О.***

доктор медичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки України,

*завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини
невідкладних станів*

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Вплив анестезії на гемостаз є ключовим аспектом сучасної анестезіології та хірургії. Різні анестетики можуть по-різному впливати на згортальну і протизгортальну системи крові, а також на функцію тромбоцитів, що безпосередньо відображається на ризиках інтра- та післяопераційних кровотеч або тромбоемболічних ускладнень. Саме тому дана робота присвячена аналізу впливу різних видів анестезії на систему гемостазу у хірургічних пацієнтів.

Метод дослідження впливу пропофолу на гемостаз

Агрегація тромбоцитів вимірювалась у 10 пацієнтів, які отримували внутрішньовенну інфузію пропофолу. Розчинник пропофолу (Intralipos) вводився 10 здоровим добровольцям, після чого також вимірювалась агрегація тромбоцитів. Досліджувалися також ефекти пропофолу та Intralipos на тромбоцити *in vitro*. Вивчалася інгібуюче вплив різних концентрацій пропофолу.

Результат

Агрегація тромбоцитів була значно подавлена після інфузії пропофолу, однак час кровотечі не збільшився. Intralipos не інгібував тромбоцити ні *in vivo*, ні *in vitro*. Пропофол значно інгібував агрегацію тромбоцитів

in vitro при концентрації $5,81 \pm 2,73$ мкг/мл, але не при $2,08 \pm 1,14$ мкг/мл. Отже, ефект дозозалежний: чим вища концентрація пропофолу, тим виразніше інгібування. У терапевтичних дозах пропофол має помірну антиагрегаційну дію, але не збільшує клінічно значущий ризик кровотеч у пацієнтів

з нормальною системою гемостазу.

Метод дослідження інгалаційної анестезії на гемостаз пацієнтів

Пацієнти віком від 20 до 60 років з фізичним статусом ASA I або II (здорові або з легкими системними захворюваннями). Підтримання анестезії здійснювалось 1 MAC ізофлураном, севофлураном або десфлураном в суміші 66% закису азоту і 33% кисню.

Результати

У дослідження було включено 30 пацієнтів (15 чоловіків і 15 жінок), по 10 осіб в кожній групі.

– Рівні гемоглобіну (Hb), гематокриту (Hct) та кількість тромбоцитів не відрізнялись між групами на всіх досліджених етапах.

– Показники АЧТВ, ПВ та МНО також не виявили статистично значущих відмінностей між групами на всіх етапах часу.

– Однак показники агрегації тромбоцитів через 15 хвилин після інтубації та через 1 годину після операції були значно вищими (означає уповільнення агрегації) в групі севофлурану порівняно з групами ізофлурану та десфлурану.

Аналіз всередині груп:

– У кожній з трьох груп показники агрегації тромбоцитів значно зростали (уповільнювались) через 15 хвилин після інтубації порівняно з доопераційними значеннями.

– Через 1 годину після операції показники агрегації тромбоцитів залишалися значно підвищеними (уповільненими) лише в групі севофлурану.

Отже, усі три анестетики (ізофлуран, севофлуран, десфлуран) не впливали на основні параметри гемостазу. Тільки севофлуран викликав виражене і більш тривале уповільнення агрегації тромбоцитів, що може вказувати на його антитромбоцитарну дію, що може мати клінічне значення при операціях з підвищеним ризиком кровотеч або у пацієнтів з порушеннями гемостазу.

Вплив епідуральної анестезії на систему гемостазу у хірургічних пацієнтів

Епідуральна анестезія та аналгезія місцевими анестетиками регулює коагуляційний гемостаз через активацію кількох механізмів:

– блокаду симпатичної іннервації, а отже – усунення гіперкоагуляції;

– гіпокоагулянтну дію місцевого анестетика, що потрапив у системний кровотік.

Дослідження:

У дослідженні взяли участь 120 пацієнтів, яких поділили на дві групи:

Група 1 (60 пацієнтів):

- Метод анестезії – внутрішньовенна + ШВЛ; Післяопераційне знеболення – опіюди (промедол).

Група 2 (60 пацієнтів):

- Метод анестезії – пролонгована епідуральна анестезія (ПЕА) ропівакаїном 15–25 мл 0,75% розчину; Післяопераційне знеболення – 6–14 мл/год 0,2% розчину.

Результати:

У першій групі тромботичні ускладнення траплялись частіше, ніж у другій. Крім того, геморагічні ускладнення також були частішими в першій групі. (Таблиця 1)

Таблиця 1

Частота тромботичних та геморагічних ускладнень у пацієнтів різних груп

Патологія	1 група	2 група	Усього
Тромботичні ускладнення:			
ТЕЛА	4 (6,67%)	2 (3,33%)	6 (5%)
Тромбоз селезінкової артерії	2 (3,33%)	–	2 (1,67%)
ТГВ нижніх кінцівок (за даними доплерографії)	28 (46,67%)	12 (20%)	40 (33,33%)
Тромбофлебіт системи ворітної вени	2 (3,33%)	–	2 (1,67%)
Геморагічні ускладнення:			
Синдром ДВЗ крові (гіпокоагуляційна фаза)	8 (13,33%)	2 (3,33%)	10 (8,33%)
ЖКК	4 (6,67%)	–	4 (3,33%)
Внутрішньочеревна кровотеча	4 (6,67%)	2 (3,33%)	6 (5%)
Кровотеча з кісті	2 (3,33%)	–	2 (1,67%)
Кровотеча зі свища	–	2 (3,33%)	2 (1,67%)

5. Загальна анестезія vs епідуральна анестезія

У дослідженні взяли участь 2 групи:

Група I (n=20) – загальний наркоз (пропофол + ізофлуран);

Група II (n=20) – епідуральна анестезія (бупівакаїн 0,5%).

Вимірювання проводились повторно одразу після операції та через 24 години

У пацієнтів, які отримували загальний наркоз, після операції спостерігалися порушення коагуляції: підвищення ПВ, АЧТВ, рівня D-димера,

зниження фібриногену, агрегації тромбоцитів та антигемофільного фактора. У групі з епідуральною анестезією ці зміни були мінімальними або відсутніми, що свідчить про її сприятливіший вплив на систему гемостазу. Зміни показників можна побачити в таблиці 2.

Таблиця 2

Зміни показників гемостазу після загальної та епідуральної анестезії

Показник	Група I (загальна анестезія)	Група II (епідуральна анестезія)
Протромбіновий час (ПВ)	↑ після операції, ↑ через 24 год	Незначні зміни
АЧТВ	↑ після операції, ↑ через 24 год	Незначні зміни
Фібриноген	Зниження	Без змін
D-димер	Значне підвищення	Стабільний
Агрегація тромбоцитів	Зниження	Без змін
Антигемофільний фактор	Зниження	Без змін

Висновки. Загальна анестезія, особливо із застосуванням пропофолу і севофлурану, спричиняє дозозалежне пригнічення агрегації тромбоцитів та активацію фібринолізу, що може підвищувати ризик кровотеч у схильних до цього пацієнтів. До того ж севофлуран демонструє більш виражену і тривалішу антиагрегантну дію порівняно з ізофлураном і десфлураном.

Епідуральна анестезія чинить модулюючий вплив на гемостаз за рахунок блокади симпатичної іннервації та системної дії місцевих анестетиків, знижуючи як гіперкоагуляцію, так і частоту тромбоемболічних і геморагічних ускладнень.

Регіонарні методи анестезії демонструють сприятливіший вплив на коагуляційний статус, що робить їх раціональним вибором для пацієнтів із високим ризиком коагулопатій.

ГЕМОРАГІЧНИЙ ВАСКУЛІТ

Ігнат'єва О. В.

*здобувачка вищої освіти першого(магістринського рівня)
за спеціальністю 222 – Медицина та громадське здоров'я
Міжнародний гуманітарний університет*

*Науковий керівник: **Сивий С. М.***

кандидат медичних наук,

*доцент кафедри анатомії, патологічної анатомії, гістології
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Геморагічний васкуліт (капіляротоксикоз або пурпура) – це захворювання-відноситься до алергічних, яке характеризується систематичним васкулітом, який, в свою чергу, проявляється проявляється дрібно-точковими крововиливами у дерму(шкіру), а також набряклістю суглобів, спазмами або болями у животі, ураженням нирок [1].

Етіопатогенез. Грудне вскармлювання обумовлено само по собі шкодуючою дією низько-молекулярних імунних комплексів, які утворюються завдяки пережитої вірусної або бактеріальної інфекції, щеплень (вакцини), мед препаратів, паразитів та холоду. Спостерігається: мікротромбоваскуліт, некроз під назвою фібриноїдний , васкулярний набряк, порушується мікроциркуляція, гта глибокі дистрофічні зміни [2].

Частіше зустрічається у дитячому та юнацькому віці [2].

Клінічна картина:

- шкірна (проста) форма;
- суглобова форма;
- абдомінальна форма;
- ниркова форма;
- блискавична форма (церебральна).

Можлива комбінація форм. За перебігом: гостра, хронічна, рецидивуюча.[4]

Шкірна форма: дрібноточкові симетричні петехії переважно на нижніх кінцівках, сідницях; мономорфна висипка; запальна основа; у важких випадках – центральні некрози; пігментація [3].

Тривалість – 4–5 днів; можливі хвилі висипання [3].

Ступені активності:

I ступінь – легка форма, незначна висипка, біль у суглобах, коротко-часна гематурія.

II ступінь – виражена висипка, головний біль, тромбоцитопенія, гіпоальбумінемія.

III ступінь – тяжкий стан, блювання, біль у животі, набряк суглобів, висока температура [4].

Діагностика: клінічні прояви, підвищення рівня фактора Віллебранда, гіперфібриногенемія, високий рівень імунних комплексів [4].

Лікування:

- госпіталізація, суворий ліжковий режим;
- виключення харчових алергенів;
- гепарин під контролем згортання крові;
- гепаріноїди (сулодексид, ломапаран);
- при неефективності – стероїдні гормони (преднізолон);
- санація хронічних вогнищ інфекції;
- заборона вакцинації на 2 роки [4].

Література:

1. Медсестринство у внутрішній медицині : навч. посіб. / М. Б. Шегедин, І. А. Шуляр, Л. М. Подносова, Л. П. Дацко, О. Т. Шавала. К. : Медицина, 2009. 176 с.

2. Медсестринство в терапії : підручник / за ред. М. І. Швед, Н. В. Пасечко. 2004. 545 с.

3. Внутрішня медицина: «Терапія», 5-те вид. / Н. М. Середюк, І. П. Вакалюк, О. С. Сташисин. К. : ВСВ «Медицина», 2014. 686 с.

4. Внутрішні хвороби : підручник / Г. П. Паращак, С. В. Баран, О. С. Сташисин та ін. К. : Здоров'я, 1994. 352 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-85>

HEALTHCARE SYSTEM IN THE DEMOCRATIC REPUBLIC OF CONGO AND MITIGATION OF STATE FRAGILITY

Iliuk K. O.

Senior Analyst

HCLTech

Krakow, Poland

This paper addresses a critical and often underexamined dimension of state fragility in the Democratic Republic of Congo (DRC) – the structural weakness of its healthcare system. Persistent issues in managing public health challenges,

particularly recurrent outbreaks of zoonotic viral diseases such as Ebola and Lassa fever, and vector-borne parasitic diseases such as malaria, threaten security and erodes institutional legitimacy, deepening vulnerabilities within the state apparatus. By examining healthcare at the nexus of development, governance, and security, this paper underscores the necessity of health system reform as a strategic priority. It advances a policy framework centered on a comprehensive approach that integrates short-term interventions with long-term improvements, essential for addressing immediate risks and for laying the groundwork for sustainable development and mitigating structural drivers of state fragility in the DRC.

The DRC stands at a critical juncture in its pursuit of sustainable development, constrained by a fragile state apparatus and underperforming healthcare system. These issues are interconnected drivers of state instability, since there is a direct correlation between the healthcare system and state fragility. Political volatility, conflicts and administrative dysfunction impair aid delivery, exacerbate health disparities and limit state's capacity to manage crises, while failures in healthcare undermine the legitimacy of state institutions. This reciprocal dynamic reinforces a cycle of weak governance and poor health outcomes mutually deepening structural fragility.

The DRC consistently ranks among the most fragile states globally, with minor recent improvements. As of 2024, the fragility index was 106.7 out of 120 [2], and according to fragile state index, the DRC was ranked 5th country out of 179 countries [2]. The persistent weakness of DRC's healthcare contributes to the country's structural fragility. The healthcare system faces a confluence of structural and contextual challenges, such as chronic underfunding, lack of resources, historical challenges and persistent regional instability collectively, hindering its capacity to effectively respond to health crises. These deficits compromise institutional capacity, weaken public trust, and exacerbate human insecurity. The DRC's location in the Congo Basin, one of the world's most biodiverse zones, increases susceptibility to zoonotic spillovers due to environmental degradation and deforestation. Climate change and habitat encroachment push animal populations closer to humans, structurally embedding the risk of novel viral emergence.

The second largest outbreak of Ebola virus globally, and the most severe in DRC's history, occurred in 2018 with reported number of cases being 3,470. Reported number of fatal cases was 2,287, indicating fatality rate of approximately 66%. Declared over in June 2020 by the World Health Organization (WHO) [3], this outbreak is often referred as Kivu Ebola epidemic, demonstrated how military conflicts and regional insecurity obstruct containment, overwhelm infrastructure and intensify state fragility. The WHO described the combination of military conflict and civilian distress as a potential "perfect storm" that can rapidly worsen the outbreak [4, 5]. During Kivu Ebola epidemic,

the U.N. Security Council had to call for an immediate end to hostilities to combat the outbreak, stressing the urgency of getting medical teams to the affected areas because the disease can spread, impacting regional stability [7]. According to the WHO, health workers were attacked, some aid organizations withdrew due to violence [6]. Likely militias viewed them either as political threats or collaborators with foreign entities. The destruction of facilities and looting of supplies interrupted treatment and containment, and deepened public mistrust, especially in communities that have been historically neglected or abused.

The DRC's healthcare system suffers from underinvestment, infrastructural deficits, and lack of resources, limiting its ability to manage health crises. These weaknesses are magnified during epidemics, where institutional fragility becomes especially dangerous. The state's fragility reflects in inability to deliver basic health services for the population, and in its constrained capacity to coordinate and absorb international assistance. Despite bilateral, multilateral and organizational support mechanisms, the reception of such aid is often hindered.

Cultural norms regarding death and burial practices posed challenges during Ebola outbreaks [8, 9], as dead bodies remain infectious; thus, traditional rituals and embalming practices increased transmission risk [10]. Community mistrust, rooted in colonial legacies and cultural practices complicated outbreak containment and strained resources. As Ebola outbreaks has shown, one notable obstacle is the perception of medical personnel as potential spreaders of the disease or oppressive forces. In some communities, traditional beliefs about the origins of the virus and the role of healthcare workers contributed to suspicion and fear, illustrating how sociocultural dynamics interact with state fragility, resulting in obstacles for the outbreaks' containment. Under-five mortality is high in the DRC due to pneumonia, diarrhea, and lack of safe environment [11]. Malaria remains a major public health burden in the DRC, accounting for a significant share of global malaria mortality. As of 2022, in DRC it caused over 27.3 million cases and nearly 24,880 malaria-related deaths [12], with estimated 97% of the DRC's population living in zones with stable malaria transmission, mostly affecting pregnant women and children [13]. National efforts are constrained by limited access to preventive tools, diagnostics and medications.

Logistical constraints and fragmented data systems impair healthcare interventions in the DRC. Remote regions remain physically isolated due to lack of paved roads, electricity, and communication network, delaying the transport of medical supplies, establishment of treatment centers, especially during rainfall seasons. These structural barriers undermine public health resilience. The lack of a centralized data management system impairs coordination, disease tracking and resources allocation. Inconsistent records, limited digitalization, and fragmented communication between health authorities delay outbreaks containment. Without real-time data, decision-makers are unable to scale

the outbreaks, identify priority zones, or deploy resources efficiently. Strengthening information systems by using digital tools, standardized reporting, and trained personnel, is essential for the enhancement of capacity to respond to both endemic and emerging threats.

The DRC's complex healthcare challenges both reflect and reinforce patterns of state fragility. The DRC's acute vulnerability to disease outbreaks underscores the urgency of a comprehensive and resilient health strategy. Existing policies are insufficient, as evidenced by the failures to respond effectively to public health emergencies. Policy frameworks shortcomings, unreliable funding, deteriorated or absent infrastructure, the disruptive impact of armed conflict, and the systemic fragility of emergency response mechanisms – are compounded by shortages of medical equipment and professionals, fiscal constraints, and corruption. These interlocking deficiencies constitute a structural barrier to health reform, impeding the development of a coherent and effective public health strategy capable of withstanding both routine pressures and exceptional crises.

Two distinct approaches can be identified to address the structural deficiencies of the DRC's healthcare system. The first and most comprehensive approach involves a systemic overhaul of the healthcare sector. While resource-intensive and dependent on international support, it addresses structural vulnerabilities at their root. This approach entails large-scale investment in infrastructure, facilities modernization, workforce training, and the expansion of preventive communitive care. An enhancement of the healthcare can generate positive ripple effects in other sectors, contributing to improved societal well-being, bolstering national stability, and mitigating drivers of state fragility. The capital investment to build and modernize healthcare facilities would stimulate economic activity, increase employment, and produce spillover effects in related sectors, fostering economic development. However, this approach demands increase of public expenditure and sustained external financing – raising concerns over long-term dependency. Given the DRC's economic constraints, reform implementation would require strong political will and the alignment of multiple donors. Tangible results may take years, during which transitional disruptions and institutional friction could temporarily degrade service quality, fueling public discontent and reinforcing fragility. Resistance from entrenched interests may further obstruct progress. Yet despite these challenges, systemic reform remains the most transformative and necessary path to sustainable healthcare.

The second approach – targeted improvements within the existing system – offers a more feasible option in a resource-constrained environment. It acknowledges limited but real progress of the DRC and seeks to address specific gaps without pursuing full-scale reform. By directing resources towards high-impact areas, it can deliver improvements in underserved regions, reducing

institutional overload. However, the disadvantages of this approach are notable. It fails to address structural deficiencies and reinforces inequalities, especially if driven by political or donor interests. Focusing on symptoms over root causes, it risks entrenching a cycle of patchwork solutions and lost opportunities for transformative change. Without a coherent national strategy, such fragmented improvements lack the scalability and integration needed to produce lasting effects. This approach may address immediate concerns, but the long-term efficacy and adaptability of the healthcare system may be compromised.

Healthcare plays a vital role in post-conflict reconstruction and peacebuilding. In conflict-affected regions of the DRC, it serves not only humanitarian needs but also functions as strategic instrument for restoring legitimacy and social cohesion. Integrated with broader peacebuilding framework, healthcare reform enables a shift from reactive crisis management to proactive state-development. As both a barometer and vehicle of state capacity, equitable access to healthcare mitigates grievances, reduces community tensions, and restores a sense of normalcy. Through policy reform, infrastructure investments, and collaborative engagement, the DRC can build a resilient healthcare system capable of mitigating state fragility.

Bibliography:

1. The Global Economy. Democratic Republic of the Congo: Fragile state index. URL:https://www.theglobaleconomy.com/Democratic-Republic-of-the-Congo/fragile_state_index/ (дата звернення: 19.05.2025)

2. Fragile States Index. Country Dashboard. Congo Democratic Republic. Fund for Peace. URL:<https://fragilestatesindex.org/country-data/> (дата звернення: 19.05.2025)

3. Centers for Disease Control and Prevention. Ebola Disease. History of Ebola Disease Outbreaks. URL:<https://www.cdc.gov/vhf/ebola/history/chronology.html> (дата звернення: 19.05.2025)

4. Belluz, J. An Ebola 'perfect storm' is brewing in Democratic Republic of the Congo." Vox. 2018. URL:<https://www.vox.com/2018/9/25/17903092/drc-ebola-outbreak-war-kivu> (дата звернення: 19.05.2025)

5. Ebola-hit DRC faces 'perfect storm' as uptick in violence halts WHO operation – Democratic Republic of the Congo. ReliefWeb. 2018. URL:<https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/ebola-hit-drc-faces-perfect-storm-uptick-violence-halts-who> (дата звернення: 19.05.2025).

6. World Digest: CONGO: Death toll tops 1,000 in Ebola outbreak. The Washington Post. 2019. URL:https://www.washingtonpost.com/national/world-digest-may-3-2019/2019/05/03/3aae762c-6db2-11e9-8f44-e8d8bb1df986_story.html (дата звернення: 19.05.2025)

7. Lederer, E. UN calls for end to Congo fighting to combat Ebola outbreak. The Washington Times. 2018. URL:<https://www.washingtontimes.com/news/>

2018/oct/3/un-calls-for-end-to-congo-fighting-to-combat-ebola/ (дата звернення: 19.05.2025)

8. Maxmen, A. "How the Fight Against Ebola Tested a Culture's Traditions." National Geographic. 2015. URL:<https://www.nationalgeographic.com/adventure/article/150130-ebola-virus-outbreak-epidemic-sierra-leone-funerals-1> (дата звернення: 19.05.2025).

9. Feinmann, J. The BMJ Appeal 2022–23: How safe burial helped end the 2022 Ebola epidemic. URL:<https://www.bmj.com/content/380/bmj.p92> (дата звернення: 19.05.2025).

10. Centers for Disease Control and Prevention. CDC Telebriefing on Ebola outbreak in West Africa. 2014 (дата звернення: 19.05.2025).

11. Under-five mortality in the Democratic Republic of the Congo: secondary analyses of survey and conflict data by province. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35813509/> (дата звернення: 19.05.2025).

12. Advancing immunization coverage and combating epidemics in the DRC. Path. 2023. URL:<https://www.path.org/our-impact/media-center/drc-makes-historic-gains-child-immunization-coverage/> (дата звернення: 19.05.2025).

13. Severe Malaria Observatory. Democratic Republic of Congo. URL: <https://www.severemalaria.org/countries/democratic-republic-of-congo> (дата звернення: 19.05.2025).

БІЧНИЙ АМІОТРОФІЧНИЙ СКЛЕРОЗ: СУЧАСНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО ПАТОГЕНЕЗ, ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ

Кулюда В. Є.

здобувач вищої освіти другого (магістерського рівня)

за спеціальністю 222 – Медицина

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Хубетова І. В.

кандидат медичних наук, доцент,

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Патогенез

У розвитку БАС беруть участь множинні механізми: глутаматна ексайтотоксичність, окислювальний стрес, агрегація білків (зокрема TDP-43), порушення автофагії, дисфункція мітохондрій та аксонального транспорту. Приблизно у 5–10% випадків БАС має спадкову форму, найбільш відомими мутаціями є *SOD1*, *C9ORF72*, *TARDBP*, *FUS* [4].

Клінічні прояви

БАС зазвичай маніфестує після 50 років із поступовою слабкістю в одній групі м'язів, далі поширюється на інші ділянки. Ознаки ураження верхніх мотонейронів (спастичність, гіперрефлексія, патологічні рефлексії) поєднуються з симптомами ураження нижніх мотонейронів (атрофія, фасцикуляції, в'ялий параліч). Розлади мови та ковтання (бульбарна форма) пов'язані з гіршим прогнозом [2].

Діагностика

БАС є діагнозом виключення. Важливу роль відіграє електроміографія (ЕМГ), на голковій ЕМГ виявляються ознаки денервації та реінервації: фібриляції та позитивні гострі хвилі – ознаки активної денервації м'язових волокон; фасцикуляції – характерні для БАС, можуть бути в клінічно неуражених м'язах. Потенціали рухових одиниць (MUAPs) мають підвищену амплітуду, подовжену тривалість та поліфазність.

На стимуляційній ЕМГ оцінюємо функцію периферичних нервів: М-відповідь (СМАР): амплітуда знижена (через втрату аксонів), швидкість проведення збудження – в межах норми або злегка знижена (але не менше 70% від норми). F-хвилі: амплітуда знижена або випадає при значній загибелі мотонейронів, латентність подовжена. H-рефлекс: знижується або зникає при ураженні периферичних мотонейронів, блоки проведення

відсутні, що допомагає виключити демієлінізуючі нейропатії, такі як мультифокальна моторна нейропатія [1, 3, 5, 7].

Лікування

Етіотропної терапії БАС поки не існує. Єдині два схвалені препарати – **рилузол** (інгібітор глутаматної ексайтотоксичності) та **едаравон** (анти-оксидант) – демонструють уповільнення прогресії [6, 8]. Допоміжна терапія включає респіраторну підтримку (неінвазивна вентиляція), PEG при дисфагії, симптоматичне лікування спастичності, слиновиділення, депресії.

Прогноз

Середня тривалість життя після встановлення діагнозу становить 2–5 років, але при повільно прогресуючих формах можлива тривала ремісія. Прогноз гірший при бульбарному початку та швидкому темпі прогресії [2].

Висновки. БАС – складне мультифакторне захворювання з високим рівнем інвалідизації та летальності. Рання діагностика, мультидисциплінарний підхід і підтримувальна терапія залишаються основними засобами покращення якості життя пацієнтів. Подальші дослідження зосереджені на геннотерапії, антиагрегаційних стратегіях та імунотерапії.

Література:

1. Brooks B. R., Miller R. G., Swash M., Munsat T. L. El Escorial revisited: Revised criteria for the diagnosis of amyotrophic lateral sclerosis. *Amyotrophic Lateral Sclerosis and Other Motor Neuron Disorders*. 2000. Vol. 1, No. 5. P. 293–299.
2. Brown R. H., Al-Chalabi A. Amyotrophic lateral sclerosis. *New England Journal of Medicine*. 2017. Vol. 377, No. 2. P. 162–172. DOI: 10.1056/NEJMr1603471.
3. de Carvalho M., Dengler R., Eisen A., et al. Electrodiagnostic criteria for diagnosis of ALS. *Clinical Neurophysiology*. 2008. Vol. 119. No. 3. P. 497–503. DOI: 10.1016/j.clinph.2007.09.143.
4. Hardiman O., Al-Chalabi A., Chio A., et al. Amyotrophic lateral sclerosis. *Nature Reviews Disease Primers*. 2017. Vol. 3. Article 17071. DOI: 10.1038/nrdp.2017.71.
5. Mills K. R. Neurophysiology in amyotrophic lateral sclerosis and other motor degenerations. *Oxford Textbook of Clinical Neurophysiology* / ed. K. R. Mills. Oxford : Oxford University Press, 2017. Chapter 22.
6. Miller R. G., Mitchell J. D., Lyon M., Moore D. H. Riluzole for amyotrophic lateral sclerosis (ALS)/motor neuron disease (MND). *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2012. Issue 3. CD001447.

7. Preston D. C., Shapiro B. E. *Electromyography and Neuromuscular Disorders: Clinical-Electrophysiologic Correlations*. 4th ed. Philadelphia : Elsevier, 2021. P. 664.

8. Writing Group; Edaravone (MCI-186) ALS 19 Study Group. Safety and efficacy of edaravone in well defined patients with ALS: a randomized, double-blind, placebo-controlled trial. *The Lancet Neurology*. 2017. Vol. 16. No. 7. P. 505–512.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-87>

FEATURES OF IDENTIFICATION OF PERSONS KILLED DURING THE RUSSIAN FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE

Lytynenko T. O.

Second-level (Master's) higher education applicant

Specialty 222 Medicine

International Humanitarian University

Sikyrynska M. E.

Second-level (Master's) higher education applicant

Specialty 222 Medicine

International Humanitarian University

*Scientific advisor: ***Lytynenko M. V.****

PhD,

Associate Professor at the Department of General Medical Sciences

International Humanitarian University

Odesa, Ukraine

The relevance of the work is associated with a sharp increase in the number of molecular genetic examinations of unidentified (unidentified) corpses compared to the peacetime period. The huge number of such requests is due to the high activity of hostilities, as a result of which it is not always possible to collect the bodies of the deceased immediately after the end of the combat clash (numerous violations of the laws of war by the aggressor). This has led to the emergence of types of human remains, cases of research of which are rare in world practice, as well as the emergence of certain features in the work of the expert [1]. Many specialists are involved in the process of identifying unknown deceased persons at its various stages: forensic medical experts, forensic experts – molecular geneticists, participants in the trial, witnesses and potential relatives

of the deceased, representatives of various international and state institutions, etc. However, in the vast majority of cases, when making a decision on the identification of a person, the only source of evidence is the conclusion of a forensic molecular genetic examination, made on the basis of a DNA study of the remains of the deceased, whose identity is being established, and his probable relatives [1]. Today, the use of DNA analysis methods is one of the most informative methods of personal identification [2].

Biological samples are a source of DNA that can be used to establish the identity of people and identify their connection with the scene of the incident or evidence found there. Biological samples include: soft tissues, bones, teeth, blood, urine, saliva, semen, vitreous humor, hair, nails [3].

Purpose of the work: to find out the features of the identification of unidentified deceased persons during the russian full-scale military aggression against Ukraine, based on the experience of experts in conducting forensic medical (molecular genetic) examinations.

Material: the objects of the study were the bodies of deceased servicemen of the defenders of Ukraine and civilians who were in various states of putrefaction, the remains of exhumed corpses, bodies and remains of bodies that were subjected to the destructive effects of high temperature (flame during a fire in a vehicle or in buildings caused by artillery shelling or missile strikes by the aggressor), skeletonized corpses and their remains (bones, teeth).

In previous times, experts formulated their conclusions in conventional text programs, which was quite slow. But with the beginning of the full-scale invasion of russian troops into Ukraine, the workload on experts increased and the number of examinations increased, which led to the need to introduce innovative technologies (use of MSLab software). It is the MSLab2 module that allows for automated search for matches between individuals in the direct line of kinship [1].

To optimize the automatic mode of searching for direct and family matches in the database, February 6, 2023 The Law of Ukraine “On State Registration of Human Genomic Information” came into force, which allowed placing DNA profiles established in other institutions in the national data bank (Central Registry of Human Genetic Characteristics), and also significantly expanded the categories of DNA profile types that will be deposited in the national database of human genetic characteristics (Electronic Registry of Human Genomic Information) [1].

Currently, cadaveric material for examination is delivered to specialized institutions in the following state:

- remains removed from the place of death during the first few days after death and stored in a frozen / refrigerated state;
- exhumed bodies from graves in territories liberated from the enemy with known signs of decomposition;

– remains of deceased persons who died in russian captivity and were transferred to Ukraine thanks to the efforts of international humanitarian organizations;

– remains of individuals who have undergone varying degrees of thermal exposure as a result of fire damage [1].

Conducting polymerase chain reaction on bone remains and/or teeth involves the use of universal DNA extraction methods.

It is difficult for an expert to establish the genetic characteristics of a deceased person due to the absence of DNA or its extremely small amount and an extremely high level of degradation (remains in a state of charring).

Conclusions

1. The number of deceased unidentified persons in Ukraine is growing, which in turn increases the burden on forensic activities.

2. The features of the studied cadaveric material for DNA analysis during military operations are the variety of conditions.

3. The condition of the studied corpses (remains) is an important criterion when selecting and preparing biological material for their further identification by DNA typing.

4. The national database of human genetic characteristics allows for the effective and shortest possible identification of a deceased person in today's conditions in Ukraine.

Bibliography:

1. Костіков, І. Ю., Марійко, В. В., Щербакова, Ю. В., Мартиненко, С. В., Сірівля, А. І., Сандалович, Б. О., Аббасов, Р. Г. Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1(39). С. 10–28.

2. Аббасов Р., Повх А., Романчук С. Методика проведення молекулярно-генетичних досліджень. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2018. 75 с.

3. The Minnesota protocol on the investigation of potentially unlawful death, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, New York ; Geneva, 2017. P. 99.

ГОСТРЕ ПОШКОДЖЕННЯ НИРОК (ГПН): СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ

Саснєс М. А.

здобувач ступеня доктора філософії 2 курсу

за спеціальністю 222 – Медицина

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Гоженко А. І.

доктор медичних наук, професор,

заслужений діяч науки та техніки України,

професор кафедри загальномедичних наук

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Гостре пошкодження нирок (ГПН) є серйозною проблемою сучасної медицини, що асоціюється з високою летальністю та ризиком переходу в хронічну хворобу нирок (ХХН). Згідно з рекомендаціями KDIGO (2012) [1], ГПН визначається як раптове зниження функції нирок, що проявляється підвищенням рівня сироваткового креатиніну або зменшенням діурезу. Частота ГПН серед госпіталізованих хворих досягає 20–25%, а в палатах інтенсивної терапії – понад 50%. Гостре пошкодження нирок (ГПН) є ускладненням у госпіталізованих пацієнтів та пацієнтів відділення інтенсивної терапії та незалежно пов'язане з короткостроковою та довгостроковою смертністю. Крім того, ГПН пов'язано з високою захворюваністю та смертністю та вищим ризиком несприятливих наслідків після виписки з лікарні. Після ГПН збільшується частота хронічного захворювання нирок та термінальної стадії ниркової недостатності. ГПН – це не одне захворювання, а ряд гетерогенних синдромів, і якщо ці поразки не лікувати, стан пацієнта може погіршитися, що призведе до повної втрати функції нирок або смерті.

Оскільки існує безліч причин гострого пошкодження нирок, все ще необхідні глибші дослідження. Для цього спеціального випуску ми закликаємо дослідників та лікарів представити цінні дослідження з ГПН, щоб отримати більше знань та поінформованості про цю проблему, як це було зроблено у нефрології, внутрішній медицині, інтенсивній терапії та інших дисциплінах та галузях навичок.

Патогенетично ГПН поділяють на преренальні, ренальні та постренальні форми. Преренальні форми обумовлені гіперперфузією нирок при збереженій анатомічній цілісності. Ренальні ураження зазвичай виникають

внаслідок гострого тубулярного некрозу, нефротоксичності, сепсису або ішемії. Порушення мікроциркуляції в кортикальній і мозковій зонах нирок спричиняє оксидативний стрес, апоптоз тубулярних клітин і запалення, що зумовлює стійке зниження клубочкової фільтрації.

Останні дослідження вказують на важливу роль мікроРНК (miRNA) у патогенезі ГПН. Зокрема, miR-21 та miR-155 беруть участь у регуляції апоптозу, запалення та фіброзу в нирковій тканині. Дисбаланс експресії цих мікроРНК може сприяти прогресуванню ГПН та переходу в ХХН [2, 6].

Традиційні маркери ГПН, такі як сироватковий креатинін та діурез, мають обмеження через затримку змін. Сучасні підходи включають використання біомаркерів раннього ушкодження ниркової тканини. Зокрема, комбінація [TIMP-2]·[IGFBP7] визнана ефективним інструментом для раннього виявлення ризику розвитку ГПН. Ці біомаркери дозволяють ідентифікувати пацієнтів з високим ризиком ГПН за 12 годин до клінічних проявів [3, 5]. Крім того, дослідження показали, що рівні [TIMP-2]·[IGFBP7] можуть передбачати розвиток ГПН за 2–3 дні до появи клінічних симптомів, що робить їх цінним інструментом для ранньої діагностики та профілактики [4, 9].

Нирка є життєво важливим органом, який можна порівняти за своєю важливістю з серцем або мозком. Однак, на відміну від цих органів, початок гострої ниркової недостатності може виявлятися ледь помітними симптомами аж до летального результату. У зв'язку з цим дуже важливо мати ранній маркер ГПН, який може передбачити тяжкість ураження та прогресування ГПН, аналогічний тропоніну для серця. NGAL, з його швидкою відповіддю на пошкодження нирок та його канальцевою секрецією, може виявитися цінним біомаркером для раннього виявлення ГПН, допомагаючи у ранній діагностиці, моніторингу та потенційно спрямовуючи рішення про лікування у пацієнтів у критичному стані. У контексті ГПН sNGAL є цінним інструментом для раннього визначення тяжкості захворювання та необхідності CRRT при гострих захворюваннях у різних умовах та вікових групах. Результати досліджень, що вивчають uNGAL при гострій нирковій недостатності, менш обнадіюють, з більш сприятливими показниками, що спостерігаються у дітей, ніж у дорослих. При фокусуванні уваги безпосередньо на припинення CRRT результати не дають остаточної відповіді як sNGAL, так uNGAL [6, 8]. Проте недавні дослідження пропонують багатообіцяючі ідеї.

На закінчення, необхідні подальші дослідження для глибшого розуміння ролі NGAL у контексті ГПН. Це включає визначення оптимальних порогових значень, виявлення найбільш ефективних термінів для вимірювання та встановлення необхідної кількості вимірювань та інтервалів для точного моніторингу функції нирок, керівництва прийняттям

клінічних рішень та прогнозування результатів для пацієнтів у гострих ситуаціях. Крім того, NGAL може грати роль в оцінці довгострокових результатів, таких як смертність або розвиток та прогресування хронічної хвороби нирок (ХХН). Однак необхідні додаткові дослідження в цій галузі, щоб краще зрозуміти його прогностичне значення та клінічні наслідки.

Основою лікування ГПН є усунення етіологічного чинника, оптимізація об'єму внутрішньосудинної рідини, корекція електролітних і кислотно-лужних порушень. Інфузійна терапія проводиться під контролем центрального венозного тиску, рівня лактату, сечовини та електролітів. У випадках тяжкого перебігу, з розвитком уремії, гіперкаліємії чи ацидозу, показане застосування методів екстракорпоральної детоксикації, таких як гемодіаліз або безперервна замісна ниркова терапія. Сучасні дослідження також акцентують увагу на нефропротекторних стратегіях, включаючи використання рекомбінантного еритропоєтину, антагоністів рецепторів ендотеліну та стовбурових клітин.

Висновки. Гостре пошкодження нирок є складною поліетіологічною патологією, що вимагає міждисциплінарного підходу до діагностики та лікування. Свчасне виявлення ранніх маркерів ураження, впровадження персоналізованих схем інфузійної терапії та нових біотерапевтичних агентів можуть значно знизити летальність та ризик переходу в хронічну хворобу нирок.

Література:

1. KDIGO Clinical Practice Guideline for Acute Kidney Injury. Kidney Int Suppl. 2012. <http://www.kidney-international.org>
2. Hoste E.A.J. et al. Epidemiology of acute kidney injury: how big is the problem? Crit Care Med. 2018. DOI: 10.1097/CCM.0b013e318168c590
3. Schrier R.W. et al. Acute renal failure: definitions, diagnosis, pathogenesis, and therapy. J Clin Invest. 2004. DOI: 10.1172/JCI22353
4. Bonventre J.V., Yang L. Cellular pathophysiology of ischemic acute kidney injury. J Clin Invest. 2011. doi: 10.1172/JCI45161
5. Mishra J. et al. Neutrophil gelatinase-associated lipocalin: a novel early urinary biomarker for cisplatin nephrotoxicity. Am J Nephrol. 2004. <https://doi.org/10.1159/000078452>
6. Zuk A. et al. Inflammation and fibrosis in the renal interstitium. Adv Chronic Kidney Dis. 2016. <https://doi.org/10.1369/0022155419852932>
7. The Role of MicroRNA in the Pathogenesis of Acute Kidney Injury. PMC. doi: 10.3390/cells13181559
8. The urine biomarkers TIMP2 and IGFBP7 can identify patients who ... PubMed. DOI: 10.1016/j.resuscitation.2019.06.008

9. Bakinowska, E.; Kielbowski, K.; Pawlik, A. The Role of MicroRNA in the Pathogenesis of Acute Kidney Injury. *Cells* 2024, 13, 1559. <https://doi.org/10.3390/cells13181559>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-89>

**РОЛЬ ТИРОЗИНКІНАЗИ У ФОРМУВАННІ
КЛІНІЧНОЇ СИМПТОМАТИКИ ХВОРОБИ БРУТОНА
НА ПРИКЛАДІ КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ ЗАХВОРЮВАННЯ
У ХЛОПЧИКІВ-БЛИЗНЮКІВ**

Хрустовський І. А.

*здобувач вищої освіти другого (магістрського рівня)
за спеціальністю 222 – Медицина
Міжнародний гуманітарний університет*

Васил'єв О. О.

*здобувач вищої освіти другого (магістрського рівня)
за спеціальністю 222 – Медицина
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: Врублевська С. В.
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри внутрішніх хвороб
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Хвороба Брутона – це спадкове захворювання, що характеризується відсутністю або різким зниженням рівня всіх класів імуноглобулінів (IgG, IgA, IgM та ін.) у крові, що призводить до тяжкого дефіциту гуморального імунітету [1–5].

Генетично зумовлена мутаціями в гені ВТК (Bruton's Tyrosine Kinase), розташованому на Х-хромосомі [1, 2]. Цей ген відповідальний за синтез ферменту тирозинкінази, який бере участь в процесі утворення і диференціювання В-клітин. В результаті мутацій цього гена і блокування синтезу брутоновської тирозинкінази порушується формування гуморального імунітету [1–5].

«Тирозинкіназа Брутона (ВТК) – це нерцепторна Тес-кіназа, яка набирає обертів з моменту схвалення ВТК-таргетної терапії як перша лінія лікування злоякісних новоутворень В-клітин» [1]. Експонентне

розширення кількості публікацій, що стосуються ВТК за останнє десятиліття, можна віднести до глибшого розуміння багатогранної ролі, яку він грає в імунній системі, та появи нових більш специфічних інгібіторів ВТК [3].

Згодом було доведено, що ВТК відіграє вирішальну роль у кількох біологічних процесах, включаючи диференціювання В-клітин [2]. Також було доведено, що ВТК фосфорилується *in vitro* при стимуляції рецептора антигену В-клітин (BCR), після чого підвищується рівень кінazi Ці події призводять до включення ВТК як члена сигнального шляху BCR[5]. Це було додатково встановлено у дослідженнях на мишах із дефіцитом ВТК. Шляхом блокування експресії ВТК, Хан та ін. показали зниження зрілих В-клітин та дефіцит імуноглобулінів у сироватці мишей з дефіцитом ВТК, що лежить в основі незамінної природи ВТК для диференціації В-клітин.[4]. Більш м'яка форма захворювання, що несе точкову мутацію ВТК, відома як Х-зчеплений імунодефіцит (XID). Дефекти, присутні в XID, незначні в порівнянні з XLA, але В-клітини, присутні у пацієнтів, порушили сигналізацію BCR [5].

Тирозинкіназа Брутона відіграє важливу роль у сигнальному шляху рецептора В-клітин (BCR). ВТК впливає на вироблення молекул-месенджерів, які можуть аномально активувати сигнальний шлях BCR і трансформувати В-клітини в аутореактивні В-клітини, відповідальні за аутоімунні захворювання [2]. Підвищена активність ВТК спостерігалася при кількох аутоімунних захворюваннях, включаючи СЧВ та РА [2]. Сигнальний потенціал ВТК та його цільова природа виявилася надзвичайно цінною для широкого спектру клінічних застосувань [5].

Розробка нових, більш специфічних та менш токсичних ВТК може потенційно зробити революцію у лікуванні значної кількості захворювань із ще незадоволеними потребами у лікуванні [2].

Хвороба Брутона передається за Х-зчепленим рецесивним типом, тому хворіють переважно хлопчики [1–5].

Початок зазвичай у віці 6–12 місяців (після втрати материнських антитіл): часті, рецидивні бактеріальні інфекції: отити, синусити, пневмонії, шкірні інфекції. Можливі ентеровірусні інфекції та менінгіти [6].

Діагностика:

- Низький або відсутній рівень усіх класів імуноглобулінів (IgG, IgA, IgM) [1–5].
- Відсутність або різке зниження числа В-клітин (CD19+ або CD20+) у крові [1–5].
- Генетичне тестування – виявлення мутації в гені ВТК [1–5].

Лікування:

- Довічне замісне введення імуноглобулінів (внутрішньовенно або підшкірно) [2].
- Антибактеріальна терапія при інфекціях [2].
- Уникати живих вакцин (наприклад, поліомієліт ОПВ) [2].

Клінічний випадок: Хлопчик Л., 3 роки, один з двійні – перебуває на диспансерному спостереженні в Обласній клінічній дитячій лікарні. З анамнезу життя: дитина з двійні, від I вагітності, що перебігала на тлі токсикозу протягом усієї вагітності в матері. Хворі обидва брати – близнюки.

З 6 місяців гнійні отити 2 рази на рік, рецидивуючі кишкові інфекції, з 2-х років – гайморити, бронхіти до 6 разів на рік, у 3 роки – пневмонія двобічна, торпідна до лікування 2-ма антибіотиками парентерально без використання концентрату імуноглобулінів – БЮВЕНУ, коли запідозрили імунодефіцит.

На імунограмі (3 роки) спостерігається різке зниження рівня В-лімфоцитів, реакції бласттрансформації лімфоцитів (РБТЛ), зниження Ig G і Ig M, нейтрофільний лейкоцитоз, підвищення показників фагоцитозу і бактерицидних властивостей фагоцитів.

Прогноз:

За своєчасної діагностики та адекватної терапії – сприятливий.

Без лікування – високий ризик важких інфекцій і летального результату.

Література:

1. Белоусова Е. П., Горелова Н. В. Первинні імунодефіцити: сучасні аспекти діагностики та лікування. *Імунологія та алергологія*. 2020. № 2. С. 30–38.
2. Gerard C. P. Schaafsma, Jouni Väliäho, Qing Wang, Anna Berglöf, Rula Zain, C. I. Edvard Smith. BTKbase, Bruton Tyrosine Kinase Variant Database in X-Linked Agammaglobulinemia: Looking Back and Ahead. Willey on line library. 31. 07. 2023. <https://doi.org/10.1155/2023/5797541>
3. Костюков І. І., Маланчук О. М. Первинні імунодефіцити у дітей: клінічні прояви та алгоритми діагностики. *Педіатрія, акушерство та гінекологія*. 2021. № 6. С. 45–51.
4. Chapel H., Geha R., Rosen F. Primary Immunodeficiency Disorders: A Historic and Scientific Perspective. *Clinical and Experimental Immunology*. 2014. Vol. 178, Issue S1. P. 1–6.
5. Bonilla F. A., Barlan I., Chapel H. et al. International Consensus Document (ICON): Common Variable Immunodeficiency Disorders. *Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice*. 2016. Vol. 4, Issue 1. P. 38–59.

НАПРЯМІЯ 5. ГУМАНІТАРНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАУКИ. ПЕДАГОГІКА. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-90>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ ШЛЯХОМ РОЗВИТКУ МІЖПІВКУЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ГРАФОМОТОРНИХ НАВИЧОК

Авдіюк І. І.

*здобувачка магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю 016.01
«Спеціальна освіта. Логопедія»*

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: Павленко В. В.

доктор педагогічних наук, доцентка,

*доцентка кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління*

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Мовлення є складною психофізіологічною функцією, яка формується під впливом багатьох факторів: когнітивного, моторного, емоційного та соціального розвитку дитини. Мовна діяльність не є локалізованою виключно в лівій півкулі, а передбачає тісну міжпівкульну координацію. У дітей з ООП цей механізм часто порушено, що вимагає впровадження спеціальних практичних заходів для розвитку міжпівкульної інтеграції.

Міжпівкульна взаємодія забезпечує ефективну обробку інформації, координацію сенсорної та моторної сфер, що є базовими передумовами для формування мовлення. За дослідженнями Сергієнка В. В. активізація мозолистого тіла через вправи з перехресною моторикою сприяє покращенню зв'язності мовлення, темпу мовлення та розуміння мовних інструкцій [3].

У практиці логопедичної роботи використовуються рухливі вправи: «нахрест» (дотик ліктем до протилежного коліна), одночасне малювання двома руками, «дзеркальні» рухи тощо. Ці методи сприяють активації обох півкуль мозку та покращують мовну пластичність [4].

Дрібна моторика тісно пов'язана з мовленнєвим розвитком завдяки спільним нейронним механізмам. Крутій К. Л. зазначає, що розвиток графомоторики активізує зони кори головного мозку, відповідальні за артикуляцію та фонематичний слух [2]. Практичні завдання включають штрихування, обведення контурів, з'єднання точок, роботу з прищипками, мозаїками, пальчиковими іграми.

Жук О. М. підкреслює, що в дітей з порушеннями мовлення формування навичок письма супроводжується труднощами графічної організації, що вказує на потребу комплексної корекційної роботи, орієнтованої як на моторні, так і на мовні аспекти розвитку [1].

Для досягнення позитивного ефекту рекомендується:

- поєднувати логопедичну та моторну корекцію;
- використовувати вправи з перехресною координацією на кожному занятті;
- впроваджувати вправи на дрібну моторику як підготовчий етап до мовленнєвих завдань;
- проводити заняття в ігровій формі з урахуванням індивідуальних особливостей дитини.

Міжпівкульна інтеграція та розвиток графомоторних навичок – не лише додаткові, а ключові чинники мовленнєвого розвитку дітей з ООП. Практика доводить, що їхнє цілеспрямоване формування значно покращує мовленнєву продуктивність, розуміння та комунікативні здібності дітей [2, 3].

Дослідницька робота проводилася з дітьми з особливими освітніми потребами віком 6–8 років. Заняття були як індивідуальні, так і групові та тривали 30–40 хвилин. У дослідженні взяли участь 10 дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, які мають порушення мовлення різного ступеня, які виконували програму упродовж 6 місяців. Корекційна програма включає комплекс вправ, спеціальних тренажерів, які спрямовані на розвиток міжпівкульної взаємодії та графомоторних навичок з метою покращення мовленнєвої функції дитини, її когнітивних процесів (уваги, пам'яті, мислення) та формування передумов до навчання письму та читанню.

Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що використання тренажерів для розвитку міжпівкульної взаємодії та графомоторних навичок є ефективним засобом корекції мовленнєвих порушень у дітей з особливими освітніми потребами.

Емпіричні дані показали, що цілеспрямоване застосування тренажерів у рамках розробленої корекційної програми позитивно вплинуло не лише на розвиток міжпівкульної взаємодії та графомоторних функцій, а й на формування мовленнєвих навичок у дітей. Відмічено значне

покращення у виконанні завдань, що потребують зорово-моторної координації, просторового орієнтування та довільної регуляції рухів, що є важливою базою для мовленнєвого розвитку.

Зокрема, було зафіксовано:

- Підвищення рівня самостійності у виконанні завдань з 20% до 48% після впровадження програми.
- Суттєве зниження кількості дітей, які демонстрували нездатність до самостійного виконання проб (з 16% до 12%).
- Зменшення вираженості помилок у графомоторних та зорово-моторних завданнях.
- Покращення фонематичного сприймання, мовленнєвої активності та здатності до складання простих фраз і речень.

Особливо важливо, що тренування міжпівкульної взаємодії та розвиток графомоторики позитивно вплинули на активізацію сенсомоторної інтеграції, підвищили рівень довільної регуляції, самоконтролю, що є критично значущим для дітей із мовленнєвими порушеннями, у яких часто спостерігаються недостатність саморегуляції та фіксованість на стереотипних діях.

Дані дослідження підтвердили важливість комплексного підходу до корекційної роботи, що поєднує вправи на розвиток міжпівкульної взаємодії, графомоторики, сенсомоторної інтеграції та мовленнєвої діяльності, а також підкреслили значення поступовості, системності та інтерактивних методів роботи.

Література:

1. Жук О. М. Психофізіологічні засади формування мовлення в дітей із затримкою психічного розвитку. К. : Науковий світ, 2020. 128 с.
2. Крутій К. Л. Розвиток графомоторних навичок у дітей дошкільного віку. Одеса : ПНЦ, 2017. 64 с.
3. Сергієнко В. В. Міжпівкульна інтеграція та мовленнєвий розвиток: теорія і практика. Харків : Видавництво «Ранок», 2021. 96 с.
4. Федоренко Л. П. Корекція мовленнєвих порушень у дітей з особливими потребами. К. : Логос, 2015. 128 с.

VALEOLOGICAL EDUCATION IN THE PRESCHOOL AGE PERIOD

Bakhishova Sh. A.

Doctor of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Preschool Education Pedagogy

Azerbaijan State Pedagogical University

Baku, Azerbaijan

In the preschool period, the foundation of health, comprehensive motor readiness, and harmonious physical development is laid. Properly organized physical education during this period contributes to the formation of good posture, strengthening of the organism, and improvement of the functioning of internal organs and the child's body.

To ensure the healthy and comprehensive development of children, it is essential for the educator-teacher to be prepared to implement valeological education for children, establish personality-oriented collaboration between adults and children, and involve parents actively in the educational process. Valeology is the science of health, its education, formation, and preservation. As a teaching discipline, it encompasses a body of knowledge about health and a healthy lifestyle [3]. Valeology explains how to approach individual health, nurture culture during the process of personal development, enhance the body's reserves, increase its compensatory capabilities, and lead a healthy lifestyle.

The most important task of society is to nurture a healthy and complete individual. Implementing valeological education in kindergartens through well-prepared activities will help protect the future child's health and prevent life-threatening situations. The goal of valeological education and training is to expand children's understanding of their bodies, health, and dangerous situations, develop personal hygiene skills, and acquire oral communication and leisure culture.

Protecting and strengthening children's health involves ensuring sanitary-hygienic care, implementing health-improving measures – such as the extensive use of air, sunlight, and water – rational nutrition, gymnastics, proper daily routines (sleep, leisure, learning process), and promoting motor activity, all of which support a healthy lifestyle for children.

As the ancient Latin proverb states, "A healthy mind resides in a healthy body." Health is a necessary condition for effective mental activity, as it enhances the child's mental strength, relieves fatigue, and restores working capacity. A child's good health positively influences their moral and volitional

development, fostering qualities like determination, endurance, discipline, collectivism, camaraderie, and friendship.

Valeology can help address these issues by re-evaluating the entire educational process from the perspective of health creation. To achieve this, all educators must master the technologies for managing the processes of preserving, enhancing, and maintaining health.

An analysis of local and international experiences suggests that it is reasonable to partially regulate the routine in preschool institutions using valeological methods. Implementing valeological monitoring as part of the optimization of the educational process helps reduce children's psychophysiological stress and nervousness. Valeological awareness, promoting a healthy lifestyle, and integrating physical culture into this work yield positive outcomes for children's health [1].

Valeology teaches individuals to establish relationships with themselves (their body, soul, and mind), with other people, and with the environment as a whole. It approaches human health from a self-oriented perspective – self-awareness, self-improvement, self-healing, and self-development. Hence, the subject of valeology encompasses the laws of human health, knowledge of one's bodily features and capabilities, and the skills and techniques necessary for maintaining, supporting, and improving personal health [4].

Researchers define valeology as the organizational process of realizing the health potential inherent in every individual. In the context of kindergarten, the goals of valeological education are as follows:

- To introduce children to the concepts of “healthy lifestyle” and “foundations of safe living”;
- To develop cultural relationships and emotional communication between boys and girls;
- To introduce physical education and sports;
- To foster personal hygiene skills;
- To cultivate respect for human health.

The tasks of valeological education, like its objectives, are the same for different age groups. To facilitate the assimilation of valeological knowledge, educational directions are divided into structural blocks.

In order to successfully preserve and strengthen the health of children in preschool educational institutions and to achieve high efficiency in this process, it is essential to influence the child's body in a scientifically grounded, planned, and comprehensive manner.

These measures are grouped as follows:

- Hygienic Factors: Adherence to the daily routine, balanced nutrition, and the formation of cultural-hygienic skills and habits.

- Utilization of Natural Factors: Including the use of water, air, sunbathing, and similar activities.

- Physical Exercises: Promoting physical activity and motor development.

Based on this classification, the following methods of physical health maintenance are utilized in preschool educational institutions:

- Daily routine;

- Balanced nutrition;

- Formation of cultural-hygienic skills and habits;

- Water, air, and sunbaths;

- Gymnastics and active games.

Balanced nutrition holds significant importance in strengthening and protecting children's health, as well as enhancing their physiological and mental functions through proper daily routines [2].

Thus, one of the priority tasks facing educators today is to preserve children's health throughout the teaching and educational process. The formation of a healthy lifestyle begins primarily within the family and subsequently in preschool educational institutions. To ensure the physical strength and health of the new generation, preschool institutions must provide the optimal conditions, including health-improving hygienic measures.

Bibliography:

1. Bakhishova, Sh.A. Preschool Education: Conceptual Problems : monograph. Baku : Science and Education, 2015. 308 p.

2. Zeynalova, Z., Jamilsade, S. Physical Development and Education of Preschool-Aged Children. (Teaching Aid). Baku, 2013. 169 p.

3. Brekhman, I. I. Valeology: The Science of Health, 1990.

4. Tatarnikova, L.G. Pedagogical Valeology, 1992.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ АГРЕСІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Білецька К. Б.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 016 – Спеціальна освіта*

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: Мірошніченко О. А.

*доцент кафедри професійно-педагогічно, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління*

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Проблема агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення набуває особливої значущості в сучасних умовах модернізації освіти та впровадження інклюзивного підходу до навчання. Мовленнєві порушення у дітей часто супроводжуються емоційними та поведінковими труднощами, серед яких агресивна поведінка займає особливе місце. Комунікативні обмеження, які виникають внаслідок мовленнєвих порушень, призводять до фрустрації, емоційного напруження та соціальної дезадаптації, що може проявлятися у вигляді агресивних реакцій.

Одна з важливих проблем, з якою сьогодні стикаються загальноосвітні заклади, – це прояви агресивної поведінки серед учнів початкової школи, які мають мовленнєві порушення. Розуміння того, як саме виникає і формується така поведінка, дає можливість не лише пояснити її причини, а й підібрати ефективні психологічні методи впливу. Це також дозволяє визначити ключові підходи до психолого-педагогічної корекції та профілактики агресії вже на ранніх етапах навчання [6, с. 296–302].

Аналіз освітніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти особливості агресивної поведінки у молодших школярів з мовленнєвими порушеннями висвітлено у працях таких сучасних вчених: Л. Сафонова, О. Чепи, Т. Піроженко, Л. Рендольф, С. Скотт, Е. Баттеруорт. Також вивчення проблеми агресії у дітей займалися такі вчені як А. Бандура, Л. Берковіч, А. Бас, Р. Берон, Ж. Піаже, Е. Еріксон, Д. Доллард, К. Лоренц, Г. Костюк та інші. Питання особливостей розвитку дітей з порушеннями мовлення досліджували В. Синьов, Л. Фомічова, К. Шевченко, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет. Взаємозв'язок мовленнєвих порушень та емоційно-поведінкової сфери розглядали

Ю. Рібцун, С. Конопляста, Н. Савінова, І. Мартиненко, Д. Бішоп, Л. Леонард, О. Проскурняк.

Більшість уваги ми приділили працям О. Чепи, вона спеціаліст у галузі логопедії та дефектології, тому вона займається проблемами мовленнєвих порушень у дітей і їх вплив на поведінкову сферу, а от Л. Рендольф – американський логопед, вона досліджує взаємозв'язок між мовленнєвими порушеннями та агресивною поведінкою у дітей.

Не менше нас зацікавили праці Е. Баттеруорт – дослідниця у галузі мовленнєвих порушень, яка вивчає вплив мовленнєвих труднощів на емоційний і поведінковий розвиток дітей, зокрема методи подолання агресії через мовленнєву корекцію.

Незважаючи на те, що психологи та логопеди вивчають та розробляють корекційні програми для подолання агресивної поведінки у молодших школярів, проте наші діти зростають в суспільстві, яке стало дуже жорстоким і тому ми розуміємо значущість даної проблеми і приділили їй більше уваги для вивчення та дослідження.

Отже, мета дослідження – прояви агресії у молодших школярів з порушеннями мовлення та їх корекція.

Поняття агресії та агресивної поведінки почали активно обговорюватися в науковій літературі ще в XVIII–XIX століттях. Сам термін «агресія» має латинське походження і в перекладі означає «наступати» або «рухатись уперед». Хоча це слово давно використовується в європейських мовах, його зміст змінювався з часом. У психології існує багато трактувань агресії. Наприклад, О. В. Наконечна розглядає її як поведінку – словесну або фізичну – що має на меті завдати шкоди або зруйнувати щось. Водночас агресивність – це вже внутрішній стан чи навіть риса характеру, яка виявляється через ворожість до людей, тварин або навколишнього середовища.

Агресія – це усвідомлені дії, якими мають намір завдати шкоди іншій людині, групі людей або тварині [3, с. 94–100].

Е. Фромм визначає агресію як заподіяння шкоди не тільки живому, але і будь-якому неживому об'єкту. Агресивна поведінка людини є, насамперед, реакцією на фізичний і психічний дискомфорт, стреси, фрустрації. У теорії, що запропоновано психологом А. Бандурою, агресія розглядається як специфічна соціальна поведінка, яка часто засвоюється і підтримується в сімейній ситуації. Зокрема, було доведено, що батьківська поведінка може виступати в якості моделі агресії й що саме у агресивних батьків зазвичай бувають агресивні діти [4, с. 256].

Прояви агресії у молодших школярів з порушеннями мовлення мають специфічні особливості залежно від характеру мовленнєвого порушення.

Причини агресивної поведінки в молодших школярів з порушеннями мовлення:

1. Комунікаційні бар'єри – неможливість чітко висловити свої думки та потреби через мовленнєві порушення призводить до фрустрації та агресії як способу самовираження.

2. Психологічні фактори – занижена самооцінка, тривожність і невпевненість у собі через усвідомлення своїх мовленнєвих особливостей.

3. Соціальне відторгнення – діти з мовленнєвими порушеннями часто стають об'єктами глузувань або ізоляції з боку однолітків.

4. Компенсаторний механізм – агресія може виступати як спосіб компенсації відчуття неповноцінності або безпорадності.

5. Наслідкування моделей поведінки – запозичення агресивних манер спілкування з найближчого оточення або медіа.

Серед чинників, пов'язаних з проявами агресії дітей молодшого шкільного віку, виділяють такі:

1) соціально-економічна та політична ситуація в суспільстві, яка створює загальний рівень напруженості;

2) моральні цінності та норми, що формуються під впливом соціального середовища;

3) сімейне виховання та мікроклімат у родині;

4) спілкування з ровесниками, яке може як позитивно, так і негативно впливати на поведінку;

5) характер і система виховання, при якому агресія закріплюється як ефективний спосіб досягнення бажаного;

6) вікові й індивідуальні особливості дітей;

7) фізичне та психічне здоров'я, включаючи наявність хронічних хвороб чи психічних розладів;

8) агресивні приклади поведінки в засобах масової інформації;

9) фізичні оточення, наприклад, перенаселеність у містах, відсутність особистого простору тощо. [3;94-100].

Агресивна поведінка у дітей з порушеннями мовлення відрізняється від агресивної поведінки у дітей без таких порушень кількома аспектами:

1. Причини агресії: У дітей з порушеннями мовлення агресія часто є результатом психічної невідповідності, тривожності та невпевненості через складнощі у спілкуванні. У дітей без мовних порушень агресія може бути викликана іншими факторами, такими як соціальні умови або вплив оточення.

2. Форми агресії: Діти з порушеннями мовлення можуть демонструвати виражені форми фізичної та вербальної агресії, а також негативізм, як спосіб привернути увагу або виразити емоції. У дітей без мовних порушень агресія може проявлятися більш різноманітно, залежно від індивідуальних особливостей.

3. Соціальні чинники: Діти з порушеннями мовлення можуть спостерігати агресивну поведінку як ефективний спосіб впливу на інших через

відсутність альтернативних комунікативних стратегій. У дітей без мовних порушень соціальні чинники можуть бути менш значимими у формуванні агресивної поведінки.

Висновки. Агресія є складним і неоднозначним явищем, що проявляється у різних формах і ситуаціях. Її основою можуть бути вроджені інстинкти, однак спосіб їх прояву значною мірою залежить від соціального середовища. Часто агресивна поведінка виникає у відповідь на фрустрацію важливих потреб, хоча це не завжди автоматично призводить до ворожих дій. Варто також зазначити, що агресивність не обов'язково є негативним явищем – у деяких випадках вона може бути природною реакцією в умовах боротьби за існування. Агресивна поведінка є важливою проблемою, оскільки особливостями такої поведінки зумовлені специфічними труднощами, пов'язаними з мовленнєвими розладами, які ускладнюють комунікацію, емоційну регуляцію та соціальну адаптацію дітей. Прояви агресії можна зменшити або перенаправити в соціально прийнятне русло завдяки позитивному підкріпленню мирної поведінки, наслідуванню позитивних прикладів, а також створенню сприятливих умов, які не провокують агресивні реакції.

Література:

1. Астремська І. Теоретичні аспекти проблеми дослідження агресивної поведінки особистості. *Наукові праці: соціологія*. 2015. № 213. 111–115 с.
2. Белова О. Діагностика та корекція агресії у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори 2006, 2017. 233 с.
3. Бовть О. Причини агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 94–100.
4. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості : навч. посібник К. : Либідь, 2007. 256 с.
5. Яковлева О. В. Причини агресивної поведінки молодших школярів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2015. (1). 296–302.

КОРЕКТНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ АВТОМАТИЧНИХ ОПТИЧНИХ ГЕЙТІВ В ЗВУКОРЕЖИСЕРСЬКІЙ ТА КОНЦЕРТНІЙ ВОКАЛЬНИХ ПРАКТИКАХ

Горовенко М. Г.

*старший викладач кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Роменський Ю. М.

*старший викладач кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Застосування автоматичних оптичних гейтів (оптогейтів) у звукорежисерській та концертній вокальній практиці має свої переваги та обмеження. Їх коректність залежить від конкретного завдання, типу виступу та акустичних умов. Де автоматичні оптогейти можуть бути корисні? Насамперед це приглушення небажаних шумів (наприклад, звуків дихання, механічних шумів мікрофона, фонового гулу).

Робота з багатомікрофонними системами (наприклад, у барабанній установці чи хорі), де потрібно запобігти проникненню звуків з інших джерел.

Контроль якості звуку – у вузькодіапазонних інструментах (томи, перкусія) або для вокалу з чіткою артикуляцією.

Потенційні проблеми та обмеження

Втрата природності звучання – якщо гейт закривається надто різко, може зникати "хвіст" звуку (наприклад, затухання ноти або легкий ревербераційний шлейф).

Помилкові спрацювання – слабкі вокальні гармоніки або тихі частини виконання можуть вимикати гейт, що призводить до "ламаного" звуку.

Непередбачувана поведінка в live-умовах – різкі зміни гучності, неочікувані шуми або резонанси можуть спричинити некоректну роботу гейта.

Рекомендації щодо застосування

Для вокалу:

Використовувати м'які (soft) гейти з плавною характеристикою закриття. Налаштовувати поріг (threshold) так, щоб не обрізати тихі частини виконання.

За можливості – застосовувати sidechain-фільтрацію, щоб гейт реагував лише на певні частоти (наприклад, основний тон голосу).

Для концертних заходів:

У живих виступах краще використовувати ручний контроль фейдерів або малошумні преси замість жорстких гейтів.

Якщо оптогейт необхідний – налаштовувати його з урахуванням динаміки виконавця (наприклад, у метал-вокалі він може бути ефективнішим, ніж у академічному співі).

Стосовно використання оптичних гейтів під час музичних вистав.

Застосування автоматичних оптичних гейтів (оптогейтів) у музично-театральних виставах – це складне питання, оскільки поєднуються аспекти живого вокалу, театральної динаміки та технічних обмежень. Насамперед це динамічний діапазон виконання – актори часто переходять від шепоту до потужного звучання, що ускладнює роботу автоматичних систем. Також до проблеми можна віднести рух виконавців на сцені – зміна відстані до мікрофона, повороти голови, шум костюмів можуть спричиняти помилкові спрацьовування. Ще одне складне питання, це оркестровий супровід – високий рівень фонові музики потребує ретельного балансу, щоб гейт не "різав" корисний сигнал. Також до проблем можна віднести емоційну подачу матеріалу акторами – у театрі важливі тихі нюанси (зітхання, шепіт, речитатив), які можуть бути втрачені при надмірному гейтуванні.

Чи можуть оптогейти бути корисні при виконанні музичних вистав?

Можно відповісти ствердно – так.

Поперше для мікрофонів ударних інструментів (перкусія, літаючі підвіси) – запобігання feedback та ізоляція. Також у масових сценах – якщо кілька мікрофонів відкриті одночасно, гейти допомагають уникнути накладання сигналів. Для вокалістів із стабільною динамікою – у ритмічних, енергійних номерах (наприклад, музика стилю рок/поп).

Потенційні проблеми в театральних умовах

Втрата натуральності – різке закриття гейта може звучати неприродно в драматичних моментах.

Артефакти при русі – якщо актор відхиляється від мікрофона, гейт може закритися, обрізавши фразу.

Складність синхронізації з оркестром – якщо гейт "пропускає" перший момент атаки звуку, це порушує ритмічну цілісність.

Рекомендації для музичного театру щодо використання оптогейтів.

М'які налаштування (soft knee, плавне затухання) – щоб уникнути різких обрізків.

Sidechain-фільтрація – налаштувати гейт на основні частоти голосу, ігноруючи низькочастотні шуми (кроки, тріпіт костюмів). Динамічний поріг (threshold) – автоматичне регулювання залежно від гучності сцени.

Додаткові шумопоглинаючі засоби – якісні направлені мікрофони, системи подавлення feedback (наприклад, Dugan).

Автоматичні оптичні гейти можуть бути ефективним інструментом, але їх слід використовувати обережно, особливо у вокальній практиці. У студійних умовах вони часто застосовуються для чистки треків, але на концертах краще додавати їх лише у випадках, коли це дійсно необхідно (наприклад, для ізоляції мікрофонів у гучному середовищі). Для більш природного звучання варто віддавати перевагу мануальному контролю або комбінації гейтів із іншими методами шумоподавлення.

Література:

1. Ballou, G. Handbook for Sound Engineers (5th ed.). Focal Press. 2015 p. 1200 с.
2. Rumsey, F., McCormick, T. Sound and Recording: An Introduction (7th ed.). Routledge. 2014 p. 680 с.
3. Davis, G., Jones, R. The Sound Reinforcement Handbook (2nd ed.). Hal Leonard. 1989 p. 470 с.
4. White, P. Creative Recording: Effects and Processors. Sanctuary Publishing. 2003 p. 240 с.
5. Katz, B. Mastering Audio: The Art and the Science (3rd ed.). Focal Press. 2015p. 364 с.
6. Journal of the Audio Engineering Society (AES) «Automatic Gate Control in Live Vocal Processing» (Vol. 65, No. 6, 2017). «Noise Reduction Techniques in Musical Theater» (Vol. 70, No. 3, 2022).
7. Eargle, J. The Microphone Book (2nd ed.). Focal Press. 2004p. 320 с.
8. Crich, T. Recording Tips for Engineers (4th ed.). Focal Press. 2017 p. 300 с.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТРО-РИТМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЛАТИНО-АМЕРИКАНСЬКОЇ МУЗИКИ

Лукасян Л. Г.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Каплун Т. М.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Латиноамериканська музика характеризується багатогранним використанням метро-ритмічних структур, які слугують не лише супроводом, але й фундаментальною основою для її виразності та жанрового розмаїття. Організаційним ядром багатьох її напрямків є ритмічні патерни, що походять з синкретичного поєднання африканських, європейських та, меншою мірою, автохтонних традицій [1, с. 218].

Ключовим елементом, що пронизує значну частину афро-кубінської музики та її похідних, є клаве [2, с. 44]. Клаве (від ісп. «clave» – ключ, музичний ключ) – це п'ятиударний ритмічний патерн, що виконується двома дерев'яними паличками (клавесами) і слугує базовим ритмом для широкого спектра латиноамериканських музичних творів, від повільного болеро до енергійного гуагуанко [7, с. 79].

Основні типи клаве: сон клаве, румба клаве.

Сон клаве (патерн 3/2) характерний для оркестрових танцювальних стилів і містить синкопу на другій ноті в тридольній частині такту.

Румба клаве (патерн 2/3) асоціюється з карнавальними ритмами та відрізняється додатковим синкопуванням, що надає сучасній сальсі більш фанкового звучання [2, с. 32].

Сон клаве і румба клаве відомі також як прямий та зворотний клаве: ці форми відображають інтерактивну напругу, що є важливою для еволюції афро-кубінської музики. Їх зіставлення знаходить паралель у феномені «дзеркальності», властивому іспанській поетичній формі десімі еспіNELA.

Ритмічний малюнок клаве залишається незмінним протягом усієї композиції, створюючи стабільну основу для імпровізації. Мелодія твору визначає тип використовуваного клаве (сон чи румба) та його напрямок

(3/2 чи 2/3). Клавес зберігає ключові африканські ритмічні характеристики [1, с. 20].

Існують два шляхи розвитку кубінських музичних жанрів у ХІХ столітті – перший зазнав європейського впливу (французький контрданс, принесений біженцями з Гаїті, еволюціонував у більш вільний дансон), другий – африканського (зародився у релігійно-культурній спільноті вільних африканців кабільдо у формі карибського карнавалу з танцем кокойе у розмірі 4/4; саме в кокойе використовувався «сінкільйо (cinquillo)» – п'ятидольний патерн, який став фундаментальним для всієї латиноамериканської музики [3, с. 55]).

Румба – революційний вуличний жанр, що виник на початку ХХ століття внаслідок злиття кубінських музичних традицій, заклавши основу афро-кубінської музики, подібно до ролі блюзу для рок-н-ролу [1, с. 43]. Назва жанру означає «прокладати шлях» або «почнімо рухатися».

Ритмічна основа та інструментарій. Заборона африканських культурних проявів (1909–1933) призвела до використання пакувальних ящиків «кахас» замість традиційних барабанів. У сучасній румбі використовуються румба-клавес, ката (паличка), маранга (залізна тріскачка), а також ритми каскара (імітація копит) та бомбо (акцентований удар з резонансом).

Найсучаснішим різновидом румби є гуагуанко, що поєднує метрику 4/4 з поліритмією 6/8, вважається одним із найскладніших ритмів у сальсі.

Кубінське болеро – романтичний жанр, що походить від триви. Характеризується синкопованою технікою гри на струнних («расгеадо») та використанням клавесу.

Чаранга – напрямок, започаткований на початку ХХ століття, представляв полегшені версії данзону, де духові інструменти замінювалися флейтами, скрипками та фортепіано, що впливало на загальну ритмічну текстуру [5**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 21].

Сон – поліритмічна форма з Сантьяго, що зазнала впливу північноамериканської музики, джазу та румби. Ритмічну основу створювали клавес. Структура сон включала вступ та «пісенну» частину з характерним брейком «монтажно», побудованим на моделі «запит-відповідь». Сон базується на взаємодії трьох елементів: тумбао (синкопована басова лінія), ритмічної секції (гітара, бонго, маракаси) та клавесу. Африканське коріння проявляється у вокальних патернах «запитання-відповідь» [6, с. 86].

Меренге (Домініканська Республіка) – має чітку ритмічну структуру, що базується на швидкому танцювальному ритмі у розмірі 2/4 [2, с. 68]. Серед музичних інструментів меренги ключову роль у ритмічній секції відіграють тамбора (двосторонній барабан), що задає основний ритмічний малюнок, та гуаяно (металева тертка), що підкреслює ритмічну пульсацію.

Мелодико-гармонічні інструменти (акордеон, саксофон, бас) підпорядковані загальній метро-ритмічній організації [4, с. 71].

Кумбія (Колумбія) поєднує індіанські, африканські та європейські елементи. Африканський вплив виявився у використанні досконаліших барабанів та поліритмії, що збагатили танцювальні елементи. Рання форма кумбії – гайтеро [6, с. 117]. Виконується кумбія на трьох барабанах різного розміру, мараках та флейті гаїта, характеризується гіпнотичним ритмом малого барабана, імпровізаціями інших барабанів та орнаментальними ритмами маракасів. Особливість ритмічного малюнку кумбії (п'янка легкість) досягається через ритмічне акцентування слабкої долі, що створює гіпнотичний ефект [3, с. 124].

Самба музика родом з Бразилії і представляє собою переважно перкусійна музика, що виконується в розміреному ритмі 2/4. В самбі використовуються різноманітні барабани (сурдо, батарея) та перкусійні аксесуари (куїка, реко-реко, агого), що виконують функції, подібні до кубинських інструментів каскара та чекере. Характерне використання свистків під час карнавальних парадів [1, с. 228].

Танго (Аргентина) походить від мілонги – пісенно-танцювальної форми гаучо з синкопованим ритмом 2/4. Вірші мали формат, подібний до десіми, структуровані в музичний період із восьми тактів у розмірі 2/4. З гідом гітару замінила бандонеона як гармонійно-ритмічний центр танго, що суттєво вплинуло на його ритмічну фактуру [2, с. 86].

Література:

1. Dunn C. Brutality garden: tropicalia and the emergence of a brazilian counterculture. The University of North Carolina Press, 2000. 276 p.
2. Fernandez R. A. Drumming in cuban. From afro-cuban rhythms to latin jazz. 2006. P. 83–98. URL: <https://doi.org/10.1525/california/9780520247079.003.0006> (date of access: 09.02.2025).
3. McCann B. Hello, hello brazil: popular music in the making of modern brazil. Duke University Press, 2004. 314 p.
4. Moore R., Austerlitz P. Merengue: dominican music and dominican identity. *Yearbook for traditional music*. 1997. Vol. 29. P. 162. URL: <https://doi.org/10.2307/768310> (date of access: 09.02.2025).
5. Salazar M. Mambo Kingdom: Latin Music in New York. New York : Schirmer Trade Books, 2002. 320 p.
6. Salsiology: Afro-Cuban music and the evolution of salsa in New York City. *Choice reviews online*. 1992. Vol. 30, no. 02. P. 30–0825–30–0825. URL: <https://doi.org/10.5860/choice.30-0825> (date of access: 09.02.2025).
7. Shepherd J., Horn, D., Laing, D., Oliver, P., & Wicke, P. (Eds.). *Continuum Encyclopedia of Popular Music of the World Volume II: Performance and Production*. London : Continuum, 2003. 682 p.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Гуцько І. Ю.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського рівня)
за спеціальністю 016 – Спеціальна освіта. Логопедія*

Науковий керівник: Мірошніченко О. А.

доктор психологічних наук, доцент,

*професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти,
андрагогіки та управління*

*Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Інклюзивна освіта стає дедалі важливішою складовою сучасної системи освіти. Вона передбачає створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах разом з їхніми ровесниками. У цьому контексті особливої уваги заслуговує підготовка майбутніх учителів-логопедів, які мають відігравати ключову роль у забезпеченні якісної інклюзивної освіти. Формування понятійно-категоріального апарату дослідження є необхідним для забезпечення чіткості та однозначності у трактуванні ключових термінів та понять, що використовуються у вивченні проблеми готовності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах інклюзії. Тож розглянемо підходи до трактування поняття «учитель-логопед», «логопедична робота», «психолого-педагогічна компетенція», «професійна готовність» та «інклюзивна освіта». Мова є однією з ключових психічних функцій людини. Розвиток мовлення сприяє формуванню вищих когнітивних функцій та навичок абстрактного мислення. Опанування мовленнєвими навичками створює умови для унікальних соціальних взаємодій, що дозволяє дитині краще сприймати та розуміти навколишній світ, вдосконалюючи способи його відображення. Мовленнєві розлади негативно впливають на загальний психічний розвиток дитини, відбиваючись на її діяльності та поведінці. Тяжкі мовленнєві порушення можуть впливати на інтелектуальний розвиток, особливо на формування вищих рівнів когнітивної діяльності, через тісний зв'язок між мовою та мисленням. Обмеженість мовленнєвого спілкування може вплинути на формування особистості дитини, викликати психічне розшарування та особливості в емоційно-вольовій сфері, сприяти розвитку негативних рис характеру, таких як сором'язливість, нерішучість, замкнутість, негативізм та почуття неповноцінності. Усе це негативно

позначається на засвоєнні навичок читання та письма, загальному успіху та виборі професії. Завдання логопеда – допомогти дитині подолати мовленнєві розлади, забезпечивши її повноцінний та всебічний розвиток

Сучасна українська освіта орієнтується на принципи інклюзії, що передбачає рівний доступ до якісної освіти для всіх здобувачів, незалежно від індивідуальних особливостей їхнього розвитку. Особливої актуальності набуває підготовка фахівців, здатних ефективно працювати в інклюзивному середовищі. У цьому контексті важливою постає проблема формування готовності майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

Зміни в законодавстві України, зокрема ухвалення Закону «Про освіту» [1], «Про повну загальну середню освіту» та оновлення Концепції «Нова українська школа» [2], зумовлюють потребу в кадрах, які мають не лише високий рівень логопедичної компетентності, а й володіють знаннями з інклюзивної педагогіки, вмінням працювати в команді фахівців, використовувати індивідуально орієнтовані підходи у навчанні та корекції.

Метою дослідження є проаналізувати теоретичні та методичні засади формування готовності майбутніх учителів-логопедів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища, визначити основні компоненти готовності та запропонувати шляхи її формування у процесі професійної підготовки.

Готовність учителя-логопеда до інклюзивного навчання є складним інтегративним утворенням, яке охоплює такі компоненти: когнітивний (знання з інклюзивної освіти, логопедії, спеціальної педагогіки); мотиваційний (усвідомлення соціальної значущості професії, бажання допомагати дітям з ООП); операційно-діяльнісний (уміння застосовувати ефективні методи навчання та корекції); рефлексивний (здатність до самоаналізу, саморозвитку, корекції власної діяльності).

Особливостями підготовки майбутніх учителів-логопедів є інтеграція дисциплін [3] (логопедія, інклюзивна освіта, нейропсихологія); практична підготовка в умовах інклюзивних закладів; використання інтерактивних методів (кейс-методи, тренінги, моделювання інклюзивних ситуацій); розвиток емоційного інтелекту та навичок толерантного спілкування [4].

До ефективних шляхів формування готовності належать: створення освітнього середовища, що моделює інклюзивну практику [5]; тьюторський супровід студентів під час проходження практики; запровадження курсів з інклюзивного менеджменту, логопсихології; залучення студентів до волонтерських ініціатив; проведення майстер-класів, зустрічей з фахівцями-практиками [6].

Узагальнюючи, зазначимо, що готовність майбутніх логопедів до інклюзивної освіти повинна формуватися комплексно, через оновлення змісту професійної підготовки, активне залучення студентів до практико-

орієнтованого навчання, розвиток професійно значущих якостей особистості. Це забезпечить ефективну підтримку дітей з ООП у сучасній школі [7].

Література:

1. Закон України «Про освіту» : із змінами і доповненнями станом на 2023 рік. Київ : Офіц. вид. Верховної Ради України, 2023. 112 с.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Київ : КМУ, 2016. 28 с.
3. Андрєєва Н. І. Інклюзивна освіта: сутність, зміст, організація : навч. посіб. Київ : Слово, 2017. 248 с.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Київ : Наук. світ, 2021. 164 с.
5. Кузнецова С. В. Теоретико-методологічні засади підготовки логопеда до інклюзивного навчання . Суми : СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. 204 с.
6. Савченко О. Я. Педагогічна майстерність учителя. Київ : Генеза, 2018. 320 с.
7. Шиян Р. Б. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів у контексті інклюзивної освіти. Тернопіль : Підручники і посібники, 2020. 216 с.

**GRAMMATICAL, SOCIOLINGUISTIC AND OPERATIONAL
COMPETENCE AS THE GOAL OF FOREIGN LANGUAGE
TEACHING IN THE CONTEXT OF THE MODERN
COMMUNICATIVE APPROACH**

Dobrovolska O. Ya.

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Culture and Social Humanitarian Subjects
Transcarpathian Academy of Arts
Uzhhorod, Ukraine*

Over the past few years, a significant change in the orientation of the subject of study has occurred in the practice of teaching a foreign language [1; 2; 4]. The emphasis is now not on presenting the language as a collection of grammatical, phonological and lexical forms that need to be learned and applied in practice, but on presenting the language as a functional system that is used to satisfy numerous communicative needs [3]. Thus, the ability to use the language is considered as a communicative competence, the components of which are the grammatical, sociolinguistic and operational competence of the speaker.

Traditionally, methods of teaching a foreign language in educational materials focus on grammatical competence, almost completely neglecting other components. Therefore, a teaching program or textbook in which grammar, vocabulary or phonology of a language is presented as a set of forms and rules for memorization, was intended to form in the student the ability to build grammatically or phonologically correct sentences in a foreign language. It is the development of such competence that is mostly the main goal of many students studying a foreign language at a university.

Of course, without mastering the grammar of a language, it is impossible to achieve any significant success. However, focusing only on grammatical competence will not ensure the ability to build correct statements, since this requires two more important conditions: the presence of context and the correct interpretation of the statement. This ability, called sociolinguistic competence, allows the speaker to choose from all possible options exactly that form of expression that is considered communicatively correct in a particular communicative act or within a certain language environment.

In teaching a foreign business language, it is now very common to interpret language taking into account its communicative functions. Instead of presenting, illustrating and consolidating grammatical phenomena in practice, examples

of language functioning are given. However, in this regard, many textbooks are similar to ordinary phrasebooks with a typical set of expressions for memorization. There is only an indirect hint that there is a certain connection between each speech expression and a specific communicative function.

Therefore, many teachers feel very insecure when they are asked whether this or that expression is correct, and usually answer that it depends on the context. They intuitively understand that the communicative function cannot be isolated from the sociocultural context, and that functional significance cannot be attributed to a linguistic expression in isolation.

Thus, the development of sociolinguistic competence should be associated with the development of the student's awareness of speech variability in different social contexts. After all, it is not enough to learn by heart numerous phrases that serve the purpose of satisfying some communicative settings. The speaker must know the social conditions that will influence the choice of one of the many phrases that is most successful in a certain social context.

The third important component of communicative competence is operational competence. Its study is associated with communicative behaviour, which allows the speaker to construct his statement as effectively as possible in order to convey it to the listener. This "operational" component of the speaker's general language competence has not yet received sufficient attention in modern foreign language teaching methods.

Much of research has focused only on studying how students cope with a situation in which there is a gap between the communicative goal and the possible means of its expression.

For example, it has been studied what a student should do in a situation where he does not know the appropriate word: to remain silent and not even try to speak on a given topic or to find a way to competently bypass this gap in knowledge. As practice shows, only a few students possess the necessary operational competence in a foreign language.

In order to achieve communicative competence in students, factors that were traditionally not considered components of a language lesson are now taken into account, in particular, giving the necessary significance to the interlocutor's personality in the interpretation of sociolinguistic and operational competence.

After all, the construction of situationally correct statements depends very much on the person to whom this statement is addressed, and on the interlocutors present during communication. The correctness of the statement also depends very much on the correctness of the assumptions about the extent to which the interlocutor is competent.

Usually, during a traditional lesson, the teacher is the only interlocutor for students in a foreign language. His status is relatively stable, and his knowledge, of course, is considered indisputable. Therefore, when the focus is on the communicative needs of the speaker, changes in the organization of the lesson

(more role-playing and work in small groups) are necessary, taking into account the range of linguistic variability according to the specifics of the topic or the nature of the communicative task.

All these are aspects of the concept of “field of learning”. It has expanded to include communicative interaction, which has much more dimensions than language as a static object. However, an expanded field of learning does not necessarily lead to more successful language acquisition by students. On the contrary, it even conceals more opportunities for insecurity and confusion on the part of the speaker.

That is why an effective analysis of what exactly a student needs when learning a foreign language, and, accordingly, which aspects of competence the teacher should pay more attention to, is very relevant.

Bibliography:

1. Go Global: Національна програма вивчення та популяризації іноземних мов (National Foreign Language Learning and Promotion Initiative). 2015. URL: http://osvitacv.com/uploads/go_global.pdf

2. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2003. № 2. С. 20–24.

3. Слухенська Р. В., Буртник Б. Я., Куковська В.І., Куковська І. Л., Марценяк І. В. Сучасні комунікативні методики вивчення іноземної мови у ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загально-освітній школах*. 2022. № 80(2). С. 165–168. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.2.33>

4. Хуторської А. Ключові освітні компетентності. URL: <http://osvita.ua/school/method/2340/>

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНІКИ РОЗВИТКУ ДОВІЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ У ДІТЕЙ

Дяченко В. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

Становлення здатності володіти своєю поведінкою і психічними процесами, тобто розвиток довільності, є важливим для повноцінного гармонійного особистісного розвитку дитини та її навчально-пізнавальної діяльності. Успішність в навчанні прямо залежить від того, як дитина здатна організувати власну діяльність, тобто засвоїти прийоми та техніки самоорганізації. Ці функції безпосередньо залучені до всіх видів діяльності у навчальному процесі (читання, письмо, рахунок, поведінка у школі, спілкування з вчителями). У зв'язку із цим, вивчення особливостей організації та протікання функцій програмування, регуляції та контролю діяльності є актуальним.

Довільність, на думку І.Д. Бежа, характеризується тим, що суб'єкт набуває здатності будувати свою поведінку свідомо (на основі особистісних рис, що перебувають у процесі формування), звільняючись від влади як свого природного стану, так і конкретної ситуації. Довільність – це можливість свідомого управління.

О.І. Маляр відзначає, що довільність є новоутворенням молодшого шкільного віку, яка забезпечує розвиток ефективного спілкування, вміння діяти відповідно до встановлених правил, формування відповідальної поведінки, що є необхідною умовою для успішного навчання в школі і соціально-психологічної адаптації в соціумі [1, с. 80]. Формування довільної регуляції проходить довгий період становлення в онтогенезі. Це психологічне утворення не з'являється одномоментно. Воно проходить тривалий етап розвитку та становлення і є пов'язаним з роботою лобних відділів головного мозку. По мірі дозрівання головного мозку, зокрема префронтальних його відділів, ми бачимо зовнішні зміни в прояві регуляції та контролі власної психічної діяльності [3, с. 34]. Формування програм, побудова планів, передбачення результатів, самоконтроль і корекція можливі за умови, коли дитина переходить від механічного виконання

заданої інструкції дорослим до спільного створення діяльності, і в кінцевому результаті до контролю над власною поведінкою.

У дітей дошкільного віку поведінка являється недовільною, але в результаті інтенсивного навчання та виховання діти поступово оволодівають нею, навчаються свідомо направляти та керувати нею. Коли не довільний рух усвідомлюється дитиною і через певний час здійснюється цілеспрямовано, він стає вольовим [2, с. 84]. В кінці дошкільного віку поведінка дітей від імпульсивної переходить до регульованої правилами та вимогами (В.К. Котирло).

Вольова поведінка є соціальним утворенням, як за змістом так і за механізмами її розвитку. Дане утворення нашої психіки формується в онтогенезі прижиттєво шляхом культурно-історичного засвоєння і закріплення заданих ззовні поведінкових програм (В.К. Котирло, Г.О. Люблінська, О.О. Смирнова). В ранньому дитинстві всі функції довільності рознесені між дитиною і дорослим. Дорослі наглядно демонструють і диктують всі етапи поведінки: від постановки задачі до контролю всіх етапів і оцінки отриманого результату. І лише в процесі розвитку поетапно всі ці функції стають власним надбанням дитини. Формування навички відбувається за наступною схемою: 1) механічне прийняття і виконання строго заданої, розгорнутої демонстрації зі сторони дорослого; 2) постійний перехід до спільного створення програми діяльності; 3) самостійне програмування дитиною чужої, а потім і своєї поведінки

Довільність передбачає наявність програми діяльності виробленої самостійно або заданої у вигляді формалізованої інструкції, постійний контроль за її перебігом (контроль за послідовністю операцій, контроль за результатами проміжних фраз), контроль за остаточним результатом діяльності, для якого необхідно звірення реального результату з попередньо сформованим. Довільність передбачає наявність мотиву, в якому можуть бути сформульовані передумови і цілі психічної діяльності.

Враховуючи вищезазначені особливості становлення процесів довільності саморегуляції, ми створили програму нейропсихологічної корекції процесів програмування, регуляції та контролю за протіканням психічної діяльності. В основі програми ми дотримувались головних принципів: опора на сильні сторони, цілеспрямований вплив, врахування процесу інтеріоризації (на якому етапі знаходиться функція), аналіз структури дефекту (первинний, вторинний), врахування зони найближчого розвитку.

Програма розвитку процесів довільності за допомогою нейропсихологічних технік складається з 5-ти етапів. Успішне виконання кожного етапу дає можливість переходити на наступний етап програми.

Розвитку довільної саморегуляції дитини сприяють сплановані розгорнуті інструкції дорослих, які впливають на формування у дитини здатності створювати цілісну програму поведінки. Формування довільності потребує створення ситуацій де дитина має прийняти інструкцію, виконати завдання, утриматись в рамках виконуваної діяльності, проконтролювати хід виконаного завдання, звірити отриманий результат з заданою програмою, коригувати завдання в випадку невірному результату. Починати потрібно з самих звичних завдань і постійно ускладнювати.

Перший етап: *«Контроль над рухами і діями»*. Спочатку ми працюємо в рамках однієї модальності (жест, рух, потім додаємо інші та комбінуємо). Дитина має запам'ятати дію, а в відповідь не повторити «ехом», а здійснити іншу дію. І тримати весь процес під контролем. Участь префронтальної кори в цьому процесі – не дати можливості відволіктися на стимули «поля». Це найпростіший варіант і тут лише один елемент програми.

Другий етап: *«Утримання рухової програми»*. Демонструємо дитині рухову програму по голосовій інструкції, відпрацьовуємо її, і в кінцевому варіанті створюємо штучно такі умови, щоб дитина відволікалась (демонструємо рухи). В цей час ми намагаємось заважати і активно використовувати всі стимули «поля», а дитина має концентруватись на голосовій інструкції, контролювати себе в рамках заданої програми. Ускладнення на другому етапі пов'язане з збільшенням кількості елементів рухової програми, які потрібно запам'ятати. Кількість елементів можемо збільшувати пропорційно можливостям дитини. Одна утримує 2 елементи, інша 5 і більше.

Третій етап: *«Контроль над імпульсивними діями»*. Імпульсивність – миттєве реагування на перший внутрішній імпульс. Головна мета даного етапу навчитися чекати, гальмувати імпульсивні потяги. Дозволяється починати вправу лише після голосової команди «Почали», або умовного сигналу. Різновидом вправ, які відносяться до даного етапу, є вправи на імпульс-контроль. Мета цих вправ – вміння слухати інструкцію та контролювати імпульсивні дії, здатність зупинитись в потрібний момент та здатність включитись в потрібний момент не раніше, не пізніше, а тоді коли є сигнал.

Четвертий етап: *«Регуляція поведінки»*. На даному етапі ми пропонуємо програми з декількома складовими. Дитина має переключатись в рамках виконання програми, а не стереотипно повторювати попередню.

П'ятий етап: *«Програмування психічної діяльності»*. На цьому етапі ми пропонуємо дитині складні завдання, які передбачають: самостійне складання плану дій, самостійне мовленнєве програмування кожного етапу діяльності, самостійне утримання в пам'яті всіх етапів програми, постійний контроль за ходом виконання програми, співвіднесення

поточних дій з загальним планом, самостійне виправлення допущених помилок.

Таким чином програма нейропсихологічної корекції базується на принципах поетапного формування довільності та враховує нейрофізіологічні механізми розвитку регуляторних функцій.

Література:

1. Маляр. О. І. Розвиток довільності учнів молодших класів у контексті роботи соціально-психологічної служби освітніх закладів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки*. Вип. 3. 2019. С. 80–85.
2. Ярич О. Я. Довільність як головна характеристика формування вольової поведінки дитини дошкільного віку. *Молодий вчений* № 3.2 (43.2). 2017. С. 84–88.
3. Psychophysiology of the Frontal Lobes / Pribram K. N., Luria A. R. N.Y., 1973.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-98>

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS У МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ: МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ТА УКРАЇНСЬКІ ВИКЛИКИ

Євтушенко Ю. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мікробіології, вірусології, імунології,
медичної фізики та інформатики
ДЗ «Луганський державний медичний університет»
м. Рівне, Україна*

Сучасна медицина – це значно більше, ніж сукупність клінічних знань та процедур. У XXI столітті, коли пацієнт прагне не просто лікування, а й емпатійного ставлення та індивідуального підходу, від медичного фахівця очікують не лише досконалого володіння Hard Skills – знання анатомії, фармакології чи клінічних протоколів. Сьогодні справжній лікар – це не лише майстер своєї справи, а й ефективний комунікатор, чуйний психолог, здатний медіатор та культурно свідомо особистість. Саме ці так звані Soft Skills є ключовими для успішності лікаря у щоденній практиці, адже без їхнього розвитку медична допомога ризикує втратити своє людське обличчя [1; 3].

У медичній сфері Soft Skills мають вирішальне значення, оскільки вони є фундаментом для формування довіри між лікарем і пацієнтом, а також для забезпечення ефективної співпраці в мультидисциплінарній команді. Серед ключових «м'яких навичок», що потребують системного розвитку, вирізняються:

- *Комунікація*. Уміння доносити інформацію зрозуміло, слухати активно, відповідати на запитання пацієнтів – усе це знижує ризик конфліктів, підвищує довіру та задоволеність лікуванням.

- *Емпатія*. Лікар, який здатен не лише почути, а й відчувати пацієнта, створює простір для відкритого діалогу та сприяє кращій динаміці лікування.

- *Командна взаємодія*. Медична допомога є спільною роботою фахівців. Без злагодженості між лікарем, медсестрою, лаборантом чи реабілітологом якість лікування суттєво знижується.

- *Управління конфліктами*. Уміння зберігати професіоналізм та знаходити конструктивні рішення в ситуаціях стресу, непорозумінь або емоційних сплесків є невід'ємною частиною повсякденної практики.

Ці навички не просто доповнюють фахові знання; вони формують основу професійно-етичної культури майбутнього лікаря, яка є ключовою для надання якісних та орієнтованих на пацієнта медичних послуг.

Світовий досвід переконливо демонструє, що систематична інтеграція Soft Skills у підготовку медичних фахівців не лише підвищує їхню професійну компетентність, а й позитивно впливає на задоволеність пацієнтів та знижує рівень професійного вигорання серед медичних працівників. Яскравими прикладами цього є практики провідних країн:

- У *США* в рамках програми ACGME (Accreditation Council for Graduate Medical Education) резиденти проходять обов'язкові тренінги з комунікації, управління агресією пацієнтів та етичного вибору. Для симуляції реальних клінічних ситуацій активно залучаються стандартизовані пацієнти (актори), що дозволяє майбутнім лікарям відпрацьовувати сценарії взаємодії в безпечному середовищі та отримувати безпосередній зворотний зв'язок щодо своїх "м'яких навичок", що є невід'ємною частиною системи оцінювання.

- *Канада*, відома своєю системою CanMEDS, визначила Soft Skills як один із семи ключових компонентів медичної компетентності, інтегруючи їх наскрізно протягом всього навчального процесу. Місцеві освітні програми охоплюють підготовку з міжкультурної комунікації, формування колективної відповідальності та лідерських якостей, готуючи фахівців до комплексної роботи у сучасних медичних умовах.

- *Країни Європейського Союзу*, зокрема Нідерланди, Німеччина та Великобританія, впровадили обов'язкові модулі з емпатії, ефективної

комунікації, управління стресом та роботи з уразливими групами населення. У Великій Британії Генеральна медична рада (GMC) акцентує увагу не лише на клінічних знаннях, а й на дотриманні високих стандартів етичної поведінки, та професіоналізму, що відображено у їхніх стандартах для випускників медичних шкіл.

– *Австралія та Нова Зеландія* також активно впроваджують інтегровані навчальні програми, що роблять акцент на культурній компетентності, зокрема у роботі з корінним населенням, та розвивають навички пацієнтоцентричної допомоги через симуляційні вправи та рефлексивні практики.

Ці підходи не лише сприяють професійному розвитку, але й підвищують задоволеність пацієнтів, формують ефективніші медичні команди та знижують рівень професійного вигорання серед медичних працівників, що є важливим для стабільності системи охорони здоров'я.

На жаль, в українських медичних вишах ситуація суттєво відрізняється. Акцент традиційно зміщений на суто клінічну підготовку, а *Soft Skills* часто розглядаються як другорядний «додаток», а не як невід'ємна складова професійної компетентності [2]. Такий підхід створює значний розрив між зростаючими очікуваннями пацієнтів та реальністю медичного сервісу в Україні, що призводить до низької пацієнтоорієнтованості, частих скарг та емоційного вигорання медичних працівників через відсутність інструментів для ефективної взаємодії. Основними проблемами у цій сфері є:

– *Відсутність системних, обов'язкових курсів або модулів, присвячених розвитку Soft Skills.* Навчальні плани часто не передбачають достатньої кількості годин або спеціалізованих програм для цілеспрямованого формування цих навичок, залишаючи їх розвиток на рівні самоосвіти або епізодичних заходів.

– *Нестача сучасного симуляційного навчання, орієнтованого на Soft Skills.* Існуючі симуляційні центри переважно зосереджені на відпрацюванні технічних процедур, тоді як сценарії, що вимагають прояву комунікативних, етичних, емпатичних навичок та навичок управління конфліктами, залишаються недостатньо розробленими або використовуються рідко.

– *Орієнтація значної частини викладачів виключно на передачу «фахових» знань.* Багато викладачів самі не мали системної підготовки з розвитку *Soft Skills* і, відповідно, не володіють достатніми методиками та інструментами для їх викладання та оцінювання. Це створює кадровий дефіцит у цій галузі.

– *Культурна інерція та спротив змінам.* Укорінені освітні традиції та академічна культура часто чинять опір впровадженню нових підходів, які

вимагають зміни фокусу від суто наукових знань до «м'яких» аспектів професії.

– *Обмеженість ресурсів та фінансування.* Нестача фінансування для розробки нових освітніх програм, закупівлі спеціалізованого обладнання (наприклад, для симуляції з акторами), а також для навчання та перекваліфікації викладацького складу стримує прогрес у цій сфері.

– *Вплив воєнних дій.* Хоча війна парадоксально підвищує потребу в емпатії, психологічній стійкості та комунікації у кризових ситуаціях, вона також може зміщувати пріоритети медичної освіти на військову медицину та травматологію, відкладаючи системні реформи у сфері Soft Skills на другий план.

Грунтуючись на успішному міжнародному досвіді, для України є нагальною потреба у трансформації медичної освіти шляхом впровадження таких ключових рекомендацій:

1. *Системне впровадження обов'язкових тренінгів з Soft Skills.* Симуляційні центри, які вже існують, мають використовуватись не лише для відпрацювання клінічних процедур, а й для навчання ефективній комунікації, вирішенню конфліктів та психологічно правильному наданню складних новин.

2. *Інтеграція міжкультурної компетентності.* В умовах зростаючої глобалізації та притоку іноземних пацієнтів, майбутні медичні фахівці повинні володіти навичками культурно-чутливого підходу та вміти надавати допомогу пацієнтам з різним культурним бекграундом.

3. *Створення дієвої системи оцінювання Soft Skills.* За аналогією з практиками Канади та США, "м'які навички" мають стати невід'ємною частиною атестації медичних фахівців, що сприятиме їхньому визнанню як важливої складової професійної компетентності.

4. *Активне залучення до міжнародних освітніх програм.* Участь у таких ініціативах, як Erasmus+ або співпраця з CanMEDS, може надати не лише передові методології, а й необхідні ресурси для ефективного впровадження Soft Skills у навчальний процес.

Отже, Soft Skills є не просто бажаним доповненням, а твердою основою професійної етики, ефективної комунікації та злагодженої командної роботи в медицині. Без них навіть найточніший діагноз і найпередовіші клінічні знання можуть втратити свою справжню цінність.

Сьогодні Україна стоїть перед унікальним шансом трансформувати свою медичну освіту, і ключовим кроком у цьому має стати саме розвиток Soft Skills. Адже медицина – це не просто наука про тіла, це, передусім, мистецтво взаємодії з людьми. Такий людиноцентричний підхід не лише істотно підвищить професійний рівень майбутніх медичних фахівців, але й сприятиме розвитку довіри суспільства до медичної системи загалом, створюючи основу для більш гуманної та ефективної охорони здоров'я.

Література:

1. Іваненко І. В., Гордійчук С. В. Формування загальних компетентностей у здобувачів медичної освіти. *Педагогічні науки: теорія і практика*. 2021. № 3. С. 154–159. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-21>
2. Коляда Н., Кравченко О. Практичний досвід формування «Soft Skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 3 (27). С. 137–145.
3. Ряднова В. В., Безег, Н. М., Безкоровайна І. М., Пера-Васильченко А. В., Стебловська І. С., Воскресенська Л. К. Формування й розвиток «Soft skills» у студентів медичних закладів вищої освіти як важлива складова їх успішної самореалізації. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 25 березня 2021 р. Полтава, 2021. С. 223–224. <https://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/16067>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-99>

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Жиркова М. П.

викладач вищої категорії, завідувач відділення

Відокремлений структурний підрозділ

*“Фаховий коледж харчових технологій та підприємництва
Дніпровського державного технічного університету”*

м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна

Продуктивність і ефективність сучасного модернізованого заняття української мови залежить від правильно обраного, спроектованого і зреалізованого лінгводидактичного інструментарію, що є невід'ємною частиною технології занять української мови і покликаний відповідно до певної навчальної теми процесуально забезпечити її реалізацію в конкретних педагогічних умовах серед реального контингенту здобувачів освіти.

Сучасна освітня процедура навчання вимагає перегляду організації навчально-виховного процесу на заняттях української мови, головною метою якого є розвиток особистості студента. Набуває особливої

актуальності стимулювання рецептивної й продуктивної мовленнєвої діяльності здобувачів освіти, спонукання їх до виконання комунікативних завдань, що є важливою умовою та необхідним компонентом процесу праці, пізнання й орієнтації людини у світі. Провідне місце в процесі вивчення української мови посідають методи навчання, що зумовлює особливу увагу педагогів і лінгводидактів до цієї лінгводидактичної категорії. «Зміст занять з мови, їх ефективність значною мірою забезпечується оптимальним застосуванням навчальних методів», – впевнено пише О. Біляєв [2, с. 74]

У вітчизняній лінгводидактиці найбільш обґрунтованою й широко вживаною є класифікація методів навчання за способом взаємодії викладача й студента на занятті, до якої належать зв'язний виклад матеріалу викладачем (розповідь), бесіда, спостереження над мовою, робота з підручником, метод вправ (роботи О. Біляєва, Л. Рожило, В. Мельничайка, М. Пентилук та ін).

Останнє десятиліття демонструється змінами змісту навчання, а відтак і трансформацією форм та методів. Саме тому активізувалося термінологічне висловлювання «інтерактивні методи». Поняття інтерактивність нині широко опановується педагогікою, методиками, до того ж не лише в галузі комп'ютерного навчання, а й у процесі організації навчання. Узагальнюючи наукові студії з цієї проблеми, стверджуємо, що інтерактивні методи навчання на уроках української мови – це способи міжособистісної взаємодії в режимі викладач – студент, студент – викладач, студент – студент, що забезпечують реалізацію мети й завдань заняття.

Інтерактивними можна назвати ті методи, які стимулюють здобувачів освіти до міжособистісної взаємодії, забезпечують їхню активну участь у навчальному процесі, занурення студентів у спілкування. Отже, провідною якістю інтерактивних методів навчання є їхня здатність забезпечувати активність студентів, що позитивно впливає на процес засвоєння навчального матеріалу. Така позиція характеризує наукові пошуки сучасних дослідників інтерактивних методів навчання О. Пометун, Л. Пироженко, які вважають, що сутність інтерактивних методів навчання полягає в організації навчального процесу таким чином, щоб практично всі здобувачі освіти були залученими до процесу пізнання, мали змогу дискутувати з приводу того, що знають і думають[3, с. 137].

Спільна діяльність студентів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен робить свій особистий внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності, причому в атмосфері доброзичливості й взаємної підтримки, що дозволяє не лише одержувати нові знання, а розвиває пізнавальну діяльність.

Таким чином, використання інтерактивних методів навчання сприяє розвиткові комунікативних умінь і навичок студентів, їхньої пізнавальної

діяльності, установленню емоційних контактів між учасниками навчально-виховного процесу. Важливими для організації навчального процесу є інтерактивні методи навчання, визначені А. Балаєвим [1, с. 97]. Учений приділяє значну увагу інтерактивним імітаційним методам (розігрування ролей, ігрове проектування, навчальні (ділові) ігри, оскільки вони сприяють, з одного боку, поглибленню та вдосконаленню знань, а з іншого – імітації індивідуальної й колективної мовленнєвої діяльності. Дослідник зазначає, що інтерактивні методи навчання сприяють розвиткові пізнавальної й розумової діяльності здобувачів освіти, зумовлюють їхній інтерес до матеріалу, що вивчається, забезпечують високий ступінь спонукальної активності [1, с. 124].

Інтерактивна діяльність на заняттях української мови припускає організацію й розвиток діалогового, полілогового спілкування, що веде до взаєморозуміння, взаємодії, до спільного вирішення проблем. Під час діалогового навчання студенти вчаться критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, ухвалювати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Для цього на заняттях організується індивідуальна, групова робота, застосовуються дослідницькі проекти, рольові ігри, відбувається робота зі словниками та іншими джерелами інформації, використовуються творчі роботи.

Своєрідною рисою інтерактивних методів навчання є використання власного досвіду здобувачами освіти під час розв'язання проблемних питань.

Студентам надається максимальна свобода розумової діяльності в побудові логічних висновків. Це зумовлено потребою самостійно розв'язувати складні проблеми, звільняючи їх від традиційної ролі спостерігача в навчальному процесі.

На основі узагальнення лінгводидактичних студій виділяємо основні ознаки інтерактивних методів навчання української мови: інтерактивні методи – один із провідних засобів навчання української мови на сучасному

етапі; інтерактивні методи мають значні можливості для формування мовної, мовленнєвої, соціокультурної, комунікативної компетенцій здобувачів освіти; ці методи стимулюють самостійність і креативність студентів в опануванні, узагальненні й систематизації теоретичних знань здобувачів освіти.

Література:

1. Беляєв О. М. Сучасний урок української мови. О. М. Беляєв. К. : Рад. шк., 1981. 176 с.

2. Біляєв О. Українська мова: підручник для 10–11 кл. загальноосвітніх навчальних закладів О. М. Біляєв, Л. М. Симоненкова, Л. В. Скура-тівський, Г. Т. Шелехова. К. : Освіта, 2004. 384 с.

3. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. К. : Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-100>

OPEN EDUCATIONAL RESOURCES AND DIGITAL TECHNOLOGIES: TRANSFORMING LANGUAGE LEARNING IN HIGHER EDUCATION

Zhukevych I. P.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Kyiv, Ukraine

The digital transformation of education has significantly changed language learning methodologies in higher education. Open Educational Resources (OER) and digital content have emerged as powerful tools that enhance accessibility, engagement, and effectiveness in language acquisition. Recent studies show notable shifts in how digital resources support language learning. For instance, the researchers Smith, J., Brown, A. and Davis, M. [3] found that the integration of OER in university language programs has resulted in a 35% increase in student engagement compared to traditional methods. Digital platforms enable immediate feedback, personalized learning paths, and authentic language exposure. The research by Johnson and Martinez [2] indicates that universities incorporating OER into their language courses report cost reductions for students, increased accessibility to learning materials, enhanced flexibility in curriculum design, and improved learning outcomes. Furthermore, mobile applications and adaptive learning technologies have become essential in language education. Studies reveal that 78% of university students regularly use language learning apps to supplement their formal instruction [1]. Recent advancements in virtual reality (VR) technology have opened up new possibilities for immersive language learning experiences. Universities that have implemented VR-based language labs report increased student motivation and improved speaking confidence [4]. Additionally, AI-powered language learning

tools offer personalized feedback, speech recognition capabilities, adaptive learning pathways, and applications utilizing natural language processing.

Open Educational Resources are educational, learning, and research materials available at no cost and with open licenses that allow for their use, adaptation, and redistribution. This category includes a wide range of resources, such as textual learning materials, structured course content, multimodal learning objects, tools for formative and summative assessment.

Advantages of OER in Language Acquisition as Enhanced Accessibility democratize access to quality educational content, allowing learners from diverse socio-economic backgrounds to engage with language learning resources without financial constraints. Teachers can adapt and modify OER to meet the specific learning needs of their students, offering more individualized and relevant educational experience. OER encourage collaborative practices among educators and learners, fostering the exchange of effective methodologies and innovative teaching approaches.

Digital technologies encompass a variety of tools and platforms that enhance the language learning process. These include: Learning Management Systems for content delivery and communication; Mobile applications for language practice and skill development; Social media platforms for authentic communication and interaction; Immersive technologies, such as virtual reality and augmented reality, for contextualized learning [1].

Impact of Digital Technologies on Language Acquisition is also on focus of lots of researchers [3]. Digital tools can significantly boost student motivation and involvement through interactive and immersive learning activities. The use of gamification principles in language learning apps exemplifies this positive effect. Online platforms provide learners with the autonomy to study at their own pace and according to their personal schedules, accommodating a variety of learning styles. Digital technologies allow students to connect with peers and instructors across geographical boundaries, promoting intercultural communication and collaborative learning opportunities.

The combination of OER and digital technologies creates a synergistic effect that enhances the effectiveness of language learning. This intersection facilitates innovative pedagogical approaches, so the teachers can strategically utilize OER and digital tools to implement novel teaching methods, such as inverted classroom models and hybrid learning environments [2]. The integration of analytics within digital platforms provides teachers with valuable data about student performance, enabling targeted interventions and personalized support. The accessibility of OER and the flexibility of digital technologies foster a culture of continuous learning, encouraging individuals to seek knowledge and improve their language skills beyond formal educational settings.

Despite the significant advantages, integrating OER and digital technologies into language learning presents several challenges that need careful

consideration like Quality Control Mechanisms ensuring the academic rigor and relevance of OER can be difficult due to the wide variance in quality among the available resources. Unequal access to technology remains a considerable barrier for some learners, especially in socioeconomically disadvantaged areas, potentially exacerbating existing educational disparities. Effective integration of OER and digital technologies requires adequate professional development for educators to acquire necessary skills and teaching strategies.

Open Educational Resources and digital technologies have great potential to transform language learning in higher education. These tools can improve accessibility, increase engagement, and promote collaboration, thereby significantly enhancing the educational experience. However, it is crucial to address the challenges associated with their implementation to ensure that all students have equitable access and achieve optimal learning outcomes. As language education continues to evolve, ongoing research and innovation will be essential for developing effective teaching strategies that meet the diverse needs of today's learners.

Bibliography:

1. Khlaisang J., Pornpimol S. Mobile-Assisted Language Learning to Support English Language Communication among Higher Education Learners in Thailand. *The Electronic Journal of e-Learning*. 2023. Vol. 21, no. 3. P. 234–247. URL: <https://doi.org/10.34190/ejel.21.3.2974> (date of access: 02.05.2025).

2. Vázquez-Cano E., Martín-Monje E., Castrillo de Larreta-Azelain M. D. Analysis of PLEs' Implementation under OER Design as a Productive Teaching-Learning Strategy in Higher Education. A Case Study at Universidad Nacional de Educación a Distancia. *http://greav.ub.edu/der*. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1106187> (date of access: 02.05.2025).

3. Alwabel R. A., Khatatbeh H. Digital Transformation in Language Education: The Impact of Web-Based Tools on University-Level Language Learning. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/382081540_Digital_Transformation_in_Language_Education_The_Impact_of_Web-Based_Tools_on_University-Level_Language_Learning (date of access: 02.05.2025).

4. Panagiotidis P. Virtual Reality Applications and Language Learning. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education*. 2021. Vol. 12, no. 1. P. 4447–4454. URL: <https://doi.org/10.20533/ijcdse.2042.6364.2021.0543> (date of access: 02.05.2025).

РЕЗОННІ АКОМОДАЦІЇ АБО РОЗУМНЕ ПРИСТОСУВАННЯ В ОСВІТІ ОСІБ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Замша А. В.

*кандидат психологічних наук,
завідувач науково-дослідного центру загальної
та спеціальної освітології*

*Українська академія соціогуманітарних і здоров'язберігальних наук
м. Київ, Україна*

В чинному Законі України «Про освіту» в переліку понять вміщено термін «розумне пристосування», що вживається в такому значенні як «запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами». Це визначення частково дублює те, що запропоноване в Конвенції про права осіб з інвалідністю [4]. Варто зауважити, що англomовна версія цієї Конвенції позначає поняття «розумне пристосування» як «reasonable accommodation». Детальний аналіз відповідності цих понять в їх англomовному та українськомовному варіанті вже представлений в наших публікаціях [5].

Поняття «адаптації» та «модифікації» ми використовуємо в чинному законодавстві досить широко. Також ці поняття активно вживаються в як в наукових, так і методичних літературних джерелах з питань освіти та в професійних комунікаціях між освітянами. Поняття «адаптації» та «модифікації» утворені шляхом калькування з англійської мови. Ці поняття нині є вже усталеними та звичними для педагогів.

Порівняно з цим поняття «розумне пристосування» менш активно використовується як в законодавчому полі, так і у педагогічній літературі та професійній комунікації освітян. Варто також наголосити, що саме це поняття є калькуванням, з російського перекладу зазначеної вище Конвенції. При цьому це російськомовне поняття «розумне пристосування» не повною мірою відображає значення поняття «reasonable accommodation».

Розглянемо детальніше значення складових слів поняття «reasonable accommodation» з опорою на Кембриджський тлумачний словник англійської мови.

Почнемо зі змісту, що вміщується в тлумаченні слова «reasonable», яке має декілька визначень: «based on or using good judgment and therefore fair

and practical», тобто йдеться про те, що засновано на використанні здорового глузду і є справедливим та практичним; «acceptable», тобто прийнятне; «satisfactory», а отже таке, що задовольняє; not too expensive, тобто не надто дороге / дороге вартісне. З окресленого спектру значень бачимо досить суголосні поняття, які в контексті освіти осіб з особливими потребами демонструють, що для обох сторін – для тих, хто має особливі освітні потреби та для тих, хто ці потреби забезпечує, «reasonable» означає, що адаптації та модифікації (як складові «розумного пристосування») відповідно до Закону України «Про освіту») мають «задовольняти» та бути «прийнятними» для обох сторін, ці адаптації та модифікації мають бути «практичними» та мати «обґрунтовану вартість».

Натомість в академічному тлумачному словнику української мови поняття «розумний» передбачає щось, що сказане чи зроблене з розумом, який інтерпретується як здатність відображати та пізнавати об'єктивну дійсність, як еквівалент мислення, яке свідомо чи не свідомо керується певними світоглядними принципами. В цьому понятті є зосередження на певному суб'єкті, який пізнає та відповідно до результатів свого пізнання діє.

Отже, з огляду на значення слів «reasonable» та «розумний» вони не є еквівалентним, відповідно поняття «розумне пристосування», потребує заміни та пошуку більш точного українського відповідника. Допоки його не визначено і науково необґрунтовано, варто послуговуватися його калькуванням з англійської («резонне»), з якої і запозичене це слово в українське законодавство. Варто зауважити, що слово «резонний» не є чимось новим для української мови, а його прямим еквівалентом є «цілком обґрунтований», тобто такий що підтверджується аргументами, є переконливим та вмотивованим.

Тепер зосередимо свою увагу на понятті «accommodation», яке за Кембриджським словником тлумачиться цілою низкою значень, одне з яких точно відповідає суті освіти осіб із особливими потребами як «a special arrangement that is made for a person or group that has different needs to others» [2, 3]. Йдеться про щось спеціально створене для особи чи групи осіб, які мають потреби, відмінні від більшості [1]. Важливо пильніше розглянути значення слова «arrangement», яке може перекладатися українською мовою з дуже великим варіюванням значень, з яких варто обрати те, яке є найбільш наближеним за значенням до освіти осіб

із особливими потребами. Серед тлумачень слова «arrangement» варто виокремити таке як «a plan for how something will happen, an agreement between two people or groups about how something happens or will happen, a group of objects that have been put in a particular order or position», тобто «план того, як щось відбуватиметься; домовленість між двома людьми або групами про те, як щось відбувається; певне впорядкування групи

об'єктів». Тобто в цьому слові так само підкреслюється наявність двох сторін, які визначають шляхом домовленості як щось буде впорядковане та відбуватиметься.

Поряд з цим україномовний відповідник слово «приспособування» за тлумачним словником визначається або як пристрій, або як дію зробити що-небудь придатним для використання з певною метою, в певних умовах. Таке значення втрачає акцент, який є в слові «arrangement» щодо необхідності домовляння сторін, що має задовольняти потреби та відповідати можливостям обох сторін. Відповідно в слові «приспособування» не цілком зрозуміло, хто чи що має бути зроблене придатним і в який спосіб.

Щодо слова «акомодація» в українській мові, то воно є словом іншомовного походження, що не є надто поширеним, бо здебільшого використовується в контексті мовознавства та медицини.

Тож з огляду на викладене висновується, що поняття «розумне приспособування» не є еквівалентним за змістом до терміну «reasonable accommodations», оскільки втрачається ключові аспекти значень, які й обґрунтовують його використання в освіті осіб з особливими потребами. Відповідно допоки не буде визначено українське поняття, що передає точне значення терміну «reasonable accommodations», доречно використовувати калькування з англійської мови – «резонні акомодації», зважаючи, що ці слова уже давно увійшли до української мови як слова іншомовного походження.

Література:

1. Замша А. Індивідуальний дизайн в умовах спеціального навчання учнів із особливими потребами. Екзистенційні виклики освіти, науки, безпеки та здоров'я в сучасних умовах: пошуки молодих вчених : Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених, 12 грудня 2024 року, м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 436 с. С.214-218. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-62>

2. Zamsha A. Transformational trends of the concept of „person with special needs“. The impact of globalization on pedagogy and psychology as sciences (December 25–26, 2024. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P. 97–101.

3. Zamsha A. V. Conceptual models transformation in education of special needs children. Problems of Social Science and the Search for Solutions (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. P. 50–53. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-546-4-12>

4. Zamsha A. V. Interpretation paradigms the concept of «disability» in Ukrainian educational policy. European Integration Trends in Pedagogy

and Psychology and Prospects for Ukraine (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. P.83-86 <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-550-1-21>

5. Zamsha A. V. Reasonable accommodation in the education of persons with special educational needs: problems of interpretation. Basic Concepts of Thraining Teachers and Psychologists for Professonal Activity: Scientific and Pedagogical Internship, January 27 – March 9, 2025. Riga, the Reublic of Latvia. P. 35–40.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-102>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ДИЗАЙНА

Заплітний В. І.

*викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасну епоху світового наукового і професійного співробітництва, де англійська є міжнародним засобом комунікації та передачі знань, потреба у вивченні англійської мови за професійним спрямуванням актуальна, ніж будь-коли раніше.

Мовна підготовка студентів за напрямом «Дизайн» спрямована на основу професійної та рольової поведінки фахівця в різних ситуаціях особистісно-ділового спілкування з використанням сучасних інтерактивних методів. Іншомовна підготовка передбачає поєднання професійної та вузькоспеціалізованої підготовки в певній галузі знань або практичної діяльності та засвоєння іноземної мови.

Теза має на меті теоретичний та практичний аналіз особливостей викладання англійської мови для майбутніх дизайнерів у контексті інтерактивного підходу до навчання іноземної мови професійного спрямування.

Вивчення англійської мови передбачає створення умов для отримання необхідної інформації, набуття комунікативних навичок, які є важливими для вирішення професійних завдань [3, с. 210].

У дизайнерській сфері англійська мова є інструментом доступу до сучасних трендів, навчальних матеріалів, програмного забезпечення та професійних спільнот. Більшість термінології в дизайні має англійське походження (наприклад, *mockup*, *layout*, *branding*, *user interface*). Англійська потрібна для роботи з такими програмами як: *Adobe Photoshop* або *Figma*; участі в міжнародних проєктах і спілкування з клієнтами чи колегами з інших країн.

Зміст навчання англійської мови за професійним спрямуванням пов'язаний з метою її вивчення і базується на трьох головних принципах: 1) наявність мотивації; 2) комплексність навчального підходу; 3) професійна спрямованість [1, с. 422]

Ефективне професійно орієнтоване навчання іноземної мови передбачає ознайомлення студентів з базовою термінологією у сфері дизайну, читання автентичних текстів, формування навичок самостійної роботи (зокрема створення персонального глосарію), а також розвиток умінь усного професійного спілкування на основі найпоширеніших комунікативних ситуацій, що виникають у професійному середовищі.

З урахуванням особливостей формування іншомовної професійної компетентності майбутніх дизайнерів, важливими є: позитивне ставлення до вивчення іноземної мови, усвідомлення її ролі як засобу міжнародного професійного спілкування, подолання мовного бар'єру та страху зробити помилку чи бути неправильно інтерпретованим.

Визначено педагогічні умови, що сприяють розвитку іншомовної професійної компетентності представників професії дизайнера: забезпечення професійної орієнтації навчального процесу, ефективне планування самостійної діяльності студентів; створення сприятливого робочого середовища в процесі оволодіння студентами англійською мовою; опрацювання особистісно орієнтованих діалогів та ігрових технологій у процесі навчання. Можна підкреслити те, що діалогічне спілкування іноземною мовою між викладачем та студентами важливе, оскільки у процесі діалогу розвиваються комунікативні навички та уміння колективно вирішувати проблеми [2, с. 24].

Особливістю навчання англійської мови за професійним спрямуванням є врахування специфіки професійної галузі. Це вимагає адаптації змісту та методів навчання до практичних потреб студентів, зрозумівши їхні інтереси та необхідну мотивацію. Слід підбирати навчальний матеріал в якому показані сучасні та професійні проблеми працівників сфери дизайну та шляхи їх практичного вирішення. Використання інтерактивних методів навчання, які дозволяють наблизити навчання до справжніх умов та допомагають всебічно розвиватись.

Одним із ефективних засобів розвитку професійної іншомовної компетентності у студентів спеціальності «Дизайн» є рольова гра, що

моделює ситуації з майбутньої професійної діяльності. *"Design Pitch Meeting"* (Презентація дизайнерського проєкту) є прикладом комунікативної діяльності, спрямованої на формування навичок професійного спілкування англійською мовою.

Мета рольової гри: розвиток навичок презентації дизайнерського продукту; навчити аргументовано захищати професійні рішення; удосконалення мовленнєвої компетенції в межах професійного дискурсу.

Ця активність передбачає проведення вигаданої зустрічі в дизайнерській агенції, де студенти виконують ролі графічних дизайнерів, клієнта та креативного директора. На початку студенти вивчають тематичну лексику та розробляють презентацію. Потім команда майбутніх дизайнерів презентує розроблений проєкт (логотип, мобільний додаток, веб дизайн тощо), використовуючи відповідну термінологію. Учасник у ролі клієнта ставить питання, висловлює побажання або зауваження, змушуючи студентів реагувати, адаптувати презентацію, пояснювати свої дизайнерські рішення. Після цього обговорюються результати, проводиться аналіз мовленнєвих помилок та оцінюється ефективність комунікації.

Застосування такої рольової гри стимулює розвиток критичного мислення, уміння аргументувати власну позицію, працювати в команді та презентувати результати діяльності, що є ключовими складовими професійної компетентності дизайнера.

Висновки. Огляд теоретичного та практичного викладання англійської мови за професійним спрямуванням показує, що цей предмет є невід'ємною частиною системи підготовки майбутніх дизайнерів. Але для того, щоб досягти потрібних результатів, необхідно враховувати практичні потреби студентів, включати фахову термінологію, автентичні матеріали та інтерактивні методи. Застосування рольових ігор, сприяють розвитку комунікативних навичок та формують іншомовну професійну компетентність, що є запорукою успішної реалізації майбутніх дизайнерів у міжнародному середовищі.

Література:

1. Бесараб Т. П., Павлюк М. М. Особливості перекладу юридичної термінології США та Великобританії. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : збірник наук. праць / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. Вип. 23–24 (27–28). Харків : НТУ ХПІ, 2009. С. 422.
2. Гетьман О. О., Економічна діагностика : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. С. 24.
3. Лебедева М. О. Особливості викладання англійської мови професійного спрямування студентам юридичного факультету. *Сучасні методи*

викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : матеріали конференції. Київ : НТУУ “КПІ”, 2013. С. 210.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-103>

ПРОВЕДЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ МЕДИЧНОЇ ТЕМАТИКИ АСПІРАНТАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ

Камінський Р. Ф.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Гайдай О. С.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Упродовж останніх років спостерігається активізація наукової діяльності серед іноземних аспірантів, які закінчили магістратуру в українських вищих медичних навчальних закладах. Значна частина з них продовжує свою наукову діяльність у вигляді дисертаційних досліджень з метою здобуття ступеня PhD. Починаючи з 2022 року, з початку повномасштабної агресії проти України, велика кількість іноземних дослідників була змушена покинути територію нашої держави. Проте навіть перебуваючи у своїх країнах, вони продовжують наукову співпрацю з українськими вишами.

Моніторинг тематики таких досліджень свідчить про значну частку робіт, присвячених проблемам військової хірургії, зокрема вогнепальним пораненням серед військовослужбовців ЗСУ [1, с. 64]. Водночас існують труднощі з фінансуванням дисертаційних досліджень в Україні, що пов'язано з обмеженими можливостями вітчизняної науки. На жаль, бюджетні ресурси не завжди дозволяють повноцінно забезпечити проведення масштабних експериментальних або клінічних досліджень.

Одним із альтернативних шляхів для молодих іноземних науковців є участь у грантових програмах Європейського Союзу. Такі гранти дають змогу не лише профінансувати дослідження, а й частково проводити їх

у сучасно обладнаних лабораторіях європейських університетів. Це суттєво підвищує якість наукових розробок та сприяє інтеграції української науки у міжнародний науковий простір.

Окрему увагу слід приділити матеріально-технічним проблемам, що виникають у зв'язку з пошкодженням наукової інфраструктури внаслідок бойових дій. Зруйновані корпуси, втрата лабораторного обладнання, обмеження доступу до клінічних баз – усе це перешкоджає нормальному функціонуванню наукових центрів.

Попри труднощі, в Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця на базі Інституту післядипломної освіти було створено науково-дослідний інститут експериментальної та клінічної медицини. Його ресурсна база дозволяє забезпечити комфортні умови для проведення дисертаційних досліджень аспірантами, зокрема іноземними.

Важливою подією стало підписання в квітні 2024 року угоди про наукову співпрацю між НМУ імені О.О. Богомольця та Варшавським медичним університетом (Республіка Польща). Ця угода відкрила нові можливості для участі українських та іноземних аспірантів у міжнародних грантових програмах і сприяє обміну досвідом, а також виконанню частини дисертаційних проєктів у провідних наукових установах Європи.

Таким чином, міжнародна наукова співпраця є важливим напрямом розвитку медичної науки в умовах війни. Завдяки створенню сприятливих умов, участі в грантах і доступу до передових технологій, іноземні аспіранти зберігають можливість реалізувати свої дослідницькі проєкти, зберігаючи науковий зв'язок з Україною.

Література:

1. Камінський Р. Ф., Дзевульська І. В., Тимошенко І. О. Проведення наукових (дисертаційних) досліджень в Україні під час ведення військових дій. 2024. С. 64–66.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Козачук А. М.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри педагогіки та психології
за спеціальністю 053 – Психологія
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасне українське суспільство, незалежно від труднощів, які воно переживає, постійно потребує творчих людей в усіх галузях людської діяльності. Саме тому проблема створення умов для виявлення і розвитку творчого потенціалу кожної особистості є однією з найбільш актуальних і невідкладних у своєму вирішенні.

Творчість людини проявляється в кожному виді діяльності [1]. Але прояви творчої активності людини в сучасному українському суспільстві супроводжуються соціальними трансформаціями, що сприяє створенню нових, суперечливих умов для реалізації творчого потенціалу кожного члена суспільства.

У своїх дослідженнях учені (Дж. Гілфорд, Б. Анан'єв, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, С. Максименко та ін.) вказують, що творча активність є складною, багатогранною і багатфункціональною психологічною складовою особистості. Науковці розглядають творчу активність у різноспрямованих аспектах, які можна поєднати за наступними напрямками: як стихійний процес творення нового; як сукупність властивостей особистості, які забезпечують її залучення у цей процес; як поєднання двох аспектів.

Звертаючись до Сучасного тлумачного психологічного словника за поясненням поняття творчої активності, ми розуміємо, що частина поняття пов'язана з дефініцією «творчість», як комплексом якостей і властивостей особистості, що сприяє повній реалізації її творчого потенціалу та виявляється в оригінальному, своєрідному мисленні й емоційності [2, С.520]. «Активність» пояснюється науковцями (Г. Балл, С. Болтівець, М. Боришевський, Л. Карамушка, З. Кісарчук, О. Кокун, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, М. Папуча, Т. Піроженко, Р. Семенова, Н. Слободянюк, М. Смульсон, М. Чепа, Ю. Швалб) з позиції змістовності та механізмів зазначеного феномена. Розкриваючи власну динаміку людини як джерела перетворення або підтримки життєво

значимих зв'язків із середовищем, «активність формується відповідно до ймовірнісного прогнозування розвитку подій у середовищі ...» [2, с. 11].

Метою даного повідомлення є викладення результатів кореляційного аналізу значущих показників креативності і комунікативної креативності, де комунікативність виступає як гіпотетична детермінанта творчості особистості. До психодіагностичного комплексу методик увійшли: методика оцінки творчого потенціалу (Тест креативності) Н.Ф. Вишнякової; тест-опитувальник комунікативної креативності О.П. Саннікової, Р.В. Білоусової. Для кореляційного аналізу застосовувалася програма SPSS 21.0 for Windows. Вибірку дослідження склали студенти-психологи факультету лінгвістики і перекладу Міжнародного гуманітарного університету м. Одеси. Всього приймали участь у дослідженні 69 студентів, віком від 19 до 47 років.

Таблиця 1

Значимі коефіцієнти кореляції між показниками творчого потенціалу (креативності) та комунікативної креативності

Показники комунікативної креативності	Показники креативності							
	ТМ	Д	Ор	У	І	ЕЕ	ПГ	ТП
Л		266	245*	364**	244*		275*	
СП		238		281*	251*	269*	238*	
Н		332**	297*	293*	289*		309**	
К		237*	253*	249*				
ЕСс					308**			
М						-238*	-237*	-278*
Е	-318**				-263*	237*		
КК				254*	266*			283*
ЗКК	-259*	256*		297*	253*		311**	

Примітки. 1) У таблиці нулі й коми опущені; 2) ** кореляція значима на рівні 0.01 ($p \leq 0,01$), * кореляція значима на рівні 0.05 ($p \leq 0,05$). 3) Умовні скорочення показників творчого потенціалу: М – творче мислення, Д – допитливість, О – оригінальність, У – уява, І – інтуїція, Е – емоційність, емпатія, Г – почуття гумору, П – творче ставлення до професії; 4) умовні скорочення показників комунікативної креативності: Л – легкість в спілкуванні, СП – схильність до самопрезентації, Н – незалежність, К – конфліктність, ЕСс – емоційна стійкість в спілкуванні, М – схильність до маніпуляції, Е – експресивність, КК – комунікативна компетентність, ЗКК – загальний показник комунікативної креативності.

Логіка дослідження передбачала вивчення співвідношення між показниками методик, які застосовувалися у дослідженні. Одним з перших вирішуваних завдань було обговорення отриманих взаємозв'язків між показниками креативності і комунікативної креативності. Результати даного співвідношення представлено в табл. 1.

За результатами табл. 1 показники творчого потенціалу виявили додатні і від'ємні кореляційні значущі зв'язки з показниками комунікативної креативності. Так, показник творчого мислення (ТМ) виявив від'ємні зв'язки з показниками ЕЕ (емоційність, емпатія) – ($p \leq 0,01$) і з загальним показником комунікативної креативності (ЗКК) – ($p \leq 0,05$). Цей зв'язок може вказувати на те, що інтелектуальний процес створення чогось нового, нестандартності мислення, супроводжується виразністю міміки, жестикуляції, широкою палітрою емоційних переживань. Творчі пошуки спираються і на монотонність мовленнєвих засобів спілкування (інтонація, темп, тон). Показник допитливості (Д) виявив додатні зв'язки з показниками Н(незалежність)($p \leq 0,01$), ЗКК(загальний показник комунікативної креативності), К (конфліктність) ($p \leq 0,05$) і тенденції до значущості показників легкості у спілкуванні (Л) і схильності до самопрезентації (СП). Зацікавленість явищами оточуючого світу, відкритість до усього нового і невідомого, прояви завищеної активності і прагнення до пошуку цікавої інформації, провокує заперечення позитивного ставлення до думок інших людей. Напроти, постійно виявляється критицизм та ігнорування стосовно суб'єктивної точки зору інших, опір груповому тиску (Н). Завжди, за любой ситуації виявляється прагнення відстояти свою точку зору, загострюється почуття справедливості, прямолінійність. Такі прояви суб'єктивізму спрямовані на те, щоб «взірвати ситуацію», донести до оточуючих лише свої думки (К). Хоча, звичайно, досить забезпечити собі ефективну самоподачу (Сп), оскільки існуючі труднощі у налагодженні стосунків, невміння увійти в уже сформовану групу(Л), викликають певні труднощі. Показник оригінальності (О) виявив додатні зв'язки з показниками Л (легкість у спілкуванні), Н (незалежність), К (конфліктність) – на рівні $\leq 0,05$. Цей зв'язок характеризує здібність відтворення багатства різноманітних, незвичайних, нестереотипних ідей на основі продукування віддалених ситуацій, нешаблонності пошуку рішень проблем, винахідливості у поєднанні з успішністю встановлення соціальних контактів з новими людьми (Л) і проявом у спілкуванні з ними особистої позиції та ігноруванням їх суджень, авантюристичності(Н). Відстоювання своєї точки зору супроводжується загостреним почуттям справедливості, прямолінійності, оригінальності (К). У показника уяви (У) виявилися усі додатні зв'язки з показниками Л (легкість у спілкуванні) ($p \leq 0,01$); СП (схильність до самопрезентації), Н(незалежність), К (конфліктність), КК (комунікативна

компетентність), ЗКК (загальний показник комунікативної креативності) – на рівні $p \leq 0,05$. Це може пояснюватися створенням нових образів у відповідності з творчими задумками, які реалізуються в незвичайних і цінних (для людини і соціуму) продуктах діяльності. Легкість вступу у соціальні контакти з новими людьми, успішність виступу перед багаточисленною аудиторією (Л), забезпечення собі ефективної самоподачі (СП) сприяє відстоюванню своєї точки зору, зумовленої проявом загостреного почуття справедливості (К). Все це підтримується здібностями встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, застосовуючи адекватні знання та уміння, які забезпечують успішність спілкування (КК). Показник інтуїції (І) виявив найбільшу кількість значущих зв'язків з показниками комунікативної креативності. Це додатні зв'язки з показниками Есе (емоційна стійкість у спілкуванні) ($p \leq 0,01$), Л (легкість у спілкуванні), СП (схильність до самопрезентації), Н (незалежність), КК (комунікативна компетентність), ЗКК (загальний показник комунікативної креативності) – на рівні $p \leq 0,05$; а також від'ємний зв'язок на п'ятипроцентному рівні з показником Е (експресивність). Належність цих зв'язків може пояснюватися тим, що підсвідоме осягнення істини на основі здогадки, «внутрішнього голосу», і попереднього міркування можливе за допомогою легкості вступу та успішної підтримки бесіди (Л), забезпечення ефективної самоподачі (СП), використання своїх умінь критичного ставлення до чужих думок та затвердження правильності своєї позиції (Н). Такі прояви підтримуються емоційною стійкістю, тобто умінням управляти своїми емоціями та настроєм (Есе), здібністю встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, спираючись на адекватність знань та умінь, які забезпечують успішність спілкування (КК). Показник ЕЕ (емоційність, емпатія) виявив додатні зв'язки з показниками СП (схильність до самопрезентації), Е (експресивність) ($p \leq 0,05$); від'ємний зв'язок з показником М (схильність до маніпуляцій) на рівні $p \leq 0,05$. Ці зв'язки характеризують зміст, якість, динаміку емоцій і почуттів, які підтримуються умінням забезпечення ефективної самоподачі (СП), яка збагачується виразністю міміки, пантоміміки, жестикуляції, великим інтонаційним репертуаром, широкою палітрою прояву емоцій (Е), умінням знаходити підхід до людей, спираючись на відкрите спілкування, не використовуючи різні комунікативні хитрощі (М). Показник ПГ (почуття гумору) виявив додатні зв'язки з показниками Н (незалежність), ЗКК (загальний показник комунікативної креативності) ($p \leq 0,01$); Л (легкість у спілкуванні), СП (схильність до самопрезентації) ($p \leq 0,05$); від'ємний зв'язок з показником М (схильність до маніпуляцій) ($p \leq 0,05$). Це означає, що гострота розуму і незвичайне бачення проблеми під гумористичним кутом зору спонукає до вияву особистої позиції, демонстрації критичного оцінювання інших

думок (Н), легкості вступу у соціальні контакти, успішного виступу перед багаточисленною аудиторією (Л), забезпеченню ефективної самоподачі (СП). Ці явища супроводжуються відсутністю хитрощів, вирішенням проблем шляхом встановлення комунікативних контактів між людьми (М). Показник ТП (творче ставлення до професії) виявив додатній зв'язок з показником КК (комунікативна компетентність) ($p \leq 0,05$) і від'ємний зв'язок з показником М (схильність до маніпуляцій) ($p \leq 0,05$). Як відомо, професійна креативність включає продуктивну спрямованість особистості, рівень оригінальності мислення, імпровізаційність, відкритість новому у діяльності, новаторство (КК). Підтвердженням зазначеного є здібність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, адекватність знань, умінь і навичок, які забезпечують успішність відвертого з'ясування стосунків у спілкуванні.

Отже, особливості взаємовідношення показників творчого потенціалу і комунікативної креативності вказали на можливі прояви комунікативної креативності в залежності від домінуючих рис особистості, що викликало припущення стосовно детермінації певними рисами особистості прояву її креативності.

Література:

1. Костюк Г. С. Психологія творчої особистості. Київ : «Промінь», 2001. 484 с.

2. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-105>

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕНДЕРНОЇ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Козубенко І. В.

старший викладач кафедри мовної підготовки

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

Гендерні відмінності у сприйнятті та реакції на стрес є предметом численних наукових досліджень. Дослідники виявили, що чоловіки та жінки можуть проявляти різні психологічні та фізіологічні реакції на

стресори. Симптоми стресу можуть бути складними як у жінок, так і у чоловіків, але дослідники виявили деякі відмінності. Наприклад, вони вказують на специфічно «жіночі» реакції на стрес, такі як сильний головний біль або паралізуюча тривога. Хлопчики частіше страждають від таких наслідків стресу, як обмеження рухової активності, психічні розлади, погіршення слуху та зору, проблеми з пам'яттю. Хлопчики, як правило, більш миттєво і безпосередньо реагують на стрес. Це може бути пов'язано з високим рівнем тестостерону, який сприяє активності, впевненості в собі та здатності зосереджуватися на ситуації, а також швидко вирішувати проблеми [3].

У ВНЗ, які готують майбутніх поліцейських, процес навчання починається зі спеціальних навчальних таборів. Протягом двох тижнів новачки проживають у гуртожитках, знайомляться з новими умовами навчання та служби, вивчають основи фізичної та військової підготовки, вивчають історію та традиції закладу, беруть участь у патріотичних, культурно-виховних заходах.

Враховуючи складнощі адаптації до нових умов навчання та служби, важливо розуміти психологічні ресурси, які є у молодих поліцейських для подолання стресових ситуацій та збереження психічного здоров'я. Варто зазначити, що за останні роки значно зросла кількість курсанток, які обирають навчання у ВНЗ з профільним навчанням [2]. Дослідження показують, що жінки можуть бути більш сприйнятливими до стресу, ніж чоловіки, з кількох причин:

1. Емоційна чутливість: жінки, як правило, більш емоційно чутливі, що може зробити їх більш вразливими в стресових ситуаціях. Вони можуть сильніше реагувати на емоційно насичені події та переживання.

2. Соціальна підтримка: дослідження показують, що жінки частіше шукають підтримки у важких ситуаціях, що може свідчити про те, що вони відчують більший стрес. Вони, швидше за все, шукатимуть допомоги та підтримки в своєму соціальному середовищі.

3. Біологічні фактори. Деякі дослідження показують, що біологічні відмінності між чоловіками та жінками, такі як гормональні зміни, можуть впливати на сприйняття жінками стресу.

4. Культурні стереотипи. Культурні очікування також можуть впливати на сприйняття стресу. Наприклад, у деяких культурах жінкам відводиться роль «глави сім'ї» або «опори» у важкі часи, що може створити додатковий тиск і стрес. У сукупності ці фактори можуть призвести до того, що жінки відчують стрес частіше, ніж чоловіки. Однак важливо пам'ятати, що стрес – це індивідуальний процес, і кожна людина, незалежно від статі, може по-різному реагувати на стресори.

5. Соціальна підтримка: дослідження показують, що жінки частіше шукають підтримку у важких ситуаціях, що може вказувати на їхню

більшу схильність до сприйняття стресу. Вони можуть більш активно звертатися за допомогою та підтримкою до свого соціального оточення.

Фізіологічні відмінності між чоловіками та жінками можуть впливати на їхні реакції на стресори. Деякі дослідження показують, що рівень таких гормонів, як кортизол і окситоцин, може відрізнятися у чоловіків і жінок у стресових ситуаціях. Наприклад, відмінності в рівнях кортизолу можуть виникати під час стресових подій [1].

Вегетативна нервова система, яка контролює реакцію організму на стрес, може по-різному впливати на чоловіків і жінок. Наприклад, симпатична нервова система, яка відповідає за реакцію «бийся або біжи» на стресори, може відрізнятися залежно від статі. Інші фізіологічні прояви стресу, такі як прискорене серцебиття, зміни дихальної функції та реакція адреналіну, також можуть відрізнятися у чоловіків і жінок.

Чоловіки та жінки можуть проявляти різні реакції на стрес залежно від своєї біологічної статі. Наприклад, чоловіки більш схильні брехати або сваритися, тоді як жінки більш схильні створювати зв'язки в складних ситуаціях. Ці фізіологічні відмінності можуть мати важливі наслідки для розуміння та управління стресом у правоохоронців та інших професійних групах.

Дослідники виявили, що існують відмінності в стратегіях подолання ситуацій чоловіків і жінок. Жінки частіше шукають підтримки у складних ситуаціях. Вони можуть звернутися до друзів, родини або професійних консультантів за емоційною підтримкою та порадою. Жінки можуть частіше виражати свої емоції та почуття в розмовах або письмово [4].

Чоловіки частіше аналізують стресову ситуацію і знаходять конкретні рішення для вирішення проблеми. Чоловіки можуть відволіктися від стресу, займаючись спортом, спілкуючись або займаючись іншою діяльністю, яка допомагає їм відволіктися від проблем. Ці різні підходи до подолання можуть бути наслідком відмінностей у соціальних ролях, очікуваннях і навичках комунікації. Наприклад, соціальні стереотипи можуть впливати на те, наскільки комфортно почуваються чоловіки та жінки, висловлюючи свої почуття та приймаючи підтримку від інших.

Культурні впливи також можуть впливати на те, як чоловіки та жінки виражають стрес, і на стратегії подолання, які вони використовують. У багатьох культурах склалися стереотипи та очікування щодо поведінки чоловіків і жінок. Наприклад, від чоловіків часто очікують, що вони сильні, незалежні та впевнені в собі, тоді як жінки вважаються емоційно чутливими та такими, що потребують підтримки. У деяких культурах жінки більше залежать від підтримки та співчуття, ніж чоловіки. Це може вплинути на те, як обидві статі виражають свої емоції та звертаються за допомогою в стресових ситуаціях [1].

Культурні норми можуть впливати на те, як чоловіки та жінки сприймають власні емоції та стрес. Наприклад, у культурі, де більше цінується мужність, чоловіки частіше приховують свої емоції під час стресу, боячись здатися слабкими. Культурні особливості можуть впливати на ресурси, доступні для підтримки психічного здоров'я та подолання стресу. У деяких культурах доступно менше послуг психолога або менше наголошується на потребі стресостійкості, що може ускладнити процес подолання стресу.

Тому важливо розуміти культурний вплив на сприйняття стресу та стратегії подолання, щоб розробити ефективні програми підтримки та психічного здоров'я, які б відповідали конкретним потребам кожної культури.

Література:

1. Горбачова О. В. Соціально-психологічні аспекти встановлення гендерного паритету в Національній поліції України. *Право і безпека – Pravo bezpeka*. 2016. № 4 (63). С. 128–132.

2. Давидова О. В. Гендерно виражений підхід до маскулінності особистості поліцейського. Розуміння маскулінності та гендерної рівності в секторі безпеки України та представлення результатів дослідження: *матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2021 р.)*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 77–82. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/79a53668-e84e-41b3-9017-c817708a7a04/content>

3. Жінки vs Чоловіки: відмінності, доведені. *Українська правда*. 2013.-5 грудня. URL: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/12/5/144101>

4. Марутян К. К. Маскулінність як культурна особливість діяльності поліції та її вплив на безпеку громадян. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 4 (31). С. 14–17. doi: 10.32836/2310-9653-2021-4.3

5. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС та інших центральних органів виконавчої влади: лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 31 с. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/9/5/8/2/2020-5-20-112-lekciya-3.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

Корноух О. М.

*здобувач вищої освіти магістрського рівня
за спеціальністю 053 – Психологія*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Поплавська Є. В.

доцент кафедри психології та педагогіки

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Переважає кількість дослідників, що вивчають схильність людини до стресу в ракурсі гендерного підходу, відзначають велику стійкість до емоційних чинників, що демонструють середню й довготривалу середню інтенсивність, з боку представниць жіночої половини людства. При цьому підкреслюється, що їх найкраща переносимість стресу забезпечується за рахунок біохімічної та фізіологічної специфіки жіночої природи, покликаній в біологічній еволюції відігравати основну роль у забезпеченні процесу спадковості, тоді як біологічне призначення чоловіків полягає у привнесенні мінливості до фенотипової складової роду людського, що пристосований до особливих, екстремальних умов діяльності [16].

Певні типові чоловічі чи жіночі риси мають свої еволюційно-генетичні та фізіологічні основи, передумови. Не випадковим є існування соціальних стереотипів маскуліності та фемінінності. Хоча, насправді, все відбувається так, що набуття тих чи інших типово чоловічих чи типово жіночих психологічних рис відбувається внаслідок спільного впливу обох груп факторів – біологічного та соціального порядку.

Усю сукупність поведінкових виявів стресу можна розділити за чотирма групами:

- порушення психомоторики – можуть виявлятися в надмірному м'язовому напруженні, виявах тремору, зміні дихального ритму, зміні особливостей мовлення, погіршенні сенсомоторних реакцій;

- порушення режиму – виражаються у скороченні часу на відпочинок, зміщенні робочих циклів на нічний час, відмові від корисних звичок та заміна їх неадекватними способами компенсації стресу;

- професійні порушення – можуть виявлятися у збільшенні числа помилкових дій при виконанні звичайних робочих операцій (дій),

у хронічному дефіциті часу, низькій продуктивності професійної діяльності. Погіршується зладженість рухів, їх точність;

– порушення соціально-рольових функцій – виражається у скороченні часу, що виділяється для спілкування із близькими та друзями, виявленні ознак антисоціальної поведінки.

Інтелектуальні зміни при стресі виявляються в формі різноманітних порушень уваги, продуктивності мислення, пам'яті тощо.

Фізіологічні вияви стресу торкаються практично всіх функціональних систем людини – харчової, серцево-судинної, дихальної тощо.

Емоційні вияви стресу пов'язані з характеристиками загального емоційного фону людини. За умови тривалого переживання негативного стресу людина стає більш тривожною порівняно із її нормальним станом, частіше виявляється невпевненість у собі (песимізм), аж до глибоких депресивних станів [45].

Стресостійкість людей виявляється через адаптацію до стресових ситуацій, на які людина реагує, зберігаючи високу ефективність і життєдіяльність у формі протидії стресорові або пристосування та уникнення стресового впливу. Це адаптаційно-діяльнісна стратегія. Людина може стати суб'єктом діяльності у тому випадку, якщо вона для нього має цілісний характер і при цьому містить такі компоненти: 1) цілепокладання; 2) інформаційний; 3) прогнозування; 4) прийняття рішень; 5) організація виконання; 6) спілкування та комунікації; 7) контроль; 8) оцінка; 9) корекція [18].

Виділимо докладніше інформаційний компонент та компоненти цілепокладання, прогнозування та оцінки з огляду на їх частіші обмеження в діяльності людини. Стресові фактори, пов'язані з переживанням майбутнього, виникають у тих осіб, які не навчилися цілепокладання та планування. Інформаційний та прогностичний блоки, виконуючи функцію планування, дозволяють адекватно розподілити наявні ресурси відповідно до поставлених цілей та визначити план дії [16].

Навчання людини управління інформаційними потоками призводить до зменшення частотності зіткнення з ризиками та загрозами через прогностичне моделювання. Активна фаза отримання інформації, її адекватне використання дозволяють ідентифікувати та трансформувати стресор для зменшення його сили у наступних фазах. Однак здатність прогнозувати може як запобігати стресу, так і сприяти його виникненню та посиленню.

Блок контролю, оцінки та корекції належить до рефлексивно-діяльнісного компонента. В результаті оволодіння компонентами цього блоку у людини виникає оптимістичний настрій, що спонукає до активної дії, подолання обставин та особистих труднощів, відбувається самоствердження та прагнення нового мети. Але рефлексивний аналіз

може викликати песимістичний стан, у якому визнання власних недоліків постає не стимулом для зміни, а захисним засобом для самовиправдання, можливістю відмовитися від діяльності. Щоб уникнути цього, необхідним постає включення до цього блоку зовнішньої оцінки значущих людей [6].

Адекватна самооцінка дозволяє людині оптимально використати наявний у нього потенціал. У ситуації короточасної дії стресора завищена самооцінка при низьких інших якостях та вміннях може бути проявом механізму протидії стресовим факторам, а занижена дозволяє адаптаційно перечекати дію стресора без особистісних змін.

Низький рівень рефлексії та зовнішні обмеження щодо її застосування блокують потребу в самоаналізі. Внаслідок цього люди часто «не помічають» невдачі у провідних видах діяльності, що дозволяє їм підтримувати самоповагу один одного, деструктивно оберігаючи себе від стресу. Адаптація у цьому випадку досягається засобами, які перешкоджають особистісному розвитку людини, реалізації її можливостей.

Управління стресом можливе через системну трансформацію діяльності, що має «допоміжний» характер, у значущу, при опорі на таку вікову характеристику, як прагнення до експерименту, апробування нового. Розблокування відбувається в тому випадку, якщо людина активно включається до цього процесу, який часто вимагає креативного наповнення. Стресостійкість буде можливою, якщо наявні альтернативні шляхи руху, якщо людина може спрямовувати емоційну енергію на цілепокладання та планування нової діяльності.

Теоретичний аналіз наукових праць українських та зарубіжних науковців дозволив виділити значущі компоненти формування стресостійкості. Структура стресостійкості складається із таких компонентів, як мотиваційний, когнітивний, конотативний, рефлексивно-ціннісний, регулятивно-вольовий та операційний [49].

Мотиваційний компонент стресостійкості складається із мотивів, пов'язаних із самовдосконаленням, наявністю та вираженістю особистісної спрямованості, розвитком особистісно- та професійно-значущих якостей, мотивів досягнення успіху.

Когнітивний компонент стресостійкості представлений предметно-специфічними знаннями, зокрема, знаннями стосовно динамічного розвитку середовища, знанням щодо принципів та напрямків особистісного розвитку, знанням про відповідність власних особистісних якостей наявним вимогам тощо.

Конотативний компонент стресостійкості передбачає володіння засобами організації та творчого розв'язання завдань перспективної діяльності, уміння та навички стійкості поведінки, уміння перебудовувати

поведінку та діяльність відповідно до реальних умов (адаптивні можливості особистості) [62].

Рефлексивно-ціннісний компонент стресостійкості містить у собі здатність до рефлексії, сукупність ціннісних орієнтацій діяльності, готовність до продуктивного спілкування та встановлення довірчих відносин (рівень розвитку комунікативної сфери та емпатії) [62].

Регулятивно-вольовий компонент стресостійкості передбачає наявність вольової регуляції в процесі діяльності, здатність до саморегуляції, вольову регуляцію в процесі професіоналізації, рівень розвитку саморегуляції [62].

Операційний компонент стресостійкості інспірує використання вольової регуляції в процесі перспективної діяльності, здатність до саморегуляції, вольову регуляцію на етапі саморозвитку тощо [62].

Самооцінка прямо пов'язана з процесом соціальної адаптації та дезадаптації особистості. В якості значущої особистісної особливості, що підвищує стрес-толерантність за напружених умов діяльності, виступає адекватна висока самооцінка [50].

Література:

1. Дранко А. А. Педагогічні аспекти формування лідерських якостей курсантів-пілотів під час наземної підготовки. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2013. № 38–39. URL: repo.uipa.edu.ua/jspui/handle/123456789/2619 (дата звернення: 17.08.2022).

2. Петрунко О., Верлан К. Емоційні стани жінок під час вагітності як чинник впливу на здоров'я майбутньої дитини. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2017. № 1 (17). С. 134–137.

3. Задорожній К. А. Психологічна підготовка військовослужбовців України: сучасні наукові підходи, теорія, діагностування, практика. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Т. 1. Вип. 56. С. 9–15.

4. Бондар Г. Гендер та поняттєво-категорійний апарат гендерології, соціології гендеру та гендерних студій: до постановки проблеми. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2011. Вип. 51. С. 22–27.

5. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології. К. : Кондор, 2005. 278 с.

6. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2005. 640 с.

7. Санташов В. Психологічні особливості поведінки конфліктної особистості військовослужбовця строкової служби. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Гнозис, 2007. Т. IX. Ч. 7. С. 228–233.

THE IMPACT OF THE FLIP TEACHING METHODOLOGY ON FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION

Kuzmenko S. V.

*Senior Lecturer at the Aviation English Department
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
Kharkiv, Ukraine*

Today's educational environment and the effectiveness of teaching English, especially in the context of future personnel training, is of particular importance. Using English is not only a general language competence, but also the ability to communicate accurately, clearly and quickly in a professional manner. In this regard, it is of interest to apply innovative approaches to teaching, in particular the FLIP methodology, as well as to compare and combine it with the traditional teaching in class format.

FLIP (Flipped Learning) is a pedagogical model or methodology in which the traditional order of the educational process is changed: students first learn new material on their own (usually through teacher-recommended videos, different studying materials, presentations or other digital resources), and then apply the acquired knowledge in practice during a face-to-face class through discussion, assignments, analysis of the experience gained, etc. This model is aimed at intensifying learning, developing critical thinking, increasing students' autonomy, and making more efficient use of classroom time.

FLIP training involves changing the traditional structure of the classroom: instead of teaching theory in the classroom, students learn it independently, in advance, and during classes they are engaged in active application of knowledge, solving practical problems and communicating. This methodology approach is especially valuable in learning English for special purposes, English as a foreign language, where the priority is to a conversational practice, the use of professional phraseology and an orientation to the simulation of real work situations.

Compared to traditional face-to-face training, which is mostly based on the lecture-seminar model, FLIP allows for more effective use of classroom time. However, classic face-to-face training has undeniable advantages – in particular, direct interaction with the teacher, the ability to quickly correct language errors, as well as live contact, which contributes to better memorization of new lexis and appropriate materials in the context of the future career.

At the same time, the FLIP model methodology requires certain conditions: high students' independence, access to high-quality educational content,

the availability of free time for self-training, as well as the active role of the teacher as a tutor. In the absence of these factors, the effectiveness of this methodology may be reduced. A teacher as a facilitator or a tutor is a person who promotes effective group interaction, helps participants achieve a common goal or make a decision by organizing a discussion process, activating communication and maintaining neutrality regarding the content.

During each semester, classes are held four times in person – with a teacher in the classroom, the rest of the time students study a foreign language independently using materials, sites, presentations, books recommended by the teacher. They study everything at their own pace and spend as much time as they need. It is very important that there is time to reflect on the knowledge gained and to formulate meaningful questions.

If the received material is learned, controlled testing of knowledge takes place and new material is provided. Process of learning is monitored using specially selected tests.

In the educational process, a teacher as a tutor who does not simply transfer knowledge, but creates conditions for independent discovery, stimulates the active participation of students, moderates discussions and supports an atmosphere of cooperation.

The most promising is the combination of two methodologies – the so-called blended learning, in which the theoretical material is mastered within the framework of the FLIP methodology, and the practical part – in a live format. This provides flexibility in the educational process, individualization of the pace of knowledge acquisition and maximum effectiveness of speech practice.

Research and pedagogical practice show that students who study in a blended model demonstrate better results in foreign language competence in professional usage of language, show greater confidence in using plain or so-called general English, and are better able to maintain a communication with the foreign specialists from various fields of activity.

Thus, the integration of the FLIP methodology into the process of training specialists not only increases the effectiveness of training, but also makes it more modern, technological and closer to the real conditions of future professional activity. It helps teachers to prioritize active learning during class time by assigning students lecture materials and presentations to be viewed at home or outside of class.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ОСОБИСТІСТЮ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Малиш-Загородня О. М.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 053 – Психологія*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Жигалкіна Н. В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології та педагогіки

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Для кожної людини період середньої дорослості є одним із найцікавіших і, в той же час, доволі складних життєвих етапів. На цей час людина накопичила великий особистий досвід переживань, успіхів та поразок. Вона вже починає підводити перші підсумки реалізації своїх життєвих планів, програм і сподівань. У особи вже з'явилася необхідність свідомо проаналізувати свою виконану життєву програму, визначити свої подальші плани і сподівання. Поруч з отриманими позитивними враженнями у людини може з'явитись і певна помилковість своїх уявлень про життя. Особистість починає розмірковувати про власну недосконалість і неоптимальність свого життя, про необхідність змінити багато чого у своєму житті, відмічаючи при цьому проблематичність, а то й неможливість таких змін. Наразі, виникають порушення внутрішньої рівноваги, відбувається переоцінка цінностей, виникає бажання подолати труднощі, визначити найбільш прийнятливі форми поведінки, які дадуть можливість людині реалізувати ті ресурси, які є для неї найбільш властивими [2]. Як вказують дослідники (Ф.Ю.Василук, Л.О. Гресь, Л.П. Гримак, С.Б. Кузікова, М.В. Савчин, Т.М. Титаренко, Т.І. Щербак та ін.), саме такі стани є властивими для кризових переживань. Практично в усіх сферах життя особистості відбуваються зміни, які супроводжуються сильним супротивом того, що вже минає і тривогою з приводу чогось нового й невідомого. Не очікувана людиною криза супроводжується проявами внутрішнього конфлікту, що істотно погіршує стан життя, порушує сімейні стосунки, не дає можливості людині продовжувати активне становлення професійного розвитку. Накопичується незадоволеність роботою, знижується професійна затребуваність. Старі дружні зв'язки, як правило, розпадаються, а нові не створюються. Змінюються цінності

людини, виникають протиріччя, конфлікти і розлади із самим собою, актуалізується потреба в пошуку нового сенсу свого життя [1].

Метою даного повідомлення є викладення результатів теоретичного вивчення та емпіричного дослідження відмінностей, які з'являються у представників обох статей середнього віку при подоланні кризи. Вибірку дослідження склали жінки (25 осіб) і чоловіки (17 осіб), загальною кількістю 42 особи – представники різних професій та віку (від 33 до 52 років). Відповідно теми підібрано психодіагностичний інструментарій, який є релевантним цілям та завданням дослідження. Так, для діагностики ставлення до себе у період середньої дорослості застосовувалася методика «Тест-опитувальник самоставлення особистості» В. Століна і С. Пантелєєва, (модифікація Л. Бутузової). Для діагностики ресурсності застосовано «Методику психологічної ресурсності особистості» (А. Штепа). Обробка отриманих результатів здійснювалася методами кількісного (за допомогою комп'ютерної програми SPSS 21.0 for Windows) аналізу. Для з'ясування статистичних зв'язків між показниками двох рядів означених явищ (самоставлення і психологічної ресурсності), проведено кореляційний аналіз за методом К.Пірсона. Аналіз кореляцій показав наявність великої кількості значимих зв'язків.

Таблиця 1

Значущі кореляційні зв'язки між показниками психологічної ресурсності і самоставлення

Показники психологічної ресурсності	Показники самоставлення								
	В	СВ	СК	Д-Я	СЦ	СП	Спр	К	СЗ
ВС			410*				386*		343*
ДЛ	385*								
ДІ		372*		369*		381*			
ВД			335*						
РС					330*				
СП	429**	484**	451**	392*			370*		351*
В								344*	
ЗВР			333*			337*			369*

Примітки: 1) Коми та нулі опущені; 2) ** значущий кореляційний зв'язок на рівні $p \leq 0,01$; * – значущий кореляційний зв'язок на рівні $p \leq 0,05$; 3). Умовні скорочення показників психологічної ресурсності: ВС – упевненість у собі; ДЛ – доброта до людей; ДІ- допомога іншим; ВД – віра у добро; РС – робота над собою; СП – самореалізація у професії; В – відповідальність; ЗВР – знання власних психологічних ресурсів; 4) умовні скорочення показників самоставлення: В – відвертість; СВ – самовпевненість; СК – самокерівництво; Д-Я – дзеркальне Я; СЦ – самоцінність; СП – самоприйняття; Спр – самоприв'язаність; К – конфліктність; СЗ – самозвинувачення.

У табл. 1 презентовано значимі коефіцієнти кореляції між показниками самоставлення та показниками психологічної ресурсності особистості.

Як видно з табл. 1 показники самоставлення виявили усі значимі додатні зв'язки з показниками психологічної ресурсності особистості. Так, показник В (відповідальність) продемонстрував додатні зв'язки з показниками СП (самореалізація у професії) (на рівні $p \leq 0,01$) і ДІ (доброта до людей) (на рівні $p \leq 0,05$). Цей зв'язок може вказувати на ставлення до себе як у професії, так і у взаємодії з людьми, як до відповідальної, впевненої у собі, самостійної, вольової і водночас щиросердчої людини. У показника СВ (самовпевненість) виявлено значимі зв'язки на 1% рівні з показником СП (самореалізація у професії) та 5% зв'язок з показником ДІ (допомога іншим). Такі зв'язки можуть свідчити про прояв поваги до себе, згоди зі своїми внутрішніми потягами, що спонукає до впевненості у професії та уміння підтримувати і надихати людей, надаючи їм впевненості у собі. Показник СК (самокерівництво) виявив найбільшу кількість значимих кореляційних додатних зв'язків з показниками ресурсності: СП (самореалізація у професії) (на рівні $p \leq 0,01$); ВС (впевненість у собі), ВД (віра у добро), ЗВР (знання власних психологічних ресурсів) (на рівні $p \leq 0,05$). Отримані кореляційні зв'язки, на наш погляд, вказують на те, що суб'єкт сам є джерелом активності, як в діяльності, так і особистісній сфері, виявляючи самодостатність у прийнятті рішень та переконаність у наявності справедливості й уміння бути милосердним, адекватно сприймаючи причини неуспіхів та уміння коригувати власну поведінку, бути компетентним у життєвих і професійних питаннях, виявляти задоволення та успіх у самостійно обраній і цікавій роботі. Показник Д-Я (дзеркальне Я) виявив значимі додатні кореляційні зв'язки з показниками ДІ (допомога іншим) та СП (самореалізація у професії) (на рівні $p \leq 0,05$). Наявність цих зв'язків є свідченням відчуття особистої цінності при прояві підтримки і наданні впевненості у собі оточуючим людям. У показника СЦ (самоцінність) виявився кореляційний зв'язок з показником РС (робота над собою). Цей зв'язок є означенням уявної цінності свого Я для інших, а також саморозуміння і самозміни на основі рефлексії та аналізу власних особистісних якостей та рис. Показник СП (самоприйняття) продемонстрував значущі додатні кореляційні зв'язки з показниками ДІ (допомога іншим) і ЗВР (знання власних психологічних ресурсів) (на рівні $p \leq 0,05$). Прояв почуття симпатії до себе, згода зі своїми внутрішніми спонуканнями, поблажливе ставлення до себе, реалістичне оцінювання своїх психологічних можливостей та їх меж, а також своїх індивідуальних особливостей зумовлюють підтримку інших у складних ситуаціях. Показник Спр (самоприв'язаність) виявив додатний кореляційний зв'язок з показниками ВС (впевненість у собі) і СП (самореалізація у професії)

(на рівні $p \leq 0,05$), що вказує на повне прийняття суб'єктом себе, заперечення бажання і можливості розвивати себе, прояв самодостатності у прийнятті рішень та уміння скеровувати власні здібності та знання на користь суспільству. Показник К (конфліктність) теж виявив додатний кореляційний зв'язок з показником В (відповідальність) на 5% рівні ($p \leq 0,05$). Цей зв'язок може свідчити про належність сумнівів, рефлексії на загальному фоні невдоволення собою. Це спрямовує до усвідомлення необхідності звітувати перед собою та іншими щодо зробленого. У показника СЗ (самозвинувачення) теж виявлено додатні значущі зв'язки з показниками ресурсності. Так, зв'язки з показниками ВС (впевненість у собі), СП (самореалізація у професії), ЗВР (знання власних психологічних ресурсів) (на рівні $p \leq 0,05$) вказує на готовність поставити собі у провину свої ж помилки та невдачі, що підтримується адекватним сприйманням причин неуспіхів та умінням коригувати власну поведінку; умінням скеровувати власні здібності та знання на користь суспільству; реалістичним оцінюванням своїх психологічних можливостей та їх меж, а також своїх індивідуальних особливостей.

Отже, результати кореляційного аналізу показали наявність чисельних додатних взаємозв'язків між показниками самоставлення та показниками психологічної ресурсності особистості. Характер взаємозв'язків вказує на взаємодоповнення проявів досліджуваних психологічних феноменів, їх узгодженість та взаємне посилення. Аналіз співвідношення між показниками самоставлення та психологічної ресурсності особистості доводить, що в ситуації кризи особи спрямовують свою активність на реалізацію професійної діяльності, намагаючись виявляти більше впевненості у собі, позитивного ставлення до оточуючих людей, уміння скеровувати власні здібності та знання на користь суспільству.

Література:

1. Байер О. О. Життєві кризи особистості : навчальний посібник. Дніпро : ДНУ, 2010. 244 с.
2. Гриник І. Я. Гендерні особливості переживання кризи середнього віку. *Габітус*. Вип.63, 2024. С.78–81

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ З РІЗНОЮ ВПЕВНЕНІСТЮ У СОБІ

Медведєва Л. П.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Жигалкіна Н. В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології та педагогіки

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Останніми роками фактор упевненості у собі стає провідним у людини як суб'єкта соціальної взаємодії. Розвиток такої якості, як упевненість у собі, є актуальним для особистості на всіх вікових етапах. Найчастіше прояви зазначеного феномену відбуваються тоді, коли необхідно інтенсифікувати становлення життєвої позиції й самосвідомості. Зазначена проблема є досить важливою і в контексті розвитку конструктивної взаємодії та протистояння деструктивним впливам, формування успішної особистості. Науковці розглядають упевненість у собі у тісному взаємозв'язку з такими категоріями, як «Я-концепція», самосвідомість, самоповага, самооцінка тощо. Це свідчить про те, що упевненість у собі, як психологічна категорія, розглядається у різних напрямках, але психологічні особливості осіб з різною упевненістю у собі на даний час визначено не повністю [1].

Метою даного повідомлення є викладення результатів теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження психологічних особливостей осіб з різною впевненістю у собі. Вибірку дослідження склали студенти міжнародного гуманітарного університету у кількості 34 осіб, віком від 24 до 48 років. Для діагностики були застосовані наступні методики: «Методика впевненості в собі» В.Г.Ромека, спрямована на вивчення впевненості у собі; методика «Фрайбурзький особистісний опитувальник (FPI)» (І. Фаренберг, Х. Зарг, Р.Г. Гампель), метою якої є діагностика психологічних особливостей особистості.

В результаті проведеного кореляційного аналізу виявлено, що між показниками впевненості у собі і властивостей особистості існують значущі прямі і зворотні кореляційні зв'язки, що дало можливість провести якісний аналіз отриманих результатів. Для вирішення даного

питання нами було використано метод «асів», за допомогою якого виділялися групи осіб з високим та низьким рівнем впевненості у собі, а також метод «профілів» [2], який дав можливість вивчити та охарактеризувати психологічні характеристики параметрів, що вивчаються.

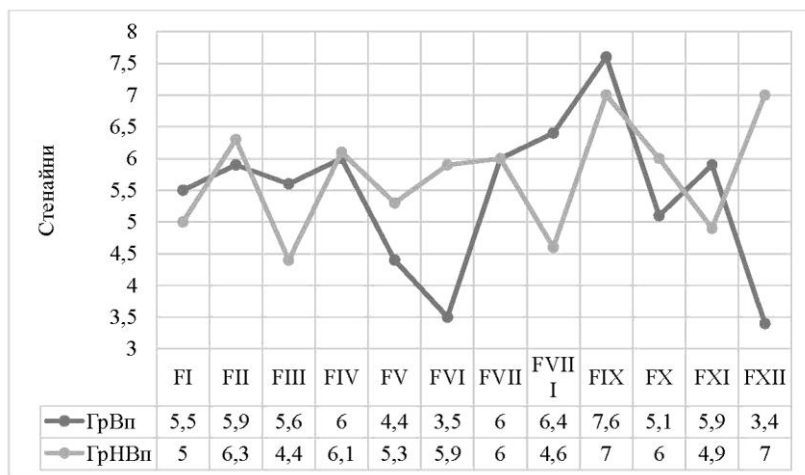


Рис.1. Профілі шкал FPI в групах осіб з різним рівнем впевненості у собі

Примітка: 1) умовні позначення груп осіб з високим та низьким рівнем впевненості у собі: ГрВп (група осіб з високим рівнем впевненості у собі); ГрНВп (група осіб з низьким рівнем впевненості у собі); 2) умовні скорочення показників властивостей особистості за методикою FPI: FI – невротичність; FII – спонтанна агресивність; FIII – депресивність; FIV – роздратованість; FV – товариськість; FVI – врівноваженість; FVII – реактивна агресивність; FVIII – сором’язливість; FIX – відкритість; FX – екстраверсія – інтроверсія; FXI – емоційна лабільність; FXII – маскулінність – фемінність.

Візуальний аналіз профілів свідчить про те, що осіб з високим рівнем впевненості у собі характеризують значення таких властивостей, як: FIX (відкритість) (7,6 ст.), що дає можливість охарактеризувати даних осіб, як таких, що адекватно реагують на процедуру дослідження і є достатньо відвертими, готовими відповідати з мінімальними суб’єктивними спотвореннями. Це свідчить про відвертість та відкритість даних осіб. Крім того, значення показника FVIII (сором’язливість) (6,4 ст.), розташованого у III кварталі, пояснюють їх нерішучість і деяку невпевненість. Можливо, це пояснюється тим, що обстежені, знаходячись у ситуації отримання нової професії, ще не мають достатніх знань і вмінь для вияву своєї особистісної впевненості у професійному спілкуванні

і намагаються якнайдовше відтягнути прийняття рішення і не починають його виконання. У спілкуванні з оточуючими людьми вони досить сором'язливо себе поведуть, соромляться, намагаються знаходитися в тіні і ні в що не втручаються. Представники даної групи уникають великих компаній, віддають переваги вузькому колу старих та перевірених друзів. Значення показника FVII (реактивна агресивність) (6 ст.) пояснюють те, що ці люди є досить байдужі до похвали і покарання. Вони не звертають увагу на правила спільного життя і на морально-етичні норми. Отримані характеристики підкріплюються проявом свавілля у взаємодії з колективом. Для них важливішим є їх особиста точка зору. Вони прагнуть до негайного, невідкладного задоволення своїх бажань, не звертаючи увагу на обставини та бажання оточуючих людей. Критику і зауваження на свою адресу сприймають як посягання на особисту свободу. Незважаючи на бурхливі афекти при виникненні бажань і на активність у отриманні задоволення, їх бажання досить нестійкі. Швидко настає перенасичення з почуттям нудьги та роздратування. Також ці характеристики доповнюються і значеннями показника FIV (дратівливість) (6ст), значення якого розташовані на одній лінії з попереднім показником FVII (реактивна агресивність). Можливо, це пояснюється тим, що особи, які входять до даної групи мають стійке коло невротичних реакцій, пов'язаних з життєвими обставинами, в яких зараз знаходяться, тобто з умовами війни.

Осіб з *низьким рівнем* впевненості у собі, як і представників попередньої групи, характеризує адекватність реагування на процедуру дослідження, готовність відповідати з мінімальними суб'єктивними спотвореннями. Розташування шкали FII (спонтанна агресивність) (6,3 стенов) характеризує даних осіб як достатньо імпульсивних. У них відсутня соціальна конформність, їм властивий поганий самоконтроль. Можливо, така поведінка пов'язана з невмінням або відсутністю бажання суб'єкта стримувати або відтерміновувати задоволення своїх бажань. Цим особам властива яскрава вираженість гострих афективних переживань. Вони намагаються задовольнити свої бажання відразу ж, у безпосередній поведінці, серйозно не задумуючись про наслідки своїх вчинків, діють імпульсивно і необдуманно. Але зовні представники цієї групи мають вигляд людей вільних від обмежень, упевнених у собі. Вони товариські, з великим задоволенням приймають участь в колективних заходах, дуже активно відгукуються на будь-які події, знаходять новизну, певний інтерес навіть у повсякденних незначних справах. Наразі відсутність стриманості і розсудливості може призвести до таких вчинків, які можуть відштовхувати навколишніх. Характеристики властивостей осіб групи з *низьким рівнем* впевненості у собі доповнюються і специфікою прояву властивостей, визначених шкалою FXII (маскуліність-фемінність).

Розташування значень даного показника займає позицію 7 стенів. Характеристики за даною властивістю визначають сміливість, передбачливість, прагнення до самоствердження, схильність до ризику, до швидких, рішучих дій без достатнього їх обдумування та обґрунтування. Інтереси цих людей є досить вузькими і практичними, судження – тверезі і реалістичні, а в поведінці їм не вистачає оригінальності і своєрідності. Вони стараються уникати складних, заплутаних ситуацій, нехтують відтінками і напівтонами. Дані особи досить важко розбираються в істинних мотивах своєї і чужої поведінки, поблажливо ставляться до своїх слабкостей, не схильні до рефлексії і самоаналізу, дуже люблять чуттєві задоволення, вірять у силу, а не в мистецтво.

Отже, означені характеристики дають можливість говорити про наступне. Вивчення психологічних особливостей осіб з різним рівнем упевненості у собі спонукає звернути увагу на вибір активного способу реагування на складні життєві ситуації представників обох груп, що на наш погляд, дасть можливість виокремлення специфічних особливостей упевненості у собі як властивості особистості.

Література:

1. Мельничук С.К. Сутність, структурні компоненти та критерії вивчення впевненості в собі. 2019. URL: https://ird.npu.edu.ua/files/melnuchyk_s.pdf
2. Саннікова, О. П. Феноменологія особистості: Вибрані психологічні праці. Одеса : СМІЛ, 2003. 256 с.

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ЧИННИК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ

Меленчук Н. І.

*кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Дедюліна О. В.

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського рівня)
за спеціальністю 053 – Психологія
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасних умовах соціальної нестабільності, зростання рівня стресу, воєнних подій і глобальних криз проблема психологічної стійкості особистості набуває особливої значущості. Резильєнтність виступає ключовим чинником збереження психічного здоров'я, ефективності функціонування та адаптації до складних життєвих обставин.

Феномен резильєнтності (від англ. «resilience» – гнучкість, стійкість, здатність протистояти труднощам) набув значного значення у психологічній науці в контексті потреби дослідження внутрішніх механізмів подолання стресу та життєвих викликів. Він виник як відповідь на запитання, чому одні люди здатні ефективно адаптуватися до складних ситуацій, тоді як інші – ні. Наукове осмислення цього поняття є досить широким і ґрунтується на доробках як зарубіжних, так і українських дослідників [1, 2, 3, 4].

Теоретичний аналіз наукових джерел дає підстави вважати, що психологічне благополуччя може виступати важливим психологічним чинником резильєнтності особистості. Його багатовимірна структура, зокрема такі компоненти, як позитивні міжособистісні взаємини, автономія, здатність до управління життєвим середовищем, особистісне зростання, наявність життєвих цілей, самоприйняття, емоційний баланс, усвідомленість буття та відкритість до нового, дозволяє розглядати ці складові як внутрішні ресурси, що сприяють формуванню резильєнтності як системної характеристики особистості.

Теоретичний аналіз літератури [1, 3, 4] дозволив припустити, що психологічне благополуччя може виступати в якості психологічного

чинника адаптивної стійкості особистості. Багатовимірною структурою психологічного благополуччя, яка включає позитивні міжособистісні відносини, автономію, здатність керувати середовищем, особистісне зростання, наявність цілей у житті, самоприйняття та свідомість життя, дозволяє розглядати ці складові як психологічні чинники резильєнтності.

Метою даної роботи є викладення результатів теоретико-емпіричного дослідження особливостей психологічного благополуччя осіб з різним рівнем резильєнтності.

Цю задачу дозволив вирішити якісний аналіз, заснований на використанні методів «асів» і «профілів». Вибірку дослідження склали здобувачі вищої освіти спеціальності Психологія Міжнародного гуманітарного університету. Загалом участь у дослідженні взяли 60 студентів віком від 17 до 21 років.

Відповідно до поставленого завдання у даному дослідженні використано адаптовані україномовні варіанти наступних методик: Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона (Connor-Davidson Resilience Scale-10); Опитувальник психологічного благополуччя К. Ріффа в адаптації С. Карскавової.

Після первинної обробки отриманих даних за Шкалою резильєнтності досліджуваних із загальної вибірки були угруповано за допомогою методу «асів» у відповідності до рівня показника резильєнтності. Таким чином, були виділені дві групи: до першої (група РЗ+) увійшли особи з високим рівнем резильєнтності, тоді як другу (група РЗ-) склали особи з низьким рівнем цього показника.

На рис. 1. представлені профілі, що відображають прояви психологічного благополуччя (за методикою К. Ріффа) груп осіб з різним рівнем резильєнтності.

На вісі абсцис розташовані показники психологічного благополуччя, на вісі ординат – їх значення, що представляють усереднену оцінку кожного показника всіх представників виділених груп, виражену в процентілях. Середня лінія ряду проходить через точку 50 процентілів. Ступінь виразу того чи іншого показника визначається за його відхиленням від середньої лінії ряду.

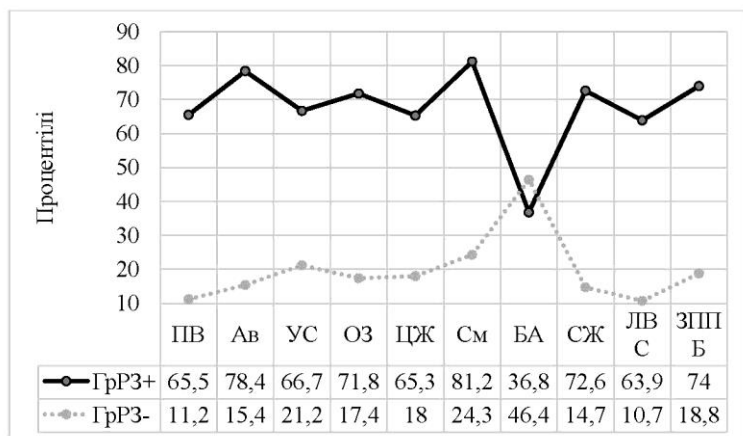


Рис. 1. Профілі психологічного благополуччя груп осіб з високим (ГрРЗ+) і низьким (ГрРЗ-) рівнем резильєнтності

Примітка: 1) ГрРЗ+ (N=11) – група осіб з високим рівнем резильєнтності; ГрРЗ- (N=12) – група осіб з низьким рівнем резильєнтності; 2) умовні позначення показників психологічного благополуччя: ПВ – позитивні відносини, Ав – автономія, УС – управління середовищем, ОЗ – особистісне зростання, ЦЖ – цілі у житті, См – самоприйняття, БА – баланс афекту, СЖ – свідомість життя, ЛВБС – людина відкрита система, ЗППБ – загальний показник психологічного благополуччя.

Отже, особи з високим рівнем резильєнтності (ГрРЗ+) демонструють гармонійний і збалансований психологічний стан, що відображається у високих значеннях ключових показників психологічного благополуччя. Зокрема, вони мають високе самоприйняття, розвинену автономію, високий загальний рівень психологічного благополуччя, усвідомленість життя та активне прагнення до особистісного зростання. Такі люди позитивно ставляться до себе, приймають власну особистість з усіма її сильними та слабкими сторонами. Вони не зациклюються на помилках минулого, а сприймають їх як досвід, що сприяє зростанню (См+). Водночас вони вирізняються незалежністю в судженнях та поведінці. Вони здатні приймати рішення самостійно, керуючись власними переконаннями, а не зовнішніми очікуваннями чи соціальним тиском. Така автономність є свідченням зрілої особистості з чітко визначеними цінностями (Ав+). Високий рівень психологічного благополуччя у цих осіб проявляється у позитивному сприйнятті себе та свого життя. Вони зазвичай зберігають емоційну стабільність навіть у складних обставинах і вміють знаходити ресурси для подолання труднощів (ЗППБ+). Ці особи мають чітке розуміння сенсу свого існування, ставлять перед собою

осмислені цілі та демонструють внутрішню вмотивованість до самореалізації (СЖ+). Особи з високим рівнем резильєнтності відкриті до нового, прагнуть вдосконалення, розширення власних можливостей та реалізації внутрішнього потенціалу. Їхнє життя сприймається як процес розвитку, а не як фіксований стан (ОЗ+).

Таким чином, особи із високою резильєнтністю характеризуються внутрішньою стійкістю, емоційною врівноваженістю, здатністю до саморефлексії, автономністю та орієнтацією на постійне особистісне зростання. Вони мають необхідні психологічні ресурси для подолання життєвих труднощів і досягнення гармонії з собою та навколишнім світом.

В свою чергу, особи з низьким рівнем резильєнтності (ГрРЗ-) демонструють ознаки психологічної вразливості та недостатньої адаптивності. Їхній психоемоційний стан характеризується низькими значеннями ключових показників, що свідчить про певні труднощі у внутрішній та соціальній сфері. Такі особи, як правило, мають знижений рівень відкритості до зовнішнього світу (ЛІВС-), що проявляється у схильності до ізоляції, замкненості, емоційної закритості та зосередженості на власних переживаннях. Вони схильні сприймати себе як замкнену систему, що ускладнює міжособистісну взаємодію та знижує рівень соціальної підтримки. Відсутність позитивних відносин (ПІВ-) вказує на труднощі у встановленні довірливих і теплих стосунків з іншими. Таким людям важко вибудовувати глибокі соціальні зв'язки, вони можуть відчувати самотність, емоційне відчуження або недовіру до оточення. Низький рівень автономії (АВ-) свідчить про залежність від думки інших, труднощі з прийняттям самостійних рішень та схильність до підкорення зовнішнім впливам. Вони орієнтуються на зовнішні оцінки, що знижує рівень саморегуляції та посилює внутрішню невпевненість. Невираженість цілей у житті (ЦЖ-) свідчить про відсутність чітких життєвих орієнтирів, сенсу та напрямку руху. Такі особи часто перебувають у стані внутрішньої розгубленості, не бачать перспектив і не відчувають задоволення від життєвої діяльності. Загальний низький рівень психологічного благополуччя (ЗППБ-) об'єднує вищезазначені характеристики, відображаючи загальне відчуття незадоволеності життям, емоційної нестабільності, внутрішньої напруги та недостатності ресурсів для подолання труднощів.

Порівняльний аналіз осіб із високим і низьким рівнем резильєнтності засвідчує наявність суттєвих відмінностей у проявах психологічного благополуччя. Особи з високою резильєнтністю вирізняються внутрішньою стійкістю, емоційною зрілістю, автономністю, наявністю чітких життєвих цілей і прагненням до самореалізації. Натомість особам із низьким рівнем резильєнтності притаманні емоційна вразливість,

залежність від зовнішніх оцінок, відсутність життєвих орієнтирів та труднощі у соціальній взаємодії.

Література:

1. Ващенко І. В. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 40. С. 33–49.

2. Грішин Е. «Резильєнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Психологія»*. 2021. Т. 64. С. 62–81

3. Кокур О. М., Мельничук Т. І. Резильєнс-довідник: практичний посібник. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.

4. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології. Консультативна психологія і психотерапія*. 2018. Вип. 14. С. 26–64.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-111>

ПЕДАГОГІКА ТРАВМИ: ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ, ЩО ПЕРЕЖИЛИ ВІЙНУ

Мінаков І. В.

*аспірант кафедри германських та східних мов і перекладу,
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

1. Розуміння феномену педагогіки травми

Педагогіка травми є сучасним підходом в освітньому процесі, який враховує наслідки психологічних травм, спричинених складними життєвими обставинами, зокрема війною. Це не окрема галузь педагогіки, а міждисциплінарна парадигма, яка об'єднує знання з психології, соціальної роботи та освітніх технологій. Її головною метою є створення сприятливих умов для навчання людей, які зазнали травматичного досвіду, з урахуванням їхніх особливих потреб і станів. Педагогіка травми не лише фокусується на передачі знань, а й сприяє емоційному відновленню, формуванню почуття безпеки, довіри та підтримки в навчальному середовищі. Це комплексний підхід, що передбачає чутливість до травматичного досвіду студентів, а також активне використання методів,

спрямованих на зміцнення їхнього психічного здоров'я й соціальної адаптації.

2. Особливості стану студентів, які пережили війну

Студенти, котрі зазнали травм війни, стикаються з численними психоемоційними труднощами, які безпосередньо впливають на їхню здатність до навчання. Найчастіше ці особи переживають стан хронічної тривожності, мають підвищену чутливість до зовнішніх подразників, можуть проявляти симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії або емоційного виснаження. У таких студентів нерідко знижена здатність до концентрації уваги, їм важко запам'ятовувати нову інформацію, вони швидше втомлюються та можуть уникати соціальних контактів. Часто в них виникає потреба в особливій підтримці й стабільності: на тлі минулих втрат і небезпек навчальний простір повинен гарантувати відчуття безпеки, емоційної прийнятності та передбачуваності. Окрім цього, такі студенти можуть виявляти знижену мотивацію до навчання, втрату віри в майбутнє або, навпаки, прагнення знайти новий сенс у здобутті освіти як інструменті особистого відновлення та розвитку.

3. Принципи роботи з травмованими студентами

Ефективна педагогічна взаємодія зі студентами, які пережили війну, базується на низці принципів, що враховують їхній особливий емоційний стан. Перш за все важливо забезпечити безпечний простір, у якому студент почувається захищеним як фізично, так і психологічно. Це середовище, де виключається будь-яка форма дискримінації, осуду або тиску, натомість культивуються підтримка, прийняття та взаємна повага. Другим ключовим принципом є формування довіри й стабільності. Важливо, щоб студенти знали, чого очікувати від освітнього процесу: чітко окреслені правила, передбачуваність у викладанні, послідовність у зворотному зв'язку створюють відчуття контролю й упевненості. Третій принцип – емпатія та чутливість до індивідуальних потреб студентів. Викладач повинен уважно ставитися до особистих історій і не примушувати до розкриття травматичних спогадів, але бути готовим надати підтримку, якщо це необхідно. Ще одним важливим аспектом є підтримка автономії студентів: їм слід надавати можливість самостійно приймати рішення щодо форми виконання завдань, темпу навчання або участі в групових активностях, що сприяє відновленню контролю над власним життям і підвищує впевненість у собі.

4. Стратегії освітнього супроводу

Освітній супровід студентів, які пережили війну, потребує застосування спеціальних стратегій, що враховують як їхній психоемоційний стан, так і особливості їхньої когнітивної діяльності в умовах стресу. Однією з ключових стратегій є впровадження травмоорієнтованих підходів до навчання. Це означає, що викладач має бути обізнаним щодо впливу

травматичних подій на навчальні здібності студента й уміти адаптувати процес викладання відповідно до цих викликів. Наприклад, варто зменшувати кількість завдань на запам'ятовування, натомість пропонуючи більш практичні або інтерактивні форми роботи, які залучають студента до процесу без перевантаження. Також важливо дотримуватися гнучкості у встановленні термінів виконання завдань та оцінюванні результатів, оскільки студентам із досвідом травми може бути складно вчасно й стабільно проявляти свою академічну продуктивність.

Ще однією важливою стратегією є інтеграція психосоціальної підтримки в освітнє середовище. Університети та коледжі мають співпрацювати з психологами, соціальними працівниками й іншими фахівцями, які можуть надавати студентам професійну допомогу. Освітні програми також можуть включати курси або тренінги з розвитку емоційного інтелекту, саморегуляції, навичок подолання стресу. У цьому контексті важливою є ідея розвитку резиліентності – здатності студента долати труднощі, адаптуватися до нових умов та відновлювати внутрішню рівновагу. Стратегії супроводу повинні допомагати студенту не лише зберігати академічну успішність, але й підтримувати свій психічний добробут, а також розвивати почуття власної ефективності та віри у майбутнє.

5. Методи і підходи

Реалізація педагогіки травми в освітній практиці вимагає впровадження конкретних методів, які відповідають принципам чутливого ставлення до травматичного досвіду студентів. Одним із таких методів є використання рефлексивних практик, які дозволяють студентам осмислити власний досвід, знайти в ньому нові сенси та перетворити травматичні спогади на ресурс для особистісного зростання. Це може бути ведення особистих щоденників, написання есе, участь у групових обговореннях у форматі «безпечних просторів», де панує довіра та підтримка. Такі методи допомагають студентам поступово інтегрувати пережитий досвід у власну життєву історію, знижуючи рівень емоційної напруги.

Окрім цього, ефективним підходом є навчання студентів практикам саморегуляції. Йдеться про впровадження технік релаксації, дихальних вправ, методик майндфулнесу, які сприяють заспокоєнню нервової системи, покращенню здатності концентруватися та знижують рівень тривоги. Такі практики можна інтегрувати в початок або завершення занять, створюючи для студентів можливість налаштуватися на продуктивну роботу або, навпаки, зняти напругу після напруженої діяльності.

Ще одним важливим елементом є організація навчання через співпрацю, де студенти можуть працювати в групах, розв'язуючи спільні завдання або обговорюючи ідеї. Такий формат не лише сприяє кращому засвоєнню матеріалу, а й створює атмосферу взаємної підтримки,

допомагає студентам відчувати приналежність до спільноти, що має величезне значення для подолання ізоляції та почуття відчуженості, яке часто супроводжує людей після травматичних подій.

Література:

1. Brunzell T., Waters L., Stokes H. Teaching with strengths in trauma-affected classrooms: A strengths-based approach to trauma-informed practice in education. *Australian Journal of Teacher Education*. 2015. Vol. 40, № 4. P. 89–108. DOI: 10.14221/ajte.2015v40n4.5.

2. Carello J., Butler L. D. Practicing what we teach: Trauma-informed educational practice. *Journal of Teaching in Social Work*. 2015. Vol. 35, № 3. P. 262–278. DOI: 10.1080/08841233.2015.1030059.

3. UNESCO. *Education in Emergencies: Trauma-Informed Approaches*. 2022. URL: <https://en.unesco.org/themes/education-emergencies> (дата звернення: 29.04.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-112>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ ЕМПАТІЇ ПАРТНЕРІВ ІЗ ЯКІСТЮ РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКІВ

Онищенко Н. П.

здобувач II курсу магістратури
за спеціальністю 053 – Психологія
Запорізький національний університет
Науковий керівник: **Залановська Л. І.**
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

У сучасному суспільстві, де цінність емоційної близькості, взаєморозуміння та партнерської підтримки в романтичних стосунках набуває дедалі більшого значення, зростає інтерес до психологічних чинників, що впливають на якість таких відносин. Одним із ключових психологічних феноменів, який безпосередньо пов'язаний з гармонією у парі, є емпатія – здатність розуміти та співпереживати емоціям іншої людини. Високий рівень емпатії партнерів сприяє глибшому емоційному зв'язку, підвищує

рівень підтримки, толерантності до відмінностей, допомагає ефективно вирішувати конфлікти.

Дослідження емпатії як предиктора якості романтичних стосунків має важливе практичне значення для психологічного консультування, психотерапії пар, а також для формування здорових моделей взаємодії у молоді, яка лише формує свої уявлення про близькість та любов. У контексті зростаючої кількості розлучень, емоційної ізоляції в парах та труднощів у встановленні довіри, вивчення взаємозв'язку між рівнем емпатії та якістю стосунків є особливо актуальним [2, с. 96].

Також актуальність теми підсилюється зростанням інтересу до розвитку емоційного інтелекту як важливої життєвої компетенції. Розуміння емоцій партнера, вміння співчувати та вчасно реагувати на його потреби створює фундамент для довготривалих, гармонійних стосунків, що базуються на довірі, повазі та взаємній турботі [1, с. 135–136].

У центрі романтичних стосунків завжди стоїть емоційна взаємодія між партнерами. Саме емпатія як здатність відчувати, розуміти і приймати емоційний стан іншого, виступає основою для емоційної близькості, що є однією з головних складових якісних та стійких відносин. Емпатійна взаємодія допомагає партнерам відчувати підтримку, бути почутими та прийнятими, що позитивно впливає на задоволення від стосунків.

Зниження рівня емпатії у партнерських стосунках може призводити до нерозуміння, відчуження, конфліктів і в кінцевому результаті – до емоційної дистанції або розриву. Натомість високий рівень емпатії пов'язаний з вищою якістю комунікації, здатністю до компромісів, гнучкістю у вирішенні труднощів та загальним задоволенням від стосунків [3, с. 59–60].

Зважаючи на зростаючу потребу у формуванні здорових і стабільних романтичних стосунків, особливо серед молоді, актуальним стає вивчення не лише загального рівня емпатії, а й особливостей її прояву в різних формах взаємодії – вербальній, невербальній, емоційній та поведінковій. Важливо також враховувати гендерні відмінності в емпатійних реакціях, досвід попередніх стосунків, рівень емоційної зрілості партнерів, що можуть опосередковано впливати на якість взаємин. Такий підхід дозволяє розглядати емпатію як динамічний психологічний ресурс, який можна розвивати з метою підвищення задоволеності у парі та зміцнення емоційного зв'язку.

Міжособистісні стосунки відіграють важливу роль у психологічному благополуччі людини. Особливо значущими є романтичні стосунки, які впливають не лише на емоційний стан особистості, а й на її самооцінку, соціальні настанови та стиль життя. Вивчення факторів, що забезпечують стабільність і задоволеність такими стосунками, є актуальним завданням психології.

Одним із важливих чинників, який визначає якість романтичних взаємин, є емпатія – здатність розуміти й розділяти емоційні переживання іншої людини. Емпатія сприяє побудові довірливого діалогу, ефективному вирішенню конфліктів і формуванню емоційної близькості між партнерами. Низький рівень емпатійних навичок, навпаки, може призводити до відчуження, непорозуміння та зниження задоволеності від стосунків.

Попри зростання інтересу до проблеми емпатії в науковій літературі, питання її впливу на романтичні стосунки досі потребує поглибленого аналізу. Зокрема, недостатньо досліджено характер цього взаємозв'язку, його гендерні та індивідуальні особливості.

Мета – обґрунтувати важливість дослідження психологічних аспектів, а саме взаємозв'язку рівня емпатії партнерів з якістю романтичних стосунків, визначення характеру цього зв'язку та встановити можливі індивідуальні й гендерні особливості його прояву.

Припускається, що вищий рівень емпатії у партнерів позитивно корелює з більш високим рівнем задоволення романтичними стосунками, а також існують гендерні відмінності у сприйнятті та прояві емпатії, що впливають на якість взаємин.

Таким чином, завдання дослідження визначаємо як:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до поняття емпатії та її ролі у міжособистісних і романтичних стосунках.
2. Визначити основні компоненти емпатії та їхнє значення в контексті взаємодії партнерів у парі.
3. Дослідити рівень емпатії та якість стосунків у партнерів за допомогою психодіагностичних методик.
4. Встановити характер взаємозв'язку між рівнем емпатії та якістю романтичних стосунків.
5. Виявити гендерні відмінності у рівні емпатії та задоволеності стосунками.

Таким чином, дослідження рівня емпатії у партнерів та його зв'язку з якістю їхніх романтичних відносин дозволяє глибше зрозуміти механізми побудови гармонійних взаємин і є важливим напрямом сучасної прикладної психології.

Література:

1. Іванова, Л. В. Емпатія як чинник гармонізації подружніх стосунків. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Т. 15, вип. 2. С. 134–140.
2. Куліш, О. М. Роль емпатії у міжособистісних стосунках. *Психологічні перспективи*. 2020. Вип. 36. С. 92–98.
3. Слободянюк, О. В. Психологічні чинники задоволеності романтичними стосунками у молоді. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія*. 2021. № 70. С. 58–65.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ КРИЗИ У МОЛОДІ

Парафило С. А.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)

за спеціальністю 053 – Психологія

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського

Науковий керівник: Літвінова О. В.

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри психології, педагогіки та філософії

Кременчуцький національний університет

імені Михайла Остроградського

м. Кременчук, Україна

Сучасна молодь стикається з численними викликами, які підсилюють відчуття невизначеності, кризи сенсу та самоідентичності. Юнацький вік є критичним періодом для формування світогляду, життєвих орієнтацій і ціннісної системи особистості. У цьому віці особливо загострюються екзистенційні теми, а соціальні виклики сьогодення значною мірою посилюють ці переживання. Саме тому дослідження соціально-психологічних чинників, що впливають на прояви екзистенційної кризи, має як теоретичне, так і практичне значення.

Дослідженням екзистенційної кризи як поворотного пункту, який може змінити у підсумку подальше життя займалися В. Франкл, Т. Титаренко, Р. Мей, К. Роджерс. Під екзистенційною кризою ми розуміємо стан тривоги, коли людина відчуває глибокий психологічний дискомфорт в питаннях, які стосуються подальшого існування, пов'язані з апатією, депресією і втратою інтересу до життя, є потреба лише вижити, відбувається руйнація почуття поточної реальності і поглядів на світ «іншими очима» [3].

До комплексу вивчення психологічних і соціальних чинників, що сприяють або супроводжують переживання екзистенційної кризи у сучасній молоді ввійшли методика Ш. Шварца «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків) [2], методика «Шкала інтолерантності до невизначеності» (IUS-12) Н. Карлетона (адаптація Г. Громова) [1] та розроблена анкета. Дослідження, в якому брали участь молодь віком від 18 до 24 років було проведено в лютому 2025 року, на рис. 1 представлено гістограму розподілу респондентів за вираженістю основних цінностей.

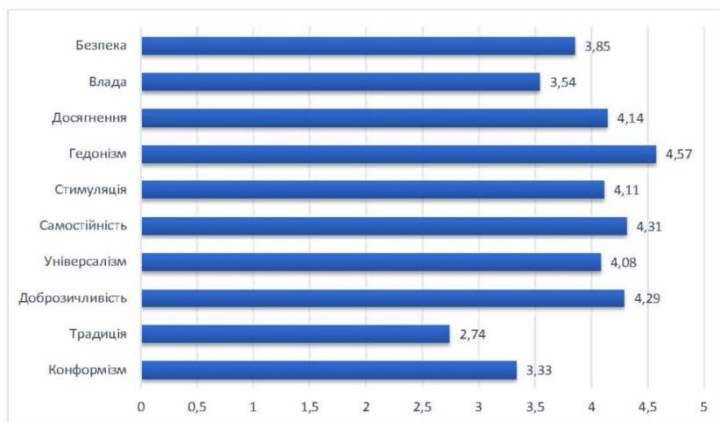


Рис. 1. Гістограма розподілу результатів дослідження за методикою Ш. Шварца «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків)

Аналіз результатів дозволив виявити у молоді домінування таких цінностей, як: гедонізм, самостійність та доброзичливість, при цьому найнижчі показники проявились у прояві цінностей традиції, конформізму та влади. Респонденти схильні до індивідуалізму та відходу від класичних соціальних ролей, вони прагнуть отримувати задоволення від життя та потребують позитивних міжособистісних відносин.

Дослідження за методикою «Шкала інтолерантності до невизначеності» дозволило отримати такі результати (див. рис. 2).

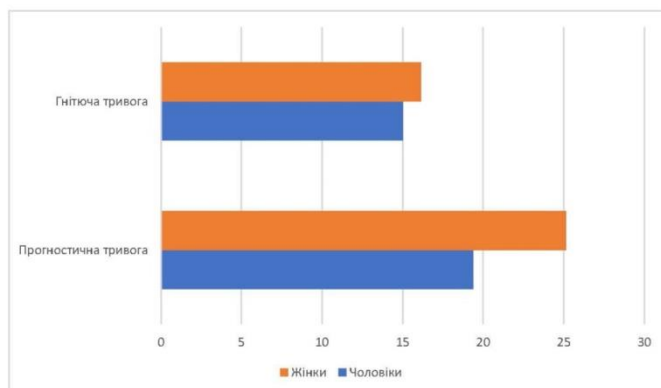


Рис. 2. Гістограма результатів дослідження за методикою «Шкала інтолерантності до невизначеності» (IUS-12) Н. Карлетона (адаптація Г. Громова)

Дослідження інтолерантності до невизначеності свідчить про те, що дівчата більше за хлопців, переживають гнітючу і прогностичну тривогу в умовах невизначеності та нестабільних зовнішніх умовах.

Проведене анкетування за допомогою авторської анкети дозволило визначити соціально-психологічні чинники екзистенційної кризи молоді. Визначено, що більшість респондентів (79,6 %) не мають чітко визначених життєвих цілей, на них значно впливає суспільство, джерелами стресу для них є війна (53,3 %), фінансове становище (76,7 %) проблеми в сім'ї (56,7 %), страх невизначеності майбутнього (56,7 %), втрата сенсу (36,7 %), самотність (33,3 %), вони відчують тривогу (66,7 %), розчарування (43,3 %), нерозуміють власні бажання (60 %), невпевнені у собі (50 %), страх перед майбутнім (43,6 %) також більшість зазначили погіршення стану здоров'я (73,3 %).

На основі проведеного дослідження, можемо зробити висновки, що така ціннісна спрямованість на індивідуалізм та відхід від класичних соціальних ролей відбувається на тлі значного впливу суспільства та, як показало анкетування, відсутності чітко визначених життєвих цілей у більшості респондентів (79,6 %). Виявлене прагнення до самостійності та гедонізму стикається з високим рівнем стресогенних чинників, серед яких молодь виділяє війну, складне фінансове становище, проблеми в сім'ї та страх невизначеності майбутнього. Саме ці зовнішні обставини, ймовірно, посилюють внутрішній дискомфорт та сприяють розвитку кризових станів. Результати дослідження інтолерантності до невизначеності корелює з даними анкети, де страх невизначеності майбутнього (56,7 %) є одним із ключових стресорів, а тривогу відчують 66,7 % респондентів. Отже, висока інтолерантність до невизначеності, особливо у дівчат, є важливим психологічним чинником, що підсилює переживання екзистенційної кризи в сучасних нестабільних умовах. Анкетування також виявило низку негативних емоційних станів та внутрішніх проблем, що супроводжують кризові переживання молоді. Окрім вже згаданої тривоги, це розчарування, нерозуміння власних бажань, невпевненість у собі. Важливо, що 36,7 % респондентів вказали на втрату сенсу, а 33,3 % – на самотність, що є прямими маркерами екзистенційних проблем.

Таким чином, узагальнюючи результати всіх методик, ми можемо зробити висновок, що екзистенційна криза у досліджуваній молоді має комплексну природу та зумовлюється суперечністю між прагненням до самостійності, гедонізму та доброзичливих стосунків і впливом потужних соціальних стресорів (війна, фінансова нестабільність, сімейні проблеми, невизначеність майбутнього). Відсутність чітких життєвих цілей у багатьох молодих людей, високий рівень суспільного впливу, а також індивідуально-психологічні особливості, такі як підвищена

інтолерантність до невизначеності, сприяють поглибленню кризових переживань. Це проявляється у поширенні тривоги, розчарування, нерозуміння себе, втрати сенсу, самотності та негативно позначається на загальному стані здоров'я молоді. Перспективними напрямками подальших досліджень є поглиблене вивчення взаємозв'язку особистих ресурсів і соціальних чинників, що сприяють подоланню екзистенційної кризи, впровадження практичних психологічних інтервенцій для підтримки молоді у кризових періодах.

Література:

1. Громова Г. М. Інструменти вимірювання толерантності до невизначеності. Адаптація тесту «Шкала інтолерантності до невизначеності» Н. Карлетона. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 2021. № 47(50). С. 115–130.
2. Семків І. І. Адаптація методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» українською мовою. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 1. С. 12–28.
3. Синявський В. В., Сергєєнкова О. П., Побірченко Н. А. Психологічний словник, 2007. 336 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf (дата звернення 12.04.2025 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-114>

ОСОБЛИВОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ОБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Покорський О. В.

аспірант

Класичний приватний університет

м. Запоріжжя, Україна

Становлення новітньої парадигми державного управління вищою освітою в Україні відбувається під впливом численних викликів: необхідності гармонізації з європейським освітнім правом, забезпечення академічної автономії закладів вищої освіти при збереженні публічного контролю за якістю освітніх послуг, інтеграції результатів наукових досліджень у процес навчання, цифровізації освітнього простору, а також адаптації системи вищої освіти до умов воєнного стану та післявоєнного відновлення країни. Дослідження особливостей вищої освіти як об'єкта

державного управління є актуальним, методологічно і практично необхідним кроком до формування ефективної системи державного управління розвитком вищої освіти України, здатної забезпечити її конкурентоздатність у глобалізованому освітньому середовищі та інтеграцію до Європейського простору вищої освіти на засадах сталості, ефективності і гуманітарної цінності.

Н.О. Чиркова основними особливостями освіти як об'єкта публічного управління визначає такі: 1) освіта виступає основою формування цінностей всього суспільства та кожної людини зокрема, що робить її засобом подолання ціннісного хаосу, який панує сьогодні в Україні; 2) освіта формує цінності публічних управлінців, які беруть на себе відповідальність за керування державою та вирішення суспільних проблем (для України такими цінностями мають бути чесність, патріотизм, нетолерантність до корупції тощо, що значно підвищить якість управління); 3) освіта виступає консолідуючим чинником, який об'єднує громадянське суспільство, владу та бізнес (що призводить до підвищення рівня демократії та подолання конфліктів між вищезазначеними інститутами); 4) освіта є основою формування людського капіталу, який спроможний прискорювати розвиток держави; 5) освіта виступає фундаментом економічної, політичної, соціальної та військової могутності держави (через формування цінностей суспільства та людського капіталу); 6) освіта сприяє розбудові громадянського суспільства (що призводить до підвищення рівня демократії та дієвої свідомої участі громадян у процесах прийняття рішень); 7) освіта є одним із чинників сприяння сталому розвитку держави; 8) освіта є засобом управління суспільством та суспільною свідомістю в цілях держави [1, с. 32]. Вказаний комплекс характеристики особливостей вищої освіти як об'єкта державного управління вимагає глибокого переосмислення місця освіти у стратегіях державної політики та посилення її пріоритетності у публічному управлінні, зокрема у післявоєнній відбудові, євроінтеграції та формуванні інтелектуального суверенітету України.

На думку І. Дегтярьової, особливостями ефективної системи державного управління у сфері вищої освіти є: 1) якість нормативно-правової бази, 2) зниження адміністративного навантаження державного регулювання; 3) забезпечення законності та передбачуваності адміністративних дій [2, с. 82]. П.В. Редіна своєю чергою узагальнила перелік особливостей управління вищою освітою, розглядаючи серед них загальні та спеціальні. Серед загальних – ті, що властиві будь-якій управлінській діяльності, а спеціальні – характерні лише досліджуваного виду управління, тобто саме вищою освітою. До першої групи віднесено те, що управління вищою освітою є: діяльністю, що відзначається публічним, виконавчо-розпорядчим, підзаконним та цілеспрямованим характером; спрямовується

на забезпечення реалізації, охорони і захисту публічного інтересу (у нашому випадку в освітянській сфері); має організаційний зміст та безперервний характер тощо. Спеціальними ознаками управління вищою освітою П.В. Редіною зазначено такі: 1) особливий об'єкт управлінської діяльності – вища освіта; 2) реалізується з метою упорядкування різного роду суспільних відносин, що виникають між здобувачами вищої освіти, адміністраціями ЗВО, органами державної влади та місцевого самоврядування, іншими уповноваженими суб'єктами з приводу здобуття особами знань, умінь та інших компетентностей відповідно до встановлених рівнів, галузей знань та спеціальностей; 3) здійснюється системою уповноважених суб'єктів, що охоплює Кабінет Міністрів України, МОН України, підпорядковані йому установи і підприємства, інші центральні органи виконавчої влади та державні органи, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, органи громадського самоврядування тощо; 4) зміст цієї діяльності характеризується особливим набором та поєднанням функцій, форм та методів управління; 5) регламентується переважно нормами адміністративного права та ін [3, с. 47–48]. Компонентний аналіз вказаного переліку особливостей деталізує предмет управління і вказує на комплекс викликів: забезпечення скоординованості між численними акторами, одночасне дотримання універсальних принципів і галузевої специфіки, а також підтримка балансу між централізацією (для стратегічної єдності) та децентралізацією (для гнучкості й адаптивності). Вказане лежить в основі розробки ефективної моделі державного управління вищою освітою, здатної реагувати на швидкі соціальні і технологічні зміни.

На думку О.С. Марусіної, вища освіта як об'єкт державного управління, має такі властивості: 1) включає навчальний та науково-дослідний компонент (за функціонально-структурним підходом), кожен з яких передбачає потребу кадрового, інформаційного, матеріально-технічного забезпечення; 2) є організаційним елементом цілісної структури (ЗВО, галузь, національна освітня система); 3) передбачає постійні інформаційні зв'язки між органом управління та об'єктом управління для вироблення управлінських рішень, що відрізняються особливим соціальним значенням [4, с. 97]. Запропонована характеристика особливостей вищої освіти як об'єкта державного управління виводить поняття вищої освіти з рамок традиційного адміністрування та показує її як відкриту, адаптивну, стратегічно важливу підсистему, управління якою має бути інтегрованим, динамічним і рефлексивним. Така перспектива відповідає сучасним вимогам до публічного управління, що трансформується від бюрократичного до мережевого, від реактивного до проактивного, а також від замкненого до партисипативного.

На основі здійсненого аналізу, можна визначити комплексну класифікацію особливостей вищої освіти як об'єкта державного управління, яка містить такі групи особливостей: 1) системно-структурні: а) інституційна автономія та субсидіарність – заклади вищої освіти є самостійними юридичними суб'єктами, але функціонують у рамках державної освітньої політики, що забезпечує єдність освітнього простору; б) ієрархічна інтегрованість – вища освіта організована як багаторівнева структура (заклад-галузь-національна система), що потребує координації політик і ресурсів на різних рівнях; в) функціональна дуальність (навчання і наука) – заклади вищої освіти поєднують навчально-виховну й науково-дослідну діяльність, що формує складність управління, адже кожна з цих функцій вимагає власної ресурсної підтримки та нормативного регулювання; 2) організаційно-управлінські: а) публічність і відкритість управління – управлінські рішення є предметом суспільного контролю, прозорі, підвітні громадськості, що передбачає постійний діалог держави, громадянського суспільства й бізнесу; б) регламентованість і цілеспрямованість – управління вищою освітою здійснюється на підставі чітко визначених нормативно-правових рамок з метою реалізації довгострокових суспільних цілей; в) безперервність і адаптивність – потреба у постійному моніторингу освітнього середовища та швидка адаптація до змін (економічних, технологічних, соціокультурних); 3) кадрово-ресурсні: а) кадрова складова – вимагає створення умов для професійного розвитку педагогічних і наукових кадрів, забезпечення високих кваліфікаційних стандартів та механізмів академічної мобільності; б) матеріально-технічне забезпечення – забезпечення сучасною інфраструктурою, що відповідає вимогам міжнародних стандартів та інноваційного навчання і досліджень; в) фінансова багатоканальність – поєднання державного фінансування з альтернативними джерелами фінансування (гранти, фонди, міжнародні програми, приватні інвестиції); 4) соціально-гуманітарні: а) формування суспільних цінностей; б) громадянська функція; в) соціальна мобільність; 5) економіко-інноваційні: а) інноваційність – виступає центром створення нових знань та інновацій, що забезпечує інтеграцію науки з реальним сектором економіки; б) продуктивність – формує людський капітал, здатний до продуктивної праці, розвитку підприємництва та економічного зростання (внесок у національний ВВП); в) інтелектуальна незалежність – створює основу для національного суверенітету в галузі інтелектуальних і технологічних ресурсів; б) комунікаційно-інформаційні: а) постійна інформаційна взаємодія; б) цифрова відкритість і прозорість; в) інтернаціоналізація вищої освіти.

Література:

1. Чиркова Н. О. Дослідження освіти як феномена публічного управління. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 11. С. 27–33.
2. Дегтярьова І. О. Міністерство освіти і науки України у системі державного управління вищою освітою: правовий статус та сфера компетенцій. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2018. № 1. С. 81–91.
3. Редіна П. В. Організаційно-правові засади управління вищою освітою в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 / П. В. Редіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, М-во освіти і науки України ; наук. кер. Н. П. Матюхіна. Харків, 2023. 241 с.
4. Марусіна О. С. Концептуальні засади формування і розвитку системи державного управління у сфері вищої освіти в Україні: дис. канд. з держ. управл. 25.00.01 – теорія та історія державного управління. Київ, 2019. 295 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-115>

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ У СПІВВІДНОШЕННІ З СОЦІАЛЬНОЮ АДАПТИВНІСТЮ

Саннікова О. П.

*доктор психологічних наук, професор,
кафедра загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна*

Віговська А. Г.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 – Психологія
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна*

У даній роботі представлені результати емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення співвідношення показників емоційної резильєнтності та соціальної адаптивності як складною рисою особистості.

Актуальність дослідження цієї теми обумовлена не тільки тим, що резильєнтність є важливим фактором, який впливає на якість життя людини в звичайних умовах, а й тим, що саме у сучасному світі, де переважає напруженість, невизначеність, високий рівень небезпечності, що пов'язано із соціальними, політичними перетвореннями пов'язаними з війною, важливо вміти контролювати свої емоції та знаходити сили для відновлення, для пристосування.

Термін «резильєнтність» багатьма авторами розглядається як здатність успішно адаптуватися до негараздів, стресових життєвих подій, значної загрози або травми [2, с. 6]. Серед українських науковців, які досліджують цю тему, можна виділити таких авторів, як Е. Грішин, К. Гуцол, О. Кокун, Т. Мельничук, Г. Лазос, А. Максименко, О. Хамініч, О. Чиханцова, В. Чернобровкін, В. Чернобровкіна та багато інших. ін. Останнім часом тема резильєнтності стала популярною. Є багато визначень цього поняття. Концепція резильєнтності зазнала значної еволюції протягом останнього століття, перетворившись на ключове поняття в психології, соціальних науках та науках про здоров'я. Термін *resilience* походить від латинського *resilire*, що означає «відскочити» або «пружно відстрибнути». У психологічному контексті це означає здатність особистості успішно адаптуватися до негараздів, травматичних подій або хронічного стресу. Вивчення резильєнтності значно розширилося, еволюціонувавши від початкового фокусу на індивідуальних особистісних рисах до ширшого розуміння, яке охоплює динамічні процеси взаємодії між людьми та їх середовищем [3, с. 32]. Термін «емоційна резильєнтність» трактується як здатність регулювати афективні стани під час стресу. Такі індивіди не тільки усвідомлюють свої емоційні реакції, а й завдяки високій само усвідомленості, здатні керувати власними когнітивними процесами та емоціями в негативних ситуаціях, що дає змогу зберігати оптимізм у складні періоди) [1, с. 43]. В літературі вважається, що емоційна резильєнтність допомагає людині уникати руйнівного впливу стресів, фрустрацій, невизначених ситуацій тощо. При розвиненій резильєнтності легше адаптуватися до змін, справлятися з емоційним напруженням та знаходити ресурси для подальшого розвитку навіть у несприятливих обставинах. Вона є важливою умовою для виживання та підвищення якості життя.

Адаптивність, яка розглядається в цій роботі у співвідношенні з резильєнтністю, на думку О.П. Саннікової та О.В. Кузнецової, розуміється як така властивість особистості, що характеризує її здатність до внутрішніх (внутрішньо особистісних) і зовнішніх (поведінкових) перетворень, перебудов, спрямованих на збереження, відновлення і розвиток рівноважних взаємовідносин особистості з мікро- та макросоціальним середовищем при змінах в його характеристиках. Адаптивність виступає як найбільш узагальнений *психологічний чинник, що забезпечує баланс*

у системі взаємодії «особистість – середовище» універсально, тобто в будь-яких адаптаційних ситуаціях, незалежно від конкретного виду діяльності, характеристик групи, сформованих обставин, подій та етапу самого процесу адаптації тощо [5, с. 17]. Спираючись на розуміння резильєнтності та адаптивності як властивостей особистості ми припустили можливість взаємодетермінації цих психологічних характеристик.

На даному етапі дослідження безпосередньою **метою** було емпіричне виявлення особливостей соціальної адаптивності у осіб, які різняться рівнем резильєнтності, тобто визначити, чи впливає прояв резильєнтності на структуру соціальної адаптивності. **Завдання** цього етапу були традиційними: підібрати методи (діагностичні та статистичні) та психодіагностичні методики, що спрямовані на вимірювання показників резильєнтності та соціальної адаптивності; визначити вибірку обстежених; організувати та провести планомірне емпіричне дослідження.

Отже, основними емпіричними методами пізнання стали: психодіагностичний метод тестування і математико-статистичний за допомогою комп'ютерної статистичної програми SPSS 23.0 for Windows. Стосовно психодіагностичного інструментарію, були використані методики: оригінальний «Тест-опитувальник соціальної адаптивності» О.П. Саннікової та О.В. Кузнецової [4, с. 117]; Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона-10 [2, с. 16].

У данному дослідженні взяли участь 81 особа віком від 35 до 55 років. Серед обстежених 31 особа мали вищу освіту і 50 студентів другого рівня навчання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Перед тим, як приступити до якісного аналізу – вивчення специфіки адаптивності осіб з різною резильєнтністю – було здійснено кількісний (кореляційний) аналіз показників, що дозволило групувати весь комплекс показників, що вивчається. Перш за все, слід відмітити, що всі показники адаптивності додатно пов'язані із показником резильєнтності за винятком показника ГЗ (готовність до змінювання. З одного боку цей факт свідчить про однакову функціональну спрямованість цих властивостей особистості – здатність успішно адаптуватися до стресових життєвих подій. З іншого боку, такі дані можуть вказувати на змістову подібність психологічних феноменів, які вивчаються, що потребує додаткового дослідження. Проте, слід відзначити, що багато авторів визначають резильєнтність саме через адаптивність [3, с. 32].

Застосування якісного аналізу (метод «асів» і профілів) дозволив вивчити та порівняти між собою специфіку адаптивності 2-х обраних із усієї вибірки груп осіб: з більш високими (гр. Pmax N=11) та низькими (гр. Pmin N=9) значеннями показника резильєнтності (за шкалою Коннора-

Девідсона – 10). На рис. 1 представлені усереднені профілі адаптивності представників означених груп.

Аналіз профілів показує, що особи з високим рівнем резильєнтності мають показники соціальної адаптивності, які знаходяться в третьому (Q3) та четвертому (Q4) квартилях розподілу, що свідчить про добре розвинені адаптаційні якості. Особи з низьким рівнем резильєнтності демонструють показники, які розміщені у другому (Q2) та частково у третьому (Q3) квартилі розподілу, що може вказувати на знижені адаптаційні можливості особистості.

Високі показники готовності до досягнення мети (ГДМ), загальної задоволеності (ПЗЗ) та стійкості переживання емоційного стану (УЕП), що характеризує першу групу, свідчать про впевненість осіб у собі, прийняття себе і свого життєвого шляху; такі особи мають чіткі цілі та вміють їх досягати. Показники, що отримані у другій групі, а саме: низька готовність змінюватися (ГЗ-), вузькість охоплення сигналів соціуму (ШОСС-), неточність орієнтації у соціальних очікуваннях (ТОСО-), неготовність до подолання невдач (ГПН-) вказують на суттєві труднощі особистості в процесах адаптації до нових умов.

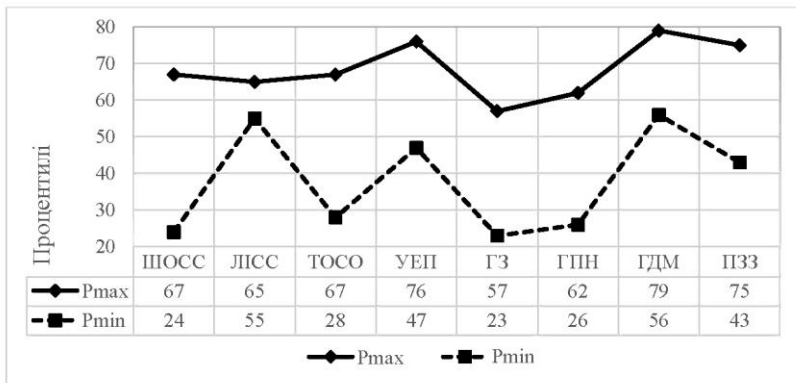


Рис. 1. Усереднені профілі показників соціальної адаптивності (розраховано у процентіях) груп осіб з різним рівнем резильєнтності

Примітка: 1) Pmax – група осіб з високим рівнем резильєнтності; Pmin – група осіб з низьким рівнем резильєнтності; 2) умовні скорочення показників соціальної адаптивності: ШОСС – широта охоплення сигналів соціуму; ЛСС – легкість розпізнавання та ієрархізації сигналів соціуму; ТОСО – точність орієнтації у соціальних очікуваннях; УЕП – усталеність, стійкість переживання стану (емоційного); ГЗ – готовність до змінювання; ГПН – готовність до подолання невдач; ГДМ – готовність до досягнення мети; ПЗЗ – показник загальної задоволеності.

Отже, отримані дані свідчать про наявність чіткої залежності між рівнем резильєнтності та показниками соціальної адаптивності. Особи з високим рівнем резильєнтності характеризуються добре сформованими адаптаційними якостями, натомість у осіб з низьким рівнем – наявні труднощі у процесі адаптації до змін і взаємодії з соціальним оточенням.

Література:

1. Васильєва О. А. Резильєнтність як чинник формування психологічної готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в умовах воєнного стану. *Вікова та педагогічна психологія*. Випуск 64, 2024. С. 43–48. DOI: 10.32782/2663-5208 (дата звернення: 21.06.2024).

2. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 25 с.

3. Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с.

4. Саннікова О. П., Саннікова А. О. Сценічні бар'єри: диференціально-психологічний підхід : монографія. Одеса : ВМВ, 2014. 238 с.

5. Саннікова О. П. Кузнецова О.В. Адаптивність особистості : монографія. Одеса : Видавництво ВМВ Н. П. Черкасов, 2009. 258 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-116>

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Сіменюк Є. С.

здобувач вищої освіти (третій освітньо-науковий рівень)

за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

*Науковий керівник: **Братко М. В.***

доктор педагогічних наук, професор

професор кафедри освітології та психолого-педагогічних наук

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Професійний розвиток молодих спеціалістів в умовах практичної діяльності на перших роках роботи у закладі загальної середньої освіти

реалізується через методичну роботу. Проблеми професійного вдосконалення педагогічних працівників та сутність реалізації методичної роботи у закладах освіти набуває вагомішого значення в Україні з врахуванням викликів сьогодення: наслідки пандемії COVID-19, повномасштабного вторгнення на територію України, а також світових тенденцій в освіті.

Проблематика методичної роботи та професійної адаптації педагогів досліджувалася в українськими вченими: питання професійно-педагогічної компетентності педагога та особливості у працях Григораша В., Кременя В., Поліщук С.; управління професійним розвитком педагогічних працівників у контексті реалізації професійних стандартів – Локшина О., Цюк О., Клонь А.

У закладі загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) професійний розвиток педагогічних працівників реалізується 2 шляхами: управління професійним розвитком педагогічних працівників через методичну/науково-методичну діяльність у ЗЗСО та підвищенням кваліфікації педагога, яке здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. №800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [1]. Важливу роль в реалізації процесу професійного розвитку педагогів відіграє кваліфіковане управління і правильна організація розвитку професійної компетентності [2].

На думку Ямполь Ю. «професійний розвиток педагогічного колективу освітньої установи та кожного окремого педагога зокрема здійснюється двома способами: самонавчанням та цілеспрямованою самоосвітою вчителів та кваліфікованою, якісно організованою, систематичною та персоніфікованою роботою методичного відділу» [3.]

У практичній реалізації роботи ЗЗСО у професійному розвитку можна виділити наступні етапи:

1. Онбординг працівників;
2. Професійна діяльність та підтримка відповідної предметної кафедри;
3. Атестація та/або сертифікація педагогічних працівників;
4. Самонавчання.

Програма онбордингу включає у себе знайомство працівника з колективом закладу освіти, розробленими положеннями, що унормовують діяльність освітнього процесу. На даному етапі важливо ознайомити та проінформувати не тільки з формальними установами у ЗЗСО, а й з неформальними, що поліпшить процес адаптації та сприятиме швидшому пристосуванню до освітнього середовища та педагогічного колективу.

Професійна підтримка реалізується через методичну роботу шляхом створення методичних об'єднань (циклових комісій, предметних кафедр).

За такої структури фахівець потрапляє до відповідного професійного спрямування. Керівник методичного об'єднання надає фахову і методичну підтримку шляхом відвідування уроків, індивідуальних консультацій, спільному аналізу методичних рекомендацій та інших документів (як внутрішніх по конкретному закладу освіти, так і локальних від управління/відділу освіти), залучення до творчих освітніх груп з метою розробки, апробації навчально-методичних матеріалів та експериментальної роботи.

Атестація педагогічних працівників здійснюється відповідно до чинного Положення [4] і має на меті стимулювання до професійного розвитку, майстерності, творчої ініціативи та завершується встановлення кваліфікаційної категорії та/або присвоєння педагогічного звання. В рамках атестації педагог надає атестаційній комісії низку матеріалів (сертифікати, дипломи, методичні розробки тощо) та проводить тематичні події (відкриті уроки, виховні заходи, конкурси тощо), що підтверджує його професійні досягнення. Наприклад, для отримання педагогічного звання «вчитель-методист» педагог повинен продемонструвати розроблену та апробовану методичну розробку (посібник, збірник тощо).

Якщо атестація здійснюється у закладі освіти і проводиться не рідше одного разу на 5 років, то сертифікація є незалежним і добровільним процесом і організовується Українським центром оцінювання якості освіти та її регіональними центрами. Порядок її проведення, вимоги регулюються Положенням про сертифікацію педагогічних працівників [5]. Метою є заохочення педагогічних працівників з високим рівнем педагогічної майстерності до поширення кращих практик. Додатковим елементом мотивації для вчителів є надбавка до заробітної плати за умови успішної сертифікації на 3 роки.

Процес самонавчання є складовим у рамках професійного зростання. Автономія вчителя розширює можливості щодо вибору суб'єктів підвищення кваліфікації (інститути післядипломної педагогічної освіти, ТОВ «Всеосвіта», ТОВ «Едера», ТОВ «На урок», центри професійного розвитку тощо) та напрямів (розвиток професійних компетентностей, психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти, створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, використанні інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій тощо). Такий підхід допомагає створювати індивідуальну освітню траєкторію професійного розвитку для конкретного педагогічного працівника з урахуванням його досвіду, потреб та нахилів. Відмітимо, що такий елемент як стажування, хоч і задекларований у нормативно-правових документах, однак широкого поширення серед педагогічних працівників ЗЗСО не набув. Частіше він використовується у науково-педагогічних кадрів закладів вищої освіти.

Отже, процеси професійної розвитку педагогічних працівників реалізуються у закладах освіти України різними шляхами. Однак на даний момент залишається низка проблемних питань, які потребують подальшого вивчення та вдосконалення на рівні конкретних закладів освіти та оновленні нормативно-правових документів: формалізація процесів підвищення кваліфікації (педагог тільки «збирає» години підвищення кваліфікації для атестації, а не цілеспрямовано обирає напрям вдосконалення), адміністрація закладів освіти не забезпечує задокументовані права педагогів; існують практики «паперової» методичної роботи, а не діючі заходи, які б її покращували. Крім того відкритими для подальших досліджень є психологічні, соціальні аспекти педагогічного розвитку.

Література:

1. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019, № 800 : станом на 31.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п#n18>.
2. Гінзбург М. Д., Коваленко С. Є., Клюнь А. М. Стандарти на системи керування: міжнародний та європейський досвід і його запровадження в Україні. *Стандартизація. Сертифікація. Якість*. 2016. № 1. С. 7–16.
3. Ямполь, Ю. (2023). Професійний розвиток педагога як основна мета розвитку менеджменту якості закладу освіти. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 16(48), 229–235, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.34>
4. Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників : Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022, № 805 : станом на 05.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-22#Text>
5. Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018, № 1190 : станом на 04.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-п#n16>

**ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ
З ТРИВОЖНИМИ СТАНАМИ В ДІТЕЙ З РАННІМ ДИТЯЧИМ
АУТИЗМОМ: ФУНКЦІЇ, ПІДХОДИ, ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКОТЕКИ**

Слободенюк Д. А.

студент 2 курсу за спеціальністю «Фізична терапія та реабілітація»

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Актуальність арт-терапії як потужного та ефективного інструменту психокорекційного впливу, особливо в контексті роботи з дітьми, які мають розлади аутистичного спектра (РАС), набуває дедалі більшої значущості у світлі трансформацій соціального простору, зростання випадків дитячої тривожності та новітніх викликів, пов'язаних із змінами в освітньому середовищі та психоемоційному стані молодого покоління. Теоретичне обґрунтування цього підходу потребує не лише глибокого міждисциплінарного аналізу, а й осмислення через призму гуманістичної психології, нейропсихології, сучасної педагогіки, а також практичної психотерапії, що формує нову якість розуміння емоційного світу дитини.

Арт-терапія сьогодні не є другорядною чи допоміжною методикою: вона постає як автономна галузь психокорекції, що має власну методологічну базу, філософські засади та інструментарій. Її основним завданням є гармонізація внутрішнього емоційного стану дитини, особливо тієї, що має проблеми з соціальною взаємодією, саморегуляцією, здатністю до емоційного вираження та адаптації до зовнішніх умов. Завдяки інтеграції образотворчого мистецтва, музики, театру, тілесних практик та казкотерапії арт-терапія дозволяє працювати одночасно на когнітивному, емоційному, сенсорному й поведінковому рівнях, що є вкрай важливим у випадку дітей із РАС.

Сучасні наукові дослідження підтверджують тісний зв'язок між рівнем емоційної нестабільності, тривожними станами та якістю соціального функціонування у дітей з особливими освітніми потребами. До таких порушень належать не лише РАС, а й інші неврологічні та психоемоційні розлади, які супроводжуються зниженим рівнем емоційної регуляції, порушеннями сенсорної інтеграції, труднощами в комунікації та поведінковими девіаціями. Арт-терапія, завдяки своїй ненасильницькій, метафоричній і креативній природі, надає унікальну можливість долучитися до глибинного переживання через символічні дії, зображення, музику,

рух, що особливо ефективно в умовах емоційного закриття чи вербальної дисфункції.

Особливої уваги заслуговує Лекотека – сучасний формат раннього втручання, який синтезує ігрову, мистецьку, сенсорну, тілесну та психотерапевтичну активність. Вона виступає не лише як середовище терапевтичного впливу, а й як простір інтеграції досвіду дитини, створення безпечної зони для емоційного вираження, рефлексії та поступового набуття навичок взаємодії з навколишнім світом. Такий підхід дозволяє м'яко вбудовувати дитину у соціальне поле без тиску, але із чітким структурованим супроводом, який базується на повазі, прийнятті та співпереживанні.

Згідно з ідеями, висловленими в працях К. Роджерса, В. Лоуенфельда, А. Керна, Н. Лускіна, саме креативна взаємодія, вільне самовираження та прийняття емоцій без осуду є базисом для ефективної психокорекції. Ці автори підкреслювали важливість особистісного підходу до кожної дитини, орієнтації на її унікальний досвід і внутрішній потенціал. Арт-терапія, як метод, що базується на визнанні цінності суб'єктивного сприйняття, дозволяє формувати в дитини почуття безпеки, приналежності та значущості, що особливо важливо в контексті травматичного або сенсорного перевантаження.

Методики арт-терапії (ізотерапія, пісочна терапія, музикотерапія, драматерапія, арт-інсталяції) спрямовані на формування відчуття стабільності, розвиток самоспостереження, самоусвідомлення та зниження рівня тривожності через створення символічного «мікросвіту», де дитина має змогу відчувати контроль, свободу дії та водночас отримати підтримку дорослого. Арт-інтервенції активізують не лише емоційну сферу, але й когнітивну активність, стимулюють мовлення, уяву, формують навички вирішення проблем, що є фундаментальними чинниками подальшої адаптації та інтеграції дитини.

Таким чином, сучасні психокорекційні підходи до подолання тривожних станів у дітей із розладами аутистичного спектра демонструють значну ефективність саме завдяки інтеграції арт-практик. У поєднанні з психологічною підтримкою, педагогічним супроводом та інклюзивними моделями освіти, арт-терапія дозволяє створити стійку багатовекторну систему допомоги дитині. Лекотека, як платформа для творчої та терапевтичної взаємодії, виконує роль своєрідного «моста» між глибинними емоційними станами та реальним соціальним середовищем, сприяючи формуванню емоційної зрілості, адаптивності та психологічного благополуччя.

ВПЛИВ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА МУЗИЧНЕ ПРОДЮСУВАННЯ

Смаліус Ю. П.

аспірант

*Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
м. Київ, Україна*

Розвиток технологій завжди впливав на створення музики – від появи перших технік механічного звукозапису, через період електроакустичних записів на складному аналоговому електронному обладнанні і до сучасних цифрових мікшерних пультів і цифрових робочих станцій. Поява генеративного штучного інтелекту (ШІ) у цій сфері наново актуалізує давнє питання: чи можуть машини відтворювати або доповнювати людську творчість у музичній композиції [4]. Музика є інтегральною частиною людської культури і традицій, тоді як ШІ «не має культури, не має традицій», що породжує сумніви, чи здатний він створити культурно значущий музичний продукт [5]. Вже з 1950-х років існували алгоритмічні експерименти у композиції – від *Ілліакської сюїти* (1957) до перших сучасних моделей, які показували, що окремі аспекти музики (мелодію, гармонію, тембр, ритм) можна генерувати автоматично [4]. Проте повноцінна емуляція цілісного творчого процесу залишалася складним завданням до недавнього часу.

Медіадослідники та культурологи відзначають, що дискурс креативних індустрій часто інструменталізує творчість, розглядаючи її як «людський капітал» та джерело інтелектуальної власності, при цьому відсуваючи на другий план власне людський фактор і працю митців [7]. Залучення ШІ у творчі процеси змушує переосмислити природу творчості: з одного боку, деякі риси людської креативності успішно моделюються ШІ (наприклад, здатність генерувати мелодії або аранжування), а з іншого – творчість дедалі більше відокремлюється від безпосереднього творчого внеску людини [7]. Дослідники зазначають, що генеративний ШІ може виступати як співтворець, розширюючи межі людської уяви, але водночас його використання знижує роль безпосереднього людського контролю і може «дегуманізувати» творчий процес [7]. Філософи технології вводять поняття постгуманістичної творчості та «звукової моторошної долини», описуючи ефект, коли згенеровану музику майже не відрізнити від людської, що викликає у слухача одночасно захват і непевність щодо її автентичності та, до певної міри, відразу [1]. Такі побоювання

щодо ширості та авторства музики, створеної за допомогою ШІ, відображають ширші дискусії про «ауру» та природу твору в добу технічної репродукції (за термінологією Беняміна) і про те, чи зберігається у ній «людський дух».

З точки зору музикознавства і філософії музики, поява генеративних алгоритмів продовжує давню традицію алгоритмічної композиції, але на новому рівні. Ранні приклади на кшталт експериментів Яніса Ксенакіса чи Девіда Коупа демонстрували можливість делегування частини композиторської роботи комп'ютеру. Сучасні ж архітектури глибокого навчання дозволили вперше генерувати цілісні музичні твори у звуковому форматі, а не лише ноти або фрагменти музики [4]. Це великою мірою свідчить про розмиття кордонів між символіною (нотною) та безпосередньо аудіальною творчістю: якщо раніше алгоритмічні композиції потребували інтерпретації музикантами або синтезаторами, то тепер нейромережі самі створюють кінцевий варіант твору, готовий до відтворення. Виникає міждисциплінарний інтерес, коли медіадослідження аналізують, як алгоритми впливають на практики створення та споживання музики, культурологія розглядає які нові жанри або феномени (напр. *машинний фолк*) з'являються з приходом ШІ [5], а правознавці і філософи – як це змінює уявлення про авторство, власність та цінність творчого продукту [6]. Як підсумовує нещодавній звіт Європейської комісії, генеративний ШІ радикально трансформує мистецький ландшафт, відкриваючи безпрецедентні можливості для експресії, але й породжуючи етичні, соціальні та правові виклики – від можливої втрати роботи для творчих фахівців до питань прозорості й справедливості алгоритмів та їх використання [3].

Таким чином, теоретичний фундамент дослідження ролі генеративного ШІ у музиці спирається на усвідомлення дуалістичної природи цього явища. З одного боку, ШІ виступає як новий інструмент (а подекуди і автономний агент) творчості, що розширює палітру засобів музичного продюсера. З іншого – він кидає виклик традиційним уявленням про творчий процес, автентичність музичного твору та роль людини-митця.

Станом на 2025 рік генеративні алгоритми ШІ знаходять дедалі ширше застосування у практичній роботі музичних продюсерів, звукорежисерів і артистів. Ці застосування варіюються від допоміжних інструментів (асистивний ШІ) до співавторства у творчому процесі. Значна частина сучасних ШІ-інструментів у студії спрямована не стільки на генерування цілком нової музики, скільки на полегшення рутинних задач продюсера чи звукорежисера. За даними опитувань 2023–2024 рр., близько 25% музичних продюсерів вже використовують ШІ у своїй [2]. Причому майже три чверті з них застосовують ШІ для технічних задач, наприклад для розділення готового міксу на треки, що містять ізольоване звучання різних

інструментів, як вокал, барабани, бас тощо, або для мастерингу та еквалізації через аудіо плагіни з елементами ШІ [2]. Програмні рішення як iZotope Ozone використовують машинне навчання, щоб запропонувати оптимальні налаштування мастерингу, а сервіси Landr, BandLab та подібні автоматично здійснюють процес мастерингу за допомогою ШІ. Продюсери відзначають, що такі інструменти прискорюють робочий процес, дозволяючи зосередитися на креативних аспектах. Водночас ці «невидимі помічники» не втручаються безпосередньо в акт творчості – вони радше вдосконалюють якість звуку та економлять час. Близько 20% продюсерів, за тими ж опитуваннями, пробували застосовувати ШІ для генерування окремих елементів у композиції, приміром, мелодійних ліній, ритмічних патернів чи гармонічних послідовностей. І лише близько 3% намагалися створити цілий трек «під ключ» за допомогою ШІ [2]. Ці цифри відображають, що наразі професіонали схильні використовувати генеративні моделі як джерело ідей або звукових заготовок, але фінальну композицію, аранжування та міксування виконують самостійно. Такий підхід змінює стратегію продюсування: замість створення звуку з нуля людиною здійснюється креативний відбір і обробка згенерованого машиною матеріалу. Продюсер стає більше куратором і саунд-дизайнером, що працює з вихідним «сирим» матеріалом від ШІ, подібно до того, як він працював би із великою бібліотекою аудіо семплів.

Література:

1. Artificial Intelligence & Popular Music: SKYGGE, Flow Machines, and the Audio Uncanny Valley // CreativeAI.net URL: <https://www.creativeai.net/posts/ai-popular-music-skygge-flow-machines-and-the-audio-uncanny-valley/> (дата звернення: 18.05.2025).
2. Artificial Music: 20–25% of music producers use AI // RouteNote Blog URL: <https://routenote.com/blog/artificial-music-20-25-of-music-producers-use-ai/> (дата звернення: 18.05.2025).
3. Herzog, A., McCormack, J., & Hutchings, P. (2023). Towards Responsible AI Music: an Investigation of Trustworthy Features for Creative Systems // In: Proceedings of the 24th International Society for Music Information Retrieval Conference (ISMIR 2023). URL: <https://archives.ismir.net/ismir2023/paper/000084.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).
4. Jukebox: A Generative Model for Music / P. Dhariwal, H. Jun, C. Payne, et al. // arXiv preprint arXiv:2005.00341 2020. URL: <https://arxiv.org/abs/2005.00341> (дата звернення: 18.05.2025).
5. Livingstone, S. R., & Brown, A. R. (2022). ‘Machine folk’ music shows the creative side of AI // The Conversation URL:

<https://theconversation.com/machine-folk-music-shows-the-creative-side-of-ai-173136> (дата звернення: 18.05.2025).

6. Müller, B. (2023). Protecting Human Creativity in AI-Generated Music with the Introduction of an AI-Royalty Fund // GRUR International. Vol. 72, Issue 9, pp. 843–855. Oxford Academic. DOI: 10.1093/grurint/ikad096.

7. Wilson, N., & O'Connor, J. (2021). Rethinking creativity: creative industries, AI and everyday creativity. *Media, Culture & Society*. Vol. 43. Issue 7. Pp. 1384–1394. DOI: 10.1177/01634437211026130.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-119>

ПАНІКА: ОКРЕМИЙ ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЧИ ІНТЕНСИФІКОВАНА ПОХІДНА СТРАХУ?

Стасюк В. В.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри внутрішніх комунікацій
Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Кириченко А. В.

*доктор філософії,
старший викладач кафедри внутрішніх комунікацій
Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Паніка – це не відсутність мужності,
а момент, коли страх забуває слухати розум.
Василь Стасюк

Саме поняття “паніка” бере свій початок від імені давньогрецького бога Пана – покровителя пастухів, лісів та диких тварин. За уявленнями давніх греків, Пан міг легко впливати на поведінку стад тварин, особливо вночі, коли внаслідок незначного подразника (шороху, звуку чи блискавки) вони раптово втрачали контроль і поводитися некеровано – кидалися у прірву, воду або вогонь.

Німецький зоолог Альфред Брем описує ці феномени як приклади повного руйнування інстинктів виживання. За його спостереженнями, найменший шум міг змусити цілу отару тварин впасти в стан крайнього

збудження: тварини розбігалися навсід, іноді завмираючи на місці без жодних спроб сховатися або врятуватися. Це часто призводило до масової загибелі – від холоду, голоду або стихійного лиха, хоча реальної загрози могло і не бути [6].

Уявлення про природу паніки в античному світі нерозривно пов'язані з міфологічним образом бога Пана – лісового духа й покровителя пастухів. Давні греки вважали, що саме Пан відповідальний за раптові вибухи неконтрольованої тривоги серед тварин. Поясненням таких явищ слугувала віра в те, що божество може розгніватися через порушення лісової тиші чи спокою його сну, що викликало демонічні прояви у поведінці стад.

З часом уявлення про бога Пана зазнає суттєвих змін. Від початкової функції охоронця стад і покровителя пастухів це божество поступово набуло рис символу воєнного натхнення та навіть бога війни. Попри зовнішню парадоксальність, така трансформація виглядає логічною, якщо врахувати особливості військових зіткнень у добу Античності. У той період війни здебільшого велися у форматі ближнього бою – “на відстані списа і кинджалу”, – що спричинювало значне психологічне напруження серед воїнів. У таких умовах емоційна нестійкість легко могла перерости у масову паніку або, навпаки, у колективну бойову агресію.

У своїй праці “Історії” Геродот описує зустріч афінського гінця Фідіппіда з богом Паном. Під час подорожі до Спарти, поблизу гори Парфеній, Фідіппід зустрів Пана, який звернувся до нього з докором, що афіняни не вшановують його, хоча він доброзичливо ставиться до них і неодноразово допомагав їм у минулому. Після перемоги в Марафонській битві яка відбулася 12 вересня 490 до н.е. афіняни, повіривши в істинність цього повідомлення, спорудили Панові святилище під Акрополем і започаткували щорічні жертвоприношення та смолоскипні ходи на його честь. Цей епізод ілюструє, як античні греки пов'язували паніку з божественним втручанням, зокрема з богом Паном, чия присутність, за віруваннями, могла викликати раптовий ірраціональний страх серед людей. З огляду на сучасні події, таких як російсько-українська війна, розуміння механізмів виникнення паніки є надзвичайно актуальним для запобігання масовим психоемоційним розладам [1].

З розвитком військового озброєння, техніки та стратегій ведення війн нового типу виникла можливість здійснювати впорядкований відступ, при якому між підрозділами, що залишають позиції, і противником зберігається тактична дистанція. Такий відхід нерідко передбачає перехід на резервні позиції й не обов'язково супроводжується хаосом. Утім, у давнину ситуація була цілком протилежною. Як свідчать військові історики, бій здебільшого вівся в умовах ближнього зіткнення – “на відстані списа й кинжала”. У таких сутичках емоційне напруження

досягало межі, й нерідко одна зі сторін, не витримавши натиску, раптово ламалася та в паніці кидалася навтьоки. Саме в ці моменти її наздоганяв і знищував ворог [5].

Сунь Цзи у своєму класичному трактаті “Мистецтво війни” наголошує на критичній важливості підтримання морального духу військ як ключової передумови досягнення перемоги. Він підкреслює, що психологічний стан армії часто є не менш важливим, ніж кількість солдатів чи озброєння. Війська, які піддаються хаосу або паніці, втрачають боєздатність і здатність до організованого спротиву. Такий стан веде до дезорганізації, імпульсивних рішень, втрати контролю над ситуацією, а відтак – до неминучих поразок. Паніка серед воїнів зазвичай виникає в ситуаціях, коли командир не здатен забезпечити чітке управління, коли інформація подається розпливчато або суперечливо, а війська не мають належної внутрішньої дисципліни. В таких умовах військо стає вразливим: “Якщо війська не мають дисципліни, це провина генерала”, – пише Сунь Цзи. Він також застерігає, що паніка часто є результатом неправильного використання часу та місцевості, а також недооцінки супротивника. У таких випадках, коли втрачено ініціативу, солдати починають діяти не за наказом, а за інстинктом самозбереження, що перетворює їх з бойової одиниці на хаотичну масу [4].

Автор трактату пропонує низку принципів, які дозволяють уникнути паніки: досконале знання противника і самого себе; чітка організація війська; постійне інформування підлеглих та контроль над чутками; збереження моральної рівноваги через дисципліну та довіру до командування.

Отже, паніка, згідно з вченням Сунь Цзи, розглядається не лише як психологічне явище, а як стратегічна загроза, здатна миттєво знищити навіть добре озброєне військо. Її запобігання є справою не лише окремого солдата, а передусім мудрого та передбачливого полководця [4].

Слово “паніка” етимологічно пов’язане з масовим характером цього явища. Проте в сучасному мовленні його первинний зміст частково втрачено: паніка проявляється не лише в колективних, а й в індивідуальних реакціях. Як емоційний стан, паніка виникає або через нестачу зрозумілої інформації в загрозливій ситуації, або внаслідок її надміру – часто суперечливого та тривожного. Це один із найвиразніших афективних феноменів, що виявляється через імпульсивну, нерациональну поведінку. У стані паніки військовослужбовці втрачають здатність до критичного мислення, що може призводити до виникнення панічних натовпів зі специфічною, часто хаотичною динамікою. Саме тому в загальновживаному значенні під панікою зазвичай мається на увазі масова неконтрольована поведінка.

Панічні стани нерідко спричиняються невротичними страхами – тобто тими, що не відповідають об’єктивному рівню загрози й, радше,

є відображенням внутрішньої психологічної нестабільності особистості. Цей аспект настільки характерний, що деякі дослідники визначають паніку як “жах, викликаний уявною небезпекою”. Водночас таке трактування є дещо спрощеним, адже паніка цілком може виникати й у відповідь на реальну загрозу. Проте досвід показує: вирішальну роль у виникненні панічних реакцій найчастіше відіграє не об’єктивна ситуація, а суб’єктивний психічний стан – як окремої особи, так і соціальної групи або спільноти в цілому [3].

З одного боку, паніка може виникати навіть без наявності зовнішньої загрози й у більшості випадків виявляється непропорційною до реальної ситуації за силою свого прояву. З іншого боку, жодна, навіть об’єктивно серйозна небезпека, не є автоматичною причиною паніки. Як зауважує

А. Кириченко, “емоційна дезорганізація, притаманна панічному стану, не обов’язково відповідає реальному ступеню небезпеки; вона є наслідком психоемоційного дисбалансу особистості або групи в умовах невизначеності, браку довіри та комунікаційної роз’єднаності” [2]. Отже, навіть в умовах реальної загрози, паніка не є неминучою; вона швидше є похідною від того, як особа або колектив сприймає, осмислює й емоційно обробляє загрозу.

Відчуття незворотності катастрофи, що наближається, виникає внаслідок посилення інтенсивності тривожних переживань. Це формує в особистості переконання, що, незважаючи на захисні дії (або бездіяльність), уникнути загрози та її руйнівних наслідків не вдасться. Доктор психологічних наук

В. Стасюк зазначає, що цей стан залежить не лише від ступеня страху, а й від інтенсивності тривоги, яка супроводжує відчуття небезпеки. Виникнення подібного стану можливе навіть без попередньої стадії страху, коли загроза є нечіткою та неузгодженою. І саме тоді, при появі навіть незначного тривожного стимулу, розвивається стан тривожно-полохливого збудження (паніка). Це найбільш яскравий прояв тривожного розладу, що є відображенням потреби в активній фізичній розрядці в умовах відчуття наближення катастрофи, що супроводжується істеричними пошуками допомоги та порятунку [3].

Таким чином, паніка є не випадковою реакцією, а глибоко вкоріненим психоемоційним феноменом, який виникає як кульмінація тривалого стану тривожності або пригніченості. Її поява потребує певного пускового чинника, що активізує накопичений внутрішній напружений стан. На відміну від страху, що має широку варіативність інтерпретацій, наукове уявлення про паніку демонструє відносну концептуальну стабільність, що дозволяє розглядати її як інтенсивну форму афективної реакції з чіткими передумовами та механізмами виникнення.

Література:

1. Геродот. Історії. Кн. VI, розд. 105 / пер. з давньогрец. Київ : Наукова думка, 2003. 512 с.
2. Кириченко А. В. Модель психологічної готовності військово-службовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах. *Науковий журнал "Габітус"*. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 38, 2022 р. С. 59–63. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2022/38-2022/10.pdf>
3. Стасюк В. В. Страх і паніка на війні: монографія. Київ : НУОУ, 2013. 290 с.
4. Сунь Цзи. Мистецтво війни / пер. з кит. О. Сєрова. Харків : Фоліо, 2019. 192 с.
5. Тарасенко, О. А., Григорович, В. М. Тактика сучасних бойових дій. Одеса : ОДУВС, 2020. 250 с.
6. Brehm A. Life of Animals. Publisher: Forgotten Books, 2018, 639 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-120>

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стьопіна К. А.

здобувач вищої освіти (магістерського рівня)

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Бедан В. Б.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Сучасна українська освіта активно впроваджує принципи інклюзії, орієнтуючись на права кожної дитини на якісну освіту незалежно від індивідуальних особливостей розвитку. Законодавчі зміни, зокрема ухвалення Закону України «Про освіту» (2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020), підкреслюють необхідність створення безбар'єрного освітнього середовища та забезпечення індивідуалізованого підходу до учнів з особливими освітніми потребами [1, с. 54].

Таким чином, можна зазначити, що «інклюзія» (від латинського «inclusio» – включення) передбачає створення таких умов навчання,

де кожна дитина, незалежно від її індивідуальних особливостей, має можливість повною мірою реалізувати свої потенційні можливості [2, с. 32].

На основі аналізу теоретико-методологічних робіт вчених маємо змогу визначити основні підходи вивчення поняття «психологічна готовність педагога до діяльності в інклюзивному середовищі»:

1. Інтегральний підхід, що розглядає психологічну готовність педагога як цілісну систему особистісних і професійних якостей, які забезпечують ефективну діяльність в інклюзивному середовищі.

2. Процесуальний підхід в якому готовність трактується як динамічний процес становлення особистості вчителя через професійне навчання, практику, рефлексію над власним досвідом. Формування готовності триває протягом усього професійного шляху [1, с. 136].

3. Результативний підхід розглядає психологічну готовність як результат спеціально організованої підготовки в закладах освіти: засвоєння знань, оволодіння методами роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами, набуття практичних навичок.

4. Адаптаційний підхід. У цьому підході акцент робиться на здатності педагога адаптуватися до різних ситуацій, бути гнучким, відкритим до змін і готовим реагувати на потреби кожного учня.

5. Багаторівневий підхід визначає психологічну готовність як структуру, що складається з кількох компонентів: мотиваційного, когнітивного, операційного, рефлексивного [1, с. 137].

Метою статті є аналіз особливостей психологічної готовності педагога до діяльності в інклюзивному середовищі та надання практичних рекомендацій щодо шляхів підвищення психологічної готовності педагогів до роботи із різними категоріями дітей з ООП, як за рівнями підтримки так і за категоріями труднощів.

Аналіз наукових досліджень та конкретних практичних ситуацій дає змогу виділити наступні практичні рекомендації щодо шляхів підвищення психологічної готовності педагогів до створення та роботи в інклюзивному середовищі під час навчання:

1. Мотиваційна готовність є основою внутрішнього прийняття педагогом ідеї інклюзії та визначає рівень його залученості в роботу з дітьми з особливими освітніми потребами. Необхідно формувати гуманістичну парадигму свідомості педагога, де різноманіття не розглядається як проблема, а як норма. Це можливо реалізувати через: ознайомлення з концепцією прав дитини та міжнародними актами про інклюзивну освіту; аналіз історичних помилок ізоляції та сегрегації в освіті; залучення до етичних дискусій на тему "рівність vs. справедливість".

Підвищити мотивацію до роботи в інклюзивному середовищі під час навчального процесу можна шляхом представлення успішних практик,

а саме: відеореєстрації з уроків у інклюзивному класі; візити до шкіл, де інклюзія впроваджена системно; історії успіху дітей з особливими освітніми потребами та педагогів, що з ними працювали.

Ефективним інструментом є особисте залучення педагогів до спілкування з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Також, рекомендовано впроваджувати практичні тренінги з розвитку професійної мотивації, які б включали: вправи на виявлення особистих установок щодо інклюзії; аналіз внутрішніх бар'єрів; створення «професійного портрету вчителя інклюзивного класу»; планування особистої освітньої траєкторії в контексті інклюзивної практики.

Окремим аспектом являється адміністративна підтримка й визнання внеску педагога в інклюзивне навчання. Такою підтримкою може бути: моральне заохочення; залучення до проєктів, конференцій, обміну досвідом; пріоритетне право на підвищення кваліфікації або стажування.

2. Емоційно-вольова готовність важлива складова психологічної готовності педагога, яка забезпечує здатність ефективно діяти в умовах підвищеного емоційного навантаження, зберігати професійну витримку у складних та непередбачуваних ситуаціях. В цьому напрямку рекомендується проводити: семінари про психологічні наслідки тривалої роботи в емоційно складному середовищі; консультації з психологом; діагностичні опитування на виявлення рівня емоційного вигорання.

Також, важливим практичним інструментом є тренінги з розвитку навичок саморегуляції, які мають включати: методи глибокого дихання, тілесної релаксації; техніки усвідомленої присутності; візуалізації й аутотренінги; техніку «емоційної паузи».

Емоційна стійкість педагога багато в чому залежить від загальної атмосфери в педагогічному колективі. Для сприятливої атмосфери рекомендується створювати культури взаємопідтримки, практикувати інтервізії, впроваджувати «емоційні хвилинки» на педагогічних нарадах (практики заземлення, дихання, саморефлексії).

3. Когнітивна складова психологічної готовності охоплює обсяг знань, уявлень і професійних навичок, необхідних для ефективної діяльності педагога в інклюзивному освітньому середовищі.

У програми підготовки та підвищення кваліфікації мають бути включені модулі, які охоплюють: типологію порушень розвитку у дітей; психолого-педагогічні особливості дітей з особливими освітніми потребами; законодавчу базу інклюзивної освіти в Україні та ЄС; приклади організації адаптованого освітнього середовища.

Варто зазначити, що недостатньо лише знати про інклюзію – педагог повинен володіти інструментами її реалізації на уроці. Доцільно проводити семінари та воркшопи з питань розробки індивідуальних освітніх програм (ІОП), використання адаптивних і модифікованих навчальних матеріалів,

диференційованого оцінювання, застосування візуальної та мультимедійної підтримки.

Важливо надати педагогам реальні інструменти, які можна швидко застосувати, а саме: напрями адаптованих чи модифікованих завдань; візуальні підказки; щоденники спостереження за дитиною; добірки вправ з розвитку мовлення, сенсорної інтеграції тощо.

Когнітивний розвиток ефективно відбувається через обмін досвідом між педагогами. Таким обміном можуть бути: зустрічі методичних об'єднань із презентаціями власних кейсів; педагогічні майстерні, де вчитель показує, як проводить адаптований урок; мікрогрупові консультації щодо конкретних випадків.

Підвищення когнітивної готовності неможливе без системної співпраці з фахівцями команди супроводу: психологами, логопедами, корекційними педагогами, реабілітологами. Доцільно проводити спільні супервізії, розбір складних випадків у консиліумах, тренінги в тандемі «вчитель + спеціаліст».

4. Рефлексія як усвідомлення педагогом власних дій, емоцій, помилок і досягнень відіграє ключову роль у професійному зростанні та формуванні психологічної готовності до роботи з різними категоріями учнів.

Насамперед варто допомогти педагогам усвідомити важливість регулярного самоаналізу. Це досягається через включення в програми підвищення кваліфікації окремих тем, присвячених рефлексії, або моделювання ситуацій з подальшим обговоренням.

Рекомендується впроваджувати в роботу педагогів структуровані інструменти рефлексії, наприклад: щоденники педагогічної рефлексії – з щоденними короткими записами; рефлексивні мапи уроку, які дають змогу оцінити емоційний стан учнів, власні дії, реакції класу; методи “професійного дзеркала”.

Надзвичайно ефективним є створення простору для колективного рефлексивного аналізу, де колеги разом аналізують складні ситуації з практики, обговорюють, що можна вдосконалити, діляться емоційним станом і шукають підтримку.

Педагоги навчаються розглядати власні ситуації як кейси для професійного розвитку. Методика включає: короткий опис конкретної проблеми (дитина не реагує, уникає контакту, не включається); опис дій вчителя; колективне обговорення альтернативних варіантів; вибудовування нового підходу на основі аналізу.

Література:

1. Засєкіна В. В., Кузнєцова О. О. Психологічна готовність педагога до інклюзивної освіти: теоретико-методичний аспект : монографія. Київ : Логос, 2021. 224 с.

2. Кравченко О. В. Психологічна компетентність вчителя в умовах інклюзії : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 180 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-121>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ СТИЛЕМ ЛІДЕРСТВА І ПРОДУКТИВНІСТЮ ПЕРСОНАЛУ

Тімонова К. О.

здобувач вищої освіти заочної форми навчання (рівня магістр)

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Мельнічук Н. І.

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Проблема ефективності управління персоналом завжди була в центрі уваги психологічної та управлінської науки. Одним із ключових чинників, що впливає на продуктивність працівників, є стиль лідерства, який реалізується керівником. Змістовне розуміння стилю лідерства як соціально-психологічного явища дозволяє виявити механізми, за допомогою яких лідер здатен не лише організовувати діяльність, але й впливати на мотивацію, ставлення до роботи та рівень досягнень підлеглих.

У сучасній науці стиль лідерства трактується як система стабільних поведінкових проявів керівника в процесі управління групою або організацією. У роботі О. Антонюк підкреслюється, що саме позитивна психологія та емпатійне лідерство сприяють формуванню довірчих відносин у колективі, що підвищує загальний рівень залученості персоналу до робочих процесів [1, с. 122].

Детальне вивчення стилів лідерства знайшло відображення у праці О. Демченко, яка подає типологію стилів: авторитарний, демократичний, ліберальний, а також трансформаційний, харизматичний, транзакційний та інші [7, с. 153–178]. Ці стилі характеризуються різними рівнями участі підлеглих у прийнятті рішень, методами мотивації та підходами до контролю.

У свою чергу, В. Вербовицька та В. Липчанський наголошують на тому, що ефективне лідерство ґрунтується не лише на знаннях та організаційних здібностях, а й на глибокому розумінні соціально-

психологічних процесів у групі [2]. Лідер, здатний адаптувати свій стиль до конкретної ситуації та характеристик персоналу, може значно підвищити продуктивність праці.

І. Грищенко зазначає, що потреба в досягненні результату є домінуючою для лідерів ефективного типу. Такий лідер акцентує увагу на цілевизначенні, системному моніторингу та зворотному зв'язку, що стимулює працівників до високої продуктивності [5, с. 79].

Авторитарний стиль лідерства часто асоціюється з високою дисципліною, але водночас може знижувати мотивацію через відсутність самостійності. У роботах Л. Гриженко підкреслюється, що такий стиль доцільний у кризових або екстрених ситуаціях, коли необхідна швидка мобілізація зусиль [4, с. 49]. Натомість демократичний стиль сприяє розвитку ініціативи, автономії працівників і підвищенню задоволеності роботою.

Г. Гончарова вважає, що саме поєднання гнучкості у стилі управління, емоційної стабільності лідера та здатності до емпатії створює сприятливе середовище для професійного зростання персоналу [3, с. 225]. Працівники в такому середовищі демонструють вищі показники продуктивності завдяки відчуттю підтримки та визнання.

У дослідженнях І. Грищенка виділяється також концепція типологічної відповідності стилю лідерства до типу організаційної культури та структури персоналу. Зокрема, у творчих колективах ефективнішими є демократичні та трансформаційні підходи, тоді як у виробничих – транзакційні або авторитарні [6, с. 26–27].

Т. Десятов підкреслює, що лідерство як принцип управління має бути інтегрованим із сучасними підходами до стратегічного планування та розвитку людського капіталу. Він зазначає, що адаптивний стиль, який передбачає зміну підходів залежно від ситуації, забезпечує найбільш стійке зростання продуктивності персоналу [8].

М. Жорнова у своїх дослідженнях на прикладі студентських груп доводить, що стилі лідерства, які враховують індивідуальні особливості членів колективу та створюють позитивний психологічний клімат, прямо корелюють із ефективністю навчання та командної взаємодії [9, с. 257–258].

Розвиток лідерських якостей керівників є необхідною умовою для підвищення продуктивності персоналу. Як зазначає М. Заяць, систематичне впровадження тренінгів з розвитку лідерства сприяє підвищенню рівня емоційного інтелекту, саморефлексії та комунікативної компетентності керівників, що у свою чергу позитивно впливає на персонал [10].

Позитивне лідерство, яке підтримує ініціативу, орієнтоване на розвиток і формує атмосферу довіри, стимулює працівників до максимальної

віддачі. Як зауважує О. Антонюк, важливо не лише забезпечувати організаційні умови для роботи, а й формувати емоційну залученість працівника у спільну справу [1, с. 126].

Таким чином, стиль лідерства є одним із ключових чинників, що визначають рівень продуктивності персоналу. Найефективнішими в умовах сучасних організацій виступають адаптивні та демократичні стилі, які враховують індивідуальні особливості працівників, стимулюють їхню мотивацію та створюють сприятливий психологічний клімат. Успішний лідер не лише організовує діяльність, а й активно формує соціально-психологічне середовище, спрямоване на розвиток потенціалу кожного члена команди.

Одним із найвідоміших підходів до класифікації стилів лідерства є поділ на авторитарний, демократичний і ліберальний. Згідно з позицією О. Демченка, авторитарний стиль передбачає жорсткий контроль, одноманітність управлінських рішень і обмежену участь підлеглих у прийнятті рішень, що може мати як позитивний, так і негативний вплив на продуктивність залежно від контексту діяльності [7, с. 156–158]. У свою чергу, демократичний стиль, базований на принципах колегіальності та заохочення ініціативи, створює сприятливі умови для внутрішньої мотивації персоналу та формування сприятливого соціально-психологічного клімату [4, с. 50–51].

Проте, як зауважують І. Грищенко та В. Липчанський, ефективність конкретного стилю управління значною мірою залежить від типу організації, культури колективу, а також індивідуальних особливостей працівників [2; 6, с. 28–29]. Наприклад, у виробничому середовищі із жорсткою ієрархією часто домінує директивний стиль, що забезпечує дисципліну та швидкість виконання завдань. Водночас у творчих командах чи ІТ-компаніях ефективнішим виявляється трансформаційний стиль, орієнтований на розвиток потенціалу працівників, довіру та автономність [3, с. 226–229].

Цікаві висновки стосовно впливу лідерського стилю на продуктивність подає Г. Гончарова. Вона наголошує, що саме трансформаційні лідери, які здатні надихати, задавати чітке бачення майбутнього, формувати відчуття значущості праці кожного працівника, здатні суттєво підвищувати ефективність командної діяльності [3, с. 230–231]. На думку авторки, працівники в таких умовах проявляють вищу ініціативність, відповідальність і лояльність до організації.

У цьому контексті варто згадати й роботу Т. Десятова, в якій розглядається лідерство як принцип управління, заснований на цінностях взаємоповаги, партнерства та довіри. Такий підхід дозволяє не лише ефективно організовувати робочий процес, а й формувати культуру

відповідальності, що прямо корелює з високими показниками продуктивності персоналу [8].

Особливу увагу привертає й проблема розвитку емоційного інтелекту лідера як чинника впливу на продуктивність працівників. В. Вербовицька зазначає, що керівники, які володіють високим рівнем емоційної обізнаності, здатні краще розуміти потреби співробітників, своєчасно реагувати на зміни настрою в колективі, що у свою чергу знижує рівень стресу та підвищує ефективність взаємодії [2].

Психологічні дослідження також підтверджують, що стиль лідерства впливає не лише на рівень виконання завдань, а й на емоційний стан працівників, рівень їх залучення до роботи, лояльність та задоволення професійною діяльністю. Так, М. Жорнова підкреслює, що у студентських групах демократичне лідерство сприяє кращій академічній успішності та згуртованості групи [9, с. 258].

Загалом, аналізуючи взаємозв'язок між стилем лідерства і продуктивністю персоналу, можна зробити висновок, що жорсткий, авторитарний стиль у короткостроковій перспективі може забезпечити швидке виконання завдань, проте в довготривалій перспективі він часто призводить до емоційного вигорання, зниження ініціативи та росту плинності кадрів [5, с. 79–80]. Натомість демократичний і трансформаційний стилі створюють підґрунтя для сталого розвитку організації, формування лояльного і мотивованого персоналу, готового до інноваційної діяльності та самореалізації.

Література:

1. Антонюк О. Позитивна психологія як важлива складова освітнього лідерства. *Ukrainian Educational Journal*. 2023. № 4. С. 121–130. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-121-130>
2. Вербовицька В., Липчанський В. Керівництво та лідерство: соціально психологічний аспект. 2016. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/4156>.
3. Гончарова Г. Лідерство в організаційній психології. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. С. 223–233.
4. Грищенко Л. Лідерство як соціальний феномен. Київ : «Грані», 2014. С. 48–52.
5. Грищенко І. Лідерство: потреба в досягненні результату. Інвестиції: практика та досвід, Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. С. 78–81.
6. Грищенко І. Типологія лідерства. Наукові розвідки з державного та муніципального управління, Київ : Видавничий дім «Слово», 2015. С. 22–34.
7. Демченко О. Лідерство: сутність, структура, стилі. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. 416 с.

8. Десятов Т. Лідерство як принцип управління. 2022, № 4. URL: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-4-11-18>

9. Жорнова М. Психологія лідерства у студентській академічній групі. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2022. С. 256–260. URL: <https://doi.org/10.31812/psychology.v6i.7352>

10. Заяць М. Добірка тренінгових вправ для розвитку лідерських якостей та формування навичок лідерства. 2022. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/dobirka-treninhovykh-vprav-dlia-rozvytku-liderskykh-ia-kostei-ta-formuvannia-navychok-liderstva-75462.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-122>

**РЕПЕРТУАРНА СТРАТЕГІЯ ОПЕРНОЇ СТУДІЇ ОДЕСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ АКАДЕМІЇ
ІМЕНІ А. В. НЕЖДАНОВОЇ:
ВІД ТРАДИЦІЙ ДО НОВИХ ХУДОЖНІХ ПРАКТИК**

Філіппов О. О.

аспірант

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво

Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової

*Науковий керівник: **Бондар Є. М.***

доктор мистецтвознавства, професор,

*Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової
м. Одеса, Україна*

У 2024 році Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової відзначила 85-річчя з часу заснування одного з ключових структурних підрозділів – оперної студії, яка відіграє визначальну роль у системі професійної підготовки фахівців оперного виконавства. Як практично-творчий осередок навчального процесу, студія забезпечує набуття сценічного досвіду, формування акторських навичок і глибоке занурення студентів у специфіку оперного жанру. Ювілейні заходи, ініційовані академією з цієї нагоди, активізували науково-дослідну діяльність викладачів, студентів і аспірантів профільних кафедр, стимулюючи ґрунтовне осмислення історичних витоків, етапів становлення, еволюції функціональних моделей та творчих здобутків оперної студії. П. Походзей у своїй роботі зауважує, що “Толовним завданням оперної студії є комплексна фахова підготовка талановитих молодих співаків,

які обрали професійний шлях у сфері музично-театрального мистецтва” [2, с. 149].

“З перших років створення оперної студії ОНМА імені А. В. Нежданової (1949–1950 рр.) проводилася робота над вісьмома оперними творами. Це пов’язано з тим, що кафедрою було намічене здійснення капітальних цілісних робіт і постановок оперних спектаклів, в яких проводилась обширна, кропітка робота з великою кількістю студентів вокального факультету. Серед них відбувались роботи над такими творами як “Мадам Батерфляй” Дж. Пуччіні, “Ріголетто” Дж. Верді, “Катерина” М. Аркаса та ін.” [1, с. 33].

Упродовж тривалої та плідної діяльності оперної студії Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової здійснювався цілеспрямований добір оперного репертуару, що охоплював широкий спектр класичних зразків світової та української музичної драматургії. Репертуарна політика формувалась на засадах педагогічної доцільності та художньої цінності творів, з урахуванням рівня підготовки студентів і наявних виконавських та технічних можливостей студійного колективу. Одним із ключових принципів формування репертуару був поступовий розвиток професійних навичок майбутніх співаків, диригентів і режисерів за дидактичною моделлю «від простішого до складнішого», що висвітлюється у дослідженнях М. Телішевського [3, с.]. Вибір оперних творів для постановок відображав як внутрішні навчальні пріоритети кафедр, так і зовнішні культурні виклики: від інтерпретацій класичної оперної спадщини до залучення творів українських композиторів (в тому числі й одеських) і включення новітніх експериментальних проєктів.

Як підкреслено у роботі Л. Довгань, аналіз репертуарної політики оперної студії ОНМА імені А. В. Нежданової засвідчує її багатий і різноманітний творчий доробок, що формувався протягом десятиліть активної мистецько-педагогічної діяльності. Репертуар студії налічував велику кількість оперних постановок, до яких увійшли як знані зразки західноєвропейської та української класики. Впродовж десятиліть функціонування студії, регулярно здійснювалась робота над постановками таких показових опер, як “Євгеній Онегін” П. Чайковського, “Галька” С. Монюшко, “Кармен” Ж. Бізе, “Севільський цирюльник” Дж. Россіні, “Весілля Фігаро” В. Моцарта, “Травіата” та “Ріголетто” Дж. Верді, “Богдан Хмельницький” та “Назар Стодоля” К. Данькевича, “Наталка Полтавка” М. Лисенко, та ін. [1]. Варто відзначити, що репертуар оперної студії значною мірою корелював із репертуаром Одеського театру опери та балету. Такий підхід мав цілеспрямований характер і був спрямований на наближення умов навчання до професійної сцени. Студенти мали змогу опанувати партії, які входили до репертуарного списку провідного оперного театру країни, що спрощувало подальшу професійну адаптацію

випускників. Такий широкий спектр творів свідчить про прагнення колективу студії не лише підтримувати жанрову і стильову різноманітність репертуару, а й забезпечити всебічну підготовку студентів до умов реальної сценічної практики, охоплюючи твори різних національних шкіл, епох і естетичних напрямів.

З 1996 по 2006 рік в оперній студії активно проводилася робота над адаптацією авангардного репертуару, що поєднувала освітні завдання з художньо-експериментальними пошуками. Постановки, такі як “Розумниця” К. Орфа та “Телефон” Д. Менотті, стали знаковими подіями, які продемонстрували здатність студії інтегрувати авангардні елементи в навчальний процес.

Постановка “Розумниця” у 1996 році під керівництвом режисера Б. Барановського стала знаковою подією в історії оперної студії]. Твір К. Орфа, насичений елементами неопримітивізму, вимагав від виконавців глибокої уваги до ритміки, експресивності звукової фактури та сценічного руху. Методика постановки базувалася на принципі «повного занурення» в драматургічну та музичну структуру твору. Виконавці детально опрацьовували текст і музичну партитуру, щоб досягти синтезу слова, звуку й руху. Диригентська робота П. Добровольського акцентувала увагу на ритмічній структурі, яка є ключовим елементом стилістики К. Орфа, забезпечуючи чіткість ансамблевого звучання. Режисер Б. Барановський створив постановку, яка підкреслювала символізм твору через мінімалістичні декорації та пластичну експресію акторів. Особливої уваги заслуговує використання сценографії, що підсилювала драматургічну напругу: мінімалістичні декорації створювали метафоричний простір, у якому дія набувала універсального звучання [4].

У 2001 р. “Телефон” Д. Менотті за режисурою Л. Глибоко-Долинської, також набула знакової події. “При виборі музичного матеріалу студія не звернулася до нових сучасних творів, а в міру сил і можливостей вирішила «осучаснити» відому музичну драматургію”, зазначає Л. Довгань [1, с. 162–163]. Комічна опера, сповнена іронії та сучасних контекстів, стала прикладом майстерного поєднання традиційної оперної форми з актуальними темами. Основною ідеєю режисерської концепції, було використання теми телефонного спілкування як символу ізоляції у сучасному світі. Музична фактура твору, легка і динамічна, гармонійно поєднувалася з іронічним характером лібрето. Диригент забезпечив прозоре звучання оркестрової партитури, що дозволило вокалістам зосередитися на драматургічному розкритті персонажів. Режисер Л. Глибоко-Долинська застосувала прийоми кінематографічного монтажу, що надало сценічній дії ритмічності та сучасності.

Важливою складовою професійного становлення студентів в умовах діяльності оперної студії є активна взаємодія з сучасними композиторами,

що значно розширює межі традиційного освітнього процесу. На сцені студії були здійснені прем'єрні постановки низки сучасних опусів, серед яких “Кінець казки” О. Красотова, “Нескорені” Н. Мудрої, “Снігова королева” В. Власова та ін. Реалізація цих проєктів супроводжувалася безпосередньою участю композиторів у репетиційному процесі, що сприяло поглибленню розуміння авторського задуму й формуванню у студентів цілісного бачення музично-сценічного образу. Як зазначає Л. Довгань, саме цей досвід співпраці з живими авторами формує новий тип виконавця – комунікативно відкритого, гнучкого до інтерпретацій та готового до актуальних мистецьких викликів сучасності [1, с. 189–192].

З 2020 року, робота оперної студії отримала новий імпульс розвитку завдяки досвіду австрійського диригента М. Джанетті. Його присутність у творчій команді відкрила нові горизонти для впровадження сучасних європейських тенденцій у виборі репертуару та підходах до музично-сценічного виконання. Одним із ключових аспектів його роботи стала репертуарна політика, орієнтована на впровадження сучасної музики та авангардних творів у навчальний процес. Серед опусів, запропонованих та пропрацьованих М. Джанетті для постановок, слід відзначити наступні: “Мавра” І. Стравинського – опера, що поєднує неокласицизм із іронічними відтінками, стала б викликом для студентів, оскільки вимагає високого рівня вокальної техніки та розуміння складної драматургії, “Украдене щастя” Ю. Мейтуса – цей твір, заснований на класичній українській літературі із сучасним, подекуди «веристським» звучанням, пропонував переосмислення національної оперної спадщини в сучасному контексті із неабияким символічним навантаженням, зауважує Г. Жадушкіна [4]. У співпраці із режисеркою Г. Жадушкіною було розроблено низку інноваційних проєктів, які, на жаль, залишилися нереалізованими через обставини. Однак, ці задуми відображають важливі напрями розвитку оперної освіти в ОНМА імені А. В. Нежданової в сучасному контексті.

Література:

1. Довгань Л. Навчання і виховання оперних співаків-акторів у Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової (історія кафедри оперної підготовки і оперної студії). Одеса : Одеська державна музична академія ім. А. В. Нежданової, 2008. 246 с.
2. Походзей П. І. Репертуар оперної студії НМАУ імені П. І. Чайковського – освітня складова підготовки оперних фахівців. *Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології*. Київ, 2018. С. 149–152.
3. Телішевський М. Р. Оперна студія як складова виховання співака-професіонала. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне, 2013. Випуск 19. Т. І. С. 264–269.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-123>

ON THE MODEL OF INTEGRATED LEARNING IN THE CONTEXT OF DISPLACEMENT AND MULTILINGUALISM

Frumkina A. L.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Germanic
and Eastern Languages and Translation
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

In times of global migration, social diversity, and linguistic plurality, integrated learning – particularly in the sense of Content and Language Integrated Learning (CLIL) – is gaining increasing political, pedagogical, and societal relevance. Educational institutions worldwide are faced with the challenge of creating learning environments that not only convey subject-specific knowledge but also promote multilingualism, cultural sensitivity, and transversal competencies.

The integrative approach of CLIL aims to convey subject content and foreign languages not separately, but in an interwoven manner. In this model, the foreign language is used not merely as an object of learning but as a **medium** of instruction. Subjects such as natural sciences, art, music, or general studies are taught in the foreign language, with subject-specific and linguistic goals being pursued in parallel and methodically coordinated. Learners are thus linguistically activated in authentic communicative situations, without language itself being the sole focus – a principle deeply rooted in the theory of contextualized and competence-oriented learning.

Our instructional model becomes particularly relevant in the context of current social developments. The admission of numerous Ukrainian children and adolescents into the education system abroad as a result of the war has further intensified the focus on questions of linguistic and academic integration. For many of these children, school represents not only a place of knowledge acquisition but also a space for social arrival, orientation, and identity building. Integrated learning can serve as an important bridge here: it allows access

to educational content through a familiar or partially known language (e.g., English) and simultaneously opens paths toward the gradual acquisition of the German language within academic contexts.

At the same time, the implementation of CLIL in everyday school life places new demands on teacher education. Successful implementation requires not only subject expertise and linguistic-didactic competence but also interdisciplinary planning skills, sensitivity to diversity, and methodological flexibility. This is particularly true for the training of primary school teachers, who are increasingly working with multilingual and heterogeneous groups and must accompany complex integrative learning processes.

Against this backdrop, the present contribution examines the theoretical foundations, didactic potentials, and practical challenges of integrated subject instruction through foreign languages. The focus lies on both conceptual reflections on the CLIL approach and exemplary implementations in artistic and aesthetic subjects. Based on the current need for innovative educational models – especially in the context of integrating refugee children – it is shown how integrated learning promotes subject-specific, linguistic, and personal competencies, what structural conditions must be met, and what significance this form of instruction holds for future-oriented teacher education.

Integrated learning does not represent a compromise between subject and language instruction but rather a mutual enrichment of both domains. It is based on the principle of functional language use, whereby learners experience language not as an abstract structure but as a living tool for mastering real communicative tasks. This form of language acquisition is significantly more motivating than traditional foreign language teaching, as the linguistic input is always linked to subject-related content with immediate relevance to students' lives [1].

Moreover, integrated learning fosters learners' cognitive flexibility by encouraging them to shift between different modes of thinking and expression – both in terms of subject logic and linguistic medium. The ability to access content in a foreign language requires not only receptive language skills but also a high degree of cognitive depth processing. These processes significantly contribute to the development of metalinguistic awareness and interdisciplinary thinking.

Another central advantage of integrated instruction lies in the networking of knowledge. Learning content is not conveyed in isolation but presented in thematically and linguistically coherent learning settings. This creates meaningful contexts in which language is not an end in itself but a means of engaging with subject-specific questions. This approach corresponds to the principles of contextualized and situated didactics, which understand learning as a socially embedded, experience-based, and multimodal process.

Particularly noteworthy is the didactic potential of artistic subjects such as art and music within the CLIL framework. These subjects offer ideal conditions for linguistically supported, cross-curricular learning due to their openness to nonverbal forms of expression, emotional engagement, and creative methods. Working with images, colors, sounds, or forms allows for multiple access points, even with limited language proficiency, and enables individual differentiation according to learners' linguistic levels. For example, an art project on the depiction of natural phenomena can promote artistic skills while simultaneously integrating content from general studies and facilitating the acquisition of subject-specific terminology in a foreign language.

This interdisciplinary linkage of artistic expression, subject learning, and language education makes integrated learning a highly effective instrument for developing school competencies – especially in multilingual, heterogeneous, and migration-sensitive educational contexts.

At the heart of our approach lies an innovative didactic model that methodologically and thematically integrates content from visual arts and the English language. This model goes beyond the classical understanding of CLIL by aiming not only at cognitive and linguistic promotion but also at foregrounding the aesthetic-emotional, creative, and personality-building dimensions of learning. It is based on a holistic educational concept that interweaves cognitive, linguistic, emotional, and motor aspects.

This structure is particularly suitable for multilingual, inclusive, or creative teaching settings at the primary level and can be flexibly transferred to other subjects.

The model is modular and includes the following key components:

- **Thematic Integration:** Relevant subject content from art lessons (e.g., color theory, portrait drawing, representations of nature) is combined with age-appropriate English vocabulary.

- **Action Orientation:** Students acquire language through action, e.g., by drawing, crafting, painting, labeling, or presenting.

- **Linguistic Scaffolding:** Teachers provide differentiated linguistic support (picture cards, sentence starters, audio prompts) to facilitate access to the foreign language.

- **Role and Project Work:** Students engage in project settings where they, for instance, plan their own exhibition, portray an artist, or describe an artwork using English.

- **Reflection and Feedback:** Each unit concludes with a multi-dimensional reflection – linguistic ("What have I learned?"), subject-specific ("How did I create?"), and emotional ("What did I enjoy?").

- The model follows these didactic principles:

– **Multisensory Learning:** Language is mediated not in isolation but in connection with movement, images, sound, material, and emotion.

– **Multilingual Development:** The transition between the mother tongue, German, and English is consciously designed to promote language awareness and transfer skills.

– **Aesthetic Experience:** The art lessons open spaces for nonverbal expression, which is particularly relieving for children with limited language proficiency.

– **Individual Differentiation:** Open task formats and flexible language supports allow all children to participate according to their individual levels.

The aim of our model is not merely foreign language acquisition but the development of an interdisciplinary worldview. Children should be able to reflect and communicate about art, environment, emotions, and identity in a foreign language while also acting creatively and self-effectively. This not only fosters language awareness but also strengthens self-confidence, empathy, and intercultural sensitivity.

Especially for children with refugee experiences this model offers a low-threshold, supportive access to the education system. English often serves as a bridging language, enabling communication even with limited German proficiency. At the same time, creative activities open a safe learning space where children can express themselves, find calm, and process emotional burdens. Thus, the model also incorporates aspects of trauma sensitivity without compromising on subject and language learning quality.

The model can be easily transferred to other subjects (e.g., music, general studies, drama) and is also suitable for use in inclusive, multilingual, or international educational settings. It provides concrete impulses for teacher training by showing how subject expertise, language education, and artistic practice can be seamlessly interwoven – not as an add-on, but as a core didactic principle.

Bibliography:

1. Frumkina Aryna Postmodern principles in integrated teaching of foreign languages and fine arts to primary learners in the New Ukrainian School. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13, № 4. P. 579–594. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/499>.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА КОГНІТИВНІ РОЗЛАДИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ КОНТУЗІЇ ТА ПТСР

Чумічова Н. В

здобувачки вищої освіти другого (магістерського рівня)

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Меленчук Н. І.

кандидат психологічних наук, доцент,

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

З 24 лютого 2022 року Україна перебуває у стані повномасштабної війни через агресивне вторгнення Російської Федерації на її територію. Цей конфлікт став однією із наймасштабніших військових операцій у Європі за останні десятиліття. Внаслідок військової агресії тисячі військовослужбовців опинилися у зоні бойових дій. Постійні артилерійські обстріли, вибухи мін та снарядів, а також інші бойові фактори створюють високий ризик отримання важких травм. Окрім фізичних пошкоджень, війна накладає значне психологічне навантаження, що сприяє розвитку гострих і хронічних психічних розладів.

Контузія – це ураження частин головного мозку, спричинене вибуховою хвилею, ударом або струсом, яке не супроводжується проникненням уламків у череп, але призводить до порушень його функцій [3, с. 45]. Ушкодження головного мозку при контузії можуть бути як фокальними, так і дифузними. Фокальні ураження обмежуються певною ділянкою мозку і зазвичай виникають внаслідок прямого удару або локального впливу вибухової хвилі. Дифузні ушкодження, натомість, охоплюють більшу частину мозку або вражають його повністю. У багатьох випадках, особливо в умовах війни, така травма не обмежується лише фізіологічними наслідками. Нерідко вона супроводжується глибокими психічними порушеннями, зокрема розвитком післятравматичного стресового розладу (ПТСР).

Післятравматичний стресовий розлад – це психічний стан, що виникає у відповідь на надзвичайно стресову або травматичну подію, яка загрожувала життю або безпеці людини [4, с. 50]. У військовослужбовців подібними тригерами можуть бути бойові задачі, важкі та легкі поранення, смерть побратимів, тривале перебування під обстрілами та в зоні бойових дій, повернення з полону, ампутація кінцівок, тощо [6, с. 32].

Післятравматичний стресовий розлад характеризується повторним переживанням травматичного досвіду (через флешбеки, сни, тощо), уникненням нагадувань про травматичну подію, підвищеною тривожністю та емоційним онімінням. Військовослужбовці цілеспрямовано ігнорують думки, почуття, розмови, а також місця, людей чи діяльність, що пов'язані із травмою. Такі уникнення супроводжуються зниженням інтересу до колишніх захоплень, відчуттям відчуженості, несприйняттям думок оточуючих, емоційним виснаженням і втратою життєвих перспектив [5, с. 55].

Особливо небезпечним є поєднання фізичних ушкоджень мозку (як при контузії) з психотравмуючим досвідом, що значно ускладнює процес реабілітації та соціальної адаптації військовослужбовців. Найпоширенішими проявами є порушення короточасної та довготривалої пам'яті, зниження здатності до концентрації уваги, сповільнене мислення, погіршення слуху та зору, патологічні виділення з вух, а також емоційна нестабільність, дратівливість, депресивні думки, постійні головні болі, порушення координації, підвищена чутливість до гучних звуків [2, с. 18]. Крім того, хворі часто скаржаться на розлади сну. Як зазначають сучасні дослідники: «Найчастіший (у 80% пацієнтів) варіант повторного переживання травми – повторювані нічні кошмари, які в перші 2–4 роки після війни турбують практично всіх ветеранів» [1, с. 155].

Враховуючи високу інтенсивність стресових проявів та значний вплив травматичного досвіду на психічний та фізичний стан військовослужбовців, надання кваліфікованої емоційної підтримки стає критично необхідним елементом реабілітації. Відсутність належної підтримки може призвести до загострення психоемоційних порушень, зниження мотивації до відновлення, а також погіршення загальної якості життя. Психологічна допомога сприяє підвищенню адаптивних ресурсів особистості та полегшенню інтеграції в соціальне середовище.

Ефективна підтримка передбачає створення безпечного та довірливого середовища, в якому військовослужбовці можуть відкрито висловлювати свої переживання без страху бути засудженими. Важливо демонструвати повагу до пережитого досвіду, уважно слухати й чути, уникати нав'язування власних оцінок. Також потрібно пам'ятати про збереження конфіденційності інформації та поступове заохочення до професійного обстеження та лікування за потреби.

Отже, післятравматичний стресовий розлад та контузія у військовослужбовців викликають комплексні порушення психічного та когнітивного характеру, що суттєво ускладнюють реабілітацію та соціальну адаптацію. Поєднання травматичного досвіду з фізичними ушкодженнями мозку призводить до погіршення пам'яті, уваги, мотивації, самопочуття та емоційної стабільності. Відповідна підтримка, створення безпечного

психологічного середовища та уважне ставлення до індивідуальних особливостей травмованих осіб є невід'ємною частиною ефективної допомоги. Своєчасне залучення до фахової психотерапевтичної допомоги і медичного лікування є основним фактором, що визначає успішність реабілітації та повернення військовослужбовців до повноцінного соціального та професійного життя.

Література:

1. Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми : монографія. Київ: Талком, 2016. 246 с.
2. Галушка А. М, Подолян Ю. В, Швець А. В, Іванцова Г. В, Ричка О. В. Ретроспективний аналіз поширеності симптомів характерних для акубаротравми у поранених та хворих військовослужбовців – учасників АТО (ООС). *Військова медицина України*. 2019/ Vol. 19. № 2. С. 17–24.
3. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців. Друге видання, доповнене / заг. ред.: К. Возніцина, Л. Литвиненко. Київ, 2023. 164 с.
4. Чабан О. С., Хаустова О. О., Омелянович В. Ю. Психічні розлади воєнного часу. Київ : «Видавничий дім Медкнига», 2023. 232 с.
5. Черненко І. І., Фоменко Ю. Ю., Динаміка розвитку післятравматичного стресового розладу (ПТСР) в учасників бойових дій після отриманої бойової черепно-мозкової травми. *Медична психологія. Серія : Психіатрія, неврологія та медична психологія*. Випуск 22. 2023. С. 54–63.
6. Чорна В. В., Серебреннікова О. А., Коломієць В. В., Гозак С. В., Єлізарова О. Т., Рибінський М. В., Ангельська В. Ю., Павленко Н. П. Посттравматичний стресовий розлад під час повномасштабної війни у військовослужбовців. *Молодий вчений*. 2023. № 12. Vol. 124. р. С. 28–39.

КОНЦЕПЦІЯ ТА ПРАКТИКИ ЕМОЦІЙНО-ОБРАЗНОГО ПРОЦЕСИНГУ: ДОСВІД АСОЦІАЦІЇ ПСИХОСОМАТИКИ ТА ЕМОЦІЙНО-ОБРАЗНОЇ ТЕРАПІЇ

Шеховцов В. С.

викладач навчального центру «Світ образів»,

Голова

Громадське об'єднання «Асоціація психосоматика

та емоційно-образної терапії»

м. Київ, Україна

Амінієва Я. Р.

викладач кафедри загальної та соціальної психології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вивчення психіки, робота з образами є не тільки цікавим заняттям, а і вкрай важливим у контексті сучасного запиту на ментальне здоров'я. Глобальна криза та війна спонукають сьогодні до пошуків найбільш ефективних способів організації терапевтичної взаємодії між персонажами внутрішнього світу клієнта так, щоб суб'єктивно відчувались позитивні зміни, набувався новий досвід впорання із стресовими обставинами, психотравмами різного походження.

Образи є і завжди були предметом класичного психоаналізу, починаючи із З.Фрейда, К.Юнга, продовжуючи Е.Берном, А.Асаджолі та багатьма іншими представниками психодинамічного напрямку.

В Україні дослідженням емоційних втілень в образи з метою продуктивної терапевтичної інтервенції займаються такі вчені, як Яценко Т. С., Галушко Л.Я., Євтушенко І. В. [2, 3], Блінов О.А. [1]. Головною інтригою залишається місце і роль емоційно-зарядженого образу у формуванні та розвитку особистості, її динаміка впродовж переходів від одного життєвого сценарію до іншого.

Авторський метод емоційно-образного процесингу (ЕОП) – це сучасний спосіб організації психологічного консультування, що поєднує глибинну роботу з несвідомими процесами, інтерактивну роботу з уявою та системний аналіз внутрішнього світу клієнта. На відміну від класичних методів імагінативної терапії, ЕОП пропонує не лише дослідження образів, а й чітку структуру трансформації внутрішніх фігур, конфліктів та психосоматичних симптомів. Асоціація психосоматики та емоційно-образної

терапії (АПЕОТ) активно розвиває цей метод як практичний інструмент для роботи з емоційними станами, психосоматикою, родовими сценаріями, внутрішніми конфліктами та адаптаційними стратегіями особистості. Метод базується на принципах інтерактивності, системності та філософського розуміння природи образів як носіїв життєвого досвіду та адаптаційних механізмів. ЕОП розроблявся на перетині кількох потужних психологічних традицій: глибинної психології (К. Юнг, Е. Нойман – ідея проєктивних образів та архетипів як форм вираження несвідомого); гуманістичної психології та (К. Роджерс, Ю. Буженаль – цінність досвіду клієнта та його здатність до самоцілення); експеріментальної терапії (Ю. Гендлін – розгортання внутрішніх процесів самоцілення в діалозі з образами); емоційно-фокусованої терапії (Л. Грінберг – визнання ролі емоцій у формуванні внутрішніх конфліктів); методів кататимно-імагінативної терапії (Х. Льюїнер – робота з образами як інструментом трансформації досвіду в трансовому стані уявних сновидінь) та інших напрямків. АПЕОТ узагальнив ці підходи та створив власну унікальну концепцію ЕОП – її змістом є активна трансформація образів за допомогою спеціальних формул виявлення психологічної проблеми, усунення неадаптивних та шкідливих патернів та сприяння інтеграції нового досвіду. Власний практичний досвід показує, що метод є дієвим як у форматі кризових інтервенцій, ситуативних запитів так і у випадках хронічних конфліктних ситуацій та симптомів. Практичні дослідження та кейси роботи асоціації демонструють високу ефективність ЕОП у роботі з такими запитами: психосоматичні симптоми (астматичні прояви, м'язові спазми, порушення серцевого ритму, інсулінорезистентність, порушення сну); емоційні проблеми (провина, страхи, гнів, сором, безпорадність); родові сценарії та травми (робота з образами предків, трансформація родових програм обов'язку, нестачі, хвороб). Метод дозволяє клієнту не лише усвідомити природу симптомів, а й безпосередньо пережити внутрішню трансформацію, що фіксується через тілесні, емоційні та поведінкові зміни.

Приклади сесії за методом ЕОП (наведено стислий опис):

1.«Скеля на плечах і дядько з роду». Початковий запит: М. звернулась із симптомом важкості в плечах. Через тіло з'явився образ – кам'яна скеля, масивна, стара, подзьобана. Виявилось, це не просто символ навантаження – це родова фігура з боку батька, яка "сидить на плечах" і шепоче: *"Виконуй мою місію..."*. Коли М. ідентифікувалась зі скелею, через образ вийшов дядько Степан, борець за справедливість, який не завершив свою справу. Його тиск – це родовий наказ *"довести до кінця те, що не зміг я"*. Через формулу розриву:

«Я тебе бачу. Я тебе знаю. Але я – не ти. Я маю право вирішувати, за що боротись. Я дозволяю тобі бути вишанованим і йти...»

– М. відпустила його. Відчуття після сесії: "Плечі розслабилися. Наче камінь зійшов з тіла."

2. «Симптом, страх і родовий обов'язок». Початковий запит: ущільнення у правій молочній залозі (психосоматичний симптом), що супроводжувався підвищенням температури, панікою та страхом тяжкої хвороби. Ключові етапи сесії: 1. Діагностика симптома як образу: ущільнення у груді з'явилося у вигляді *рожевого курячого яйця*. Після подальшої роботи воно трансформувалося у *серветку*, що «обгортає» – образ м'якого, але обмежувального захисту. 2. Виділення страху: страх, як *згусток темряви* в області нирок. Образ лякаючої частини – *фігура контролера*, яка стримувала клієнтку з 13 років. З'ясовано, що ця частина була створена батьком, щоби зробити клієнтку «слухняною» в підлітковому віці. 3. Робота з фігурою батька: через формулу від'єднання від образу: *«Я дозволяю тобі піти на рибалку. Я візьму відповідальність за цю дівчинку. Я – доросла»* – відбулась деактивація внутрішнього контролю. 4. Робота з родовою лінією: виявлена глибинна програма – *догляд за бабусею*, яка транслювала внутрішні послання: «ти повинна бути зручною, бо інакше залишишся голодною». Знайдена частинка – *п'ятирічна дівчинка Ж. в коморі*, схована від німців. Вона передала глибинний страх залишитися без їжі, що транслювався через образ *сірої буханки хліба*. 6. Трансформація образів і інтеграція: дитина була виведена з комори, нагодована і передана бабусі Ж. Захисна «серветка» зникла після формули:

«Я дозволяю тобі більше не обгортати нікого. Я також не буду ховатися від бабусиних страждань. Я вибираю свободу». Результат: проявлення імовірної причини виникнення тілесного симптому, стан став спокійним, з'явилося відчуття полегшення, внутрішня структура образів інтегрована. Це і є сила ЕОП – знайти джерело симптомів, трансформувати образ і повернути собі власне життя.

За методом ЕОП наші фахівці проводять аналіз станів та запитів для створення послідовної стратегії консультативної роботи. В ЕОП кожен симптом розглядається як наслідок нерозв'язаного внутрішнього конфлікту. Методика включає: діагностику конфлікту через тілесні відчуття та образи; виявлення ключових фігур (внутрішній Батько, Дитина, Контролер тощо); побудову плану консультаційної роботи, що включає ідентифікацію, трансформацію та інтеграцію образів; верифікацію результату через повернення в ситуацію, де раніше проявлявся симптом.

Цей підхід дозволяє планувати глибоку роботу навіть з хронічними станами, оскільки клієнт проходить через чіткі етапи: від усвідомлення образу – до зміни власної позиції та інтеграції нового досвіду.

Висновки. Метод ЕОП пропонує новий погляд на природу внутрішнього світу людини, виходячи з таких постулатів:

1. Образи – це носії емоційної пам'яті та стратегій виживання.

2. Трансформація образів – це не просто візуальна робота, а реальний процес перегляду життєвих сценаріїв і виборів. Важливо не лише змінити образ, а й розірвати зв'язок із деструктивним патерном за спеціальними трансформаційними формулами.

Таким чином, метод ЕОП поєднує філософську глибину розуміння внутрішнього світу з чіткою практичною методологією змін, що робить його унікальним у сучасній психологічній практиці.

Література:

1. Блінов О. А. Емоційно-образна терапія образи (випадок з практичної роботи). *Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір*. Одеса, 2022. С. 30–31. URL: <https://hdl.handle.net/11300/18037>

2. Яценко Т. С., Галушко Л.Я., Євтушенко І. В. Методологія ведення діалогу у глибинному пізнанні психіки. *Габітус*. Видавничий дім «Гельветика» Випуск 42. 2022. С. 232–244

3. Яценко Т. Пізнання психіки в її цілісності: теорія і практика. Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика. Кропивницький : ЦДУ, 2023. С. 7–14.

НАПРЯМ 6. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-126>

НАПРЯМКИ ТА ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ МІКРОКОНТРОЛЕРІВ В ІНТЕРНЕТІ РЕЧЕЙ

Крохмаль М. В.

здобувач освітньо-наукового ступеня за спеціальністю

«Комп'ютерна інженерія»

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Григор'єва Т. І.

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри інформаційних технологій

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Розвиток Інтернету речей (IoT) викликає значне збільшення кількості пристроїв, що працюють у різних галузях, від промисловості до розумних міст і медичних систем. Одним з основних викликів для забезпечення довгострокової роботи таких систем є оптимізація енергоспоживання, що забезпечує тривалий час роботи пристроїв з обмеженими ресурсами, такими як батареї, пам'ять та обчислювальна потужність. На даний момент активно досліджуються різні підходи до енергоефективності, включаючи адаптивне управління режимами сну, оптимізацію протоколів передачі даних, інтеграцію методів машинного навчання та адаптивні криптографічні механізми, які захищають дані без значного збільшення енергоспоживання.

Однією з ключових технологій для оптимізації енергоспоживання IoT-пристроїв є адаптивне управління режимами сну, яке дозволяє переводити мікроконтролери в енергоефективні стани, коли немає потреби в активному отриманні чи передачі даних [1]. Це є особливо важливим для пристроїв, що працюють на батареях, оскільки дає змогу збільшити їх термін автономної роботи. Проте, незважаючи на очевидні переваги, залишаються відкритими питання швидкого пробудження пристроїв, що важливо для мінімізації затримок передачі даних. Оптимізація частоти

переходу в режим сну також потребує балансу між стабільністю зв'язку та енергоефективністю, що створює завдання для розробників у сфері вдосконалення алгоритмів адаптивного управління.

Оптимізація протоколів передачі даних також відіграє важливу роль у зниженні енерговитрат IoT-пристроїв. Існуючі протоколи, такі як CoAP та MQTT, розроблені для зниження енергоспоживання завдяки легковаговій архітектурі [2], проте питання балансу між енергоефективністю, надійністю та безпекою ще не є вирішеним. Актуальним напрямом досліджень є створення адаптивних протоколів, здатних динамічно змінювати якість обслуговування (QoS) відповідно до критичності переданих даних та поточних умов мережі.

Інтеграція методів машинного навчання для оптимізації енергоспоживання є ще одним перспективним напрямом розвитку IoT. Впровадження штучного інтелекту безпосередньо на мікроконтролерах, або так званий edge AI [3], дозволяє виконувати обробку даних локально, зменшуючи необхідність передачі інформації до хмарних сервісів. Це знижує затримки у прийнятті рішень та навантаження на мережу, що є особливо важливим для великих розподілених систем. Проте, обмежені обчислювальні ресурси мікроконтролерів створюють виклики для розробників, які потребують знаходження оптимальних моделей і забезпечення сумісності між різними платформами.

Окрім цього, питання безпеки передачі даних в IoT-системах також має велике значення для енергоефективності, оскільки застосування криптографічних алгоритмів зазвичай супроводжується зростанням енергоспоживання. Сучасні дослідження зосереджуються на створенні легковагових алгоритмів, адаптованих для пристроїв з обмеженими ресурсами, а також на розробці адаптивних методів криптографії, які дозволяють динамічно налаштовувати параметри шифрування в залежності від поточних умов роботи [4]. Такі підходи забезпечують базовий рівень безпеки без значного зростання енергоспоживання, що є важливим для функціонування IoT-пристроїв у загальнодоступних мережах.

Таким чином, оптимізація енергоспоживання в IoT-системах є складним та багатогранним завданням, що вимагає інтегрованого підходу та вдосконалення існуючих технологій. Використання адаптивного управління режимами сну, оптимізація протоколів передачі даних, впровадження машинного навчання на рівні пристроїв, а також розробка легковагових криптографічних механізмів сприяють створенню енергоефективних IoT-систем, що відповідають сучасним вимогам продуктивності та надійності. Подальші дослідження у цій сфері сприятимуть побудові більш надійних і безпечних IoT-рішень, що підвищать ефективність роботи цифрових екосистем.

Література:

1. Zhang Y., & Wang J. Adaptive Sleep Mode Algorithms in IoT for Improved Energy Efficiency. *Journal of Internet Technology*, 24(2), 2023. P. 205–212. doi:10.1109/JIT.2023.108.
2. Lee S., Kim H., & Park D. Optimizing MQTT for IoT Systems: A Survey of Energy-efficient Protocols. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 25(1), 2023, P. 34–50. doi:10.1109/COMST.2023.1234567.
3. Patel R., & Bansal R. Edge AI for IoT Systems: A Review of Energy-efficient Architectures. *Sensors*, 23(5), 2023, 4567. doi:10.3390/s23054567.
4. Gupta, A., & Mehta, S. Security Optimization in IoT: Lightweight Encryption Techniques. *IEEE Access*, 10, 2022, 122345-122357. doi: 10.1109/ACCESS.2022.1245678.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-522-1-127>

ANALYSIS OF THE DEPENDENCE OF DISTRIBUTED ENTERPRISES ON THE STABLE FUNCTIONING OF ENERGY AND COMMUNICATION SYSTEMS

Khniunin S. H.

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Department of Information Technologies
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

Shvedu M. I.

*2nd-year undergraduate student
in the speciality 125 – Cybersecurity and Information Protection
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

Despite the ongoing war, Ukraine continues to implement its long-term National Strategic Plan for Digital Development, including action plans for its implementation during 2025–2027 [1]. This effort extends beyond the mere automation of existing processes via computers; it represents a fundamental transformation of interaction, labour, production, and the consumption of information and services – a vital step towards deeper integration into the European community.

However, the troubling global landscape in recent years has exposed a dangerous dependency of both transnational distributed enterprises [2] and entire nations on the stable functioning of energy and communication systems.

Let us consider the major incidents involving damage to both power and communication infrastructure that occurred between 2023 and 2025.

Damage to the Estlink 2 cable between Finland and Estonia on 25 December 2024 [3]; further damage to cables between Sweden and Lithuania, and Finland and Germany in November 2024 [4]; damage to a submarine telecommunications cable in the Baltic Sea within Sweden's economic zone in February 2025 [5]. Since October 2023, at least 11 instances of submarine cable damage have been recorded in the Baltic Sea, raising concerns over potential acts of sabotage [6].

Between January and February 2025, Taiwan experienced four undersea cable disruption incidents – three domestic and one international [7–9].

A widespread network failure on 28 April 2025 affected several European countries – including Spain, Portugal, France, Belgium, and Andorra – paralysing public transport and halting train services. Preliminary estimates by experts suggest the incident may have resulted in financial losses ranging from €2.25 to €4.5 billion [10–13].

The failure of the Intelsat 33e communication satellite, built by Boeing and operated by Intelsat, which occurred on 19 October 2024 while in geostationary orbit, led to a complete cessation of communication services for customers across Europe, Africa, and parts of Asia. Intelsat confirmed the total loss of the satellite [14–15].

This analysis leads to a concerning conclusion: the dependency of both transnational distributed enterprises and entire nations on the stable operation of energy and communication systems is critical – and extremely dangerous. This vulnerability becomes increasingly apparent in today's world, where globalisation and digitalisation continue to expand.

Interruptions in energy supply or communication networks affect numerous facets of life:

- They lead to substantial economic losses – halting production, disrupting supply chains, causing data loss and customer attrition (at the national level, this may result in reduced GDP, inflation, financial market instability, and social unrest).

- They paralyse daily life – disrupting work, education, access to healthcare, communication with loved ones, and the reception of essential information.

- They become instruments of political coercion and blackmail – dependency on critical infrastructure renders countries vulnerable to cyberattacks, sabotage, and even military aggression.

- The complexity and interdependence of modern energy and communication systems create new vectors for systemic disruption – a minor

software error or a successful cyberattack can trigger cascading failures across the entire infrastructure.

Recognising this dangerous dependency is the first step towards identifying new solutions and developing comprehensive strategies at both national and international levels. These should aim to enhance the resilience of critical infrastructure, diversify sources of energy and communication, strengthen cybersecurity, improve backup and recovery systems, and foster international cooperation in securing critical infrastructure.

Bibliography:

1. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.05.2025).

2. Khniunin S.H., Shvedu M.I. Ensuring the Security of Information Systems in Distributed Enterprises in Conditions of Unstable Communication System Operations // Відновлення України: міжгалузевий теоретико-прикладний аналіз та потенціали розвитку : Міжнародний науково-практичний форум, 11 квітня 2025 року, м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. Ч. 2. С. 144–146. DOI: 10.36059/978-966-397-491-0-42

3. The Guardian: Sixty-mile drag mark found near damaged Baltic Sea cable, says Finland. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/dec/30/finnish-investigators-into-suspected-sabotage-find-100km-trail-on-baltic-sea-bed> (дата звернення: 18.05.2025).

4. New York Post: Russia accused of cutting, sabotaging undersea cables in the Baltic Sea. URL: <https://nypost.com/2024/11/19/world-news/russia-accused-of-cutting-sabotaging-undersea-cables-in-the-baltic/> (дата звернення: 18.05.2025).

5. Reuters: Finland, Sweden investigate suspected sabotage of Baltic Sea telecoms cable. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/sweden-investigates-possible-breach-undersea-cable-baltic-sea-prime-minister-2025-02-21/> (дата звернення: 18.05.2025).

6. AP News: At least 11 Baltic cables have been damaged in 15 months, prompting NATO to up its guard. URL: <https://apnews.com/article/nato-france-russia-baltic-cables-ships-damage-764964a275530915c2cc5af1125ec125> (дата звернення: 18.05.2025).

7. Reuters: Taiwan detains China-linked cargo ship after undersea cable disconnected. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taiwan-detains-china-linked-cargo-ship-after-undersea-cable-disconnected-2025-02-25/> (дата звернення: 18.05.2025).

8. Al Jazeera: Taiwan charges captain of China-linked ship with damaging subsea cable. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2025/4/11/taiwan-charges->

captain-of-china-linked-ship-with-damaging-subsea-cable (дата звернення: 18.05.2025).

9. Global Taiwan Institute: Countering China's Subsea Cable Sabotage. URL: <https://globaltaiwan.org/2025/03/countering-chinas-subsea-cable-sabotage/> (дата звернення: 18.05.2025).

10. Reuters: Spain, Portugal switch back on, seek answers after biggest ever blackout. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/spains-power-generation-nearly-back-normal-after-monday-blackout-says-grid-2025-04-29/> (дата звернення: 18.05.2025).

11. Apagão: electricidade regressa de norte a sul do país. URL: <https://www.publico.pt/2025/04/28/economia/noticia/apagao-geral-rede-electrica-portugal-2131164?#110130> (дата звернення: 18.05.2025).

12. Reuters: No sign of cyberattack on grid operator during Spain's blackout, minister says. URL: https://www.reuters.com/world/europe/no-sign-cyberattack-grid-operator-during-spains-blackout-minister-says-2025-05-14/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.05.2025).

13. EuroNews: Europe's 'wake up call': What lessons can be learned from Spain and Portugal's power outage? URL: https://www.euronews.com/next/2025/04/29/europes-wake-up-call-what-lessons-need-to-be-learned-from-spain-and-portugals-power-outage?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.05.2025).

14. Intelsat Reports IS-33e Satellite Loss. URL: <https://www.intelsat.com/newsroom/intelsat-reports-is-33e-satellite-loss/> (дата звернення: 18.05.2025).

15. TheVerge: A satellite made by Boeing just fell apart in space. URL: <https://www.theverge.com/2024/10/22/24277073/intelsat-33e-boeing-satellite-fell-apart-space> (дата звернення: 18.05.2025).

НОТАТКИ

ХІ ВСЕУКРАЇНСЬКА
МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНА КОНФЕРЕНЦІЯ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ

«ЧОРНОМОРСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ»

м. Одеса, 23 травня 2025 року

Підписано до друку 31.05.2025. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 24,38. Тираж 100. Замовлення № 0725-072.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубічка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.